

ARNOBII DISP
 V046 TATIONVM ADVERSVS
 Gentes. Libri octo à Sigismundo
 Gelenio accurate recogni-
 ti & emendati.

LIBER PRIMVS.

*Aduersariorum ca-
 lumnia*

*Proposito et summa
 operis.*

Concessio Trophæi

VONIAM comperi nō
 nullos, qui se plurimum sa-
 pere suis persuasionib. cre-
 dunt, insanire, bacchari, &
 uelut quiddam promptum
 ex oraculo dicere: postquā
 esse in mūdo Christiana gēs
 cœpit, terrarum orbem pe-
 riisse, multifōrmibus malis
 affectum esse genus humanum: ipsos etiam Cœlites de e-
 lectis curis solennibus, quibus quondam solebant inuise-
 re res nostras, terrarum ab regionibus exterminatos: Ita
 tui pro captu, ac mediocritate sermonis contraire inui-
 dia, & calumniosas dissoluere criminationes, ne, aut illi
 sibi uideantur, popularia dum uerba depromunt, mag-
 num aliquid dicere, aut, si nos talibus continuerimus à li-
 tibus, obtinuisse se causam putent, uictam sui uitio, non
 assertorum silentio destitutam. Neq; enim negauerim ua-
 lidissimam esse accusationē istam, hostilibusq; condignos
 dijs nos esse, si apud nos esse confiterit causas, per quas
 suis

suis mundus aberravit ab legibus. Exterminandi sumus,
 si per nos examina tanta mœrorum mortalium impor=
 tata sunt seculis. Inspiciamus igitur opinionis istius men=
 tem, & hoc quod dicitur, quale sit: summotisq; omnibus
 contentionum studijs, quibus obscurari & contegi con=
 templatio rerum solet, an sit istud quod dicitur uerum,
 momentorum parium examinatione pendamus. Efficie=
 tur enim profectio rationum consequentium copulatu,
 ut non impij nos magis, sed illi ipsi reperiantur criminis *a clastro criminis.*
istius rei, qui se numinum profitentur esse cultores, atque
 inueteratis religionibus deditos. Ac primum ab his illud
 familiari & placida oratione perquirimus: postquam
 esse nomen in terris Christianæ Religionis occœpit, quid
 nam inusitatum, quid incognitum, quid cōtra leges prin=
 cipaliter institutas, aut sensit aut passa est rerū ipsa, quæ
 dicitur appellaturq; natura? Nunquid in contrarias qua=
 litates prima illa elementa mutata sunt, ex quibus res o=
 mnes consensum est esse concretas? Nunquid machinæ
 huius, & molis, quæ uniuersi tegimur, et continemur in=
 clusi, parte est in aliqua relaxata, aut dissoluta constru=
 ctio? Nunquid uertigo hæc mundi, primigenij motus mo=
 deramen excedens, aut tardius repere, aut præcipiti cœ=
 pit uolubilitate raptari? Nunquid ab occiduis partibus
 attollere se astra, atque in ortus fieri signorum cœpta est
 inclinatio? Nunquid ipse syderum Sol princeps, cuius o=
 mnia luce uestiuntur atq; animantur, calore exarsit, in=
 tepuit, atque in contrarios habitus moderaminis soliti
 temperamenta corrumpit? Nunquid Luna desinit redin=
 segrare se ipsam, atq; in ueteres formas nouellarum sem=
 per

per restitutione traducere? Nunquid frigora, nunquid calores, nunquid tepores medij inæqualium temporum confusionibus occiderunt? Nunquid longos habere dies bruma, & reuocare tardissimas luces nox cœpit a statis? Nunquid suas animas expirauerunt uenti? emortuisq; flaminibus neque cœlum coarctatur in nubila, nec madida imbribus arua succescunt? Commendata semina telus recusat accipere? aut frondescere arbores nolunt? sapor frugibus, esulentis, exulsis liquoribus mutatus est? olearum ex bacculis cruor teter exprimitur? nec lumini subministratur extincto? Animalia terris sueta, atq; in aquis degentia non esuriunt, nec concipiunt? fœtus non in uteris sumptos suis moribus, & sua lege custodiunt ipsi homines? Deniq; quos per inhabitabiles oras terra sparsit prima incipiensq; natiuitas, non matrimonia copulant nuptiarum solennibus iustis? non dulcissimas procreant liberorum stirpes? non negocia publica, non priuata, & familiares res agunt? non (ut cuique libitum est) per diuersas artium, disciplinarumq; rationes ingenia dirigunt, & studiose referunt natiuitatis usuras? Non regnant? non imperant quibus fors rerum attributa est? Talibus non auctiores quotidie dignitatibus, & potestatibus fiunt? iudiciorum disceptationibus præsumunt? leges interpretantur, & iura? Nonne omnia cætera, quibus uita succingitur & continetur humana, suis omnes in gentibus patriorum celebrant institutionibus morum? Cum igitur hæc ita sint, neque ulla irruerit nouitas, que tenorem perpetuum rerum dissociata continuatione diduxerit: quid est istud, quod dicitur inuictam esse labem terris

ris, postquam religio Christiana intulit se mundo. & ue-
 ritatis absconditæ sacramenta patefecit? Sed pestilentias,
 inquit, & siccitates, bella, frugum inopiam, locustas,
 mures, & grandines, resq; alias noxias, quibus negocia
 incurtantur humana, dii nobis important iniurijs uestris
 atque offensionibus exasperati. Si in rebus perspicuis, &
 nullam desiderantibus defensionem, non stoliditatis esset
 diutius immorari ostenderem profecto replicatis priori
 bus seculis, mala ista quæ dicitis, non esse incognita, non
 repentina: nec postquã gens nostra felicitate donare hu-
 ius uocaminis meruit, irrupisse has labe, & infestari cœ-
 pisse discriminum uarietate mortalia. Si enim nos sumus
 in causa, & in nostri criminis meritum excogitatae sunt
 hæ pestes, unde nouit antiquitas miseriarum hæ nomi-
 na? unde bellis significatum dedit? pestilentiam, grand-
 nes, qua potuit notione signare? aut inter suas uoces, qui-
 bus oratio explicabatur, assumere? Nam si nouella sunt
 hæc mala, & ab recentibus ducunt offensionibus causas,
 qui potuit fieri, ut eis rebus uerba formaret, quas nec ip-
 sa sciebat expertam se esse, neque ullis comperisset ma-
 iorum in temporibus factitatas? Penuria, inquit frugum,
 & angustie frumentarie arctius nos habent. Antiqua
 enim & uetustissima secula necessitatis istius aliquando
 fuerunt expertia? nonne ipsa nomina, quibus censetur
 hæc mala, testificantur, & clamant nullum ab his un-
 quam immunem abisse mortalium? Quod si ad creden-
 dum difficilis res esset, testimonijs agere possemus autho-
 rum, quantæ, quoties, & quæ gentes famem senserint
 horridam, & aggerata interierint uastitate. Casus fre-
 quentissimi

quentissimi grandinis accidunt, atque atterunt cuncta. In literis enim prisca comprehensum & compositum non uidemus, etiam imbres saxeos totas saepe comminuisse regiones? Difficiles pluuiæ sata faciunt emori, & sterilitatem inducunt terris. Immunis enim antiquitas malis ab his fuit? cum etiam flumina cognouerimus ingentia limis inhorruisse siccatis. Pestilentie contagia urunt genus humanum. Annalium scripta percurrite linguarum diuersitatibus scripta, uniuersas discetis gentes saepenumero desolatas, & uiduatas suis esse cultoribus. A locustis, à muribus, genus omne accidit atque ardeat frugum. Historias ite per exterarum, & ab istis pestibus instruemini quoties prior ætas affecta sit, & paupertatis ad miseriam uenerit. Terrarum ualidissimis motibus tremefactæ nutant usque ad periculum ciuitates. Quid hiatibus maximis interceptas urbes cum gentibus superiora tempora non uiderunt? aut ab huiusmodi casibus fortunas habuere securas? Quando est humanum genus aquarum diluuijs interemptum? nõ ante nos? Quando mundus incensus in fauillas et cineres dissolutus est? nõ ante nos? Quando urbes amplissimæ marinis cooperitæ sunt fluctibus? non ante nos? Quando cum feris bella, & prælia cum leonibus gesta sunt? non ante nos? Quando pernicijs populis uenenatis ab anguibus data est? non ante nos? Nam quod nobis obiectare consuecistis bellorum frequentium causas, uastationes urbium, Germanorum & Scythicas irruptiones, cū pace hoc uestra & cum bona uenia dixerim: quale sit istud quod dicitur, calumniarum libidine non uidetis. Ut ante millia annorum decem,

ab insula quæ perhibetur Atlantica Neptuni (sicut Plato demonstrat) magna erumperet uis hominum, ut innumeras funditus deleret atque exstingueret nationes, nos fuimus causa? ut inter Assyrios & Bactrianos Ninò quondam Zoroastreque ductoribus non tantum ferro dimicaretur & uiribus, uerum etiam Magicis & Chaldeorum reconditis disciplinis, inuidia nostra hæc fuit? ut Helena Dijs ducibus atque impulsoribus rapta, & suis effectum dirum & uenturis temporibus fatum, religionis nostræ attributum est criminis? ut ille immanis Xerxes mare terrens immitteret, & gressibus maria transiret, nostri nominis effectum est iniuria? ut ex Macedonia finibus unus exortus adolescens Orientis regna & populos captiuitate & seruitio subiugaret, nos fecimus, atque excitauimus causas? ut modo Romani, uelut aliquod flumen torrens, cunctas submergerent atque obruerent nationes, nos uidelicet numina præcipitauimus in furorem? Quod si hominum nullus est, qui, quæ dudum gesta sunt, nostris audeat temporibus imputare, quemadmodum possumus miseriarum esse præsentium cause, cum noui fiat nihil, sed sint omnia uetera, & nullis antiquitatibus inaudita? Quanquam ista quæ dicitis bella Religionis nostræ ob inuidiam commoueri, non sit difficile comprobare post aditum Christum in mundo non tantum non aucta, uerum etiam maiore ex parte furiarum compressionibus imminuta. Nam cum hominum uis tanta magisterijs eius accepimus ac legimus, malum malo rependi non oportere, iniuriam perpeti quam irrogare esse præstantius: suum potius fundere, quam alieno polluere manus & conscientiam

CRUORE:

*Atlantica ins.**Ninus**Helena**Xerxes**Alexander*

*Christi beneficium,
in mortalibus.*

*Ex causa dicitur de
causa miserarum.*

cruore: habet à Christo beneficium iam dudum orbis ingratus: per quem ueritatis mollita est rabies, atque hostiles manus cohibere à sanguine cognati animantis occēpit. Quid si omnes omnino, qui homines esse non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus eius pacificisq; decretis aurem uellent commodare paullisper, & non fastu & supercilio tumidi, suis potius sensibus, quàm illius commotionibus crederent: uniuersus iam dudum orbis mitiora in opera conuersis uisibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concordia salutarem incorruptis fœderum sanctionibus conueniret. Sed si per uos inquit nihil rebus incommodatur humanis, unde sunt hæc mala, quibus urgetur & premitur iam dudum miseranda mortalitas? Sententiam me poscis huic necessariam nihil causæ. Neque enim præsens atque in manibus posita disceptatio in id sumpta est à me, ut ostenderem, uel probarem quibus unaqueque res causis & rationibus fieret: sed ut maledicta criminis tanti procul esse ab nobis ostenderem. Quod si præsto, si factum & arguentis insignibus rei ueritas explicatur, unde sint hæc mala, uel ex quibus profluant fontibus principisq; non curo. Ac ne tamen omnino quid de rebus huiusmodi sentiam, nihil uidear interrogatus expromere, possum dicere: Quid enim si prima materies, quæ in rerum quatuor elementa digesta est, miseriarum omnium causas suis continet rotationibus inuolutas? Quid si syderum motus certis signis, partibus, temporibus, lineis pariunt hæc mala, & subiectis afferunt uariorum discriminum necessitates? Quid si statis temporibus rerum uicissitudines

tudines fiunt, atque ut in maritimis aestibus, modo secun-
 da res affluunt, modo rursus refluunt malis reciprocantibus
 prospera? Quid si materiae sax ista, quam sub nostris
 calcamus ingressibus, hanc habet sibi legem datam,
 ut expiret nocentissimos halitus, quibus corruptus aer
 iste, & corporibus labem ferat, & negocia infirmet hu-
 mana? Quid si, quod proximum uero est, quicquid nobis
 uidetur aduersum, mundo ipsi non est malum: omniaque
 que fiunt nostris commoditatibus statuentes, opinionibus
 improbis criminamur euenta riatur? Plato ille sub-
limis apex philosophorum & columē, seua illa diluuiā,
& conflagrationes mundi, purgationem terrarum suis
esse in commentarijs prodidit: nec uir prudens extimuit
 humani generis subuersionem, cladem, ruinas, interitus,
 funera, rerum inuouationem uocare, & iuuentutem his
 quandam redintegratis uiribus comparari. Non pluit,
 inquit cælum, & frumentorum inopia nescio qua labo-
 ramus. Quid enim inseruire elementa tuis necessitatibus
 postulas? atque, ut uiuere mollius & delicatius tu possis,
 obsequia temporum tuis debet commoditatibus se dare?
 Quid enim si hoc pacto nauigationis cupidissimus con-
 queratur uetos iamdiu non esse, & cæli cōquiescisse flatu-
 ras? Nunquid ideo dicendum est perniciosam esse tran-
 quillitatem illam mundi, quia uectoribus impediatur uota?
 Quid si Sole aliquis torrere se suctus, & acquirere cor-
 pori siccitatem, ratione consimili conqueratur frequen-
 tissimis nubilis iucunditatem serenitatis ablatam? Nun-
 quid ideo dicenda sunt nubila inimica obductione pende-
 re, quia libidini non permittitur ocioso rutilare se flam-
 mis, &

Plato in Timæo.

*Cicero in Somn. Scip.
130. a.*

nis, & causas potionibus preparare? Euenta hæc omnia, quæ fiunt, et accidunt mole sub hac mundi, comodus non sunt nostris, sed ipsius pendenda rationibus ordinibusque nature. Nec si aliquid accidit, quod nosmetipsos, aut res nostras parum lætis successibus fouit, continuo malum est, & in exitiabilis rei opinione ponendū. Pluit mundus, aut nō pluit, sibimet pluit, aut nō pluit: & quod forsitan nescias, aut uliginem nimiam siccitatis ardore decoquit, aut longissimi temporis ariditatem pluuiarum effusionibus temperat. Pestilentias, morbos, fames, atque alias suggerit malorum exitiabiles formas: unde tibi est scire, ne quod exuberat, sic tollat, ut per sua dispendia modum rebus luxuriantibus figat? Tu audeas dicere, hoc & illud est in mundo malum, cuius explicare, dissoluere, neque originem ualeas, neque causam? & quia tuas impedit deliciarum, forsitan & libidinum, uoluptates, perniciosum esse atque asperum dicas? Quid ergo, quia frigus membris tuis aduersum est, & congelare sanguinis tui feruorem solet, iccirco in mundo hyems esse non debet? Et quia perferre flagrantissimos soles non potes, ex anno ætas tollenda est? atque alijs legibus alia rursus ordinanda natura? *Veratrum* uenenum est hominibus, nunquid ob hanc causam non debuit nasci? Oulibus insidiatur lupus, nunquid in culpa natura est, quod lanitijs extulit importunissimam beluam? Morsu animam serpens tollit maledicam scilicet primordijs rerum, quo tam seua prodigia genituris spirantibus addiderunt. Superciliosa nimium res est, cum ipse sis non tuus, aliena etiam in possessione uerferis, potentioribus dare conditionem uelle

Veratrum

velle ut id fiat, quod cupias, non quod in rebus inueneris
 antiquis constitutionibus fixum. Quare habere si locum
 uestras uultis querimonias homines, prius est ut doceat
 tis unde, uel qui sitis, uobisne sit genitus & fabricatus
 mundus, an in eum ueneritis alienis ex regionibus inqui
 lini. Quod cum dicere non sit uestrum, neque explicare
 possitis cuius rei causa sub hac coeli conuexione uersemi
 ni, desistite arbitrari pertinere ad uos quicquam: cum ea
 que sunt, non pariliter fiant, sed ad sensus summam re=
 deant referanturq; totius. Christianorum, inquit, cau
 sa mala omnia adierunt, & interitus comparatur ab su=
 peris frugibus. Rogo cum hæc dicitis, nõ calumniari uos
 improbe, in apertis conspicitis manifestisq; mendacijs?
 Trecenti sunt anni ferme, minus uel plus aliquid, ex quo
 cœpinus esse Christiani, & terrarum in orbe censerit
 nunquid omnibus his annis continua fuerunt bella, con=
 tinua sterilitates, pax nulla in terris, nulla protinus utili=
 tas aut abundantia rerum fuit? Hoc enim primum effici=
 endum est, ei qui nos arguit, perpetuas & iuges calami=
 tates fuisse has, nunquam omnino respirasse mortalia, &
 sine ullis (ut dicitur) ferijs, multiplicium formas sustinuis
 se discriminum. Atqui non uidemus medijs his annis, me
 dijsq; temporibus, ex uictis hostibus innumerabiles esse
 uictorias reportatas? prolatos imperij fines, & in pote=
 statem redactas inauditi nominis nationes? sepenumero
 maximos annorum fuisse prouentus, utilitates, atque ab=
 undantias rerum tantas, ut commercia superet uniuersa
 pretiorũ auctoritate prostrata? Quemadmodum enim
 res agri, & usq; ad hoc tempus genus quĩ duraret morta

Annorum tempora.

lium, si non omnia, quæ usus posceret, subministraret fertilitas rerum? Sed fuerunt aliquando nonnulla in necessitatibus tempora. Et relaxata sunt abundantius. Rursus contra uoluntatem quædam bella administrata. Et uictorius postmodum successibusq; correcta. Quid ergo dicemus? iniuriarum nostrarum deos modo memores esse, modo esse rursus immemores? Si quo tempore fames est, irati esse dicuntur, sequitur ut abundantie tempore irati & difficiles non sint: atque ita perducitur res eò, ut uicibus ludicris, & ponant, & repetant iras: & in integrum se semper offensionum recordatione restituât. Quanquam istud quod dicitur, quale sit explicabili non potest comprehensione cognosci. Si Alamannos, Persas, Scythas, iccirco uoluerunt deuinci, quod habitarent & degerent in eorum gentibus Christiani, quemadmodum Romanis tribuere uictoriam, cum habitarent & degerent in eorum quoque gentibus Christiani? Si in Asia, Syria, iccirco mures, & locustas effruescere prodigialiter uoluerunt, quod ratione consimili habitarent in eorum gentibus Christiani: in Hispania, Gallia, cur eodem tempore horum nihil natum est, cum innumeri uiuerent in his quoque prouincijs Christiani? Si apud Getulos, tum Aquitanos huius rei causa siccitatē satis ariditatemq; miserunt, eo anno cur messes amplissimas Mauris Nomadibusq; tribuerunt? cum religio similis his quoq; in regionibus uerteretur. Si in ciuitate una qualibet fame plurimos emori nostri nominis auersione fecerunt, cur ibidem annonaria charitate non tantum corporis non nostri, uerum etiam Christianos ditiores & locupletissimos reddide-

reddiderunt? Aut igitur cuncti nihil lati habere debuerunt, si malorum causa nos sumus: nationibus enim sumus in cunctis: aut cum mixta uideatis cum incommotis leta, desinite nobis ascribere id quod offendit res uestras, cum nihil letis officiamus & prosperis. Si enim ego ut male sit facio, cur ut bene sit non obsto? Si, ut inopia magna sit, meum nomen in causa est: cur nihil impedio ut sit feracitas maxima? Si, ut in bellis accipiatur uulnus, ego dicor asserre fortunam, cur duelles cum pereunt, leuium augurium non sum, nec aduersus spes bonas mali ominis obscenitate traducor? Et tamen o magni cultores atque antistites numinum, cur irasci populis Christianis augustissimos illos asseueratis deos? ita non aduertitis, non uideatis, affectus quam turpes, quam indecoras numinibus attributis insanias? Quid est enim aliud irasci, quam insanire, quam furere, quam in ultionis libidinem ferri, & in alterius doloris crucem, efferrati pectoris alienatione bacchari? Hoc ergo dii magni norunt, perpetiuntur, & sentiunt, quod feræ, quod beluæ, quod mortiferæ continet uenenato in dente natrices. Quod leuitatis in homine, quod terreno in animante culpabile est, præstans illa natura, & in perpetuæ uirtutis firmitate consistens, scire asseueratur à uobis. Et quid ergo sequitur necessario, nisi, ut ex eorum luminibus scintillæ emicent, flammæ estuent, anhelum pectus spiritum iaciat ex ore, & ex uerbis ardentibus laborum siccitas inalbescat? Quod si uerum est istud, & est exploratum, & cognitum, & seruescere deos ira, & huiusmodi motus perturbatione iactari, immortales, & perpetui non sunt: nec in diuinitatis alicuius

ius existimatione ponendi. Vbi enim est illus, sicut sapiētibus uidetur, affectus, ibi esse necesse est passionem. Vbi passio sita est, perturbationem consentaneū est consequi ubi perturbatio est, ibi dolor & ægritudo est. Vbi dolor & ægritudo est, imminutioni & corruptioni iam locus est: quæ duo si uexant, adest uicinus interitus, mors omnia finiens, & cunctis adimens sentientibus uitam.

Quid? quod isto modo nō tantum illos leues & feruidos: uerum, quod ab dijs conuenit procul esse dimotum, et in quos inducitis, & iniustos, & æquitatis uel modicæ nullam prorsus obtinere rationem. Quid est enim tam iniustum quàm in alios irasci, & alios ledere, de hominibus conqueri, & innoxia dilacerare frumenta? Christianum nomen odisse, & dispendijs omnibus suos labefactare cultores? At nunquid iccirco in uos etiam sc̄uiunt, ut intestinis uulneribus concitati in ultionem consurgatis illorū? Ergo humana patrocinia dij querunt, & nisi uestra fuerint assertione protecti, idonei non sunt ipsi, qui propulsare, defendere suas ualeant contumelias. Quinimmo si uerum est ardere illos ira, permittite illis potestatem sui, defendant se ipsi: atq; in ultionem maiestatis offensæ intestinas exerāt, experianturq; uirtutes. Possunt nos, si uoluerint, aestu, possunt nocentissimo frigore, possunt auris pestilibus, possunt morborum obscurissimis causis enecare, consumere, atque ab omni poenitus coetu exterminare mortalium. aut si malum cōsiliū est aggredi nos ui, emittant aliquod indignationis signum, per quod esse liquidū cunctis possit inuitissimis nos eis habitare sub cœlo. Vobis secundas tribuant ualetudines: aduersas nobis,
ac pesti-

ac pessimas. Opportunis imbribus uestra irrigent rura:
 pluuiarum quicunque sunt rores, nostris ab agellulis abi-
 gant. Lanitia curent uestra numerosis foetibus multipli-
 cari, sterilitatem infaustam nostris pecuarijs inferant. Ex
 oliuis uestris atque uinetis plenam faciāt autumnitatem
 fundi: at ex nostris exprimi unum prohibeant palmitis
 rorem. Ad extremum & ultimum, in uestro ore præci-
 piant suam fruges retinere naturā: at uero in nostro mel
 amarum fieri: olearum fluentia rancescere, & sub ipsi-
 s potum labris in acoris perfidiam uinum repente muta-
 ri. Quod cum minime fieri testificentur res ipsæ, neque
 minus ad nos quicquam, neque ad uos plurimum redun-
 dare uitalibus ex beneficijs constet, libido quæ tanta est
 inimicos atque hostes deos esse contendere Christianis?
 quos in rebus tristissimis, atque letis nihil abs te uideas
 ratione in aliqua discrepare? S uerum uobis permittitis,
 ac sine ullis assentationibus dici: uerba sunt hæc, uerba
 sunt, res immo per calumnias creditæ, nō cognitionis ali-
 cuius testimonio comprobata. Ceterū dij ueri, & qui ha-
 bere, qui ferre nominis huius auctoritatem condigni sunt
 neq; irascuntur, neq; indignantur, neq; quod alteri noce-
 at, insidiosis machinationibus construūt. Etenim re uera
 est impium, & sacrilegia cuncta transcendēs, sapientem
 illā credere beatissimamq; naturam magnū aliquid puta-
 re, si se sibi aliquis adulatoria humilitate submittat: et si
 fuerit non factum, despectam se credere, et ab summi cul-
 minis decidisse fastigio. Puerile, pusillū est, & exile, uix
 & illis conueniens, quos iam dudū experientia doctorū
demonas appellat, & hos non nosse cœlestia, & in hac

rerum materia crassiore conditionis suae sorte uersari. Vestra sunt haec, uestra sunt irreligiose opinata, & irreligiosius credita. Quinimmo, ut uerius proloquar, haru spices has fabulas, cōiectores, arioli, uates, & nunquam non uani concinnaere fanatici: qui ne suae artes intereant, ac ne stipes exiguis consultoribus excutiant iam rarioris, si quando uos uelle rem uenire in inuidiam compereant, indignantur, declamitantq;: In templis iam raritas summa est. Iacent antiquae derisui ceremoniae, & sacramentorum quondam ueterrimi ritus religionum nouarum superstitionibus occiderunt. merito humanū genus tot miseriarū angustijs premitur, tot laborum excruciatum exurumnis. Et homines brutum genus, & quod situm sub lumine est, cecitate ingenua nequeunt uideri, audent asseuerare furiosi, quod uos credere non erubescitis sani. Ac ne quis nos tamen diffidentia responsionis, tranquillitatis existimet deos donare muneribus, innoxias affingere his mentes, atq; ab omni perturbatione dimotas, cōcedamus, sicut libitū uobis est, intendere in nos iras, sanguinem illos sitire nostrum, & iam dudū nos cupere mortaliū submouere de seculis. Sed si non est molestū, non graue, si cōmunis officij res est, nō ex gratia, sed ex uero disceptationis huius disceptare momenta, audire à uobis exposcimus, quae nam sit haec ratio, quae causa, propter quam in nos tantū & dii seuiāt superi, & asperati homines inardescāt. Religiones, inquit, impias, atq; inauditos cultus terrarum in orbe tractatis. Quid o participes rationis audetis homines proloqui, quid effutire, quid promere temerariae uocis desperatione tētatis? Deū principem

cipem rerum cunctarum quæcunq; sunt, dominum sum-
 mitatem omnium summorum obtinentem adorare, ob-
 sequio uenerabili inuocare, in rebus fessis totis, ut ita di-
 xerim, sensibus amplexari, amare, suspicere, execrabilis
 religio est & infauista, impietatis & sacrilegij plena, cæ-
 rimonias antiquitus institutas nouitatis suæ superstitione
 contaminans? Hoccine est quæso audax illud facinus &
 immane, propter quod maximi cœlites aculeos in nos in-
 tendunt, irarum atque indignationum suarum? propter
 quod uos ipsi, cum libido inceserit scua, exuitis nos bo-
 nis, exterminatis patrijs sedibus, irrogatis supplicia capi-
 talia, torquetis, dilaceratis, exuritis, et ad extremum nos
 feris & belluarum laniatibus obiectatis? Quisquis istud
 in nobis damnat, aut in aliqua ducit criminatione ponen-
 dum, is haud nomine appellandus est hominis, quamuis
 ille uideatur sibi, haud Deus esse credendus est, quamuis
 ipse se esse similem profiteatur. In uatibus profanis nos
 impios Dodonæus aut Iuppiter nominat, & ipse dicitur
 Deus, atque in ordine computabitur numinum? qui aut
 summo seruientibus regi crimen impietatis affingit, aut
 sibi torquetur maiestatem eius, cultumq; præponit? Deli-
 us Apollo, uel clarius, didymæus, philesius, pythius & is
 habendus diuinus est? qui aut summum Imperatorem ne-
 scit, aut ignorat à nobis quotidianis ei precibus suppli-
 cari: qui si pectorum secreta nesciret, nec quid in inti-
 mis sensibus contineamus, agnosceret: summum tamen
 inuocare nos deum, et ab eo quod postulamus orare, uel
 auribus potuit scire, uel ipsius uocis sono, qua utimur in
 precibus, noscitare. Nondum est locus ut explicemus om-

Christianorum religio

nes istos, qui nos damnant, qui sint, uel unde sint: quantum possint, uel nouerint: cur ad Christi pauca mentionem, discipulos cur eius inimicos habeant & inuisos: quod tamen humanum pollicentibus sensum una pariter definitione figamus, nihil sumus aliud Christiani, nisi magistro Christo summi regis ac Principis ueneratores: nihil, si consideres, aliud inuenies in ista religione uersari. Hæc totius summa est actionis: hic propositus terminus diuinorum officiorum, hic finis, huic omnes ex more profestrimur, hunc collatis precibus adoramus, ab hoc iusta, & honesta, & auditu eius condigna deposcimus: non quo ipse desideret supplices nos esse, aut amet subferri tot millium uenerationem uidere: utilitas hæc nostra est, & commodi nostri rationem spectans. Nam quia prouidimus ad culpas, & ad libidinis uarios appetitus uitio sumus infirmitatis ingenitæ, patitur se semper nostris cogitationibus concipi: ut dum illum oramus, & mereri eius contendimus munera, accipiamus innocentie uoluntatem, & ab omni nos labe delictorum omnium amputatione purgemus. Quid dicitis o sacri diuiniq; interpretes iuris: meliorisne sunt causæ, qui Grundules adorant lares, Aios locutios, Libentinos, quam sumus nos omnes qui Deum colimus rerum patrem, atque ab eo deposcimus rebus fessis languentibusq; tutamina? Et illi cati, sapientes, prudentissimi uobis uidentur, nec reprehensionis ullius, qui Faunos, qui statuas, ciuitatūq; genios, qui Paufos reuerentur atq; Bellonas. Nos hebetes, stolidi, fatui, obtusi pronunciamur & bruti: qui dedidimus nos deo, cuius nutu & arbitrio omne quod est, constat, & in sententia

tentiæ suæ perpetuitate defixum est. Hancine sententi-
 am promittis? hanc legem constituitis? hanc promulga-
 tis, ut honoribus afficiatur amplissimis quisquis uestros
 adorauerit seruos? crucem mereatur extremam quis-
 quis uobis ipsis dominis supplicarit? In ciuitatibus maxi-
 mis, atq; in potentioribus populis sacra publice fiunt scor-
 tis meritorijs quondam atque in uulgarem libidinẽ pro-
 fitutis, nullus timor indignationis in dijs est. Tempa feli-
 bus, scarabeis, & buculis sublimibus sunt elata fastigijs:
 silent irrisæ numinum potestates, nec liuore afficiuntur
 ullo, quod sibi comparatas animantium uilium conspici-
 unt sanctitates. Nobis solis sunt inimici, nobis asperrimi
 Dij hostes, quia patrem ueneramur illorum, per quem, si
 sunt, esse & habere substantiam sui numinis maiestatisq;
 ceperunt: à quo ipsam deitatem (ut ita dicam) sortiti es-
 se sentiunt, & in rerum numero recognoscunt, cuius uo-
 luntate & arbitrio, & interire, & solui, nec solui pos-
 sunt, nec interire. Nam si omnes concedimus unum esse
 principem solum, quem nulla res alia uetustate temporis
 antecedit, post illum necesse est cuncta & nata esse &
 prodita, & in sui nominis profluuisse naturam. Quod si
 fixum & ratum est, erit nobis consequens confiteri, &
 deos esse natiuos, & à principe rerum fonte ortus sui o-
 riginem ducere. Qui si sunt natiui, & geniti, & inter-
 tionibus utiq; periculisq; uicini. At enim esse creduntur
 immortales, perpetui, & nullius unquam participes fi-
 nis. Ergo istud munus dei patris & donum est, ut infinita
 meruerint idem esse per sæcula, cū sint labiles solubilesq;
 natura. Atq; utinam daretur in unius speciem concionis

toto orbe contracto oratione hac uti, & humani in generis audientia collocari. Ergone impie religionis sumus apud uos rei, & quod caput rerum & columen uenerabilibus adimus obsequijs, ut conuitio utamur uestro, infausti & athei nuncupamur? Et quis magis relictus horum feret inuidiam nominum, quam qui alium præ hoc Deum, aut nouit, aut sciscitatur, aut credit? Nonne huic omnes debemus hoc ipsum primum quod sumus? quod esse homines dicimur? quod ab eo uel missi, uel lapsi cæcitate, hoc in corpore continemur? Non quod incedimus, quod spiramus & uiuimus, ab eo ad nos uenit? uicq; ipsa uiuendi efficit nos esse, & animali agitatione motari? Nonne ab hoc effluunt causa, per quas nostra fulcitur salus uariarum munificentia uoluptatum? Mundus iste in quo degitis, cuius est? aut quis eius uobis attribuit fructu possessionemq; retinere? Quis, ut subiectas res cernere, ut contrectare, ut considerare possitis, publicum illud lumen dedit? Quis, ne fixa pigritie stupore torpescerent elementa uitalia, solis igneis constituit ad rerum incrementa futuros? Solem Deum cum esse credatis, conditorem eius, opificemq; non queritis? Luna cum apud uos dea sit, non similiter scire curatis genitor eius & fabricator quis sit? Nonne cogitatio uos subit considerare, disquirere, in cuius possessione uersimini? cuius in re sitis? cuius ista sit, quam fatigatis terra? cuius aer iste, quem uitali reciprocatis à spiritu? cuius abutamini fontibus? cuius liquore? quis uentorum disposuerit flamina? quis undosâs excogitauerit nubes? quis seminum frugiferas potestateis rationum proprietate distinxerit? Apollo
nobis

uobis pluit, Mercurius uobis pluit? Aesculapius, Hercules, aut Diana rationem imbrium, tempestatumq; sinxerunt: Et hoc fieri qui potest, cum in mundo profiteamini eos natos, certoq; tempore sensum arripuisse uitalem? Si enim temporis antiquitate mundus eos anteuenit, & priusquam nati sunt, iam nouerat pluuias tempestatesq; natura, nullum serius nati pluendi ius habent, neq; eis inferere rationibus se possunt, quas inuenerunt hic agi, & maiore ab autore tractari. O maxime, o summe reru inuisibilium procreator. O ipse inuise, & nullis unquam *afixere*. comprehense naturis, dignus, dignus es uere (si modo te dignum mortali dicendum est ore) cui spirans omnis intelligensq; natura, & habere & agere nunquam desinat gratias: cui tota conueniat uita genu nixo procumbere, & continuatis precibus supplicare. Prima enim tu causa es, locus rerum, ac spacium, fundamentum cunctorum quaecunq; sunt, infinitus, ingenuus, immortalis, perpetuus, solus, quem nulla delinuat forma corporalis, nulla determinat circumscriptio qualitatis, expers quantitatatis, sine situ, motu, & habitu, de quo nihil dici & exprimi mortalium potest significatione uerborum: qui, ut intelligaris, tacendum est, atq; ut per umbram te possit errans inuestigare suspirio, nihil est omnino mutandum. Da ueniam rex summe tuos persequentibus famulos: & (quod tuae benignitatis est proprium) fugientibus ignosce tui nominis et religionis cultum. Non est mirum si ignoraris: maioris est admirationis si sciaris: nisi forte audeat quisquam, hoc enim furiose restat insaniam, ambigere, dubitare, an sit iste Deus, an non sit: explorata fidei

dei veritate, an rumoris casti opinione sit creditus. Ad
 dimus enim quosdam philosophandi studio deditos, par
 tim ullam negare uim esse diuinam, partim an sit quoti
 die querere: alios casibus fortuitis, & concursuionibus
 temerarijs summam rerum construere, atq; diuersitatis
 impetu fabricari: cum quibus hoc tempore nullum nobis
 omnino super tali erit obstinatione certamē. Aiunt enim
 sana sentientes, cōtradocere rebus stultis stultitiæ esse ma
 ioris. Sermo cum his nobis est, qui diuinum esse consenti
 entes genus de maioribus dubitant, cum ijdem esse ple
 beia atq; humiliora fateantur. Quid ergo, res tantas ar
 gumentis nitentur atq; elaborabimus obtinere? Discer
 dat hæc longe, atq; à nobis procul, procul inquam (ut di
 citur) aberuncetur amentia. Ita est enim periculosum ar
 gumentis aggredi deum principem comprobare, quam
 ratione huiusmodi esse illum, uelle cognoscere. Nec quis
 quam refert, aut discrepat, utrumne neget illum, an asse
 ras, atq; existere fatearis: cum in eadem culpa sit, et asser
 tio talis rei, & abnegatio refutatoris increduli. Quis
 quam ne est hominum, qui non cum istius principis no
 tione diem primæ natiuitatis intrauerit, cui non sit in
 genitum, non affixum, imò ipsis penè in genitalibus ma
 tris non impressum, non insitum, esse regem ac Dominū,
 cunctorum quæcunque sunt moderatorem? Ipsa denique
 hircere si animantia muta potuissent: si in linguarum no
 strarum facilitatem solui, immo si arbores, glebæ, saxa,
 sensu animata uitali uocis sonitum quirent & uerborū
 articulos integrare, ita non duce natura, & magistra, nō
 incorruptæ simplicitatis fide, & intelligerent esse De
 um,

Aueruncetur.
L. Noni, et Cæro. Att.
135. b.

om, & cunctorum dominum solum esse clamarent? Sed frustra, inquit, nos falso, & calumnioso incesitis & appetitis crimine: tanquam eamuis inficias esse Deum maiorem: cum à nobis & Iuppiter nominetur, & optimus habeatur & maximus: cumq; illi augustissimas sedes, & capitolia constituerimus immania. Dissimilia copulare, atq; in unam speciem cogere inducta confusione conamini. Nam Deus omnipotens mente una omnium, & communi mortalitatis assensu, neq; genitus scitur, neq; nouã in lucem aliquando esse prolatus, nec ex aliquo tempore cœpisse esse, uel sæculo. Ipse est enim fons rerum, sator sæculorum ac temporum. Non enim ipsa per se sunt, sed ex eius perpetuitate, perpetua, & infinita semper continuatione procedunt. At uero Iuppiter (ut uos fertis) & patrem habet & matrem, auos, auias, fratres: nunc nuper in utero matris suæ formatus, absolutus mensibus & consummatum decem, ignotam sibi in lucem sensu irruisse uitali. Ergo, si hæc ita sunt. Iuppiter esse Deus qui potest: cum illum esse perpetuum constat, & perhibeatur alter à uobis, & dies habuisse natales, & paucifactus re noua lamentabilem extulisse uagitum? Sed sint (ut uultis) uinum, nec in aliqua ui numinis, & maiestate distantes: ecquid ergo iniustus persequimini nos odijs? Quid, ut omnibus pessimi, nostri nominis inhorrescitis mentione? si, quem Deum colitis, eum & nos: aut quid in eadem causa uobis esse contenditis familiares deos: inimicos atq; infestissimos nobis? Etenim, si una religio est nobis uobisque communis, cessat ira cœlestium: sin nobis infesti sunt solis, manifestum est nescire, & uos, & illos deum: quem lo-

uem non esse ipsis clarum est indignationibus numinum.
 Sed non (inquit) iccirco dii uobis infesti sunt, quod omni
 potentem colatis Deum: sed quod hominem natum, &
 (quod personis in fame est uilibus) crucis supplicio inte=
 remptum, & Deum fuisse contenditis, & superesse ad=
 huc creditis, & quotidianis supplicationibus adoratis.
 Si uobis iucundum est amici, edisserate quinam sint hi
 dii, qui à nobis Christum coli, suam credant ad iniuriam
 pertinere? Ianus Ianiculi conditor? & ciuitatis Saturnie
 Saturnius auctor? Fauna, fatua Fauni uxor? bona dea que
 dicitur, sed uino meliori, & laudabiliori potu? Indigetes
 illi, qui flumen repunt, & in alueis Numici cum ranis et
 pisciculis degunt? Aesculapius, & Liber pater, Coron=
 de ille natus, ex genitalibus matris alter fulmine præci=
 pitatus? Mercurius utero susus Maie? & (quod est diui=
 nus) candidi arquitequentes Diana & Apollo, circum=
 lati per fugas matris, atq; in insulis errantibus uix tutis
 Dionea Venus proles, uiri materfamilias Troici, atque
 intestini decoris publicatrix? in Trinacrie finibus Ceres
 nata, atque in floribus legendis occupata Proserpina?
 Thebanus, aut Tyrius Hercules, hic in finibus sepultus
 Hispanie, flammis alter concrematus cæcis? Tyndari=
 de Castores, equos unus domitare consuetus, alter pu=
 gillator bonus, & crudo inexuperabilis cestu, ignes &
 fulgores marini, & ouorum progenies dii? Syriapis Pe=
 loponesi proditus, & in Aegypto Serapis nuncupatus?
 Aethiopicis solibus Isis furua mærens perditum filium,
 & membratim coniugem lancinatum? Præterimus, &
 trāsgredimur Opis soboles regias: quas in libr. auctores
 uestri

uestri, quæ fuerint, & quales, uobis ediscentib. prodide-
 runt. Hinc ergo Christum coli, et à nobis accipi, et existi-
 mari pro numine uulneratis accipiunt auribus? & obliiti
 paulo ante sortis fuerint & cōditionis cuius, id, quod sibi
 concessum est, impertiri alteri nolunt? Hæc est iustitia cœ-
 litum? hoc deorū iudicium sanctū? Nōne istud liuoris est
 atq; auaritiæ genus? Non obtrectatio quædā sordens, suas
 eminere tātummodo uelle fortunas, aliorū res premi, &
 in cōtempta humilitate calcari? Natum hominē colimus.
 Quid enim, uos hominē nullum colitis natum? Non unū,
 et alium? nō innumeros alios? quinimmo nō omnes, quos
 iam templis uestris, mortaliū sustulistis se numero,
 & cœlo syderibusq; donastis? Si enim forte uos fugit
 sortis eos humanæ, & cōditionis fuisse cōmunis: replica
 te antiquissimas literas, & eorum scripta percurrite, qui
 uetustati uicini, sine ullis assentationib. cuncta ueritate in
 liquida prodiderūt. Iam profecto discetis, quibus singuli
 patribus: quibus matrib. fuerint procreati, qua imati re-
 gione, qua gente, quæ fecerint, egerint, pertulerint, acti-
 tarint, quas in rebus obeundis aduersorum senserint, se-
 cundantiumq; fortunas. Sin autē scientes uteris esse gesta-
 tos, & frugibus eos uictitasse terrenis, nihilominus tamē
 nati hominis obiectatis cultū: res agitis satis iniustas, ut id
 in nobis constituatis esse damnabile, quod & ipsi uos fa-
 ctistis: aut, quæ uobis licere permittitis, consimiliter a-
 liis licitum esse nolitis. Sed concedamus, interdum manū
 uestris opinionibus dantes, unū Christum fuisse de no-
 bis, mētis, animæ, corporis, fragilitatis, & cōditionis u-
 nius: nonne dignus à nobis est tantorum ob munerū gra-

tiam deus dici, deusq; sentiri? Si enim uos Liberum, quod usum repererit uini, si, quod panis, Cererem, si Aesculapium, quod herbarum, si Mineruam, quod oleæ, si Triptolemum, quod aratri, si deniq; Herculem, quod feras, quod fures, quod multiplicium capitum superauit cõpescuiq; natrices, diuorum retulistis in cõetum: hoc tribus quantis afficiendus est nobis, qui ab erroribus nos magnis insinuatã ueritate traduxit: q uelut cecos passim, ac sine ullo rectore gradietes, ab deruptis, ab deuis, locis planioribus reddidit. Qui, quod frugiferum primo atq; humano generi salutare, Deus monstrauit quid sit, quis, quãtus, & qualis, qui profundas eius atq; inenarrabiles altitudines (quãtum nostra quiuit mediocritas) capere & intelligere permisit et docuit: Qui, quo autore, quo patre mundus iste sit constitutus & conditus, fecit benignissime sciri: Qui natiuitatis eius exprompsit genus, & nullius aliquando cognitione præsumptam materiã illius. Vnde ignibus solis genitalis feruor ascitur. Cur luna semper in motu indemonstrabilis creditur animalibus causis lucẽ semper atq; obscuritatem resumens. Animalium origo quæ sit, rationes quas habeant semina. Quis ipsum finxerit hominem, quis informarit, uel ex materiæ quo genere cõstructionẽ ipsam confirmauerit corporum. Quid sit sensus, quid anima, aduolarit ne ad nos sponte, an cum ipsis sata sit & procreata uisceribus, mortis particeps degat, an immortalitatis perpetuitate donata sit. Qui status nos maneat, cum dissolutis abierimus à membris. Victurine nos simus, an memoriam nullam nostri sensus & recordationis habituri. Qui arrogantiam constrinxit nostram, et elatas supercilio

lio ceruices modum fecit suae infirmitatis agnoscere: Qui
 animata monstrauit infirmia nos esse, uanis opinionib. se
 dere: nihil comprehensum habere, nihil scire, et quae nostros
 sua sunt ante oculos, non uidere: Qui (quod omnia supera
 uit, & transgressum est muneribus) ab religionibus nos falsis
 religionem traduxit ad ueram: Qui ab signis inertibus, atque
 ex uilissimo formatis luto ad sidera subleuauit & caelum:
 et cum domino rerum deo supplicationum fecit uerba atque
 orationum colloquia miscere. Venerabar (o cecitas) ni-
 per simulachra modo ex fornacibus prompta, in incudibus
 deos & malleis fabricatos, elephantorum ossa, pictu-
 ras, ueteriosis in arboribus teneas: si quando conspexeram
 lubricatum lapidem, & ex oliui unguine ordinatum,
 tanquam inesset uis praesens, adulabar, affabar, & benefi-
 cia poscebam nihil sentiente de truco: & eos ipsos diuos,
 quos esse mihi persuaferam, afficiebam contumeliosis gra-
 uibus: cum eos esse credebam ligna, lapides, atque ossa, aut
 in huiusmodi rerum habitare materia. Nunc doctore tanto
 in uias ueritatis inductus, omnia ista, quae sint, scio: digna
 de dignis sentio, contumeliam nomini nullam facio diui-
 no: & quid cuique debeat, uel personae, uel capiti, incon-
 fatus gradibus atque autoritatibus tribuo. Ita ergo Chri-
 stus non habeatur a nobis deus: nec, qui omnium alioquin
 uel maximus potest excogitari, diuinitatis afficiatur cul-
 tu, a quo iam dudum tanta & accepimus dona uiuentes, &
 expectamus, dies cum uenerit, ampliora? Sed patibulo affi-
 xus interijt. Quid istud ad causam? Neque enim qualitas
 & deformitas mortis dicta eius immutat aut facta, aut eo
 minor uidebitur disciplinarum eius autoritas, quia uincula

lis corporis non naturali dissolutione digressus est, sed uil-
 illata decessit. Pythagoras Samius suspitione dominatio-
 nis iniusta uiuus concrematus in fano est: nūquid ea, quae
 docuit, uim propriam perdidērūt, quia non spiritū spon-
 te, sed crudelitate appetitus effudit: Similiter Socrates ci-
 uitatis suae iudicio damnatus capitali affectus est poena:
 nunquid irrita facta sunt, quae sunt ab eo de moribus, uir-
 tutibus, & officijs disputata, quia iniuria expulsus ē uita
 est: innumerabiles alij gloria, & uirtute, & existimatio-
 ne pollētes, acerbissimarum mortuū experti sunt formas:
 ut Aquilius, Trebonius, Regulus: nunquid idcirco post ui-
 tam iudicati sunt turpes, quia non publica lege fātorum,
 sed mortis asperissimo genere lacerati, excruciatiq; perie-
 runt: Nemo unquā innocens male interēptus infamis est:
 nec turpitudinis alicuius commaculatur nota, qui nō suo
 merito poenas graues, sed cruciatoris perpetuū seruitu-
 tē. Et tamen o isti, qui hominē nos colere morte sanctum
 ignominiosa ridetis: nonne Liberū et uos patrē membra-
 tum ab Titanis dissipatū fanorum consecrationi aptatis?
 Nonne Aesculapium medicaminum repertorē, post poe-
 nas, & supplicia fulminis, custodē nūcupauistis & prae-
 dem sanitatis, ualetudinis, & salutis? Nonne ipsum Her-
 culem magnum sacrificijs, hostijs, & thure inuitatis in-
 censo? quem ipsi uos fertis uiuum arsisse post poenas, &
 cōcrematus in funebribus busticetis? Nōne illum Atym
 Phrygem abscissum, & spoliatum uirū magnae matris in-
 adytis deum propitiū, deum sanctum Gallorū conclama-
 tione testamini? Nōne ipsum Romulum patrē, Senatorū
 manibus dilaceratū centum, et Quirinum esse Martium
 dicitur

dicitis, & sacerdotibus & puluinaribus honoratis, et in adibus adoratis amplissimis, & post hæc omnia cœlū ascendisse iuratis? Aut igitur ridendi et uos estis, qui homines grauissimis cruciatibus interemptos deos putatis, & colitis: aut, si certa est ratio, cur id uobis faciendum putatis: & nobis permittite scire, quibus istud causis, rationibusq; faciamus. Natum hominem colitis. Etiam si esset id uerum (locis ut in superioribus dictū est) tamen pro multis, & tam liberalibus donis, quæ ab eo profecta in nobis sunt, Deus dici appellariq; deberet. Cum uero deus sit certa, & sine ullius rei dubitatiōis ambiguo, inficiaturos arbitramini nos esse, q̄ maxime illū à nobis coli, & præsidem nostri corporis nūcupari? Ergo ne, inquiet aliquis ferens, iratus, et percitus, deus ille est Christus? Deus respōdebimus, & interiorum potentiarum deus: & quod magis in filios acerbissimis doloribus torqueat, rei maxime causa à summo rege ad nos missus. Postulabit forsitan in sanior et furiosior factus: an se ita res habeat, quemadmodum dicimus, comprobari. nulla maior est comprobatio quam gestarum ab eo fides rerum, quam uirtutū nouitas: quam omnia uicta decreta, dissolutaq; fatalia, quæ populi gentesq; suo generis sub limine nullo dissentiente uideret: que nec ipsi audent falsitatis arguere, quorū antiquas et patrias leges uanitatis esse plenissimas atq; inanisime superstitionis ostēdit. Occursurus forsitan rursus est cum alijs multis calumniosis illis & puerilib. uocibus: magus fuit, clandestinis artibus omnia illa perfecit: Aegyptiorū ex adytis angelorū potentium nomina, & remotas fura nos est disciplinas. Quid dicitis ò paruuli, incomperta uo

bis, & nescia temeraria uocis loquacitate garriētes? Er-
 gone illa, quæ gesta sunt, demonū fiere præstigia, & ma-
 gicarū artium ludi? Potestis aliquē nobis designare, mon-
 strare ex omnibus illis Magis, qui unquā fuere per sæcu-
 la, consimile aliquid Christo millesima ex parte qui fece-
 rit? qui sine ulla ui carminū, sine herbarū & graminum
 succis, sine ulla aliqua obseruatione sollicita sacrorū, li-
 baminū, temporū: Nō enim urgemus, & querimus, quæ
 sese spondeant facere, uel in quibus generibus actū so-
 leat omnis illorū doctrina et experientia cōtineri. Quis
 enim hos nesciat aut imminētia studere prænoscere, quæ
 necessario (uelint nolint) suis ordinationibus ueniūt: aut
 mortiferam immittere quibuslibuerit tabem, aut familia-
 rum dirūpere charitates: aut sine clauibus referare, quæ
 clausa sunt: aut ora silētio uincire, aut in curriculis equos
 debilitare, incitare, tardare, aut uxoribus, & liberis alie-
 nis (siue illi mares sint, siue fœminei generis) incōcessi a-
 moris flammæ, & furiales immittere cupiditates? Aut si
 utile aliquid uideātur audere, nō propria ui posse, sed eo-
 rum, quos inuocāt, potestate. Atqui constitit Christū sine
 ullis adminiculis rerum sine ullius ritus obseruatōe, uel
 lege, omnia illa, quæ fecit, nominis sui possibilitate fecis-
 se. Et quod proprium, consentaneum, dignum deo fuerat
 uero, nihil nocens, aut noxium, sed opiferū, sed salutare,
 sed auxiliariis plenū nobis potestatis munificæ libera-
 litate donasse. Quid dicitis ō iterū? ergo ille mortalis, aut
 unus fuit ē nobis, cuius imperium, cuius uocem populari-
 bus & quotidianis uerbis missam, ualitudines, morbi, fe-
 bres, atq; alia corporū cruciamenta fugiebant: Vnus fuit
 ē nō =

è nobis, cuius præsentiam, cuius uisum gens illa nequibat
 ferre mercorum in uisceribus demonum, conterritaq; ui
 noua membrorũ possessione cedebat? Vnus fuit è nobis,
 cuius feda uitilignes iusioni obtẽperabãt pulse statim,
 & concordiam colorũ cõmaculatis uisceribus relinque
 bant? Vnus fuit è nobis, cuius ex leui tactu stabant proflu
 uia sanguinis, & immoderatos cohibebãt fluores? Vnus
 fuit è nobis, cuius manus intercutes & ueternose fugie
 bant unda, penetrabilis ille uitabat liquor, et turgẽtia ui
 scera salutaris ariditate deflabant? Vnus fuit è nobis, qui
 claudos currere præcipiebat, et iã operis res erat: porri
 gere mancos manus, & articuli mobilitates iam ingeni
 tas explicabant: captos mēbris assurgere, et iam suos re
 ferebãt lectos alienis paulo ante ceruicibus lati: uiduatos
 uidere luminibus, & iam cœlum diemq; cenebant nullis
 cum oculis procreati? Vnus, inquam, fuit è nobis, qui de
 bilitatib; uarijs, mōrbisq; uexatos centũ, aut hoc amplius
 semel una intercessione sanabat? cuius uocẽ ad simplicẽ
 furibũda & insana explicabant se maria? procellarũ tur
 bines tempestatesq; sudebant? qui per altissimos gurgites
 pedem ferebat inlutum? calcabat ponti terga undis ipsis
 stupẽtib; in famulatum subeunte natura? qui sequentiũ
 se millia quinq; saturauit quinq; panibus? ac, ne esse præ
 stigitie incredulis illis uiderẽtur & duris, bis senarũ spor
 tarum sinus reliquiarũ fragminib; aggerabat? Vnus fuit
 è nobis, qui redire in corpora iam dudũ animas præcipie
 bat efflatas? prodire ab aggeribus conditos? & post diẽ
 funeris tertium pollinctorum uelaminib; expediri? Vnus
 fuit è nobis, qui, quid singuli uoluerẽt, quid sub obscuris

Vana lingua.

cogitationibus cōtinerent, tacitorū in cordibus peruidebat: Vnus fuit ē nobis, qui cum unam emitteret uocem, ab diuersis populis, & dissona oratione loquentibus, familiaribus uerborum sonis, & suo cuiq; utēs existimabatur eloquio? Vnus fuit ē nobis, qui cum officia religionis certe suis sectatoribus traderet, mundum totū repente complebat? quantusq; et qui esset, reuelata nominis immensitate monstrabat? Vnus fuit ē nobis, qui deposito corpore innumeris se hominū prompta in luce detexit? qui sermonem dedit, atq; accepit, docuit, castigauit, admonuit? qui ne illi se falsos uanis imaginationibus existimarent, semel, iterum, sepius familiari colloctione monstrauit? qui iustissimis uiris etiam num impollutis, ac diligētibus sese, nō per uana insomnia, sed per puræ speciem simplicitatis apparet? cuius nomen auditum fugat noxios spiritus? imponit silentiū uatibus? haruspices inconsultos reddidit? arrogantium magorū frustrari efficit actiones, non horrore (ut dicitis) nominis, sed maioris licentia potestatis? Et hæc quidē summatim exposita, nō ea ratione protulimus, tanquā magnitudo facientis solis in his esset perspicienda uirtutibus. Quāta sint enim hæc, uel exilitates cuiuis reperirentur, & ludi, si traditum fuerit nosci, ex quibus ad nos regnis, cuius nominis ministrator aduenirit? Quæ quidem ab eo gesta sunt, & factitata, non ut se uana ostentatione iactaret, sed ut homines duri, atq; increduli scirent nō esse, quod spondebatur, falsum: & ex opere benignitate, quid esset deus uerus, iam addiscerēt suspicari. Simul & illud uolumus sciri, cū summatim (ut dictum est) enumeratio facta gestorum est nō ea solū Christi

stum potuisse, quæ fecit, sed constituta etiam exuperasse
 fatorum. Nam si (ut liquet, & constat) debilitates, & cor
 porum passiones, surdi, manci, & muti, neruorū contra
 ctio, & amissio luminis, fatalibus accidunt irroganturq;
 decretis, & solus hæc Christus correxil, restituit, atq; sa=
 nauit: sole ipso est clarius potentio rem illum fuisse, quam
 fata sunt, cum ea soluit & uicit, quæ perpetuis nexibus,
 & immobili fuerāt necessitate deuincta. Sed frustra, in=
 quit nescio quis, tantum arrogas Christo, cum sepe alios
 sciamus, & scierimus deos, & laborantibus plurimis de
 disse medicinas, & multorū hominum morbos ualuidi=
 nesq; curasse. Non inquirō, non exigo, quis deus, aut quo
 tempore, cui fuerit auxiliatus, aut quem fractum restitue
 rit sanitati: illud solū audire desidero, an sine ullius adiun
 ctione materiz, id est medicaminis alicuius, ad tactū mor
 bos iusserit ab hominibus euolare: imperauerit, fecerit et
 emori ualetudinū causam, & debilitū corpora ad suas re
 meare naturas. Christus enim scitur, aut admota partib.
 debilitatis manu, aut uocis simplicis iussione aures ape=
 ruisse surdorū, exturbasse ab oculis cæcitates, orationem
 dedisse mutis, articulo rum uincula relaxasse, ambulatū
 dedisse cōtractis, uutiligines, querqueras, atq; intercutis
 morbos, omniaq; alia ualetudinum genera, quæ humana
 corpora sustinere nescio quæ uoluit importuna crudeli=
 tas, uerbo solitus impericq; sanare. Quid simile diu om=
 nes, à quibus opem dicitis agris & periclitantibus latæ
 Qui si quando (ut fama est) nōnullis aut tribuere medici
 nam, aut cibum aliquē iusserunt capi, aut qualitatis al
 cuius cibibi potionem, aut herbarū, & graminū succos su=
 perim=

*querquera febris,
 Periculis. uide
 Festum.*

perimponi inquietantibus causis, ambulare cessare, aut
 re aliqua, quæ officiat, abstinere (quod esse nõ magnum,
 nec admirationis alicuius stupore condignum promptũ
 est, si uolueritis attendere) et medici etiam sic curant ani-
 mal humi natũ, nec confisum scientiæ ueritate, sed in ar-
 te suspicabili positum, & coniecturarũ æstimationib. nu-
 tās. Nulla autem uirtus est medicaminibus amouere quæ
 noceant: beneficia ista rerum, non sunt curantiũ potesta-
 tes: & ut sit laudabile scire, quæ quibus conueniat medi-
 cina, aut arte curari, locus huius laudis non in deo, sed in
 homine constitutus est. Hunc enim nõ est turpe rebus ex-
 trinsecus sumptis ualitudinem hominis fecisse meliorẽ:
 indecorum deo est, non ipsum per se posse, sed externariẽ
 adminiculis rerum sanitatẽ incolumitatẽq; prestare. Et
 quoniã beneficia salutis date aliorum numinũ compara-
 tis, & Christi: quot millia uultis à nobis debiliũ uobis
 ostendi, quot tabificis affectos morbis, nullam omnino re-
 tulisse medicinam? cũ per omnia supplices irent templa,
 cum deorum ante ora prostrati, limina ipsa conuerteret
 osculis: cum Aesculapium ipsum datorẽ (ut prædicant) sa-
 nitatis, quoad illis superfuit uita, & precibus fatigarent,
 & inuitarẽt miserrimis uotis. Nonne alios scimus malis
 suis cõmortuos, cruciatib. alios cõsensuisse morborũ, per-
 niciosius alios sese habere cõpisse, postquã dies noctesq;
 in continuis precibus, & pietatis expectatione triuerũt?
 Quid ergo prodest ostendere unum, aut alterum fortasse
 curatos, cum tot millibus subuenerit nemo? & plena sint
 omnia miserorum, infeliciũq; delubra? nisi forte dica-
 tis, opẽ bonis ab dijs ferri, malorũ miserias desfici. At-
 qui

qui Christus æqualiter bonis: malisq; subuenit: nec repul-
sus ab hoc quisquã est, qui rebus auxiliũ duris contra im-
petũ postulabat iniuriasq; fortunæ. Hoc enim est propriũ
dei ueri, potẽti. eq; regalis, benignitatẽ suam negare nul-
li, nec reputare quis mereatur, aut minime: cũ naturalis
infirmitas peccatorem hominẽ faciat, non uoluntatis, sed
iudicationis electio. Dicere porrò meritis opem laborã-
tibus ab dijs ferri, hoc est in medio ponere, et dubitabile,
quod asseras, facere: ut & ille, qui sanus est factus, fortui-
to possit uideri esse seruatus: & ille, qui non est, non meri-
ti causa, sed firmitate credatur ualetudinẽ expellere non
potuisse diuina. Quid? quòd istas uirtutes, quæ sunt à no-
bis summam, nõ (ut rei poscebat magnitudo) deprõptæ
non tantum ipse perfecit ui sua, uerum (quod erat subli-
mius) multos alios experiri, et facere sui nominis cũ affe-
ctiõne permisit. Nam cum uideret futuros uos esse gesta-
rum ab se rerum, diuiniq; operis derogatores, nequa sub-
esset suspicio magicis se artib. munera illa beneficiaq; lar-
gitum, ex immensa illa populi multitudine, quæ suã gra-
tiam sectabitur admirãs, piscatores, opifices rusticanos,
atq; id genus delegit imperitorũ, q per uarias gẽtes mis-
si, cũcũ illa miracula sine ullis fucis atq; adminiculis per-
petrarent. Verbo ille cõpescuit uerminantiũ membrorũ
cruces, & illi uerbo cõpescuerunt furialiũ uermina pas-
Vermina.
sionum. Imperio ille uno exturbauit à corporibus demo-
nas, & exanimatis suos restituit sensus: sub eorũ portan-
tes & illi se casib. iusione nõ alia sanitati & constantia
reddiderũt. Ille notas albicantiũ uiriliginũ manu adnota
deterfit: liniamenta & hi corporum haud dissimili cõci-
liauere

liauere contactu. Vliginosa ille & turgentia viscera sic-
 citatem iussit recuperare natiuam: et famuli eius hoc mo-
 do statuerunt errantes aquas, & à pernicie corporū suos
 labi iussere per tranites. Ille ulcera oris immensi, & re-
 cusantia perpeti sanitatem intra unius uerbi morā conti-
 nuato frenauit à pastu: et illi haud aliter contumaciā can-
 ceris saui ad subeundam circatricē circumscriptis euaga-
 tionibus cōpulerunt. Incessum ille claudis dedit, uisum lu-
 minibus caecis, interēptos reuocauit ad uitam: nec minus
 & hi quoq; contractionē relaxauere neruorū, luce ocu-
 los impleuere iam perditā & ab turulis remeare desun-
 ctos exequiarū conuersione iusserunt. Neq; quicquā est
 ab illo gestum per admirationē stupentibus cūctis, quod
 nō omne donauerit faciendū paruulis illis & rusticis, &
 eorum subiecerit potestati. Quid dicitis ò mētes incredu-
 lae, difficiles, duræ? alicui ne mortaliū Iuppiter ille capito-
 linus huiusmodi potestatem dedit? Curionem, aut pontifi-
 cem maximū, quinimmo dialem (quod eius est) flaminem
 isto iure donauit? Non dicam, ut mortuos excitaret, nō ut
 caecis restitueret lucem: nō ut membrorū situm eneruatis
 redderet, & dissolutis: sed ut pustulā, red uuitā, papulam,
 aut uocis imperio, aut manus cōtrectatione cōprimeret.
 Ergo illud humanū fuit, aut ex ore terrenis stercorib. in-
 nutrito tale potuit ius dari, talis licētia proficisci, & non
 diuinum, & sacrum: aut (si aliquam superlationē res ca-
 pit) plusquā diuinum, & sacrū? Nam si facias ipse, quod
 possis, & quod tuis sit uiribus potentatūq; conueniens,
 admiratio nō habet quod exclamet. id enim quod potue-
 ris, feceris, & quod prae stare debuerit uis tua, ut potens
 esset

esset una, & ipsius qui operaretur, qualitas. Transcribere
 re posse in hominem ius tuum: & quid facere solus pos-
 sis, fragilissima rei donare, & participare faciendū, su-
 pra omnia sita est potestatis, cōtinentisq; sub sese est re-
 rum omnium causas, & rationum facultatumq; naturas.
 Age nunc ueniat, qui super igneam zonam, magus inte-
 riore ab orbe Zoroastres, Hermippo ut assentiamur au-
thori. Baſtrianus & ille conueniat, cuius Ctesias res ge-
 stas historiarum exponit in primo. Armenius Hoſthanis
 nepos & familiaris Pamphylus Cyri, Apollonius, Dami-
 gero, et Dardanus, Velus, Iulianus, & Bæbulus, & si quis
 est alius qui principatū & nomē fertur in talib. habuif-
 se præstigijs: permittant uni ex populo in officium sermo-
 nis dandi ora coarticulare mutorum, surdorū auriculas
 referare, sine luminibus procreatis oculorū redintegra-
 re naturas, & inſrīgētia olim membra sensus animasq;
 reducere. Aut, si ardua res ista est, neq; alijs permittere ta-
 lium possunt operum potestates, ipsi faciant, & cum suis
 ritibus faciant. quicquid malefici graminis nutricant ter-
 rarum sinus, quicquid uirium cōtinet fremor ille uerbo-
 rum, atq; adiunctæ carminū necessitates, non inuidemus,
 adijciant, non interdiciamus, colligāt. Experiri libet et re-
 cognoscere, an cū suis efficere dijs possint, quod ab rusti-
 cis Christianis iusionibus factitatum est nudis. Desistite o-
 nescij in maledicta cōuētere res tantas, nihil ei nocitura
 qui fecit, periculum allatura sed uobis: periculum, inquā
 non paruulum, sed in rebus eximijs, sed in præcipuis con-
 stitutum. Siquidem res anima preciosa est, nec ipso se homi-
 ni quicquid potest charius inueniri. Nihil (ut memini)
 magi=

magicum, nihil humanū, præstigiolum, aut subdolum, nihil fraudis, delicti in Christo derideatis: licet ex more atq; in lasciuia dissoluamini cachinnorum. Deus ille sublimis fuit, deus radice ab intima, deus ab incognitis regnis, & ab omnium principe Deus sospitator est missus: quem neq; sol ipse, neq; ulla (si sentiunt) sidera, non rectores, non principes mundi, non deniq; dii magni, aut, qui fingentes se deos genus omne mortalium territant, unde aut qui fuerit, potuerunt noscere uel suspicari: & merito exutus à corpore quod in erigui sui circumferebat parte, postquam uideri se passus est, aut cuius esset magnitudinis, sciri, nouitate rerum exterrita uniuersa mundi sunt elementa turbata, tellus mota cōtremuit, mare funditus refluxum est, aer globis inuolutus est tenebrarū, igneus orbis solis tepesfacto ardore deriguit. Quid enim restabat ut fieret, postquam Deus est cognitus is, qui esse iam dudū unus iudicabatur è nobis? Sed non creditis gesta hæc. Sed qui ea conspiciati sunt fieri, & sub oculis suis uiderūt agi, testes optimi, certissimiq; autores, & crediderūt hæc ipsi, et credenda posteris nobis haud exilibus cum approbationibus tradiderunt. Quinā isti sint fortasse queritis gentes, populi, nationes, & incredulū illud genus humanū: quod nisi aperta res esset, et luce ipsa (quemadmodum dicitur) clarior, nunquā rebus huiusmodi crudelitatis suæ cōmodarent assensum. At nūquid dicemus illius temporis homines usq; adeo fuisse uanos, mendaces, stolidos, brutos, ut, quæ nunquam uiderant, uidisse se fingerent: et quæ facta omnino non erant, falsis proderent testimonijs, ut puerili assertionem firmarent: cumq; possent uobiscum & unanimiter

uirere, & inoffensas dicere cōiunctiones, gratuita susci-
 perent odia, & execrabili haberentur in nomine? Quod
 si falsa (ut dicitur) historia illa rerū est, unde tam breui tē-
 pore totus mundus ista religione completus est? aut in u-
 nam coire qui potuerūt mentē gentes regionib. distūctae?
 uentis, cōlo, cōuexionibusq; dimota? Affeuerationib. il-
 lectae sunt nudis, inductae in spes cassas, & in pericula ca-
 pitis immittere se sponte temeraria desperatione uolue-
 runt: cū nihil tale uidissent, quod eas in hos cultus nouita-
 tis suae possit excitare miraculo. Imo quia haec omnia &
 ab ipso cernebāt geri, & ab eius praecōnibus, qui per or-
 bem totum missi beneficia patris & munera dis homini-
 busq; portabant: ueritatis ipsius uis uicta & dederunt se
 Deo: nec in magnis posuere dispēdijs membra uobis pro-
 jicere, & uiscera sua lanianda praebere. Sed conscripto-
 res nostri mendaciter ista promiserunt, extulere in im-
 mensum exigua gesta, & angustas res satis ambitioso di-
 latauere praecōnio. Atqui uinā cuncta referrī in scripta
 potuissent, uel quae ab ipso gesta sunt, uel quae ab eius pra-
 conibus pari iure & potētia terminata. Magis uos incre-
 dulos faceret uis tanta uirtutū, aut apprehēdere locū for-
 tasse possētis (quod uideretur esse simillimū ueri) et incre-
 mēta rebus apposita, et inditas scriptis et cōmentarijs fal-
 sitates. Sed neq; omnia cōscribi, aut in aures omnium pue-
 nire potuerūt gesta gentib. in ignotis, et usum nescientib.
 literarū: aut (si qua sunt literis, cōscriptionibusq; manda-
 ta) maleuolentia demonū, quorū cura & studiū est hanc
 intercipere ueritatē, & cōsimilū his hominū interpola-
 ta quaedā, et addita, partim mutata, atq; detracta uerbis,
 syllabis

syllabis, literis, ut & prudentium tardarent si tem, & ge-
 storum corrumperent auctoritatē. Sed nunquā fuerit, his
 bene ut Christus qui fuerit literarum testimonijs colliga-
 tur: cuius in id solum dimissa sunt causa: ut si esse constite-
 rit ea uera, quae dicimus confessione omnium deus fuisse
 mōstretur. Nō creditis scriptis nostris, & nos uestris nō
 credimus scriptis. Falsa de Christo cōfingimus, & uos de
 dijs uestris inania & falsa iactatis. neq; enim caelo deus
 aliquis lapsus est, aut suis res uestras cōmentatus est ma-
 nib. aut ratione cōsimili nostris rebus, et religionib. dero-
 gauit. Ab hominib. hęc scripta, et illa sunt ab hominibus
 scripta mortalibus edifferta sermonibus, & quicquid di-
 cere de nostris conscriptoribus intēderitis, & de uestris
 hęc dicta paribus sumite atq; habetote momentis. Vultis
 uera esse, quae in uestris comprehēsa sunt scriptis: et quae
 in nostris consignata sunt literis, confiteamini necesse est
 esse uera, Falsitatis arguitis res nostras: & nos uestras ar-
 guimus falsitatis. Sed antiquiora (ingtis) nostra sunt, ac
 per hoc fidei et ueritatis plenissima. quasi uero errorum
 non antiquitas plenissima mater sit, & non ipsa pepere-
 rit res eas, quae turpissimas dii notas ignominiosas cōcin-
 nauerunt in fabulis. Ante millia enim annorū decem non
 potuerunt falsa & audiri, et credi: aut nō simillimū ueri
 est, fidem uicinis & finitinis, q̄ spatiorum inesse longin-
 quitate distātibus? Testibus enim hęc, illa opinionib. asse-
 runtur, & procliuius multo est, minus esse in recentibus
 fictionis, q̄ in antiqua obscuritate submotis. Sed ab indo-
 ctis hominibus, & rudibus, scripta sunt, & i: circo non
 sunt facili auditione credēda. Vide ne magis hęc fortior
 causa

causa sit, cur illa sint nullis coinquinata mendacijs, mēte
 simplici prodita, & ignara lenocinijs ampliare. Triuia-
 lis & sordidus sermo est. Nunquam enim ueritas sectata
 est fucum, nec quod exploratum & certū est circūduci
 se patitur orationis per ambitum longiorē. Collectiones,
 enthymemata, definitiones, omniaq; illa ornāmēta, qui-
 bus fides quæritur assertionis, suspicantes adiuiāt, nō ue-
 ritatis liniāmēta demonstrant. Cæterum qui scit, quid sit
 illud quod dicitur, nec definit, nec colligit, neq; alia secta-
 tur artificia uerborū, quibus capi consueti sunt audiētes,
 & ad consensum rei circūscriptionis necessitate traduci.
Barbarisimis, Solæcismis, obsitæ sunt, inq̄, res uestre, &
 uitiorum deformitate pollutæ. Puerilis sane, atq; angusti
 pectoris reprehensio: quam si admitteremus, ut uera sit,
 abiciamus ex usibus nostris quorundā fructuū genera,
 quod cum spinis nascuntur, & purgamentis alijs, quæ nec
 alere nos possunt, nec tamen impediunt perfui nos eo,
 quod principaliter antecedit, & saluberrimū nobis uo-
 luit esse natura. Quid. n. officit ò quæso? aut quā præstat
 intellectui tarditatē? utrumne qd leue, an hirsuta cū aspe-
 ritate promatur? inflectatur quod acui, an acuat quod
 oportebat inflecti? aut qui minus id, quod dicitur, uerum
 est, si in numero peccetur, aut casu, præpositione, partici-
 pio, coniunctione? Pompa ista sermonis, & oratio missa
 per regulas concionibus, litibus, foro iudicijsq; seruetur,
 deturq; illis immo, qui uoluptatū delinimenta quæretes,
 omne suum studium uerborū in lumina contulerūt. Cum
 de rebus agitur ab ostentatione submotis, quid dicatur, spe-
 ctandum est, non quali cum amœnitate dicatur: nec quid

Barbarisimi et Solæcismi in sacris literis

aures cōmulceat, sed quas affērat audientibus utilitates? maxime cum sciamus etiam quosdam sapientie deditos, non tantum abieciſſe sermonis cultū, uerum etiā, cū poſſent ornatiſus atq; uberiſus eloqui, triuiale ſtudio humilitate ſecutos, ne corrūperent ſcilicet grauitatis rigorē, & ſophiſtica ſe potius oſtentione iactarent. Enim uero diſſoluti eſt pectoris in rebus ſerijſ quērare uoluptatem: & cum tibi ſit ratio cum male ſe habētibus atq; ægris, ſonos auribus inſundere dulciores, non medicinam uulneribus admouere. Quāquā (ſi uerum ſpectes) nullus ſermo natura eſt integer, uitioſus ſimiliter nullus. Quānam eſt enim ratio naturalis, aut in mundi cōſtitutionibus lex ſcripta, ut hic paries dicatur. & hęc ſella? cum neq; ſexu habeat ſcemininis generib. maſculinisq; diſcretos, neq; quiſquā docere doctiſſimus me poſſit ipſum hic, & hęc, quid ſint, aut cur ex his unum, ſexū uirilē deſignet, ſcemininis generib. id quod ſequitur applicet. Humana iſta ſunt placita, & ad uſum ſermonis faciendi nō ſanē omnibus neceſſaria: nam & hęc partes forſitan, & hic ſella dici ſine ulla reprehēſione potuiſſet, ſi ab initio ſic dici placuiſſet, et à ſequentib. ſeculis cōmuni eſſet in ſermocinatione ſeruatū. Et tamē ō iſti, qui pollutas res noſtras uitiorū criminamini: ſtribiligines & uos iſtas libris illis in maximis atque admirabilib. nō habetis? Nōne aliud hęc utria, aliud dicitis hos uires? cœlus, & cœlū? non itē filus & filiū? non itē crocus, & crocū? non item fretus, & fretū? non item apud uos eſt poſitū hoc pane, & hic panis? hic ſanguis, hoc ſanguen? candelabrū & iugulū ratione eadē iugulus & candelaber? Nam ſi ſingula nomina non poſſunt genera plura

*Vires, Uires.
Cœlus, Cœlum.
Filius, Filium
Fretus, Fretum
Panes, panis
Sanguis, Sanguen.*

ra plura habere q̄ singula: neq; eadē possūt huius esse ge-
 neris, et illius (genus enim transire genus in alterū nō pō-
 test) tam peccat qui genera masculina fœmininis pronū-
 ciat legibus, q̄ ab eo peccatur, q̄ articulos masculinos fœ-
 mininis generib. anteponit. Atqui uos cōspicimus & res
 masculinas fœminine, & fœmineas masculine, & quas es-
 se dicitis neutras, & illo, & hoc modo sine ulla discretio-
 ne depromere. aut igitur nulla est culpa indifferenter his
 uti, et frustra nos dicitis Solæcis morū obscœnitate de for-
 mes: aut si certū est singula quibus debeāt rationibus ex-
 plicari, in similibus uitijs uos quoq; uersamini: quamuis
 Epicados omnes, Cæsellios, Verrios, Scauros teneatis, &
 Nisos. Sed si deus, inquit, fuit Christus, cur forma est in
 hominis uisus? & cur more est interemptus humano? An
 aliter potuit inuisibilis illa uis, et habens nullā substantiā
 corporalem, inferre & cōmodare se mundo, cōcilijs in-
 teresse mortalium, q̄ ut aliquod tegmen materiæ solidio-
 ris assumeret, quod oculorū susciperet iniectū, & ubi se
 figere ineptissime posset contemplationis obtutus? Quis
 est enim mortaliū, qui quæreret eum uidere, quis cerne-
 re, si talē uoluisset inferre se terris, qualis ei primigeniā
 natura est: et qualē se ipse in sua esse uoluit uel qualitate,
 uel numine? Assumpsit igitur hominis formā, & sub no-
 stri generis similitudine potentiā suam clausit, ut & uide-
 ri posset, & cōspici: uerba faceret, et doceret: atq; omnes
 exequeretur res eas, propter quas in mundū uenerat fœ-
 ciedas, summi regis imperio et dispositiōe seruatis. Quid
 enim? dicitis, rex summus ea, quæ in mundo faciendā esse
 decreuerat, sine homine simulato non quibat efficere? si

oporteret ita fieri (quemadmodum dicitis) ista fortasse fecisset: quia non oportuit, aliter fecit. Quare isto uoluit, & illo genere noluit, latenter inuolutæ, & uix ulli comprehensibiles causæ, quas accipere fortasse potuisses si non es ses iamdudum ad non accipiendū paratus: et prius te formares ad non credendi frontē, quam tibi esset expositum id, quod nosse atq; audire conquireres. Sed more est hominis interemptus. non ipse neq; enim cadere diuinas iras potest mortis occasus: nec interitionis dissolutione dilabi id, quod est unum & simplex: nec ullarum partium congregatione compactū. Quis est ergo uisus in patibulo pendere, quis mortuus est: homo, quē induerat, & secum ipse portabat. Incredible dictū est, & cæcis obscuritatibus inuolutū. si uelis non cæcū est, & similitudini proxime constitutū. Si quo tempore Sibylla præsaga, oracula illa depromens, fundebat uis (ut dicitis) Apollinis plena ab impijs esset cæsa atq; interempta latronibus: nunquid Apollo diceretur in ea esse occisus? si uates Helenus si Martius, alijq; similiter uates hariolantes essent uita & luce priuati: nunquid aliquis diceret lege eos humanitatis extinctos, qui illorum per ora loquentes, uias rerum postulantiibus explicabant? Mors illa, quā dicitis, assumpti hominis fuit, non ipsius: gestaminis, non gestantis: quam nec ipsam perpeti succubisset, tanta si non agenda res esset, & inexplicabilis ratio fati clausis patefacienda mysterijs. Quæ sunt ista inquires clausa atque obscura mysteria, quæ nulli nec homines scire, nec ipsi, qui appellātur, dii mundi parte queunt aliqua suspitionis atq; opinationis attingere, nisi quos ipse dignatus est cognitionis tate imper-

Sibylla oracula.

impertire muneribus, et in abditos recessus thesauri interioris inducere. Vides .n. si nollet inferri sibi à quoquam manus, summa illi fuisse cōtentiōe nitendū ut hostes ab se suos, uel potestate uniuersa prohiberet. Quicæcis restituerat lumina, is efficere deberet, nō poterat cæcos? q̄ debilib. integritatē, is debiles reddere difficultati habuit, aut labori? q̄ claudos faciebat incedere, is motus alligare mēbrorū neruorū duritia nesciebat? qui extraherat à tumulis mortuos, huic arduū fuerat letū cui uellet indicere? Sed quæ fieri ratio ea, quæ fuerat destinata, poscebat? hic in ipso mūdo, nec modo q̄ gestum est alio: inestimabilis illa atq; incredibilis lenitas iniurias in se hominū, puerilibus pro ineptijs ducēs manus in se porrigi ab immanib. passa est: durissimisq; latronib. nec imputandū putauit quid illorū designasset audacia, dūmodo suis ostēderet quid ab se se expectare deberēt. Cum enim de animarū periculis multa, medelarū cōtra insinuator, magister atq; auctor, ad officiorū conuenientiū fines, suas leges & cōstituta, direxit: non superbiæ fastū cōminuit: non libidinū extinxit flamas: non hiatū cōpresit auiditatis: non tela extorsit è manib. atq; omnia seminaria totius uitiositatis abscidit? Ipse deniq; nō lenis, nō placidus, nō accessu facilis, nō familiaris affatu, nō humanas miseras indolecens, omnes omnino crucib. et corporalib. affectos malis unica illa benignitate miseratus reddidit et restituit sanitati? Quid ergo uos subigit, quid hortatur maledicere, cōuitari, inexpiables cū eo conferere simultates? quē redarguere, quē tenere, nemo hominū possit ullius facinoris in reatu? Tyrannos, ac reges uestros, qui postposito deorum metu do

naria spoliant populaturq; templorum: qui proscriptionibus & suis cædibus nudant nobilitatibus ciuitates: qui matronarum pudorem ac uirginum ui subruunt atq; eripiunt licentiosa, appellatis indigetes, atq; diuos: & quos odijs acrioribus cõueniebat à uobis carpi, puluinaribus, aris, templis, atq; alio mactatis cultu, ludorum et celebritate nataliũ: necnon & illos omnes, qui cõscriptione uoluminũ multiformi maledictis mordacibus carpūt publicos mores: qui luxurias, ac uitas uestras secant, urunt, dilacerāt: qui in temporis posteri notas scriptorum perpetuitate prolatāt: qui matrimonia persuadēt habenda esse cõmunia: qui cum pueris cubitāt formosis lasciuientibus nudis: qui pecudes uos esse, qui fugitiuos, qui exules, qui uilissimæ seruos notæ furiosos prædicāt & insanos: aamirantes, plaudentes ad cœli suscitatis sidera: bibliothecarum reponitis in arcanis: quadrigis et statuis muneramini, & quantum est in uobis uelut quadam æternitate donatis immortalium testificatione titulorum: solum Christũ conuellere, dilacerare, si possitis uultis, immo solũ si liceat beluarũ agrestium ritu cruentis oribus mandere, comminutis cū ossibus transuorare: quodnam (quæso) ob meritum dicite, cuius ob peccati culpã, quid ab eo commissum est, quod tenorem inflecteret recti, & in odia uos aspera furialibus stimulis cõcicaret: quia animarum uestrarũ custodẽ se missum solo indicauit ab rege: quia uobis immortalitatẽ ferre, quam uos habere confiditis humanis paucorum asseuerationib. suasi. quod si esset apud uos certũ falsa illũ dicere, spes etiam uanissimas polliceri, nec sic uideo fuisse causam, cur eũ deberetis odisse, cur hostili animaduere

maduersione damnare, immo, si animus uobis clemēs fu-
 isset, & mitis, uel propter id solum cum deberetis ample-
 cti quod optabilia uobis sponderet et prospera: quod bo-
 narū esset nunciū rerū: quod ea predicaret, quæ nullius
 animum lederet: securioris quin immo expectationis im-
 pleret. At enim odio dignus est, quod ex orbe religiones
 expulit, quod ad deorū cultū prohibuit accedi? Ergo ne
 ille religionis extinctor, & impietatis auctor arguitur,
 qui ueram in orbe religionē induxit? qui hominibus cæ-
 cis, & reuera in impietate degētibus pietatis aperuit ia-
 nuas, & cui se submitterent, indicauit? An ulla est religio
 uerior, officiosior, potētior, iustior, quā Deum princi-
 pem nosse, scire deo principi supplicare, qui bonorū om-
 nium solus caput, & fons est, perpetuarum pariter sun-
 dator & conditor rerum, à quo omnia terrena, cunctaq;
 cœlestia animātur, motu irriganturq; uitali: & qui si nō
 esset, nulla profecto res esset, quæ aliquod nomen, substan-
 tiamq; portat: et? Nisi forte dubitatis an sit iste, de quo lo-
 quimur, imperator: & magis esse Apollinē creditis, Dia-
 nam, Mercurium, Martem. Da ueram iudiciū: et hæc om-
 nia circūspiciens, quæ uidemus, magis an fini dij ceteri
 dubitabit, quā in Deo cunctabitur, quem esse omnes na-
 turaliter scimus: siue cum exclamamus ò deus, siue cū il-
 lum testem constituimus improborū, & quasi nos cernat
 faciem subleuamus ad cælum. Sed minoribus supplicare
 dijs homines uetuit. dij enim minores, q̄ sint, aut ubi sint,
 scitis? perstrinxit uos aliquando suspitio illorum aut mē-
 tio, ut merito seratis indigne abrogatos his cultus, & ho-
 noris imperitione uiduatos? quod si non mētis elatio, &

typhus q̄ appellatur à Græcis obstaret, atq; officeret uo-
 bis, iam dudū scire potuissetis: quid, aut quare prohibue-
 rit fieri, intra fines quos stare religionē uoluerit ueram,
 quantum uobis periculū nasceretur ex eo, quod putare-
 tis obsequio, uel ex quibus malis emergeretis, si insidiosō
 renunciaretis errori. Verum hæc omnia illustrius cōme-
 morabuntur & planius, cum ulterius prorsus fuerimus
 euecti. Monstrabimus enim Christum nō impietatem do-
 cuisse nationes, sed ab latronibus pessimis miserorum ho-
 minum imprudentiā uindicasse. Non credimus, inquitis,
 uera esse quæ dicit. Quid enim, quæ uos negatis uera esse
 apud uos liquent, cum imminentiā, & nondū passa nul-
 lis possint rationib. refutari? Sed & ipse, quæ pollicetur,
 non probat. Ita est. Nulla enim (ut dixi) futurorum potest
 existere cōprobatio. Cum ergo hæc sit conditio futuro-
 rum, ut teneri & cōprehendi nullius possint anticipatio-
 nis attactu: nonne purior ratio est, ex duobus incertis, et
 in ambigua expectatione pendētib., id potius credere,
 quod aliquas spes ferat, quam omnino quod nullas? In illo
 enim periculi nihil est, si quod dicitur imminere, casū fi-
 at et uacū, in hoc damnū est maximū (id est salutis amis-
 sio) si cum tempus aduenerit, aperiatur hoc fuisse menda-
 cium. Quid dicitis ò nescij, etiam fletu & miseratione di-
 gnissimē ita non extimescitis, ne forte hæc uera sint, quæ
 sunt despectui uobis, & præbent materiam risus? nec sal-
 tem uobiscū sub obscuris cogitationib. uoluitis: ne quod
 hoc die credere obstinata renuitis puerisitate redarguat
 serum tempus, & irreuocabilis poenitentia castiget? Non
 ne uel hæc saltem fidem uobis faciunt argumenta creden-
 di

di, quòd iam per omnes terras in tam breui tēpore et paruo, immensi nominis huius sacramenta diffusa sunt: quòd nulla iam natio est tam barbari moris, et mansuetudinem nesciens, quæ nõ eius amore uersa molliuerit asperitatem suam, & in placidos sensus assumpta tràquillitate migrauerit: quòd tam magnis ingenijs præditi Oratores, Græmatici, Rhetores, Consulti iuris, ac Medici, philosophiæ etiam secreta rimantes, magisteria hæc expetunt, spretis quibus pauloante fidebant: quòd ab dominis se serui, cruciatibus affici, quibus statuerint, malunt, solui cõiuges matrimonijs, exheredari à parentibus liberi, quàm fidērum pere Christianam, & salutaris militiæ sacramenta depone: quòd cum genera pœnarum tanta sint à uobis proposita religionis huius sequētibus leges, augeatur res magis, & contra omnes minas, atq; interdicia formidinum animosius populus obnitatur, & ad credendi studiū prohibitionis ipsius stimulis excitetur: nõquid hæc fieri passim & inaniter creditis, fortuitis incursum assumi has mentes? Itane istud non diuinū, & sacrum est, aut sine deorum tantas animorū fieri conuersiones, ut cum carnifices unci, aliq; innumeri cruciatus (quemadmodum diximus) impendeant credituris, ueluti quadã dulcedine, atq; neflare ebrij cuncta cõtemnant? O ingratum & impium seculum, ò in priuatam perniciē incredibili pectoris obfinatione pronum. Si aliquis ad uos medicus ex summotis uenisset & nunquã uobis regionibus cognitis, medicamen pollicēs tale, quod à uestris corporibus omnia omnino prohiberet morborum et ualetudinum genera: nõ certatim blanditijs omnibus atq; honoribus fotū familiaria

suscipere in mœnia: non illud medicaminis genus opta-
 retis esse certissimū, non uerū, quod immunes uos fore ab
 tam innumeris uexationib. corporū usq; ad ultimos fines
 spōderet etatis? Et licet ambigua res esset, committereis
 uos tamen, nec potione incognitā dubitaretis haurire spe
 salutis proposita, atq; amore incolumitatis incensi. Elu-
 xit, atq; apparuit Christus rei maxime nūciator, auspiciū
 faustū portās, et præconiū salutare credentib. Quenā est
 ista crudelitas, inhumanitasq; tanta, quinimmo (ut uerius
 loquar) fastidiosum supercilium, nunciatorē muneris ex-
 poritorē tanti, nō tantum uerborū maledictionib. scinde-
 re, uerum etiam bello graui atq; omnibus persequi telorū
 effusionib. et ruinis: Non placent ea quæ dicit, et cū of-
 fensionibus audiūtur à uobis, pro ludicris ea uaticinatio-
 nibus cōportate: stolidissimas res loquitur, et fatua dona
 promittit: et dete ut sapiētes uos uiri, et in suis erroribus
 fatuitatē relinquite uolūtari. Quenam est hæc feritas (ut
 repetamus quæ dicta sunt sæpius) quæ libido tā carnifex,
 inexpiabile bellū indicere nihil de te merito? Dilacerare
 si detur eū uelle per uiscera, qui non modo nullū intulerit
 malū nulli, sed æqualiter benignus omnibus, docuerit, quod
 nam his salutis deo portaretur à principe: quid esset factū
 opus, ut interitū fugerēt, et immortalitatē cōsequerētur
 ignotā? Cūq; nouitas rerū, et inaudita promissio audien-
 tium turbaret mentes, et credulitatē faceret hæsitare: uir-
 tutū omnium dominus, atq; ipsius mortis extinctor homi-
 nem suū permisit interfici, ut ex rebus cōsequenib. sciret
 in tuto esse spes suas, quas iaduū acceperant de animarū
 salute, nec periculū mortis alia se posse ratione uitare.

ARNOBII DISPUTATIO=
num aduersus Gentes Liber II.

HOC in loco tribui si ulla facultas posset, uel
 lem cum his omnibus, quibus nomen inui-
 sum est Christi, ab instituta principaliter
 defensione diuerticulo paulisper facto ta-
 lia uerba miscere. Si nullam esse ducitis contumeliam re-
 spondere aliquid interrogatos, edisserate nobis. & dicitur
 te quid rei, quid causæ est, quod tam grauibus insectami-
 ni Christum bellis: uel quas eius continetis offensas, ut ad
 eius nominis mentionem rabidorum pectorum effrue-
 scatis ardoribus? Nunquid regiam sibi uindicans potesta-
 tem, terrarum orbem cunctum legionibus infestissimis oc-
 cupauit? & pacatas ab exordio nationes alias deleuit ac
 sustulit, alias sibi parere ceruicibus compulit subiugatis?
 Nunquid ardoribus auaritiæ flagrans uniuersas opes il-
 las, quibus se genus humanum studiose contendit imple-
 ri, possessionis suæ mancipio uindicauit? Nunquid libidi-
 num cupiditatibus gestiens pudicitiae repagula ui fregit,
 aut alienis furtim insidiatus est matrimonijs? Nunquid ar-
 rogantiæ supercilio tumidus iniurias & cõtumelias pas-
 sim sine ullius personæ discriminibus irrogauit: ut non
 omnium uirtutum amore correpti cognitias accipiant ra-
 tiones, atque mundi omnibus rebus præponant amicitias
 Christi? Nisi forte obtusi & fatui uidentur hi uobis, qui
 per orbem iam totum cõspirant & coeunt in istius credu-
 litatis assensum. Quid ergo? uos soli sapientiæ conditi at-
 que intelligentiæ ui mera nescio quid aliud uidetis, & pro-
 fundum?

fundum? soli esse nugæ intelligitis hæc omnia, soli uerba
 & pueriles ineptias, ea quæ nobis promittimus principa-
 li ab rege uentura? Vnde (quæso) est uobis tantum sapi-
 entie traditum? unde acuminis, & uiuacitatis tantum?
 uel ex quibus scientiæ disciplinis tantum cordis assume-
 re, diuinationis tantum potuistis haurire? Quia per ca-
 sus, & tempora declinare uerba scitis, & nomina, quia
 uoces barbaras, solœcismosq; uitare, quia numerosum,
 & instructum, compositumq; sermonem, aut ipsi uos no-
 stis efferre: aut incomptus cum fuerit, scire: quia forni-
 cem Lucilianum, & Marsyam Pomponij obsignatum
 memoria continetis: quia quæ sint in litibus constitutio-
 nes, quot causarum genera, quot dictionum, quid speci-
 es, oppositum à contrario quibus rationibus distingua-
 tur: iccirco uos arbitramini scire quid sit falsum, quid ue-
 rum, quid fieri possit, aut non possit: quæ imorum, sum-
 morumq; natura sit? Nunquam ne illud uulgatū perstrin-
 xit aures uestras, sapientiam hominis stultitiam esse apud
 Deum? Primum & ipsi penitus perspicitis uos ipsos, si-
 quando de rebus disceptatis obscuris, & naturalia pergi-
 tis referare secreta, & ipsa, quæ dicitis, quæ asseueratis,
 quæ capitali plerūq; contentione defenditis, nescire uos,
 & unūquenq; suspitiones suas probatis & cōprehensis
 pertinaci obluetatione tutari. Quid enim (si uerū fateamur)
 etiam si omnia sæcula in rerū inuestigatione ponantur,
 scire per nos possumus, quos ita cæcos, & superbos
 nescio qua res protulit, & cōcinnauit inuidia, ut cū nihil
 sciamus omnino: fallamus nos tamen, & in opinionē sci-
 entie sub inflati pectoris tumore tollamur? Vt enim diui

tia præteream, & naturali obscuritate res mersas, potest
 quisquam explicare mortaliū id, quod Socrates ille com=
 prehendere nequit in Phædoë: homo quid sit, aut unde sit,
 anceps, uarius, mobilis, pellax, multiplex, multifornis,
 in quos usus prolatus sit, cuius sit excogitatus ingenio, qd
 in mundo faciat, cur malorū tanta experiatur examinas
 utrum illū tellus uliginis alicuius cōuersa putore, tanquā
 uermes animauerit, tanquam mures? an fictoris alicuius,
 & fabricatoris manu lineamenta hæc corporis, atq; oris
 acceperit formam? Potest, inquā, scire in medio hæc posi=
 ta, atq; in sensibus cōstituta cōmunibus, quibus causis mer=
 gamur in somnos, quibus euigilemus, quibus modis fiant
 insomnia, quib. uisa, imò (quod ambigit in Theæteto Pla=
 to) uigilemus aliquando, an ipsum uigilare, quod dicitur,
 somni sit perpetui portio? ecquid agere uideamur, insom=
 nium cum uidere nos dicimus? radiorū, & luminis inten=
 tione uideamus, an rerum imagines aduolēt, & nostris in=
 pupulis fidant? utrū sapor in rebus sit, an palati cōtagio=
 nibus fiat? quibus ex causis pili nigrorem ingenitum po=
 nant, neq; omnes pariter, sed paulatim adiijciendo cane=
 scant? quid sit quod humores uniuersi unum corpus effi=
 ciant mixtione, solum oleum respuat immersionem in se=
 pati, sed in suam naturam impenetrabile semper perspi=
 cue colligatur? Ipse deniq; animus, qui immortalis à uobis
 & deus esse narratur, cur in ægris æger sit, in infantibus
 stolidus, in senectute defessus? delira & fatua & insana
 quorū infirmitas & inscientia miserabilis hoc magis est,
 quòd cū fieri possit ut ueri aliquid aliquando dicamus, et
 hoc ipsum nobis incertum, an ueri aliquid dixerimus. Et
 quoniam

quoniam ridere nostram fidem consueſtis, atq; ipſam creā
 dūlitatem ſācetijs iocularibus lancinare, dicite ō feſtiui,
 & meraco ſapientiae tincti & ſaturi potu, eſtne operis in
 uita negotioſum aliquod atq; aſtuoſum genus, quod non
 fide praeunte ſuſcipiāt, ſumant, atq; aggrediātur: an ter-
 ris peregrinamini, nauigatis, non domū uos credētes per
 actis negotiationibus remeāturos? terrā ferro ſcinditis,
 atq; oppletis ſeminum uarietate, non credentes uos frugē
 percepturos eſſe uicibus temporarijs? coniugalia copula
 tis conſortia, non futura eſſe credentes caſta, & officioſi
 foederis in maritos? liberorū ſuſcipiis prolem, non inco-
 lumen credentes fore, & per gradus aetatis uenturam ſe-
 neſcitatis ad metas? egritudines corporū medicorum comi-
 mittitis manibus, nō credētes morbos poſſe mitigata aſ-
 peritate leniri: bella cū hoſtibus geritis, non uictoriā uos
 credentes praeliorum ſucceſſionibus relaturos? uenerami-
 ni deos, & colitis, nō credentes illos eſſe, & propitias au-
 res ueſtras ſupplicationibus accōmodare? Quid illa de re-
 bus ab humana cognitione ſepoſitis, quae cōſcribitis ipſi,
 quae lectitatis, oculata uiditis inſpectioe, & manibus tra-
 ctata tenuiſtis? Nonne ueſtrū quicūq; eſt, huic, uel illi cre-
 dit Auctori? non quod ſibi perſuaſerit quis uerum dici ab
 altero, uelut quadā fidei aſtipulatione tutatur? qui cuncto-
 rum originem eſſe dicit ignem, aut aquam, non Thaleti,
 aut Heraclito credit? qui cauſam in numeris ponit, nō Py-
 thagorae Samio, non Archite? qui animam diuidit, & in
 corporales conſtituit formas, non Platoni Socratico? qui
 quintū elementum principalibus applicat cauſis, non Ari-
 ſtoteſi Peripateticorū patri? qui ignē minatur mundo, &

uene-

uenerit cum tempus, arsurum, non Panetio, Chryssippo,
 Zenoni: qui indiuiduis corporibus mundos semper fabri-
 catur & destruit, non Epicuro, Democrito, Metrodoro:
 qui nihil ab homine cōprehendi, atq; omnia cæcis obscu-
 ritatibus inuoluta, nō Archefilao, Carneadi: nō alicui de-
 niq; academiæ ueteris, recentiorisq; cultori: ipsi deniq; ue-
 principes, & prædictarū patres sententiarū, nōnne ipsa
 ea quæ dicunt, suis credita suspicionibus dicitur? Vidit enim
 Heraclitus res ignium conuersionibus fieri: concretionem
 aquarum Thales? Pythagoras numeros sciri: incorpora-
 les formas Plato? indiuiduorum Democritus concursio-
 nes: aut illi, qui autumant nihil posse omnino cōprehen-
 di, an sit uerum quod dicunt, sciunt: aut ipsum, quod defi-
 niunt, ueritatis esse intelligunt pronunciatū? Cum igitur
 comperti nihil habeatis & cogniti, omniaq; illa, quæ scri-
 biis, & librorū comprehenditis millibus, credulitate asse-
 ueritis ducere: quænam hæc est iudicatio tam iniusta, ut no-
 stram derideatis fidem, quæ uos habere conspiciatis nostra
 in credulitate cōmunem? Sed sapientibus uos uiris omni-
 busq; instructis disciplinarū generibus creditis, nempe il-
 lis, qui nihil sciunt, nec pronūciant unū, qui pro suis sen-
 tentijs bella cum aduersantibus conserunt, & peruicacia
 semper digladiantur hostili: qui, cum alter alterius labefa-
 ctant, destruunt, conuelluntq; decreta, cuncta incerta fece-
 runt, nec posse aliquid sciri ex ipsa dissensione monstra-
 runt. Sed facessant hæc, nihilq; impediāt, plurimum quo-
 minus eis credere atq; auscultare debeatis, et qd est, quod
 in hac parte, aut uos plurimum habeatis, aut nos minus:
 nos Platōi, uos Plotino, uos Numenio, uel cui libuerit cre-
 ditis

ditis: nos credimus, et acquiescimus Christo. iniquitas hæc
 quāta est, ut cum utriq; auctoribus stemus, sitq; nobis &
 uobis unū & sociū credere: uobis uelitis dari, quod ita ab
 illis dicatur: accipe nos ea, quæ proferūtur à Christo, audi
 re et spectare nolitis? Atqui si causas causas, partes partib.
 uoluerimus æquare: magis nos ualemus ostendere quid in
 Christo fuerimus secuti, quā in philosophis quid uos. Ac
 nos quidem in illo secuti hæc sumus: opera illa magnifica,
 potentissimasq; uirtutes, quas uarijs edidit exhibuitq; mi
 raculis, quibus quiuis posset ad necessitatem credulitatis
 adduci, & iudicare fideliter non esse quæ fierent homi
 nis, sed diuinæ alicuius atque incognitæ potestatis: uos in
 philosophis uirtutes secuti quas estis, ut magis uos illis q̄
 nos Christo oportuerit credere? Quisquā ue illorum ali
 quando uerbo uno potuit, aut unius imperij iussione: non
 dicam maris insanias, aut tempestatum furores prohibe
 re, compescere: non cæcis restituere lumina, aut sine lumi
 nibus natis dare: nō ad uitam reuocare defunctos: non an
 nosas dissoluere passionēs: sed quod leuissimum multo est
 furunculum, scabiem, aut in hærentem spinulam callo una
 interdictione sanare? Non quo illos negemus, aut morum
 integritate laudabiles, aut nō omni genere studiorum &
 disciplinarum peritos: nam & uerbis eos luculentissimis
 scimus loqui & compositionibus fluere leuigatis: conclu
 dere acutissime syllogismo: ordinare sequaciter inductio
 nes suas: reddere definitionibus formulas, partiri, diuide
 re: multa dicere de numerorum generibus: multa de nu
 sicis: geometricas res etiā suis scitis, & perceptionib. ex
 plicare. Sed quid istud ad causam? nunquid Enthymema=

et, Syllogismi, resq; aliæ similes scire illos ueritatem spon-
 dent: aut ea re digni sunt, quibus necessario debeat rebus
 de obscurissimis credi? Personarum cōtentio non est elo-
 quentiæ uiribus, sed gestorum operum uirtute pendenda.
 Ille nō est dicendus auctor bonus, qui sermonē candidulē
 prompsit: sed qui, quod pollicetur, diuinorū operum pro-
 sequitur sponione. Argumenta uos nobis, et suspitionum
 argutias proferetis: quibus ipse si Christus (cum pace hoc
 eius, et cum uenia dixerim) populorū in conuentibus ute-
 retur: quis acquiesceret, quis audiret, quis eum promitte-
 ret aperte aliquid iudicare? aut quis cassa & nuda iactan-
 tem (quāuis esset imprudens, & facilitatis stolidæ) seque-
 retur? Virtutes sub oculis positæ, & inaudita illa uis re-
 rum, uel quæ ab ipso fiebat palām, uel ab eius præconib.
 celebrabatur in orbe toto: eas subdidit appetitionū flam-
 mas, & ad unius credulitatis assensum mente una concur-
 rere gētes & populos fecit, & moribus dissimillimas na-
 tiones. Enumerari enim possunt, atq; in usum cōputatio-
 nis uenire ea, quæ in India gesta sunt, apud Seras, Persas,
 & Medos: in Arabia, Aegypto, in Asia, Syria, apud Gala-
 tas, Parthos, Phrygas: in Achaia, Macedonia, Epiro: in in-
 sulis, & prouincijs omnibus, quas Sol oriens, atq; occidēs
 lustrat: ipsam deniq; apud dominā Romam, in qua cū ho-
 mines sint Numæ regis artibus, atq; antiquis superstitio-
 nibus occupati, non distulerunt tamen res patrias linque-
 re, & ueritati coalescere Christianæ. Viderant enim cur-
 sum Simonis magi, & quadrigas igneas Petri ore diffla-
 tas, & nominato Christo euanuisse. Viderant, inquā, fi-
 dentem dijs falsis, & ab eisdem metuētibus proditū, pon-

dere præcipitatum suo. cruribus iacuisse præfractis: post
 deinde perlatū Brundā, cruciatibus, et pudore defessum,
 ex altissimi culminis se rursum præcipitasse fastigio: Quæ
 omnia uos gesta neq; scitis, neq; scire uoluistis: neq; unquā
 uobis necessaria iudicastis: ac dū uestris fiditis cordibus,
 & quod typhus est sapientiā uocatis, dedistis circumscri-
 ptoribus locum, illis in quā noxijs, quorum nomē interest
 obsoleferi Christianū, superfundendi caligines, atq; ob-
 scurandi res tātas, eripiendæ uobis fidei, subijciēdtq; con-
 temptus: ut, quia sibi præsentiant finem pro meritis immi-
 nere, uobis quoq; immitterēt causam, per quā periculum
 adire possitis, & uidiuari benignitate diuina. Interea ta-
 men ò isti, qui admiramini, qui stupetis doctorū & philo-
 sophiæ scita: ita non iniustissimū ducitis inequitare, illude-
 re tanquā stulta nobis & bruta dicētibus: cum uel ea, uel
 talia reperiāmini & uos dicere, quæ nobis dici pronūcia-
 riq; ridetis? Nec mihi cum his sermo est, qui per uaria se-
 ctarum diuerticula dissipati, has atq; illas partes opinio-
 num diuersitate fecerūt. Vos uos appello, qui Mercuriū,
 qui Platonē, Pythagoramq; sectamini: uosq; cæteros, qui
 estis unius mentis, & per easdem uias placitorū incediūis
 unitate. Audetis uidere nos, qui patrem rerū, ac deū ue-
 neramur et colimus: quodq; illi dedamus et permittamus
 spes nostras? Quid Plato uester in Theæteto (ut eū potis-
 simum nominem) nōnne animo fugere suadet è terris: &
 circa illū semper (quantū fieri potest) cogitatione ac men-
 te uersari? Audetis ridere nos, quod mortuorum dicamus
 resurrectionem futuram: quā quidem nos dicere confite-
 mur: sed à uobis aliter, quam sentiamus, audiri. Quid in

Politico idem Plato? nonne cū mundus occeperit ab occi-
 dui partibus exoriri, & in cardinē uergere qui orientis
 est solis, rursus erupturos homines telluris è gremio scri-
 bit, senes, canos, decrepitos, & cū anni cœperint accede-
 re longiores, per eosdem gradus, quibus hodie crescitur,
 ad incunabula infatigabiles desituros? audetis ridere nos, quòd
 animarū nostrarum prouideamus salutem, id est ipsi nobis?
 Quid enim sumus homines, nisi animæ corporibus clau-
 se? Vos enim non omnes pro illarū geritis incolumitatib.
 curas? non quòd uitij omnibus, et cupiditatibus abstinea-
 tis: metus ille uos habet, ne, uelut trabalibus clauis affixi,
 corporibus hæreatis. Quid illi sibi uolunt secretarū artium
 ritus, quibus affamini nescio quas potestates, ut sint uobis
 placidæ, neq; ad sedes remeantibus patrias obstacula im-
 peditionis opponant? Audetis ridere nos, cum gehennas
 dicimus, & inextinguibiles quosdam ignes, in quos ani-
 mas deijci ab earum hostibus, inimicisque cognouimus?
 Quid Plato idem uester in eo uolumine, quod De animæ
 immortalitate composuit? non Acherontem, nō Stygem,
 non Cocytum fluuios, & Pyriphlegetontem nominat: in
 quibus animas assueerat uolui, mergi, exuri? Et homo pru-
 dentia non prauæ, & examinis iudicijq; perpensi remi-
 inenodabilem suscipit: ut cum animas dicat immortales,
 perpetuas, & corporali soliditate priuatas, puniri eas di-
 cat tamen, & doloribus afficiat sensuum. Quis autem ho-
 minum non uidet quòd sit immortale, quòd simplex nul-
 lum posse dolorem admittere? quòd autem sentiat dolo-
 rem, immortalitatē habere non posse? Nec tamē eius au-
 thoritas plurimū à ueritate declinat. Quāuis enim uir le-

nis, & beneuolæ uoluntatis inhumanū esse crediderit, capitali animas sententia condemnari: nō est tamen absone suspicatus iaci eas in flumina torrentia flammarū globis, & coenosis uoraginibus tetra. Iaciuntur enim, & ad nihilum redactæ, interitionis perpetuæ frustra iōe uanescūt. Sunt enim mediæ qualitatis (sicut Christo auctore cōperatum est) & interire quæ possint, deū si ignorauerint, uitæ & ab exitio liberari, si ad eius se minas, atq; indulgentias applicarint. & ut quod ignotū est pateat, hæc est hominis mors uera, hæc nihil residuū faciens. nam illa, quæ sub oculis cernitur, animarum est à corporibus dijugatio non finis abolitionis extremus. hæc, inquam, est hominis mors uera, cum animæ nescientes deū per longissimi temporis cruciatu consumuntur ignifero, in quem illas iaciunt quidam crudeliter seui, & ante Christum incogniti, & ab solo sciēte detecti. Quare nihil est quod nos fallat, nihil quod nobis polliceatur spes cassas, quod à nouis quibusdam dicitur uiris, & immoderata sui opinione sublati, animas immortales esse, deo rerum, ac principi gradu proximas dignitatis, genitore illo ac patre prolatas, diuinas, sapiētes, doctas, neq; ulla corporis attrectatione contiguas: quod quia uerū & certū est, & à perfecto sumus inemendabili perfectione prolati, inculpabiles, & ideo irreprehensibiles, uiuimus, boni, iusti, & recti, uitiositatis nullius rei, nulla cupiditas nos uincit, nulla libido dehonestat, uirtutum omnium seruamus atq; integramus tenorem. Et quia uno ex fonte omnium nostrum defluunt anime, ita circo unū conueniensq; sentimus: nō moribus, non opinionibus discrepamus: Deū omnes nouimus, nec quot

in orbe sunt homines, sunt sententiæ totidem, neq; infinita uarietate discretæ. At dum ad corpora labimur et properamus humana, ex mundanis circulis sequitur nos caute, quibus mali simus, & pessimis cupiditatibus atq; iracundia feruamus, exerceamus in flagitijs uitam, & in libidinem publicam uenalium corporum prostitutione damnemur. Et quem admodum se possunt incorporalibus corpora coniungere: aut à deo principe res factæ, ab infirmioribus causis ad uitiorum dehonestameta traduci? Vultis homines institutum, superciliumq; deponere? qui deum uobis assiscitis patrem, et cum eo cõtenaitis immortalitatem habere uos unam, uultis quæerere, peruestigare, rimari, quid sitis uos ipsi, cuius sitis, censeamini quo patre, quid in mundo faciatis, quam rationem nascamini, quo pacto profiliatis ad uitam? uultis fauore deposito cogitationibus, tacitis peruidere animata nos esse, aut cõsimilia cæteris, aut non plurius differitate distantia? Quid est enim, quod nos ab eorum indicet similitudine discrepare? uel quæ in nobis eminentia tanta est, ut animantium numero dedignemur ascribi? Ex ossibus illis fundata sunt corpora, & neruorum colligatione deuincta: & nobis comparili ratione ex ossibus fundata sunt corpora, & neruorum colligatione deuincta. Auris accipiunt naribus, & per anhelitum reciprocatas reddunt: & nos spiritum cõsimiliter ducimus, & respiramus cõmeatibus crebris. Fœmininis generibus, masculinisq; distincta sunt: in totidem & nos sexus nostro sumus ab auctore formati. Edunt per uteros fœtus, & corporalibus concilijs procreant: & nos corporum cõiugationibus nascimur, & ex aliis fundimur, atq; emittimur, matrem cibo su-

stētatur & potu. Et illa superfluas fœditates inferiorib.
 egerūt abijciuntq; posticis: & nos cibo sustētatur & po
 tu, & quod natura iam respuit, per eosdē effundimus tra
 mites. Cura illis est omnibus famem prohibere mortife
 ram, et necessario inuigilare pro uictu: quid aliud nos tan
 tis agimus in occupationib. uitæ, nisi ut ea queramus, qui
 bus famis periculū deuitetur, & infelix sollicitudo pona
 tur? Morbos illa & inedia sentiunt, & ad ultimū sene
 ctute soluuntur: quid enim nos immunes malis ab his su
 mus, & non eadem ratione morborū incommoditatibus
 frangimur, & senectutis destruimur tabe? Quod si & il
 lud est uerū, quod in mysterijs secretioribus dicitur, in pe
 cudes atq; alias beluas ire animas improborū, postquam
 sunt humanis corporibus exuta: manifestius comproba
 tur uicinos nos esse, neq; interuallis longioribus dispa
 ratos. Siquidem res eadem nobis & illis est una, per quam
 esse animantia dicitur, & motū agitare uitalem. Sed ra
 tionales nos sumus, & intelligentia uincimus genus om
 ne matorum. Crederem istud uerissime dici, si cum ratio
 ne & consilio cuncti homines uiuerent, seruarent officio
 rum tenorem, abstinerent ab illicitis, & si negotia turpia
 non adirent: neq; quisquā prauitate consilij, atq; ignoran
 tiæ cœcitate contraria sibi met atque inimica deposederet.
 Vellem tamen si ire quænam sit hæc ratio, per quā sumus
 potiores animalū generibus cunctis: quia nobis domici
 lia fecimus, quibus possumus hyemalia frigora, & æstatis
 flagrātias euitare? quid animantia cætera huius rei prou
 dentia non habent: nonne alia cernimus opportunissimis
 sedibus nidulorū sibi construere mansiones? alia saxis &

rupibus

rapibus tegere & cōmunire suspensis? excavare alia tel-
 luris sola, & in fossilibus foueis tutamina sibimet & cubi-
 lia preparare? Quod si ministras manus illas etiam dona-
 re parens natura uoluisset, dubitabile non foret, quin &
 ipsa construerent mœniū alta fastigia, & artificiosa ex-
 cuderent nouitate. Tamen in his ipsis, quæ rostris atq; un-
 guibus faciunt, multa inesse cōspicimus rationis & sapiē-
 tiæ simulacra: quæ homines imitari nulla meditatione pos-
 sumus: quāuis sint nobis opifices manus, atq; omni gene-
 re perfectionis artifices. Vestem illa nō norunt, fellas, na-
 ues atq; aratra compingere: nec deniq; suppellectilem cœ-
 teram, quā familiaris usus exposcit. Non sunt ista scien-
 tiæ munera, sed pauperrimæ necessitatis inuenta. Neq; cū
 animis artes cœli ex penetralibus ceciderunt: sed exquisi-
 ta, & nate sunt in terris hic omnes, et cum processu tem-
 porum paulatim meditatione cōflatæ. Quod si haberent
 scientias animæ, quas genus habere diuinum atq; immor-
 tale condignū est: ab initio homines cuncti omnia scirēt,
 nec seculum esset ullum, quod artis esset ignarū alicuius,
 aut rerum experientia non paratum. Nunc uero inops uī-
 ta, & multarum indigens rerū, fortuita conspiciens quæ-
 dam commodule prouenire, dum imitatur, expōitur, &
 tentat, dum labitur, reformatur, immutat, ex assidua repre-
 hensione paruas sibi cōcinnauit scientiolas artium, & ad
 unum exitum temporibus plurimis cōmendatas perdu-
 xit. Quod si homines penitus aut ipsos se nossent, aut in-
 tellectum Dei suspensionis alicuius acciperent aura, nun-
 quam sibi assiscerent diuinam immortalēq; naturam:
 nec existimarent quiddam magnificum se nosse, quia sibi

craticulas, trullas, ceteraq; fecerunt, quia subuculas, supra, lenas, lacernulas, trabeas, cultros, loricas, & gladios, quia rastra, securiculas, uomerem. Nunquam inquam crederent typho & arrogatia subleuati, prima esse se numina, & aequalia principis summitati: qui gramaticam, musicam, oratoriam, pepererant, & geometricas formulas, in quibus artificijs quidnam insit admirabile non uidemus: ut ex eorū inuentione credatur esse animas potiores & sole & sideribus cūctis, hunc totū cuius membra sunt hęc, mundum, & dignitate & substantia præterire. Quid enim aliud se spondent uel insinuare posse, uel tradere, quàm ut regulas nominū, differentiasq; noscamus: ut interualla in uocum sonis, ut loquamur suadenter in litibus, ut terrarum continentias metiamur? Quæ si secum animæ diuinis ex regionibus attulissent, & esset necessarium scire, omnes ea iam dudum in omni orbe tractarent: neq; ullum hominū reperiretur genus, quod non esset his omnibus æqualiter atq; uniformiter eruditum. Nūc uero in mūdo quotus quisq; est musicus, dialecticus, & geometres, quotus orator, poeta, grammaticus? ex quo apparet (ut sæpius dictum est) inuenta hęc esse locorum necessitate, ac temporū: neq; diuinitus eruditas aduolasse huc animas: quod neq; omnes doctæ sint, neque discere omnes possint, & sint in his plurimæ acuminis obtusioris, et tardi, & ad discendi studium plagarū coercitione cogātur. quod si ea, quæ discimus, reminiscencias esse constaret (ut antiquis opinionibus scitū est) conueniebat nos omnes ab una ueritate uenientes unū nosse, unūq; reminisci: nō habere diuersas, non plurimas, dissidentesq; sententias. nunc

uero cum singuli aliud atq; aliud asseramus, manifestum
 & promptū est, nihil nos attulisse de cælo, sed hic natos
 addiscere, & suspicionibus coalita uindicare. Et ut uobis
 clarius manifestiusq; monstremus cuius sit pretij homo,
 quem simillimū creditis potentie superioris existere, con-
 cipite animis hanc imaginem uestris, & quod fieri si ag-
 grediamur potest, tanquā si simus aggressi, similitudinis
 assumptione teneamus. Sit igitur nobis tellure in effossa
 locus habitabilis formam cubilis efficiens, tecto, & parie-
 tibus clausus: non algidus frigore, non feruens nimio calo-
 re: sed ita temperatus, & medius, ut nec frigoris sensum,
 nec ardorem ualidum perpetiatur æstatis. In hunc sonus
 omnino nullius incidat uocis, non auis non bestie, nō tem-
 pestatis, non hominis, nō deniq; fragoris alicuius, aut con-
 crepantis terribiliter cæli. Excogitemus deinde quemad-
 modum lumen accipiat, nō ex illato igni, neq; ex sole con-
 specto, sed notū aliquid fiat, quod imaginē luminis caligi-
 ne interposita mentiatur: ianua non una sit, nec sit introi-
 tus rectus: adeatur inflexionibus flexuosis: nec recludatur
 aliquando, nisi cum necessaria ratio postularit. Nunc quo-
 niam imagini preparauimus sedē, accipiamus deinceps
 mox aliquē natum, & in loci illius hospitium, quod habeat
 rem nullam, & sit inane ac uacuum: platonica licet aut py-
 thagorea progenie, aut horum alicuius, qui acuminis per-
 hibentur fuisse diuini: aut ex deum respōsis sapientissimi
 nuncupati. Quod cū actum fuerit, nutriri ut debeat sequi-
 tur, & alimonijs conuenientib. educari. Adhibeamus igitur
 & nutricem, quæ semper ad eum nuda, semper silens
 accedat, uerbum nullum faciens, nec in sermonē aliquem

ora & labra diducat: sed cum mammas dederit, & consequentia supplerit officia, datum quieti linquat, & ante fores clausas dies noctesq; continuat. Poscit enim plerunq; res, nutricias adesse curas, & obseruare temporarios motus. At uero cum coeperit solidioribus cibis infans debere fulciri, nutrice inferatur ab eadem, ueste (ut diximus) posita, & tenore reticentiae seruato. Ipse autem, qui infertur cibus sit unus atq; idē semper: nihil materia differens, nec per uarios redintegratus sapor: sed aut sit ille de milio, aut sit panis ex farre, aut (ut seculi imitemur antiqua) ex cinere caldo glandes, aut ex ramis agrestibus bacculae. Potio autem uini sit prorsus incognita, nec sedandae aliud ad moueatur siti, quam liquor purus ē fontibus caldore ignis intactus: & (si fieri potis est) manibus ministratus cauis. Fiet enim familiaris ē more consuetudo in naturā uersa: nec appetitio corrigetur, ulterius esse amplius nesciens quod petatur. Quorsum igitur haec spectant: ut, quoniam creditum est animas diuinas atq; adeo immortales esse, et ad hominum corpora disciplinis cum omnibus aduolare, experiamur ex isto, quem hoc genere uoluimus educari, capiātne res fidē, an sit leuiter credita, & frustrabili expectatione praesumpta. Procedat igitur nobis solitudine in operta nutritus, quot uultis annos agens, uultis uicenarius: uultis tricenarius? immo cū annos fuerit quadraginta permensus, mortalium cōcilij inferatur: & si uerū est illum principalis esse substantiae portionē & ex fontibus uitae derivatū hic agere, antequā notitiam rei sumat alicuius, aut sermone imbuatur humano, det responsum rogatus, quisnam sit ipse, aut quo patre, quibus sit in regionibus

bus editus, quo pacto, aut quânam ratione nutritus, quid
 operis aut negocij celebrâs anteaâti temporis decurrerit
 auitatem. Ita ille non omni pecore, ligno, saxo obtusior,
 atq; hebetior stabit: non missus in res nouas, & nunquam
 sibi ante cognitâs, ipsum sese esse ante omnia nesciturus?
 Poteritne (si quæras) sol quid sit ostendere, terra, maria,
 sycera, nubes, nebula, pluuia, tonitrua, nix, grando? Pote-
 rit arbores scire quid sint, herbae, aut gramina, taurus, e-
 quus, aut aries, camelus, elephantes, aut miluus? Esurienti
 si dederis uuam, mustacium, caepe, carduum, cucumerem,
 ficum, sciet posse sedari omnibus ex his famē? aut quo ge-
 nere singula esse debeant? Et sibi ignem si plurimum fece-
 ris, aut uenenas circūposueris bestias, nōne ibit per me-
 dias flammâs, uiperas, solifugas, esse noxias nesciēs, & ti-
 mere ipsum quid sit ignorans? Iam uero si uestem, si supel-
 lectilem ponas in medio tam urbanam, q̄ rusticam, eritne
 idem ut possit discriminare cui negocio res quæq; conue-
 niat: cuius muneris accommodata sint usui indicet? in quos
 habitus uestis, stragula facta sit, mitra, strophium, fascia, pul-
 uinus, muccinum, lena, tunica, mantele, mastruca, foccus,
 solea, calceus? Quid si adijcias rota qd sit, aut tribula, uan-
 nus, doliū, cupa, trapetum, uomis, aut cribrum, mola, bu-
 ris, aut sarculū? Quid arquata si sellula, acus, strigil, polu-
 brum, siliqua, strū, trulla, lancicula, candelabrū, scopæ, scy-
 phus, faccus? Quid si cithara, tibia, argentū, æs, codex, ra-
 dius, liber? Quid instrumenta si cætera, quibus uita succin-
 gitur & cōtinetur humana? ita (ut diximus) ille nō uobis
 riuu, aut asini, porci, aut si ullū est animal tardius, conspi-
 ciet, & quidē formaturas uarias respectâs, et quæ sint sin-
 gula

gula nesciens, et quā in causam possideantur ignorās: non ne uocem, si fuerit necessitate aliqua coactus emittere, ut solenne est mutis, inarticulatū nescio quid ore hiante clamabit? Quid in Menone ô Plato quaedam rationibus numeri adnota ex puerculo sciscitaris? & ex eius niteris responsionibus comprobare, quæ discamus non discere, sed in eorum memoriam, quæ antiquitus noueramus, redire? Qui si tibi uere respondet (nō enim nos cōuenit fidem rebus abiudicare quas dicis) non rerū scientia, sed intelligentia ducitur: & ex eo, quod aliquos numeros quotidianis habet ex usibus notos, fit ut sequatur rogatus, & ipsa illum semper multiplicationis adducat accessio. Quod si uere cōfidis immortales huc animas, & plenas scientie peruolare, adolescentulū istum rogare desinito, quæ esse conspicias ignarū rerum, & humanitatis esse in finibus constitutum. Quadragenariū istum ad te uoca, & ex eo percōtare, non abstrusum aliquid, non inuolutū, non de triangulis, non de quadratis, quid sit Dibus, aut Dynamus sesqui-octauus, aut sesquitercius ultimus: sed quod in medio sitū est, bis bina, bis terna, quam efficiat summulam quærito. Volumus uidere, uolumus scire, quid rogatus respondeat, an inquisitam expediat quæstionem. Ita ille sensurus est, (quāuis ei pateant aures) an aliquid dicas, an aliquid quæras, an ab se responderi aliquid postules: & non stipes ut aliquis, aut Marpesia (ut dictum est) rupes stabit elinguis & mutus? hoc ipsum ignorans & nesciens, secum potius an cum altero colloquaris, cū altero sermocineris, an secum: oratio sit ista, quā promissus, an sonitus uocis, nihil rerū significās, sed inani cōtinuatione pertractus? Quid dicis

citis ô uiri plusquam satis est uobis ex aliena generositate
 tribuētēs: hæcine est anima docta illa quã dicitis, immor-
 talis, perfecta, diuina, post deum principẽ rerum, & post
 mentes geminas locũ obtinens quartũ, & affluens ex cra-
 teribus uiuis? Hic est ille preciosus, & rationib. homo au-
 gustissimis præditus, mundus minor qui dicitur, & totius
 in speciem similitudinis fabricatus, atq; formatus: nullo
 melior (ut apparuit) pecore, obtusior ligno, saxo, qui ne-
 sciat homines, & in mutis semper solitudinibus degat, de-
 moretur, iners ueluti puer, quamuis annis uiuat innume-
 ris, & nunquã nodis corporeis eximatur. Sed cum scho-
 las attigerit, & magistrorum fuerit institutionibus erudi-
 tus, efficitur prudens, doctus, & quã nuper habuerat, im-
 peritiã ponit. Et asellus, & bos æque usu atq; assiduitate
 cogẽte discit arare ac molere: equus iugũ subire, & agno-
 scere in curriculo flexiones: camelus sese submittere, siue
 cũ sumit onera, siue cum ponit: colũba manumissa reuola-
 re ad dominicas sedes: canis cum inuenerit prædam cohi-
 bere & continere latratum: uerba Psitacus & integrare,
 et nomina prorsus expromere. Sed ego cum audio nescio
 quid præstans animam dici, Deo uicinum & proximum,
 scientiã huc omnia superioribus aduentare de seculis: nolo
 illam discere, sed docere: nec ex docta (ut dicitur) elemen-
 tariam fieri: sed retinentem res suas corporibus semet cir-
 cumligare terrenis. nisi enim sese habuerit res ita, discer-
 ni qui poterit utrum ne illud, quod audit, reminiscatur, an
 discat: cum multo facilius credere, discere illam quod ne-
 sciat: quam oblitam, quod paulo ante sciebat: & oppositu
 corporis amitti repentiam priorũ, Et ubi est illud quod
 dicitur

dicitur incorporealis anima substantiam nō habere: quod
 enim nullius est corporis: oppositione alterius nō impedi-
 tur, nec potest aliquid suaderi perdere id, quod nō potest
 tactum rei oppositæ sustinere. Vt enim numerus in corpo-
 ribus cōstitutus (quamuis mille corporibus obruatur) in-
 tactus & inuolabilis cōstat, ita necesse est animas, si sunt
 (ut perhibetur) incorporeæ, obliuionē priorū nullam pati:
 quāuis eas solidissimæ corporū circūligauerint iunctio-
 nes. Quid? quod eadē ratio non tantum incorporeas indi-
 cat eas non esse, uerum etiā priuat immortalitate has om-
 ni, & ad fines applicat, quibus uita cōsuetæ est termina-
 ri. Quicquid enim causa ingruente nonnulla ita mutatur,
 & uertitur, ut integritatē suam retinere non possit: id ne-
 cesse est iudicari natura esse passiū. Quod autē est prom-
 ptum atq; expositū passioni, corruptibile esse ipsa passibi-
 litate interueniēte denūciatur. Ergo, si & anima perdunt
 omne quod nouerāt, corporalib. uinculis occupatæ, pati-
 antur necesse est aliquid, quod eas efficiat obliuiois indu-
 re cæcitatem. Neq; enim nihil omnino perperse, aut inte-
 gritatē conseruantes suam, possunt rerū scientiā ponere,
 aut in alios habitus sine sui mutabilitate trāsire. Atq; nos
 arbitramur, quod est unū, quod immortale, quod simplex
 quacūq; in re fuerit, necessario semper suam retinere na-
 turam: nec debere aut posse aliquid perperse, si modo esse
 perpetuū cogitat, & in finib. propriæ immortalitatis hæ-
 rere. Omnis. n. passio lethi atq; interitus ianua est, ad mor-
 tem ducens uita, & ineuitabile rebus afferens functionem:
 quam si sentiunt animæ, & tactui eius atq; incursionibus
 cedunt, usu & illis est uita nō mancipio tradita, quamuis
 aliter

aliter quidā inferant, & rei tantæ fidem suis in argumen-
tationibus ponant. Ac ne tamen instructi nō plenius ab ea
mus, audiamus à uobis quem admodū dicitis animas, cum
terrenis fuerint corporibus inuolutæ, priorū reminiscen-
tiam non habere: cū in ipsis corporibus positæ, & propè
insensibiles eorum cōmixtione perfectæ, pertinaciter &
fideliter teneant ea quæ ante annos plures (si uelis dicere
uel octoginta, uel hoc amplius) uel fecerūt uel passæ sunt,
uel loquutæ sunt, uel audierunt. Si enim obstaculo perfici
tur corporis, ne meminerint eorum, quæ iam dudum, &
ante hominem sciebant, magis est ut ea debeant obliuisci,
quæ conclusæ in corporibus factitarunt, quàm quæ foris
positæ nondum hominibus coniugatæ. Quod enim rebus
ingressis priorum repentiam detrahit, & intra se gesta
irrecordabili debet obliteratione deperdere. Vna enim
causa res duas efficere ac sibi contrarias nō potest, ut alio-
rum memorias sopiat, alia patiatur actoris in recordatio-
nem uenire. Quid si animæ (quas uocatis) membrorum
impediuntur obstaculo, quominus artes suas atque anti-
quas reminiscantur: in corporibus ipsis quemadmodum
constitutæ meminerunt & sciunt animas se esse, & cor-
poralem substantiam non habere, immortalitatis condi-
tione mactatas, quem teneant in rebus gradū, quo sint or-
dine à deo patre discretæ, ad infima hæc mūdi quam ra-
tione peruenerint: quas ex quibus circulis qualitates, dum
in hæc loca labuntur, attraxerint. Quem admodū (inquā)
sciūt doctissimas se fuisse, & obstructiōe corporū amisis-
se quæ nouerant? & hoc ipsum enim nescire debuerāt, si
aliquid eis labis corporalis inuexisset adiūctio. nam scire
quid

quid fueris, & quid hodie non sis, non est signū memoriæ perditæ, sed comprobatio iudiciūq; seruata. Quæ cū ita se habeāt, desinite quæso, desinite res paruas, atq; exigui nominis immanibus pretijs æstimare: desinite hominem proletarius cum sit clasibus, & capite cū censeatur ascribere ordinibus primis: cum sit inops, pauper lare, & tugurij pauperis, nec patricie claritatis unquā meritum cupari. cum enim uos oporteret uiros recti atq; integritatis auctores typhum & arrogantiam frangere, quorum malis cuncti extollimur, & inanū distendimur uanitate: nō tantum accidere mala ista censetis, uerum (quod grauius multo est) addidistis causas, quibus & uitia cresceret, & inemendabilis nequitia permaneret. Quis est enim hominum, quamuis ille sit indolis infamiam semper atq; ignominiosa fugientis, qui, cū dici exaudiat uiris ab sapientibus maxime immortales animas esse, nec fatorum esse obnoxias legibus, non in omnia flagitia præceptis ruat, non intrepidus res obeat atq; aggrediatur illicitas: nō deniq; omnia suis cupiditatibus largiatur, quæ libido impotens iusserit, impunitatis præterea etiā libertate munita. quid enim prohibebit, quominus hæc faciat: metus superbe potestatis, iudiciūq; diuinum: Et qui poterit territari formidinis alicuius horrore, cui fuerit persuasum tam se esse immortalem, quam ipsum deum primum: nec ab eo iudicari quicquam de se posse: cum sit una immortalitas in utraq; nec in alterius altera cōditionis possit æqualitate uexari. Sed memorate apud inferos pœnæ, & suppliciorū generibus multiformes. ecquis erit tam brutus, & rerum consequentias nesciens, qui animis incorruptilibus credat,

aut

aut tenebras tartareas posse aliquid nocere, aut igneos flu-
 uios, aut cœnosis gurgitibus paludes, aut rotarū uolubiliū
 circūactūs: Quod enim contiguum non est, & ab legibus
 dissolutionis amotū est, licet omnibus ambiatur flammis
 torrentium fluminum, uoluator in cœno, saxorum immi-
 nentium casibus, & immaniū montium operiatur ruinis,
 illibatū necesse est permaneat & intactū, neq; ullum sen-
 sum mortiferæ passionis assumere. Quid? quod ista per-
 suasio non tantum est incitatrix ad uitia libertate ex ipsa
 peccandi, uerum etiam philosophiæ ipsius causam tollit,
 & inaniter eam suscipi superuacanei operis difficultate
 declarat. Nam si uerum est animas nullius esse participes
 finis, & cum omnibus seculis æuorum perpetuitate pro-
 cedere: quid periculi res habet contemptis prætermisissiq;
 uirtutibus, quibus est contractior atq; horridior uita uo-
 luptatibus sedare, ac per omnia libidiniū genera effrena-
 tiū spargere immensæ cupiditatis ardorē? Ne delicijs mar-
 ceat, & corrūpatur mollitudine uitiorum? Et qua poterit
 ratione corrūpi id, quod immortale, quod semper est, &
 nulli obnoxium passioni? Ne sordescat, et polluaturn actio-
 num turpiū fœditate? Et qui poterit pollui, corporalem
 quod substantiam non habet? aut ubi sedem contaminatio
 ponere, ubi spaciū nullū est, in quo nota se possit ipsius
 cōtaminationis affigere? Rursus uero si animæ lethi adēūt
 ianuas (Epicuri ut sentētia definitur) nec sic causa est com-
 petens, cur expeti philosophia debeat: etiam si uerum est
 purgari has animas, atq; ab omni puras uitiositate præ-
 stari. Nam si cōmuniter obeūt, & in ipsis corporibus sen-
 sus eis deperit extinguiturq; uitalis: non tantum est erro-

ris maximi, uerum stolidæ cæcitatîs, frenare ingenitos appetitus, cohibere in angustijs uitam, nihil indulgere naturæ, non quod cupidines iusserint atque instigauerint facere, cum nulla te præmia tanti laboris expectent cum dies mortis aduenerit, & corporalibus fueris uinculis exolutus. Medietas ergo quædam, & animarum anceps ambiguaq; natura, locum philosophiæ peperit, & causam cur appeteretur inuenit: dum periculum scilicet ex malis iste formidat admissis: alter concipit spes bonas, si nihil sceleris faciat, & cum officio uitam iustitiæq; traducat. Inde est quod inter doctos uiros, & ingeniorum excellētia præditos, de animarum qualitate certamen est: & eas alij dicunt mortali esse natura, nec diuinam posse substantiâ sustinere: alij uero perpetuas, nec in natura posse degenerare mortali. Quod istud ut fiat, medietatis efficitur lege: quod & illis argumenta sunt præsto, quibus eas passiuas atq; interribiles inuenitur: & his contra non desunt, quibus esse diuinas immortalesq; monstratur. Hæc cum ita se habeant, & cum ab summo traditum teneamus auctore, non esse animas longe ab hiatibus mortis & faucibus constitutas: possunt tamen longæuæ summi principis munere ac beneficio fieri: si modo illum tentent ac meditentur agnoscere: eius enim cognitio fermentum quoddam est uitæ, ac rei dissociabilis glutinum: tum deinde feritate, atq; inhumanitate depositis, resumant ingenia mitiora: ut ad illud, quod dabitur, esse possint paratæ. Quid est quod à uobis tanquam bruti & stolidi iudicemur, si propter hos metus liberatori dedidimus & mancipauimus nos Deos aduersus ictus noxios, & uenenatos colubrarum morsus,

remedia saepe conquirimus, & protegimus nos laminis,
 pssillis, Marsis uendentibus, alijsq; institutoribus atque pla-
 nis: ac ne nobis frigora solesq; incommodent rapidi, mu-
 nimenta domorū ac uestium sollicitè preparamus diligen-
 tia cautionis. Mortis nobis cum proponatur metus, id est,
 animarum interitus: quid nō ex commodi facimus sensu,
 quo amamus nos omnes? Quam eū qui nobis spondet tali
 a periculo liberaturū retinemus, amplectimur animisq;
 ipsis nostris (si modo iusta est uicissitudo) præponimus.
 Vos uestrarum animarum salutem in ipsis uobis reponi-
 tis, fieriq; uos deos uestro fiditis intestinoq; conatur: at ue-
 ro nos nobis nihil de nostra infirmitate promittimus, na-
 turam intuentes nostram uirium esse nullarum, & ab suis
 affectibus in omni rerum contentione superari. Vos cum
 primum soluti membrorū abieritis, enodes alas uobis af-
 futuras putatis, quibus ad cælum pergere, atq; ad sidera
 uolare possitis: nos tantam reformidamus audaciam, nec
 in nostra ducimus esse positum potestate res superas pete-
 re: cum & hoc ipsum habeamus incertum, an uitam acci-
 pere mereamur, & ab lege mortalitatis abduci. Vos in-
 aulam dominicam tanquam in propriam sedem remeatu-
 ros uos sponte, nullo prohibente præsumitis: at uero nos
 istud, rerum sine domino fieri neq; speramus posse. neque
 ulli hominum tantum potestatis attribui licentiæq; cense-
 mus. Cum igitur hæc ita sint, quenam iniustitia tanta est,
 ut fatui uobis credulitate in ista uideamur? cū uos & simi-
 lia credere, & in eadē uideamus expectatione uersari? Si
 irrisiōe existimamur digni quod spē nobis huiusmodi pol-
 licemur, & uos eadē expectat irrisio, qui spē uobis im-

mortalitatis affiscitis. Si tenetis aliquam sequiminiq; rationem, & nobis aliquam portionē ex ista ratione concedite. Si nobis hæc gaudia, hoc est uia fugiēda mortis, Plato in Phædone promississet, aliūse ex hoc choro, possetq; eam præstare, atq; ad finem pollicitationis adducere consentaneum fuerat eius suscipere nos cultus, à quo tantum doni expectaremus & muneris. Nunc cum eam Christus non tantum promiserit, uerum etiam uirtutibus tantis manifestauerit posse compleri: quid alienum facimus, aut stultitiæ crimen quibus rationibus sustinemus, si eius nomini, maiestatiq; sustermimur, à quo speramus utrunq; & mortem cruciabile fugere, & uitam æternitate donari? Sed si animæ (inquiunt) mortalis qualitatis sunt mediæ, immortales quemadmodū fieri medijs ex qualitatibus possunt? Si nos istud nescire dicamus, ac tantummodo auditū ex potentiore credidisse, ubi nostra uidebitur credulitas lapsa? si omnipotēti credidimus regi nihil esse difficile, nihil arduū: si quod impossibile nobis est factū, illi possibile, atq; admodum executioni paratū? Est enim quod obstare eius uoluntatibus possit, aut quod esse uoluerit non necessario sequatur ut fiat? An nunquid nostris ex diuisionibus colligemus, quid aut fieri possit, aut nō possit: nec rationes considerabimus nostras tam esse mortales, quàm sumus nos ipsi, & nullius apud principem nominis? Et tamen o isti, qui mediæ qualitatis animas esse non creditis, & in medio limite uitæ, atq; interitus contineri nonne omnes omnino, quos esse opinatio suspicatur, dii, angeli, demones, aut nomine quocunq; sunt alio, qualitates & ipsi sunt mediæ, & in ambiguae sortis conditione mutabiles? Nam si
omnes

omnes cōcedimus unum esse rerum patrem, immortalē
 atq; ingenitū solum, nihilq; omnino ante illum, quod ali-
 cuius uocaminis fuerit, inuenitur: sequitur ut hi omnes
 quos opinatio credidit deos esse mortaliū, aut ab eo sint
 geniti, aut eo iubēte prolati sint? Prolati & geniti, & or-
 dinis sunt posterioris & tēporis: si ordinis posterioris &
 tēporis, ortus necesse est habeāt, et exordia natiuitatis, &
 uitæ: quod autē habet introitū, & uitæ incipiētis exordiū,
 necessario sequitur ut habere debeat & occasum. Sed im-
 mortales perhibentur dii esse. Non ergo natura, sed uolū-
 tate Dei patris, ac munere. Quo igitur pacto immortali-
 tatis largitio est donum dei, certe prolatis, & animas hoc
 pacto dignabitur immortalitate donare, quāuis eas mors
 seua posse uideatur extinguere, & ad nihilum reductas
 irremediabili abolitione delere. Plato ille diuinus multa de
 deo digna, nec cōmunia sentiens multitudini, in eo sermo-
 ne, ac libro, cui nomen Timæus inscribitur: deos dicit &
 mundum corruptibili esse natura, neque esse omnino dis-
 solutionis expertes: sed uoluntate Dei regis ac principis
 uinctione in perpetua contineri. Quod enim recte sit uin-
 ctum, & nodis perfectissimis colligatum, Dei bonitate ser-
 uari: nexusq; abolitione ab eo qui uinxit & dissolui (si
 res poscat) & salutari missione donari. Ergo si res est ita,
 nec aliud conuenit uel existimare uel credere, quid ani-
 mus admiramini mediæ dici qualitatis à nobis: cum numi-
 nibus ipsis dicat Plato mediæ esse naturas, sed continuam
 & inoccidua uitam principali beneuolentia surrogari?
 Si enim forte nescitis, & antea uobis incognitum propter
 rei nouitatē fuit, accipite sero, & discite ab eo, qui nouit,

& protulit in medium Christo, non esse animas regis maxi-
 mi filias, nec ab eo (quem admodum dicitur) generatas
 cepisse se nosse, atq; in sui nominis esse sententia predi-
 cari, sed alterum quempiam genitorem his esse, dignita-
 tis & potetia gradibus satis plurimis ab Imperatore dis-
 iunctum: eius tamen ex aula & eminentiu nobilem subli-
 mitate nataliu. Quod si essent (ut fama est) dominica pro-
 lis, & potestatis anime generatio principalis, nihil eis ad
 perfectione defuisset uirtute perfectissima procreatis: u-
 num omnes intellectu habuissent, unumq; consensum, au-
 lam semper incolerent regia, nec pretermisisset beatitudi-
 nis sedibus, in quibus augustissimas nouerat, retinebantq;
 doctrinas, imprudenter appetent terrena haec loca, te-
 nebrosis ut corporibus inuolue inter pituitas & sangui-
 nem degerent: inter stercoris hos utres, & saccati obscœ-
 nissimas serias. Sed habitari oportuit & has partes, & ic-
 circo huc animas tanquam in colonias aliquas Deus omni-
 potes misit. Et quid homines profunt mudo, aut ob rei cu-
 ius sunt necessarij causam, ut non frustra debuisse credan-
 tur parte in hac agere, & terreni esse corporis inquilini.
 Ad cõsummandam molis huius integritatem, partem ali-
 quam conferunt: & nisi fuerint additi, imperfecta & clau-
 da est uniuersitatis haec summa. Quid ergo? si homines
 non sint ab officijs suis cessabit mundus? Vicissitudines su-
 as non peragent sydera? aestates, atq; hyemes non erunt
 uentorum flamina cõticescent: nec ex coactis & penden-
 tibus nubilis ad terram decident imbres ariditatibus tem-
 peramenta laturi? Atqui necesse est cuncta suos ire per cur-
 sus, nec ab ordinis nati continuatione discedere, etiam si
 nomen

nomen in mūdo nullum hominis audiatur, orbisq; iste terrarum solitudinis uacua silentio conticescat. Quemadmodum ergo iactatur habitatorē debuisse regionib. his addi, cum ab homine liqueat nihil ad mundi perfectionē redire, omni. q; eius studia commoditatem semper spectare priuatā, nec a finibus propriæ utilitatis abscedere? Quid enim prodest mundo (ut ab rebus incipiam serijs) maximos reges hic esse? Quid tyrānos, quid dominos, quid innumeras alias atq; amplissimas potestates? Quid rei militaris experientissimos duces capiendarū urbium peritos, in equestrib. prælijs aut in pedestri pugna immobiles atq; inuictissimos, milites? Quid oratores, grāmaticos, poetas? quid scriptores, dialecticos, musicos? quid pantomimos, quid mimulos, histriones, cātōres, tubā, tibiā, calamoq; flutantes? Quid cursores, quid pugiles, quadrigarios, desultores, grallatores, funiambulos, præstigiatores? Quid bigarios, salinatores, uolones, unguentarios, aurifices, aucupes, uanorum sirpiarumq; uinctores? Quid fullones, lanarios, phrygiones, coquos, panchrystarios, muliones, leones, lanios, meretrices? Quid institutorum alia genera? Quid professorum, & artiū, quibus enumerandis omnis ætas angusta est? Rationibus cōferre, & constitutionibus mundi, ut sine hominibus condi nō potuisse credatur, nec obtenturus integritatē sui, nisi ei contentio animalis miseri, & superuacui iūgeretur. Nisi forte rex mūdi (quem te meritatis est maxime humano ex ore depromere) iccirco ex se genitas huc animas misit, ut quæ fuerāt apud se deæ, corporei tactus, & temerariæ circūscriptionis expertes, humana immergerentur in semina, scēminarū ex genita-

libus proflirent, ineptissimos ederent continuarentq; uagitus: exurgerent fellitantes mammas, proluuio lincerent & madidarent se sua: & ut ad silentium pauidi nutricis motibus, & crepitaculis adduceretur auditis. Iccirco animas misit, ut quæ fuerat simplices, & bonitatis nuper innoxia: simulare in hominibus discerent, dissimulare, mentiri, circumscribere, fallere adulatoria humilitate captare, mēte aliud uoluere, aliud in facie polliceri: illaqueare, decipere dolis atque insidijs nescios, per innumeras artes malitiarum uenena conquirere, & ad usum temporis pelliciae mobilitate formare. Iccirco animas misit, ut in pacata & placida tranquillitate degentes, assumerent ex corporibus causas, quibus feræ fierent, & immanes simultates atq; inimicitias gererent, consererēt inter se bella, expugnarent atq; euerterent ciuitates: seruitutis opprimerent & manciparent se iugo: & ad ultimum fierent alterius altera potestatis natalium conditione mutata: Iccirco animas misit, ut immemores ueritatis effectæ, & quidnam esset Deus oblita, simulacris inertibus supplicarent, ligna, æra, & lapides, diuina alloqueretur ut numina, auxilia poscerent caesorum animantium cruore, nullam sui facerent mentionem: quinimmo ex his alia ut dubitarent se esse, aut ullū esse penitus abnegarent: Iccirco animas misit, ut quæ in sedibus proprijs mente fuerant una, intellectu & scientia paribus, postquam formas induere mortales, opinionum discriminibus disiderent, aliud alijs iustū, aliud utile uideretur, & rectum: de appetendis rebus, suagiendisq; certarent, malorum ac bonorū alios alia constituerent fines: ueritatem cupientibus noscere rerum oppo-
nere

neretur obscuritas, & uelut oculorum luminibus uidua;
 nihil certum uiderent, & per ancipites semitas suspitio=
 num induceretur errore? Iccirco animas misit, ut cum a=
 nimantia cetera sponte natis alerentur, & nulla satione
 prolatis, neq; domorum, aut uestium tutamina sibi, aut ue=
 lamenta conquirerent, miserabilis istis necessitas addere=
 tur: ut cum impendijs maximis, perpetuisq; sudoribus do=
 mos sibi cōstruerent, membrorum conficerent tegmina,
 supellectilem uariam diurnorū contraherent egestate, im=
 becillitatis auxilia animalibus mutuarentur à mutis, uim=
 facerent terris, ut non sua sufficerent gramina, sed impe=
 ratas extollerent fruges, & cum sanguinē totum in subi=
 genda tellure sudissent, robigine, grandine, siccitate, spem=
 laboris amitterent: & ad ultimum ui famis humanis ca=
 daueribus incubaret: & ab hominum formis tabifica ma=
 cie dissociarentur abiunctæ? Iccirco animas misit, ut quæ=
 secum cōmorantes possessionis alicuius nullum unquā ha=
 buissent amorem: auarissimæ hic fierēt, & in habēdi stu=
 dium inexaturabili pectoris ardescerent appetitu: effo=
 derent altos montes, & uiscera ignota terrarum in mate=
 rias uerterent alieni nominis, atq; usus: penetrarent abdi=
 tas discrimine cum capitis nationes, & translatis merci=
 bus caritatem semper, uilitatemq; captarent: exercerent
 audum atq; iniustissimum scenus, & miserorū ē sangui=
 ne supputandi se angerent insania: millibus possessionum
 semper producerent fines: & quāuis prouincias totas rus=
 facerent unum, pro arbore una, pro sulco, forū litibus te=
 rerent: cum amicis, & fratribus inexpiabiles susciperent
 similtates? Iccirco animas misit, ut quæ dudum fuerāt mi

tes & ueritatis affectibus nesciæ cōmoueri, macella sibi,
 & amphitheatra constituerent, loca sanguinis, & publi-
 cæ impietatis: ex quibus in altero mandi homines cerne-
 rent, & bestiarum laniatibus dissipari: interficere se alios
 nullius ob meriti causam, sed ingratam uoluptatē conse-
 forum, ipsosq; illos dies, quibus tantū committeretur ne-
 fas, in gaudijs cōmunibus ducerent, & festa hilaritate sa-
 crarent: in altero uero animalium miserorū discerperēt
 uiscera, alias aliæ raperent (ut canibus mos est & uulturi-
 bus) portiones, subigerent dentibus, & crudelissimo uen-
 tri darēt, & in tam sæuis atq; horridis oribus sortē suam
 flerent, quas ab talibus mensis paupertatis angustie uin-
 dicarent: pro beatis ac felicibus uiuerent, quarum ora &
 faciem tam crudeles polluerēt apparatus: Iccirco animas
 misit, ut diuini ponderis & grauitatis oblitæ, gemmas, la-
 pillos, margaritas, castitatis dispendio cōpararent, conspi-
 ciendis quærerent corporibus sucos, innecterent his col-
 la, laminas pertūderent aurium, imminuerēt frontes lim-
 bis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formas erubescere
 masculorū calamistris uibrare cæsariem, cutē corpo-
 ris leuigare, incedere poplitibus nudis, omniq; alio cultu
 uigorem uirilitatis, & exponere, & in habitū fœmina-
 rum, deliciasq; mollire: Iccirco animas misit, ut uiarū alie
 infestarent meatus, aliæ circūscriberent nescios, testamen-
 ta supponerent falsa, uenenatas cōficerent potiones, do-
 mos ut effringerēt, noctibus sollicitarēt, abigerent, præ-
 uaricaretur, & proderent, saporum fastidia ut excute-
 rent palato, ut in coquēdis alitibus pinguitudinē nossent
 retinere labentem, ut spirulas, & botulos facerent, illicia,
 castela

caestellamēta lucanica, suminatam cū his carnem, & glaci-
 ali conditione tuceta: Iccirco animas misit, ut res sancti
 atq; augustissimi nominis symphonias agerēt & fistula-
 torias hic artes, ut inflandis bucculas distenderent tibijs,
 cantionib. ut praeirēt obscenis numerositer, et scabillorū
 cōcrepationibus sonoris, quibus animarū alia lasciuiens
 multitudo incōpositos corporum dissolueretur in motus,
 saltitaret, & cantaret, orbes saltatorios uerteret, & ad
 ultimū clunibus & coxēdicibus subleuatis lumborū cri-
 spitudine fluctuaret: Iccirco animas misit, ut in marib. ex-
 oleti, in foeminis fierēt meretrices, sambucistris, psaltria
 uenalia ut prosternerēt corpora, uirilitatē sui populo pu-
 blicarent, in lupanarib. prōptē, in fornicibus obuinctā,
 nihil pati renuētēs, ad oris stuprū paratē? Quid dicitis,
 o soboles, ac primi progenies numinis? Ergōne sapientes
 illae, atq; ex causis principalibus proditae genera haec ani-
 me turpitudinū, criminum, malitiarumq; nouerunt, atq;
 ut exercebant, ut gererent, ut percelebrarēt haec mala, ha-
 būare iusse sunt has partes, & humani corporis circum-
 iedione uestiri? Et mortaliū quisquam est rationis alicui-
 us accipiēs sensum, qui ordinatum existimet mundū per
 has esse, ac nō potius sedē ac domiciliū constitutū, in quo
 omne quotidie perpetraretur nefās, maleficia cūcta con-
 fierent, insidiae, fraudes, doli, auaritia, rapina, uis, scelus,
 audacia, obscœnitas, turpitude, flagitiū, mala omnia cete-
 ra, quae in orbe homines toto mente noxia pariūt, & la-
 ben machinātur in mutuā? Sed sua (inquit) uolūtate, nō
 regis iussione uenerūt: At ubi pater omnipotēs fuit, ubi re-
 gie sublimitatis auctoritas, ut eas prohiberet abscedere,

nec in præcípites labi permitteret uoluptates? Si enim de
 generes futuras locorū immutationibus sciebat (scire au-
 tem debuerat causarum ut omnium constitutor) aut extrin-
 secus aliquid accessurū his esse, quod eas faceret obliuisci
 suæ dignitatis et decoris: millies, ut ignoscat orauerim: u-
 niuersorum non alius quàm ipse est causa: siquidem per-
 pessus est euagandi eas habere ius liberum, quas retentu-
 ras non esse integritatis suæ habitum præuidebat. atq; ita
 perficitur, ut nihil intersit omnino uoluntarie uenerint,
 an illius obtemperauerint iussioni: cum non prohibendo
 quod oportuerat prohiberi, cessatione crimē fecerit pro-
 priū, & retentionis dissimulatione permiserit prius. Sed
 procul hæc abeat sceleratæ opinionis immanitas, ut deus
 credatur omnipotēs, magnarū, & inuisibilium rerum sa-
 tor, & cōditor, procreator, tam mobiles animas genuisse
 grauitatis ac pōderis cōstantiāq; nullius: in uitia labiles,
 in peccatorum genera uniuersa decliues: cumq; eas tales,
 atq; huiusmodi sciret, in corpora ire iussisse, quorū indu-
 tæ carceribus sub procellis agerent tēpestatibusq; quou-
 die fortune, & modo turpia facerent, modo paterentur
 obscœna: naufragijs, ruinis, incendiorū conflagrationib.
 ut perirent: Pauperies alias, alias ut mēdicitas premeret,
 infernarum paterentur aliæ laniatus muscularū, aliæ ut
 interirent ueneno, claudæ ut incederēt aliæ, ut aliæ lumen
 amitterent: ut articulis sederēt aliæ colligatis, morbis de-
 niq; obiectarentur ut cunctis, quos infelix & mi eranda
 mortalitas diuersarum sustinet dilaceratione poenarum:
 tum deinde oblite unius esse se fontis, unius genitoris, &
 capitis, germanitatis conuellerent atq; abruperent iura:

urbes

urbes suas euerterent, popularentur hostiliter terras, seruos de liberis facerent, insultarent uirginibus, & matrimonijs alienis, odissent inuicem sese, aliorū gaudijs & felicitatibus inuiderent: tum deinde se omnes maledicerēt, carperent, & s̄uorū dentium mordacitate laniarēt. Sed procul hæc abeat (ut eadē rursus frequentiusq; dicamus) tam inmanis, & scelerata persuasio, ut ille salus rerum Deus omnium, uirtutum caput, benignitatis & columen: atq; (ut eū laudibus extollamus humanis) sapientissimus, iustus, perfecta omnia faciens, & integritatis suæ consuetudine mensiones, aut aliquid fecerit claudū, & quod eminus esset à recto, aut ulli rei fuerint miseriarū aut discriminum causa, aut ipsos actus quibus uita transigitur & celebratur humana, ordinauerit, iusserit, & à sua fluere constitutione præceperit. Minora hæc illo sunt, & magnitudinis eius destruentia potestatem: tantūq; est longe ut ista rum auctor rerum esse credatur, ut in sacrilegæ crimē impietatis incurrat quisquis ab eo conceperit hominem esse prognatū, rem infelicem & miseram, qui esse se doleat: qui conditionē suam detestetur et lugeat: qui nulla alia de causa sese intelligat procreatum, quàm ne materiam non haberent per quam diffunderent se mala, & essent miseri semper quorum cruciatibus pasceretur nescio quæ latens & humanitati aduersa crudelitas. Sed si parens, etiam genitor animarū (inquitis) deus non est, quo auctore progredere nec ab aliqua uocis ostentatione deducta: item confitemur nos istud ignorare, nescire, scientiāq; tantæ rei non tantum nostrā ducimus infirmitatem fragilitatēq; transire

re, uerum etiam potestati, quæ in mundo sunt, omnium,
 & quæ numina se esse opinionibus usurpauere mortali-
 um. Sed quia dei negamus, cuius sint debemus ostendere?
 Nihil istud necessario sequitur. non enim si negemus mu-
 scas, scarabeos, & cimices, mitedulas, curculiones, & ti-
 neas omnipotentis esse opus regis: sequaciter postulandū
 à nobis est, ut quis ea fecerit, institueritq; dicamus. possi-
 mus enim nulla cū reprehensione nescire, quis & illis ori-
 ginem dederit, & obtinere non esse Deo à superiore pro-
 lata tam superuacua, tam uana, tam ad nullas pertinentia
 rationes, quinimmo aliquādo & noxia, et necessarias im-
 portata lesiones. Consimiliter hic quoq; cum animas re-
 nuamus dei esse principis prolem, non continuo sequitur
 ut explicare debeamus quonam parète sint editæ, & cau-
 sis cuiusmodi procreate. Quis enim nos prohibet, aut un-
 de enatæ sint, prodierintq; nescire, aut eas non esse Dei
 progeniem scire? Quā (inquitis) ratiōe, qua uias. Quia
 omni uero uerissimū est, certoq; certissimum, nihil rerū
 à principe (sicut sepius dictum est) agi, fieri, statui, nisi
 quod oporteat, & conueniat fieri: nisi quod sit plenū, &
 integrum, & in suæ integritatis perfectione finiū. Por-
 rō autē conspicimus homines (id est animas ipsas, quid e-
 nim sunt homines nisi animæ corporibus illigatæ?) seuita-
 te innumerabili uiciorū ipsos se indicare non esse patricij
 generis, sed ex mediocribus familijs procreatos. Nanque
 alios uidemus immites, facinorosos, audaces temerarios,
 præcipites, cæcos, fectos, dissimulatores, mendaces, super-
 bos, arrogantes, auaros, cupidos, libidinosos, incōstantes,
 inualidos, & sua ipsos decreta conseruare nequeunt:

quod

quod utiq; non essent, si generositas eos assereret principalis, & ab rerum capite descendentium duceret honesta mēta nataliū. Sed & boni, dicetis, sunt in rebus humanis, uiri sapiētes, iusti, inculpatis atq; emēdatissimis moribus. Nullam referimus quēstionē an ulli aliquando fuerint tales, in quibus omnino nihil ista ipsa, quæ dicitur, desideraretur integritas. Sint licet perhonesti, fuerintq; laudabiles, tenuerint apicem perfectionis summū, nec in aliquo lapsu eorum aliquādo claudicauerit uita sed audire deposeimus quot sint, aut fuerint numero, ut ex multitudinis magnitudine metiamur, an oppositio iusta sit facta, an æqualitatis cōpensatione librata. Vnus, duo, tres, quatuor, decem, uiginti, centū, certē numero diffiniti, et nominum forsitan comprehensionibus terminati. at genus humanū non ex bonis pauculis, sed ex cæteris omnib. estimari conuenit, & ponderari. In toto enim pars est, non totum in parte: & uniuersitas debet attrahere portiones, nō portionibus uniuersitas applicari. Quid enim si hominem dicas captum mēbris omnibus, et eiulantē cruciatibus asperis, iccirco esse sanum, quod unius unguiculi nullū perpetiatur dolorem: aut esse auream terrā, quod in uerrucula collis unius insint exiguæ miculæ, quib. nascitur colliquefactis aurum, & admiratio congregatione conquiritur. Qualitatem materiæ uniuersitas elemēti probat, nō puluisculi stabiles: nec mare continuo dulce est, si mitioris aquæ guttas alicuius adieceris atq; immiseris numeri. consumitur enim minuties ista immenso: nec modo non paru, sed esse nullius existimandum est nominis, quod per omnia diffusum perit, & in magni corporis intercipitur uastitate

uastitate. Vos humano in genere bonos esse dicitis uiros,
 qui ut esse credantur comparatio forsitan efficiat pesi-
 morū. Quinam isti sunt? dicitur. Philosophi, credo, qui se
 esse solos sapientissimos autumant, et in huius nominis su-
 percilium sustulerūt: nempe illi, qui cum suis quotidie cu-
 piditatibus pugnant, & affectus ex animis insitos protur-
 bare, pellere, pertinacium moliantur oblectatione uirtu-
 tum: qui ne in uitia proritari facultatis possint alicuius in-
 finctū, patrimonia & diuitias fugiūt, ne causas sibi affe-
 rant lapsus: quod cum faciunt & curant, apertissime ani-
 mas esse indicāt labiles, & infirmitate ad uitia procliuēs.
 Nostra autem sententiā, quod bonum natura est, neq; emē-
 dari, neq; corripi se poscit: imō ipsum debet quid sit malū
 nescire, si generis forma cuiusq; in sua cogitat integritate
 perflare: neq; enim contrariū insitum esse cōtrario pote-
 est, aut impari paritas, aut dulcedo in amaritudine conti-
 neri. qui ergo luctatur animorū ingenitas corrigere pra-
 uitates, is apertissime monstrat imperfectum se esse: quā-
 uis omni conatu & peruicacia contendat. Sed risui uobis
 est nostra responsio, quod cum regias soboles esse animas
 abnegemus, non referamus contrā, ex quibus sint causis
 atq; originib; procreatae. Quod est enim criminis genus,
 aut rei esse alicuius ignarum, aut ipsum, quod nescias, si-
 ne aliqua profiteri dissimulatione nescire? aut uter magis
 uidetur irrisione esse dignissimus uobis, qui sibi sciētiam
 nullā tenebrose rei alicuius assumit, an ille, qui retur sese
 apertissime scire id, quod humanam transfiliat notionem,
 & quod sit cæcis obscuritatibus inuolutū? Si penitus spe-
 cetur rei cuiusq; natura, in simili & uos estis, quā in no-

bis reprehēditis, causa. Non enim, quia dicitis ab ipso ani-
 mas rege descendere, ac succedere in hominū formas, ex-
 ploratum aliquid dicitis, & in luce positū manifestissimæ
 ueritatis. Coniicitis enim, non scitis: suspicamini, non tene-
 tis. nam si scire est illud, quod ipse tu uideris, aut cognoue-
 ris animo continere, nihil eorum quæ asseritis, potestis
 uos dicere aliquando uidisse: id est animas sede ab supera
 & regione descendere. Suspitione ergo utimini, non co-
 gnitionis expressæ fide. Quid est autē suspitio, nisi opina-
 tio rerum incerta, & in nil expositum iaculatio mentis
 illata? Ergo qui suspicatur, nō tenet, nec in lumine positus
 cognitionis incedit. Quod si uerum & fixum est apud re-
 ctos & sapientissimos iudices: & ista ueltra, qua fiditis,
 pro ignoratione est habenda suspitio. Ac ne tamen uobis
 tantummodo censeatis coniecturis uti ac suspitionibus lice-
 re, & nos idem possumus: quoniam cōmune est quod in-
 terrogatis expromere. Vnde (inquitis) homines, & ipso-
 rum hominum quid, aut unde sunt anima? Vnde sunt ele-
 phanti, tauri, cerui, muli, asini? Vnde leones, equi, canes,
 lupi, pātheræ, eorumq; quæ uiuūt, quid aut unde sunt ani-
 mæ? Neq; enim fidem res habet, ut Platonico ex illo cra-
 tere, quem cōficit miscetq; Timæus, aut horum animæ ue-
 nerint, aut locusta, mus, sorex, blatta, rana, centipeda, ani-
 mata esse credantur. Et uiuere quidem ex elementis ipsis
 causa est illis, atq; origo nascendi: si ad animalia gignen-
 da, quæ in singulis his degūt, insunt abditæ atq; obscuris-
 simæ rationes. nam & uidemus alios ex sapientibus dice-
 re, tellurem esse hominem, matrem aquam: tum alios æ-
 rem, spiritum his alios iungere, solem uero nōnullos esse
 horum

Crater Platonis.

horum opificem, & ex ignibus animatos eius uitalli agitate motari. Quid si & hæc non sunt? & est aliqua res alia, alia causa, alia ratio, potestas, alia deniq; inauditi nobis atq; incogniti nominis gens, quæ hominẽ finxerit, & rerum cõstitutionibus applicarit? nõne fieri pote est, ut exorti homines ita sint, nec ad deum primũ natiuitatis eorum referatur auctoritas? Quid enim putamus habuisse rationis Platonem illum magnũ, pie sancteq; sapientem, cum hominis fictionẽ Deo remouit à maximo, & ad minores nescio quos transtulit: cũq; eiusdem uoluit sinceritatis esse mixturas humani animarũ generis, cuius animã fecerat uniuersitatis istius: quã quod hominis fabricã indignã esse rebatur deo, nec rei flaccidæ fictionẽ magnitudini eius & eminentiæ cõuenire? Ergo cum hæc ita sint, nõ absone neq; inaniter credimus, mediæ qualitatis esse animas hominum, utpote ab rebus non principalibus editas, iuri subiectas mortis, paruuarum & labiliũ uirium: perpetuitate donari, si spem muneris tanti dominũ ad principẽ conferant, cui soli potestas est talia corruptione exclusa largiri. Sed stulte istud credimus. Quid ad uos ineptissimæ fatuæ? ubi uobis nocemus, uel quam uobis facimus aut irrogamus iniuriã, si omnipotentẽ confidimus deum habiturum esse rationem nostri, cum abire à corporibus coeperimus, & ab horci faucibus (quem admodũ dicitur) iudicari? Ergone (inquiet aliquis) sine dei uoluntate quicquã pote est fieri? Considerandũ est uobis solcite, & cura inspectendum non parua, ne, dum honorare nos Dominum tali interrogatione censemus, in contrariũ labamur nefas, maiestatis eius eminentiã destruentes. Quæ ratione,

qua causa? Quoniã si cuncta eius uoluntate conficiuntur,
 nec citra eius nutum quicquã potest in rebus uel proueni
 re, uel cadere, necessario sequitur mala etiã cuncta uolun
 tate eius intelligantur enasci. Sin autẽ dicere uoluerimus
 contra, pessimorum ab eo reijcientes causas, mali esse con
 scium, generatorẽq; nullius: incipiet uideri, aut eo inuito
 res pessimã fieri, aut (quod sit inmane dixisse) nesciente,
 ignaro, ac nescio. Rursus autem si dicere nulla esse uolue
 rimus mala, sicut esse nonnullis opinatũ & placitũ repe
 rimus: reclamabunt cuncta gentes, uniuersaq; nationes,
 cruciatus nobis ostentantes suos, & discriminum species
 multiformes, quibus cuncta per secula genus uritur & la
 ceratur humanum. Tum deinde à nobis exquirẽt, cur má
 la si nulla sunt, ab operibus uos certis, & fauoribus absti
 netis? Cur non omnia facitis, quã impatiens iusserit atq;
 imperauerit libido? Cur in noxios deniq; terribilibus pœ
 nas constituitis legibus? Nam stoliditas inueniri quã ina
 nior potest, quã mala esse nulla contendere, & tanquã
 malos perdere & condemnare peccantes? Quã cum esse
 consenserimus uicti, & uniuersa his scaterè nominaliter
 annuerimus humana, consequetur ut rogitent, cur ergo
 hæc mala Deus omnipotens non aufert, sed esse perpeti
 tur, & cum omnibus seculis pertinaci continuatione
 procedere? Si intellectus nobis affuerit Dei regis, ac prin
 cipis, nec per impias uagari suspicionum uoluerimus in
 sanias, respondeamus necesse est, nescire nos ista: nec quã
 nullis possent facultatibus comprehendere, expetisse ali
 quando aut studuisse cognoscere, melius ducentes, quin
 immo potius, magis in scientiã finibus atque ignorantiaẽ

permanere, quàm sine Deo dicere nihil fieri per uoluntatem, ut simul intelligatur, & malis eũ causas dare, & miseriarum esse innumerabiliũ conditorem. Mala ergo, dicitis, unde sunt hæc omnia? Ex elemētis inquit, & ex eorum inæquabilitate, sapiētes: quod fieri quĩ possit, ut quæ sensum & iudicium non habēt, malitiosa esse perhibeantur & noxia: aut non ille sit potius malitiosus & noxius, qui res pessimas, & nocētissimas futuras in alicuius operis assumpsit effectum: eorum est, qui asserūt, peruidere. Quid ergo nos? unde? Respōsiōis necessitas nulla est. siue enim possumus dicere, siue minus ualemus, nec possumus utrũq; apud nos parũ est: nec in magnis ponderibus duximus, uel ignorare istud, uel scire, unum solum posuisse contenti: nihil à deo principe quod sit nocens atq; exitiabile proficisci. hoc tenemus, hoc nouimus, in hac una consistimus cognitionis & scientiæ ueritate: nihil ab eo fieri, nisi quod sit omnib. salutare, quod dulce, quod amoris & gaudij leticiæq; plenissimum: quod infinitas habeat atq; incorruptibiles uoluptates, quod sibi quisq; cōtingere uotis omnibus expetat, forisq; ab his esse exitiabile ac mortiferum ducat. Cetera quæcũq; sunt alia, quæ in quæstionibus assolent cōtrouersijsq; uersari, quibus genitoribus orta sint, uel quibus actoribus fiant, neq; nosse contendimus, neq; inquirere aut uestigare curamus: suis omnia relinquimus causis, nec ad id quod expetimus esse nobis, adiuncta atq; applicata iudicamus. Quid est enim quod humana ingenia labefactare studio contradictionis non audeant? quamuis illud, quod infirmare moliantur, si purũ, & liquidum, & ueritatis obfignatione munitũ. Aut quid rursus

rursus asserere uerisimilib. argumentis nõ queunt, quam uis sit apertissime falsum, quamuis euidens manifestumq; mendacium? Cum enim sibi persuaserit quis esse aliquid, aut nõ esse, amat quod opinatur asserere, & acumine a-
 lios antea, maxime si agatur res summotæ, et abdita, & caligine inuoluta nature. Mundum quidam ex sapientibus existimant neq; esse natum, neq; ullo esse in tempore periturũ: immortalem nonnulli, quamuis eum cõscribant esse natum, & genitum. Tertijs uero collibitũ dicere est, & esse natum, & genitũ, & ordinaria necessitate periturum. Et cum ex istis opinionibus trinis unam esse necesse sit uerã, cunctis tamen argumenta non desunt, quibus & sua decreta confirmet, & aliorũ subrumpant & labeficiant scita. Eundẽ hunc alij elemẽtis ex quatuor tradunt, & pronunciant stare, ex geminis alij, ex singulis tertij: sunt qui ex his nullis, & indiuidua corpora eius esse materiem & primam originẽ dicant. Cumq; ex his uera sit una sentẽtia, aut nulla ex his certa, similiter hic quoq; argumenta omnibus præsto sunt: quibus & ea, quæ dicunt, uera esse cõstituant, & redarguant positas in aliorũ sententijs falsitates. Sic & deos nonnulli esse abnegant: prorsus dubitare se alij an sint uspiam dicunt: alij uero existere, neq; humana curare: immo alij perhibet, & rebus interesse mortaliũ, & terrenas administrare rationes. Cum ergo hæc ita sint, neq; aliter fiat, quin sit unum ex omnibus uerum, pugnant tamen argumẽtis omnes, neq; singulis deest id, quod probabiliter dicant, siue cũ suas res asserunt, siue cum alienis opinionibus contradicunt. Nõ alia, neq; absimili ratione de animarum ab his cõditione dis-

feritur. Hic enim eas retur & esse perpetuas, et superesse
 mortalium functioni: superesse ille non credit, sed cū ipsis
 corporibus interire. Alterius uero sententia est, nihil eas
 continuo perpetui, sed post hominem positū aliquid eis ad
 uitam dari: mortalitatis deinde in iura succedere. Et cum
 omnia nequeant ueri esse cōsortia, ita tamen fortibus &
 ualidissimis probationibus omnes agunt, ut reperire non
 possis quidnā tibi uideatur falsum: quāuis ex omni parte
 diuersa dici aspicias, & rerū contrarietatibus dissonare.
 Quod utiq; non fieret, si certum aliquid tenere curiositas
 posset humana, uel quod uideretur inuentum, aliorū om-
 niū cōprobaretur assensu. Inanisima igitur res est, & su-
 peruacui operis, tanquā scias aliquid promere: aut uelle,
 scire cōtendere: & si sit uerum, posse id adstruere: aut ac-
 ceptare pro uero id, quod forsitan nō sit, & ex more hal-
 lucinantū proferatur. et merito res ita est. Nō enim diui-
 na diuinis, sed rationib. pendimus & cōmentamur huma-
 nis: atq; ut fieri meruisse quid remur, ita esse oportere cō-
 tēdimus. Quid ergo nos soli ignoramus, nescimus quisnā
 sit animarū conditor, quisnā cōstitutor: quæ causa homi-
 nem finxerit: mala unde proruperint: uel cur ea rex sum-
 mus & esse patiat, & cōfici: neq; à rebus propellat hu-
 manis? Vos enim horū quicquā exploratū habetis, & co-
 gnitū? Si suspitionum exponere uolueritis audaciā, pote-
 stis explicare, ac promere: mūdus iste, q nos habet, utrum
 ne sit genitus, an tēpore in aliquo cōstitutus? Si cōstitutus,
 & factus est, quonā opīs genere, aut rei cuius ob causam?
 Potestis inducere, atq; expedire rationem, cur non fixus,
 atq; immobilis maneat: sed orbe toto semper circumfēra-
 tur

tur in motu, sua ipse sponte, & uoluntate circumagatur?
 an uirtutis alicuius impulsione torquetur? locus ipse,
 ac spatium in quo situs est, ac uoluntatur quid sit? infinitus,
 finitus, inanis? an solidus axis eum sustineat extremis car-
 dinibus nitens? an ipse se potius ui propria sufferat, & spi-
 ritu interiore suspendat? Potestis interrogati planū face-
 re, scientissimeq; monstrare, quid niuem in plumeas sub-
 aperiat crustulas? quidnā fuerit rationis, & causæ, ut non
 ab occiduis partibus dies primus exurgeret, & lucem in
 oriente finiret? quemadmodū sol ipse uno, eodemq; conta-
 ctu tam uarias res efficiat, quinimmo contrarias? quid sit
 luna, quid stellæ? cur una specie, aut illa non maneat, aut
 per omne mundi corpus frustilla hæc ignea conuenerint?
 atq; oportuerit figura alia ex his parua, ampliora et ma-
 iora sint alia, obtusi hæc luminis, acutioris illa et fulgidæ
 claritatis? Si præsto quod libuerit scire, & in aperto re-
 rum est sciētia constituta, ediffertate, & dicite, quibus mo-
 dis fiant & rationibus pluuie? ut in superis partibus, at-
 que in aeris hoc medio suspēsa aqua teneatur, natura res
 labilis, & ad fluore semper decursionemq; tam prona?
 Ediffertate (in quā) et dicite quid sit quod grandinē tor-
 queat? quod guttatim faciat pluuiā labi? quod imbres, ac
 niues plum eas? qd Aëoli ora dilatarit? uēius unde oriatur
 et quid sit? cur tēporū uicissitudines instituta, cū statui u-
 ni posset, et una esse species cœli, nihil ut rerū desideraret
 integritas? quæ est causa, quæ ratio, ut maria salsa sint, aut
 terrarū hæc dulces, alia sint amara, uel frigida? quo ex ma-
 teria genere humanorū corporū cōcreta et stabilita sunt
 uiscera? unde ossa solidata? qd intestina, quid uenas fistu-

latas, & comestibiles fecerit? cur cum esset utilius oculis
 nos illuminare cōpluribus ad periculum cæcitat̄is, duorū
 sumus angustijs applicati? Beluarū, & anguim tam infi
 nita atq; innumerabilia genera, cuius rei sunt causa uel in
 formata, uel prodita? quid in mundo faciunt bubones, im
 mussuli, buteones? quid alites et uolucres cæteræ? quid for
 micarum et uermium genera, in uarias labeis perniciosq;
 nascentia? quid pulices? quid impudentes muscæ, araneæ,
 sorices, mures, sanguisugæ, tipulæ? quid spinæ, quid sen
 tes: quid auenæ, quid lolium? quid herbarum, aut fructicū,
 aut adolentia naribus, aut tristia in odoribus semina? im
 mo, si aliquid sciri, comprehendē aliquid posse censetis
 quid sit triticum dicite: far, hordeum, milium, cicer, faba,
 lenticula, inula, cuminum, porri, ulpicū, cepe? Non enim
 si fructui uobis sunt, & ciborum medijs in generibus con
 stituta, expeditum, aut promptū est, quid sint singula, sci
 re: cur talib figurata sint formis? fuerit necessitas aliqua,
 ut nō alios sapores, alios odores, alios colores, quā quos
 habent singule res, habere debuerint, an & alios potue
 rint sumere? Ipsa deinde hæc quid sint, sapor dico, id est,
 sapor, & cætera qualitatuū distātijs quibus ex rationibus
 ducant? Ex elemētis (inquitis) & ex principalibus origi
 nibus rerum. Amara sunt enim elementa, uel dulcia, odo
 ris sunt alicuius, uel coloris, ut ex eorum concretionē cre
 damus partitas esse in nascentibus qualitates, quibus aut
 suauitas nascitur, aut sensibus offensio comparatur. Cum
 igitur & nos ipsos tantarū ac tot rerū fugiant origines,
 fugiant causæ, fugiant rationes, neq; dicere, neq; explana
 re possitis quid sit factū, aut quare, aut cur oportuerit nō
 esse

esse, uerecundiam conuellitis & dilaceratis nostram: qui
 quæ nequeunt sciri, nescire nos confitemur, neq; ea cõqui-
 rere aut inuestigare curamus, quæ cõprehendi liquidissi-
 mum est non posse, quãuis mille per corda suspitio se por-
 rigat atq; intēdat humana. Et ideo Christus licet uobis in-
 uitis deus, (deus inquã Christus, hoc enim sepe dicendum
 est, ut infidelium disiliat & dirūpatur auditus) dei prin-
 cipis iusione loquēs sub hominis forma, cum mortalium
 sciret cecam esse naturam, neq; ullam posse cõprehende-
 re ueritatem, postitarū nec ante oculos rerū pro comper-
 to habere, & cognito, quicquid sibi esse suasisset: & pror-
 sus suspitionibus hæsitare, litigiosas serere atq; intendere
 questiones: omnia ista nos linquere & posthabere præce-
 pit: neq; in res eas, quæ sint à nostra procul cognitione di-
 mote infructuosas immittere cogitationes. Sed quantum
 fieri potest, ad dominum rerum tota mente, atque animo
 proficisci, sustolli ab his locis, atq; in eum traducere suspē-
 sas pectoris conuersiones, memoriam eius habere perpe-
 tuā: & licet nulla possit imaginatione formari, auris ta-
 men nescio quas eius sibi contemplationis affingere. Re-
 bus enim ex omnibus, quas augustæ cõtinet diuinitatis ob-
 scuritas, solum esse indubitabilem, solum uerū, & de quo
 nullus ambigere, nisi amens possit, & desperationis in-
 sane, quem satis sit scire, ut nihil aliud noueris: sisq; ue-
 ram, & maximam scientiam consequutus, in deo rerū ca-
 pite, & cognitione defixus. Quid est (inquit) uobis uesti-
 gare, conquirere, quisnam hominem fecerit: animarū ori-
 go quæ sit: quis malorū excogitauerit causas? orbe sit sol
 amplior, an pedis unius latitudine metiatur? alieno ex lu-

mine, ac proprijs luceat fulgoribus luna? quæ neq; scire compendium, neq; ignorare detrimentū est ullum: Remittite hæc deo, atque ipsum scire concedite, quid, quare, aut unde sit: debuerit esse, aut non esse: supernatū sit aliquid, an ortus primogenios habeat: aboleri conueniat, an referuari: exuri, dissolui, an repetita integritate renouari. Vestris non est rationibus liberum implicare uos talibus, & tam remotas inutiliter curare res. Vestra in ancipiti sita est salus animarum uestrarum, & nisi uos applicatis dei Principis notioni, à corporalibus uinculis exolutos expectat mors seua, non repentinā afferens extinctionem, sed per tractū temporis cruciabilis pœnæ acerbitate consumens. Neq; illud obrepat, aut spe uobis aëria blandiatur, quod à sciolis nonnullis, & plurimum sibi arroganti- bus dicitur: Deo esse se gnatos, nec fatis obnoxios legibus: si uitam restrictius egerint, aulam sibi eius patere, ac post hominis functionem prohibente se nullo tanquā in sedem referri patriam: neq; quod Magi spondent, cōmendaticias habere se preces, quibus emollita nescio quæ potestates uias faciles præbeant ad coelum cōtendentibus subuolare: neq; quod Etruria libris in acheronticis pollicetur, certorum animalium sanguine numinibus certis dato diuinas animas fieri, & ab legibus mortalitatis educi. Blandimenta hæc cassa sunt, & inanium somenta uotorum. Seruare animas alius, nisi Deus omnipotens non potest: nec præterea quisquā est, qui longæuas facere perpetuitatis possit, & spiritum subrogare, nisi qui immortalis & perpetuus solus est, & nullius temporis circūscriptione finitus. Cum enim dij omnes, uel quicūq; sunt ueri, uel qui esse ru-
more

more atq; opinione dicuntur, immortales & perpetui uoluntate eius sint, & beneficij munere: qui fieri pote est, ut alij præstare, uel quod ipsi sunt, ualeant, cum alienum id habeant, & maioris potentie commodatum? Cædat licet hostias quâtaslibet Etruria: humana sibi omnia sapientes negēt: Magi cunctas emolliant & commulceant potestates: nisi à Domino rerū datum fuerit animis id, quod ratio postulat, idq; per mandatū, multum postea pœnitebit fuisse irrisui, cum ad sensum cœperit interitionis accedi. Sed si (inquiunt) Christus in hoc missus à deo est, ut infelices animas ab interitionis exitio liberaret, quid secula cōmeruerunt priora, quæ ante ipsius aduentū mortalitatis conditione consumpta sunt? Potestis enim scire, quid sit cum eis animis actū priscorum ueterrimorūq; mortaliū, subuentū & his, an sit ratione aliqua consultum atq; prouisum? Potestis (inquam) scire id, quod Christo potuit docete cognosci: infinita, an finita secula sint, ex quo in terris esse genus hominum cœpit: quando primum animæ corporibus illigatæ, quis auctor iunctionis istius, quinimo ipse quisnam hominis fabricator: quò priorum abscesserint animæ, quibus in mundi partibus, aut regionibus fuerint, corruptibiles, an contrā: potuerint ne accedere ad periculum moriendi, nisi tempore necessario cōseruator occurrisset Christus? Deponite has curas, & incognitas uobis relinquitæ quæstiones, miseratio & illis impertita est regia, & æqualiter per omnes diuina beneficia cucurrerūt, conseruatæ sunt, liberatæ sunt, & mortalitatis sortē coditionēq; posuerunt. Quo genere, quæ, quando: Si arroganti, si typhus, si elatio abesset à uobis, iam dudum

dudum hoc scire potuistis auctore. Sed si generis Christus
 humani (inquitis) conseruator aduenit, quur omnino non
 omnes æquali munificentia liberat? Nō æqualiter liberat
 qui æqualiter omnes uocat, haud ab indulgentia principa
 li quenquam repellit, aut respuit, qui sublimibus, infimis,
 seruis, fœminis, pueris, uniformiter potestatem ueniendi
 ad se facit? Patet, inquit, omnib. fons uitæ, neq; ab iure po
 tandi quisquam prohibetur, aut pellitur. Si tibi fastidium
 tantū est, ut oblatis respuas beneficiū muneris, quin immo
 si tantum sapientia præuales, ut ea, quæ offeruntur à Chri
 sto, ludum atq; ineptias nomines: quid inuitans peccat, cu
 ius solæ sunt hæ partes, ut sub tui iuris arbitrio fructū suæ
 benignitatis exponat? Sortem uitæ eligendi nulli est (in
 quit Plato) Deus causa, neq; alterius uoluntas asseribi po
 test cuiquam recte, cum uoluntatis libertas in ipsius sit po
 sita potestate, qui uoluit. An nunquid orandus es, ut bene
 ficium salutis ab deo digneris accipere, & tibi aspernan
 ti, fugientiq; longissime, infundenda in gremium est diuina
 beneuolentiæ gratia? Vis sumere quod offertur, atq;
 in tuos usus cōuertere, consulueris tu tibi, aspernaris, con
 temnis, et despicias, te muneris cōmoditate priuaueris. nul
 li deus infert necessitatem, imperiosa formidine nullū ter
 ret. Neq; enim necessaria nostra illi salus est, ut cōpendij
 aliquid, dispēdijue patiatur: si aut deos nos fecerit, aut ad
 nihilum redigi corruptionis dissolutione permiserit. Im
 mo, inquit, si deus est potens, misericors, cōseruator, con
 uertat nobis mentes, & inuitos faciat suis pollicitationi
 bus credere. Vis ergo est ista, non gratia, nec dei liberali
 tas principis, sed ad uincendi studium puerilis atq; inanis
 contentio

contentio. Quid est enim tam iniustum, quàm repugnantibus, quàm inuitis extorquere in contrariū uoluntates, inculcare quod nolint, et quod refugiant animis, prius nocere, quàm prosis? & priore detracto, in alienum habitū sententiamq; traducere? Tu qui te uerti, & uim desideras perpeti, ut id quod nolis efficias, atq; arripias coactus: cur respuis assumere uoluntate id, quod uersus desideras atq; immutatus efficere? Nolo, inquit, & uoluntatē nō habeo.

Quid ergo criminaris deum, tanquā tibi desit: opem desideras tibi ferre, cuius dona, & munera non tantū asperneris & fugias, uerum in alia uerba cognominēs, & iocularibus sacetijs prosequaris. Christianus ergo ni fuero, spem salutis habere non potero? Ita est, ut ipse proponis. Partes enim salutis dandæ, cōferēdiq; animis quod tribuī cōuenit necessariumq; est applicari, solus à deo patre inunctum habet & traditū, ita se habentibus semotis atq; interioribus causis. Vi enim dij certi, certas apud uos habent tutelas, licentiās, potestates, neq; eorum ab aliquo id quod eius nō sit potestatis ac licentiæ postulatis: ita unius pontificis Christi est dare animis salutem, & spiritū perpetuitatis apponere. Si enim patrem creditis Liberū dare posse uindemiam, medicinam nō posse: si Cererem fruges, si Aesculapium sanitatē, si Neptunū aliud, aliud posse lunonē, Fortunam, Mercuriū, Vulcanum, rerum esse singulos certarum ac singularū datores: & hoc necesse à nobis est ut debeatis accipere, à nullo animas posse uim uitæ atq; incolumitatis accipere, nisi ab eo, quem rex summus huic muneri officioq; præfecit. hanc omnipotens Imperator esse uoluit salutis uia: hanc uitæ, ut ita dixerim, ianuā.

per

per hunc solum est ingressus ad lucem, neq; aliàs datum est, uel irrepere, uel inuadere cæteris omnibus clausis atq; inexpugnabili arce munitis. Licet ergo tu purus, et ab omni fueris uitiorum cõtaminatione purgatus, conciliaueris illas atque inflexeris potestates, ne ad cœlum redeuntiuas claudant atq; obsepiant transitum, ad immortalitatis accedere nullis poteris contentionibus præmiũ, nisi, quod ipsam immortalitatem facit Christo attribuente, perceperis: & ueram fueris admissus ad uitam. Nam quod nobis obiectare consuectis, nouellam esse religionem nostrã, & ante dies natam propemodũ paucos, neq; uos potuisse antiquam & patriam linquere, & in barbaros ritus peregrinosq; traduci, ratione istud intenditur nulla. Quid enim si hoc modo culpam uelimus infligere prioribus illis atq; antiquissimis seculis, quod inuentis frugibus glandes spreuerint & repudiauerint arbuta, quod corticibus contegi, & amiciri desierint pellibus, postquã uestis excogitata est textilis, usu & cõmoditate succinctior? aut quod structis domibus, & lautioribus succesibus institutis, non antiquas adamauerint casulas, nec sub rupibus & cauernis præoptauerint ut beluæ permanere? Cõmune est omnibus, & ab ipsis penè incunabilis traditum, bona malis anteferre, inutilibus utilia præponere, & quod esse cõstituerit preciosius, latius id consecrari & petere: in eoq; defigere spem salutis, & salutarium commodorum. Itaq; cum nobis intendetis auersionem à religione priorũ, causam conuenient ut inspiciatis, nõ factum: nec quid reliquerimus, opponere, sed secuti quid simus, potissimũ contueri. Nam si mutare sententiã culpa est ulla, uel crimen: & à ueteribus

his institutis in alias res nouas uoluntatesq; migrare, cri-
 minatio ista & uos spectat, qui toties uitam consuetudi-
 nemq; mutastis: qui in mores alios, atq; alios ritus prio-
 rum condemnatione transistis. Nunquid enim quinque in
 classes habetis populum distributū, uestri olim ut habue-
 re maiores? Nunquid magistratus per populum creatis?
 militaria, urbana, cōmunia quae sint comitia, scitis? serua-
 tis de caelo, aut ociosas facitis obnunciationibus actiones?
 cum paratis bella, signum monstratis ex arce? aut fecia-
 lia iura tractatis? per clarigationem repetitis res aptas?
 aut martiū discrimen obeuntes spem praelij sumitis, & ex
 Ominibus auspicatis? in potestatibus obeudis leges con-
 seruatis annarias? in donis, in muneribus cīncias? in cohi-
 bendis censorias sumptibus? in penetralibus Vestae ignis
 perpetuos fouetis focos? sacras facitis mensas salinorum
 appositu, & simulacris deorū? cum in matrimonia con-
 ueniis, toga sternitis lectulos, & maritorum Genios ad-
 uocatis? nubentiū crinem calibari hasta mulcetis: puella-
 rum togulas fortunam defertis ad uirginalem? matres fa-
 milias uestrae in atrijs operantur domorū, industrias testi-
 ficantes suas? potionibus abstinent uini: affinibus, & pro-
 pinquis o seculari eas ius est, ut sobrias cōprobenatq; ab-
 stemias se esse? In Albano antiquitus monte nullos alios
 licebat, quam niuei tauros immolare candoris: nonne ie-
 stum morem religionemq; mutastis, atq; ut rufulos lice-
 ret dari Senatus constitutum sanctione? Cum, Romulo,
 Pompilioq; regnantibus, percocta planē, ac madida con-
 cremarentur dijs exta: nonne rege sub Tullo semicru-
 da coepistis, & leuiter animata porricere, prisca obser-
 uatione

Grosij

uatione cōtempta? Ante aduentū in Italiam Hercules, cum ex Apollinis monitu patri Diti ac Saturno humanis capitibus supplicaretur: & hunc similiter morem, non fraude callidula, & nominū ambiguitate mutastis? Cū igitur & uos ipsi modo illos mores, modo alias leges fueritis sequuti, multa q̄ uel errorib. cognitis, uel animaduersione meliorum sint à uobis repudiata, quid est à nobis factū contra sensum, iudiciumq̄ cōmune, si maiora, et certiora deligimus, nec sumus nos passi falsorum religionibus attineri? Sed nouellum nomen est nostrum, & ante dies paucos religio est nata, quam sequimur. Vt interim cōcedam, id quod nobis obijcitur intentionis esse non falsæ, quid est enim in negocijs hominū, quod uel opere corporis & manibus fiat, uel solius animi disciplina & cognitione teneatur, quod nō ex aliquo cœperit tempore, & in usum exierit experientiamq̄ mortaliū? Philosophia, Musica, ceteraq̄ omnes artes, quibus uita est excolta & expolita communis, cū hominibus nate sunt, & nō potius nuper, quin immo penē paulo ante, agitari intelligi, celebrariq̄ cœperunt? Antequam Tages thuscus oras contingeret luminis, quisquam hominū sciebat, aut esse noscendum, condiscendumq̄; curabat in fulminū casibus, aut extorū quid significaretur in uenis? Quando syderum motus, aut ratio cœpta est genethliaca sciri? non post Theutin Aegyptium, aut post Atlantē (ut quidam ferunt) gestatorē, baulum, tibicinem illum ac destinam cœli? Sed quid ego hæc parua? ipsi dii immortales, quorū modo aditis templa, & numina suppliciter adoratis (sicut uestris literis atq̄ opinionibus traditur) non esse, non sciri, ab temporibus cœperunt certis

certis, & impositis nominū appellationibus nuncupari:
 Nam si uerum est ex Saturno atq; eius uxore Iouem suis
 cum fratrib. procreatū, ante nuptias & partus Opis nus-
 quam fuerat Iuppiter, Iuppiter tam supremus, q̄ Stygius:
 nusquam salī dominus, nusquā Iuno: quini immo alius nul-
 lus, genitoribus duobus exceptis, cœli habitabat in sedi-
 bus: sed ex eorum concubitu concepti, & nati sunt, & spi-
 ritum hausere uitalē. Certo ergo à tempore deus esse Iup-
 piter cœpit, certo cultus & sacrificia cōmereri: certo fra-
 tribus in potestatibus anteponi. Rursus uero si Liber, Ve-
 nus, Diana, Mercurius, Apollo, Hercules, Musæ, Tyndari-
 de Castores, ignipotenſq; Vulcanus, Ioue patre sunt pro-
 diti, & genito Saturno procreati, antequam Memoria,
 quā Alcmena, Maia, Iuno, Latona, Leda, Dione, tum &
 Semele Diespitrīs factæ sunt cōpressionibus foetæ, nusquā
 & hi gentiū, nec in aliqua parte rerum fuere naturæ, sed
 ex cōuentu Iouis in seminati, & nati sunt, & aliquem sen-
 sum sui habere cœperunt. Ergo & hi quoq; tempore esse
 cœperunt certo, & in numero numinū sacrorum ad cœri-
 monias inuocari: quod ipsum similiter dicere translātū in
 Mineruam licebit. Si enim Iouis (ut asseueratis) ex cœre-
 ro sine ullius feminis emicuit iactu: antequam est Diespi-
 ter genitus, & in utero matris corpore formam circūscri-
 ptionis accepit, certum est utiq; Mineruā non fuisse, neq;
 rerum in numero, aut ulla esse in substantia computatam:
 sed ex capite Iouis enata est, & esse res cœpit nonnulla in
 essentia constituta. Habet ergo primogenios ortus, & à
 certo cœpta est tempore Dea dici, sacris in ædibus statui,
 & inuiolabili religione sanciri. Quod cum ita se habeat,

cum de nouitate loquimini religionum nostrarum, uestra uobis in mentē non ueniunt, nec curatis inspicere quando sint exorti dii uestri, quas origines habeant, quas causas, uel ex quibus proruperint emicuerintq; radicibus. Cuius est autē pudoris, quinimmo inuerecūdiæ cuius, quod agere te uideas, in eo aliorum reprehendere, maledicti & criminis loco dare ea, quæ in te possint reciproca uicissitudine retorqueri? Sed quod agimus nos nouū est, quod autem uos prisum est. & nimia uetustatis, & quid istud aut uos iuuat, aut nostram causam rationemq; contristat? Noua res est quam gerimus, quandoq; & ipsa uetus fiet, uetus quam uos agitis, sed tēporibus quibus cœpit noua fuit ac repentina. Religionis autem auctoritas non est tempore a stimanda, sed numine: nec colere qua die, sed quid cœperis, cōuenit intueri. Ante quadringentos annos religio (inquitis) uestra non fuit. Et dii uestri non fuerūt ante milia annorū duo. Quibus istud rationibus colligi, aut quibus supputationibus potest? Non difficilibus, nō obscuris, sed quas possit uidere qui uolet. & contrectare (quem admodum dicitur) manibus. Quis Iouem cum fratribus genuit? genitalibus opis adiunctus Saturnus (ut uos fertis) cœlo atq; Hecata procreatus. Quis Picum Fauni patrem, atque auum Latinis Saturnus, ut iidem uos uestris scriptis atque auctoribus traditis. Ergo si hæc ita sunt, sequitur ut Picus & Iuppiter germanitatis sibi sociati sint iure: ut pote uno ex sanguine, unoq; ex semine procreati. Consentaneum est ita esse quod dicitur. Ab Ioue. & Pico, quot sunt generis usque ad Latinum gradus? trini: ut indicat series. Vultis Faunus, Latinus, & Picus, annis uixerint uicenis

atq; centenise ultra enim negatur posse hominis uita pro-
 duci. estimatio iusta et liquida est. Treceti ergo sunt pleni
 sexaginta post hos anni, res ita est ut indicat supputa-
 tio. Cuius socer Latinus fuit? Aeneae, genitoris Latini. cu-
 ius? Albani oppidi conditoris. Quot apud Albam regnate
 est annis? quadringentis, et prope bis denis. Aetatis urbs
 Roma cuius esse in annalibus indicitur? annos ducit quin-
 quaginta et mille, aut non multum ab his minus. Ergo ab Io-
 ue, qui frater est Pici, quiq; pater est minorum, et reliquorum
 deorum, anni ad haec tempora prope millia duo sunt, haud
 pleni, ut largiamur aetati. Quod cum redargui non possit, non
 tantum recens nata religio ostenditur, quam obitis: sed infan-
 tes, et paruulos esse ipsos adhuc deos, quibus tauros atq;
 alias hostias cum periculo corruptiois suggeritis: quos oportet
 adhuc manibus, atq; stillato lacte nutriri. At religiones
 nostrae multis annis praecedunt nostram, et eo sunt ueriores,
 quod uetustatis auctoritate munitae sunt. Et quid eas prodest
 annis quam plurimis anteire, cum a certo coeperint tempore?
 aut spatij cuius sunt millia annorum duo, seculorum tantis con-
 parata cum millibus? Ac tamene causam tam bonam prode-
 re dissimulatione uideamur, nisi molestum est, dicite omni-
 potens, et primus deus nouella uobis uidetur res esse, et
 qui cum uenerantes colunt, inauditas, incognitas, repentinas
 agitare atq; inducere religiones? Est ne illo antiquius quic-
 quam, aut quod eum praecedat re, tempore, nomine, potest ali-
 quid inueniri? Nonne solus ingenitus, immortalis, et perpe-
 tuus solus est? Quis caput, aut fons rerum est? non ipse? cui de-
 bet aeternitas hoc ipsum, quo nuncupatur aeternitas? non
 ipse? infinita ut prodeant secula, non ex eius perpetuitate

perficitur? indubitabile istud & uerū. nō ergo quod se qui-
 mur nouū est, sed nos sero addidimus quidnā sequi oport-
 teat et colere: aut ubinā cōuenire, et spem salutis affigere,
 & salutaria subsidia collocare. Nondum enim affulserat,
 qui uiam monstraret errantibus, & caligine in altissima
 constitutis cognitionis lumen immitteret, & ignoratio-
 nis discederet cecitatem. Sed causa in huiusmodi ueritur
 sola. Quid? uos Aegyptiaca numina, quibus Serapis atq;
 Isis est nomen, non post Pisonem & Gabinium Consules
 in numerum uestrorum reuulistis deorū: Quid Phrygiam
matrem, cuius esse conditor iudicatur uel Midas uel Dar-
danus, non, cum Hannibal Pœnus res Italicas raperet, &
terrarum exposceret principatū, & nosse, & scire cœpi-
sis, & memorabili religione sancire? Sacra Cereris ma-
tris non quod uobis incognita essent, ascita pauloante, ob-
tentum est ut Græca dicantur, nouitatē ipsam testifi ante
cognomine? Non doctorū in literis continetur, Apollinis
nomen Pompiliana indigetamenta nescire? Ex quo appa-
ret, & liquidum est, & hunc uobis fuisse incognitū, post
autem aliquanto cœpisse esse & notum. Si quis igitur uos
interroget, cur eorū numinum, quorū modo fecimus men-
tionem, tam sero susceperitis cultum, responsuros uos cer-
tum est, aut quia illos nuper deorū esse in numero nescie-
bamus, aut quia nunc sumus à uatibus moniti, aut quia in
rebus asperissimis beneficijs eorū sumus auxilijsq; serua-
ti. Quod si hoc à uobis recte existimabitis dicti, & ex no-
stris partibus ratione consimili existimato esse respon-
sum. Religio nostra nunc nata est: nun enim misus adue-
nit, qui eam nobis ostenderet, qui in eius induceret uerita-
tem

Cicero de harus. uis.
 250. a.

tem: qui Deus monstraret quid sit, qui ad eius nos cultum ab rebus opinabilibus auocaret. Et quid, inquit, est uisum deo regi atq; principi, ut ante horas (quemadmodum dicitur) pauculus sospitator ad uos Christus coeli ex arcibus mitteretur? Interrogamus & nos contra: quae causa, quae ratio est, ut non suis aliquando reddantur mensibus tempora, sed serius hyems, serius aestas, atq; autumnus fiant? Cur post messes arefactas, atq; extincta frumenta, non nunquam decidant pluuia, quas rebus oportuit incolumibus labi, atq; temporis opportunitatib. ministrari: immo illud exquirimus potius, cur si Herculem oportuit nasci, si Aesculapium, Mercuriū, Liberum aliosq; nonnullos, qui & concilijs adiungerentur deorū, & mortalibus aliquid utilitatis afferrent, tam sero à Ioue sint prodiiti, ut sola illos posteritas sciret, superiorū uero ignoraret antiquitas? Rationem aliquam fuisse dicetis. Ratio ergo & hic fuit, cur non nuper, sed hodie sospitator nostri generis adueniret. Quenam igitur ratio est? Non inuis inficias nescire nos. Neq; enim promptū est cuiquam dei mentem uidere, aut quibus modis ordinauerit res suas, homo animal cecū, & ipsum se nesciēs ullis potest rationibus cōsequi. quid oporteat fieri, quando, uel quo genere, ipse rerum cunctarum pater moderator, & dominus scit solus. Nec si ego nequi uero causas uobis expromere, cur aliquid fiat illo uel hoc modo, cōtinuo sequitur ut infecta fiant quae facta sunt, & amittat res fidem, quae generibus uirtutū tantis & potestatum indubitabilis esse monstrata est. Tu opponas, & referas, cur tã sero emissus est sospitator? In infinitis perpetuis seculis nihil omnino dicendum est seruum. Vbi enim

finis, & initium nullum est, nihil prematurum est, nihil tan-
 dum, tempus enim à finibus et extremitatibus noscitur, quæ
 habere non potest series & immoderata continuatio sequen-
 tium. Quid enim si res ipsæ, quibus opem conveniebat ferri,
 opportunitate istam temporis exigebant? Quid si alterius
 conditionis antiqua, alterius fuere sequentia? Quid si priscis
 aliter subveniri, aliter debuit posterioribus consuli? Nonne
 literas auditis commemorantes uestras, fuisse homines olim
 Semideos, Heroas, cum immanibus corporibus atque vastis?
 Non infantes sub uberibus matrum stentoreos legitis edidisse
 uagitus, quorum ossa varijs in regionibus eruta, vix reperto-
 ribus fecerunt fidem, humanorum reliquias esse membrorum?
 Potest ergo fieri, ut tum demum emiserit Christum deus om-
 nipotens, deus solus, postquam gens hominum fractior, & infir-
 mior cepit nostra esse natura: si quod hodie factum est, an-
 te millia fieri potuisset, annorum, fecisset istud rex sum-
 mus: aut si post totidem millia id, quod hodie factum est, de-
 buisset impleri nihil deum cogebat necessarias temporum
 non expectare mensuras. Rationibus fixis peraguntur res
 eius, & quod semel decretum est fieri, nulla potest novitate
 mutari. Cum ergo, inquitis, omnipotenti seruiatis deo, & eum
 habere confidatis salutis atque incolumitatis uestre curam,
 cur persecuciones patitur perpeti vos tantas atque omnia ge-
 nera penarum & suppliciorum subire? Perquiramus & nos
 contra, cur & vos cum tantos & tam innumeros colatis deos,
 cumque illis ades constitutatis sacras, simulacra effingatis ex
 auro, animantium macretis greges, acerras omnes thuris
 plenis conficiatis altaribus: cur non immunes agitis tot di-
 scriminibus, & procellis, quibus quotidie vos agunt ex-
 tiables

tiabiles multiplicesq; fortunæ: Cur (inquã) dij uestri ces-
 sant à uobis auertere tot morborū & ualetudinum gene-
 ra, naufragia, ruinas, incendia, pestilentias, sterilitatem, a-
 missionem pignorum, & proscriptionē bonorum, discor-
 dias, bella, simultates, captiuitates urbium, & sublatis in-
 genuitatibus seruitutes? Sed & nobis in huiusmodi casti-
 bus minime auxiliatur deus. Prompta, & manifesta cau-
 sa est. Nihil enim est nobis promissum ad hanc uitam, nec
 in caruncula huius folliculo constitutis, opis aliquid spon-
 sum est, auxiliq; decretū: quinimmo edocti sumus minas
 omnes, quæcūq; sunt parauiducere, atq; estimare fortuna.
 Ac si quādo ingruerit uis quæpiã grauior, q̄ finem necesse
 sit conseq, ascribere infortunio: uoluptatē nec timere, nec
 fugere, quo facilius exui corporalib. possūmus è uinculis,
 & tenebrosam euadere cæcitatē. Itaq; ista, quam dicitis
 persecutionis asperitas, liberatio nostra est, non persecu-
 tio: nec pœnã uexatio inferet, sed ad lucem libertatis edu-
 cet: ut si aliquis brutus ac stolidus in carcerē hominē dam-
 natum ingressum, quæstionū nunquam afficere se graui-
 bus atq; immanibus existimet pœnis, nisi in ipsum seuiat
 carcerem, materiam eius cōminuat, atq; urat tectum, pa-
 rietem, ianuas, partesq; alias operis renudet, deiciat, affli-
 gat, nesciens hoc factō ei, cui uideatur officere, dari ab se
 lucem, & sceleratam eripi cæcitatē: iidem & uos flam-
 mis, exilijs, cruciatibus, beluis, quibus corpora lancinatis
 & diuexatis nostra, non uitam eripitis nobis, sed pellicu-
 lis reuelatis & cutibus nos: nescij quōd quantum instatis
 & pergitis in effigies has nostras speciesq; seuire, tantū
 arctis & grauibus reuelatis nos uinculis, & ad lumē effi-

citis circumcisis nexibus euolare. Quare homines absti-
 nete quaestionibus uacuis impedire spes uestras: nec, si ali-
 ter quam uos putatis, aliquid se habet, uestris potius opi-
 nionibus credere, quam rei debetis angusta. Urgent tem-
 pora periculis plena, & exitiabiles imminet poena, con-
 fugiamus ad salutarem deum, nec ratione muneris exiga-
 mus oblato: cum de animarum agatur salute, ac de respectu
 nostri, aliquid et sine ratione faciendum est, ut Epictetum
 dixisse approbat Arrianus. Dubitamus, ambigimus, nec
 esse quod dicitur plenum fidei suspicamur: committamus nos
 deo, ne plus apud nos ualeat incredulitas uestra, quam il-
 lius nominis & potentiae magnitudo: ne dum ipsi nobis ar-
 gumeta conquirimus, quibus esse uideatur falsum id, quod
 esse nolimus atque adnitimur uerum obrepat dies extremus
 & inimica mortis reperiamur in faucibus.

ARNOBII DISPV-
 tationum aduersus Gentes,
 Liber tertius.

AMDVDVM quidem criminibus his om-
 nibus, maledictionibus potius (ut uera di-
 camus) ab excellentibus parte in hac uiris,
 & ueritatem istam commertis nosse, satis
 plene accurateque, resposum est: neque apex ullus ullius pra-
 termisus est quaestionis, qui non sit modis mille, & ratio-
 nibus ualidissimis refutatus: non est igitur necessarium par-
 te in hac causa diutius immorari. Neque enim stare sine as-
 fertoribus non potest religio Christiana: aut eo esse compro-
 batur uera, si astipulatores habuerit plurimos, & aucto-
 ritatem

ritatem ab hominibus sumpserit. Suis illa contenta est uiribus, & ueritatis propriae fundaminibus nititur: nec spoliatur ui sua, etiamsi nullū habeat uindicem: immo si linguæ omnes cōtrafaciant, contraq; nitantur, & ad fidem illius abrogandam consensiois unitæ animositate conspiciant. Nunc ad ordinem reuertamur, à quo sumus necessario paulo ante digressi: ne diutius interrupta defensio palam criminis comprobati calumniatoribus cōcessisse dicatur. Subijciunt enim hæc: Si uobis diuina res cordi est, cur alios nobiscum neq; deos colitis, neq; adoratis, nec cū uestris gentibus cōmunia sacra miscetis, & religionum coniungitis ritus? Possumus interim dicere, ad cultum diuinitatis obeundū satis est nobis deus primus: deus (inq;) primus, pater rerum ac dominus, cōstitutor moderatorq; cunctorum: in hoc omne, quod colendū est, colimus: quod adorari conuenit, adoramus: quod obsequiū uenerationis exposcit, uenerationibus promeremur. Cum enim diuinitatis ipsius teneamus caput, à quo ipsa diuinitas diuinitatū omnium, quæcūq; sunt ducitur: superuacuum putamus perfonas ire per singulas: cum & ipsi, qui sint, & quæ habeant nomina, nesciamus: et cuius sint præterea neri, neq; liquidum, neq; cōprehensum, nec exploratū habere possumus. Atq; ut in terrestribus regnis necessitate nulla compellimur, regalibus in familijs cōstitutos nominatim cum principibus adorare, sed in regum ipsorum cultu, quicquid illis annexum est, tacita ui se sentit honorificentia cōprehendi: non alia ratione (quicūq; hi dii sunt) quos esse nobis proponitis: si sunt progenies regia, & principali oriuntur è capite, etiam si nullos accipiant nominatim à nobis

bis cultus, intelligunt se tamen honorari cōmuniter cum
 suo rege, atq; in illius uenerationib. contineri. Et hoc qui-
 dem à nobis fuerit ita prolatum si modo liquet & cōstat
 præter ipsum regē & principē esse non alia capita, quæ
 digesta & separata per numerū, uelut quendā populū
 plebeia multitudinis faciunt. Neq; nobis in ædibus sacris
 effigies pro dijs, & illa simulachra uelitis ostendere: quæ
 intelligitis uos quoq; & renuitis confiteri, uilissimi esse
 formas luti, & sãbrorū fragmenta puerilia. & cum de re
 loquimur diuina uobiscum, hoc ut ostendatis exposcimus
 esse deos alios natura, uel nomine: non in simulacris pro-
 positos, quos uidemus, sed in ea substantia, in qua conue-
 niat æstimari tanti esse nominis oportere uirtutē. Sed con-
 siliū nō est parte in hac causæ diutius immorari: ne lites
 maximas cōcitare, ac tumultuosa cōserere uideamur uel
 le certamina. Sit ista (ut prædicatis) plebs numinum, sint
 Deorū innumeræ gētilitates: astipulamur, acquiescimus,
 nec in aliqua quæstione dubitabile istud ambiguūq; confi-
 gimus. Illud tamē à uobis audire exposcimus, et rogamus,
 unde uobis compertū est, uel quibus rationib. cōprehen-
 sum, hinc sint in cœlo, quos esse existimatis, & colitis: an
 nescio qui alij, opinionis et nominis inauditi? Potest enim
 fieri, ut hi sint, quos esse nō reminis: & quos esse cōfiditis,
 in nulla inueniatur parte naturæ. Neq; enim cœli aliquan-
 do subuolastis ad sidera, singulorū facies atq; ora uidistis:
 et quos esse meminertis illic deos, eosdē hic colere, tãquã
 notos institulistis, ac uisos. Sed et illud rursus desideramus
 audire à uobis, impostane habeāt hæc nomina, quibus eos
 uocatis, an ipsi hæc sibi diebus imposuerint ludicris. Si di-

uina hæc sunt & cœlestia nomina, quis detulit ad uos ea? Sin autē à uobis appositae appellationes has habēt, quem admodū potuistis uocabula his dare, quos neq; uidebatis aliquādo, neq; quales, aut qui essent in nulla cognitiōe notatis? Sed ut multis, & creditis, atq; ut uobis psuasum est, hi dii sint: nominibus appellentur his etiā, quibus eos populares cēseri popularis uulgaritas ducit: unde tamen uobis que nominis huius sensum cōplent? an sunt aliqui uobis in cognitiōe, in usum aliquādo notitiāq; perlati? Neq; enim sciri est facile, definita et certa sit eorū numerus multitudinō: an sine ulla populositatis summa sit, nec computationis alicuius rationibus terminata. Fingamus enim uos deos mille percolere, uel millia potius quinq;: at in rerum natura potest forsitan fieri, ut deorū millia centū sint: potest & hoc amplius, immo (quod diximus pauloante) potest deorum summa esse nulla, nec numerabili circumscriptione finita. Aut igitur et uos impij, qui præter deos paucos reliquorū officia non obitis: aut si uobis ueniam ceterorum ignorantie postulatis, eandem & nobis conciliabitis ueniam: si pro parte consimili eorū religionibus abstinemus, quos esse omnino nescimus. Et tamē, ne nos quicquā peruicaciter arbitretur sacramēta nolle suscipere ceterorum (quæcūq; sunt) numinum: deuotas etenim mētes & manus protēdimus supplices, neq; aspernamur, quocūq; inuitaueritis, accedere: si modo discamus quinā isti sunt diui, quos nobis ingeritis, et quos par sit adiungi summi regis ac principis uenerationi. Saturnus, inquit, & Ianus est, Minerua, Iuno, Apollo, Venus, Triptolemus, Hercules, atque alij, & ceteri, quibus magnificas ades cun-
 tis

Etis penè in urbibus religiosa consecrauit antiquitas. Inuitare nos forsitan ad istorum numinum potuissetis cultū si non ipsi uos primi opinionū turpium foeditate talia de illis cōfingeretis, quæ non modo illorum pollueret dignitatem, sed minime illos esse qualitibus cōprobaretis ad iunctis. Adduci enim primū hoc ut credamus non possūmus: immortalem illam præstantissimamq; naturam diuisam esse per sexus, & esse partem unam mares, pariem esse alteram foeminas. Quæ quidem locum plene iam dudum homines pectoris uiui, tam Romanis literis explicauere, quàm Græcis: & ante omnes Tullius Romani disertissimus generis, nullam ueritatis impietatis inuidiam, ingenue, constanter, & libere, quid super tali opinione sentiret, pietate cum maiore monstrauit. à quo si res sumere iudicij ueritate conscriptas, non uerborū luculentias pergeretis, perorata esset & hæc causa: nec secundas (ut dicitur) actiones nobis ab infantibus postularet. Sed quid auaritia uerborū, splendorēq; sermonis peti ab hoc dicā, cū scia esse non paucos, qui auersentur & fugiant libros de hoc eius, nec in aurem uelint admittere lectionem opinionum suarū præsumpta uincētē? cumq; alios audiā musitare indignāter, & dicere: oportere statui per Senatū, aboleantur ut hæc scripta, quibus Christiana religio comprobetur, & uetustatis opprimatur auctoritas? Quinimo si fideitis exploratū uos dicere quicquā de dijs uestris, erroris conuincite Ciceronem, temeraria & impia dicta refellitote, redarguite, reprobate. Nam intercipere scripta, & publicatā uelle submergere lectionē, non est deos defendere, sed ueritatis testificationē timere. Ac ne tamen

& nobis inconsideratus aliquis calumniam moueat, tan-
 quam deum, quem colimus, marem esse credamus: ea scili-
 cet causa, quod eum, cum loquimur, pronunciamus gene-
 re masculino: intelligat non sexum, sed usum, & familiari-
 tate sermonis appellationem eius, & significantiam pro-
 mi. Non enim deus mas est, sed nomē eius generis masculi-
 ni est: quod idem uos dicere religione in uestra non qui-
 tis. Nam cōsueſtis in precibus, siue tu deus es, siue tu dea,
 dicere: quæ dubitationis exceptio dare uos dijs sexū disti-
 ctione ex ipsa declarat. Adduci ergo nō possumus, ut cor-
 pora credamus deū. Nam necesse est corpora, si sunt ma-
 res ac fœminæ, ui significata ex generū distiinctione. Quis
 enim uel exigui sensus nescit terrenorū ab illo animantū
 conditore non alia de causa generis diuersi sexus institu-
 tos esse, atq; formatos, nisi ut per coitus, & connubia cor-
 porum, res caduca & labilis successione perpetua inno-
 uatione duraret? Quid ergo dicemus? Deos procreare?
 Deos nasci? & iccirco his additas genitalium mēbrorum
 partes, ut sufficere prolem possent, & noua quaq; sub-
 riēte fœtura, qui quid prior ætas abstulisset, recidiua sub-
 stitutio subrogaret? Ergo si hæc ita sunt, id est si Dijs pro-
 creant superi, & si per has leges experiuntur se sexus,
 suntq; immortales, nec frigoribus fiunt senectutis effecti,
 sequitur ut debeant plena esse dijs omnia: neq; innumeros
 caelos eorum capere multitudinē posse: siquidem & ipsi
 perpetuo generant, & per soboles sobolum multiplicata
 semper innumerabilitas ampliatur, aut si obscenitas co-
 eundi (ita ut decet) ab Dijs abest, quæ causa ratioq; mor-
 strabitur, cur insigniti sint his locis, quibus sexus se solēt
 libia

libidinum propriarū admonitionib. recognoscere? Neq̄ enim ueri est simile haberi hæc frustra, aut improuidentiam in illis suam ludere uoluisse naturam: ut eos his partibus aggeraret, quibus utendū non est. Sed enim ut ad usus certos, manus, pedes, oculi, cæteraq; constructio mēbrorum sua quæ in officia constituta est, ita conuenit credere in sui muneris functionē comparatas esse has partes: aut confitendum est in deorū corporibus esse aliquid uacuum, quod sit frustra atq; inaniter fabricatū. Quid dicitis ô sancti atq; impolluti Antistites religionum? Habent ergo dii sexus, & genitaliū membrorum circūferunt foeditates, quas ex oribus uerecundis infâme est suis appellationib: promere? Quid ergo iam superest, nisi ut eos credamus immundorum quadrupedum ritu, in libidinū furias gestire, cupiditatibus ravidis ire in mutuas cōplexiones, & postremū fractis dissolutisq; corporibus uoluptatis eneruatione languescere? Et quoniā quædam sunt feminarum generis propria, sequitur ut eas quoq; credamus circūactis persoluerere suas mēsis leges: fastidiosos ducere atq; habere conceptus: aboriri, perferre, & præpropero partu septimanas edere aliquādo foeturas. O pueræ, ô sanctæ, atq; ab omni turpitudinis labe disparata atq; abiuncta diuinitas, auet animus, atq; ardet in Chalceicis illis magnis, atq; in palatijs cœli deos deasq; cōspicere in teētis corporibus atq; nudis, apud Iacchum Cererem (musa ut prædicat Lucretij) māmōsam, Hellepontiacū Priapum inter deas uirgines atq; matres circumferentem res illas, præliorū semper in expeditiōe paratas. Auet inquā uidere deas granidas, deas foetas, gliscētibusq; p̄ dies aluis
 inte=

inest fini p̄oderis morositate cunctari, parturire alias tra-
 ctu longo, & manus obstetricias querere: illas telis gra-
 uibus, & dolorum acuminibus fixas eiulare, & hortari,
 et inter hæc omnia suppeticas Iunonis implorare Lucinæ.
 Nonne multo est rectius maledicere, conuitiari, atq; alia
 ingerere dijs probra, quàm obtentu pio talia de his môstra
 opinionum indignitate præsumere? Et audetis ascribere
 causam nobis offensionis deorum: cū si iudicatio fiat, cer-
 tissima in uobis reperiatur hæc esse, & in cõumelia, quã
 epinamini stare. Nam si dij (ut dicitis) afficiuntur ira, &
 animorum indignationibus incallescunt: cur eos non pute-
 mus ægre atq; acerrime suscinere, dari sibi à uobis sexus,
 quibus canes porciq; formati sunt? & cum ita credatis,
 non aliter se fingi, & ignominiosa cum ostentatione pro-
 poni: Ergo cum hæc ita sint, miseriarũ omnium causa uos
 estis, uos deos impellit, uos excitatis infestare omnibus
 malis terras, & noua quæque quotidie struere, quibus ul-
 cisci se possint tot à uobis iniurijs et maledictionibus ex-
 esperati. Maledictionibus, inquam, & iniurijs, quas par-
 tim fabulis turpibus, partim opinionibus indecoris, quas
 uestri Theologi, quas poetæ, quas ipsi uos quoq; ignomi-
 niosis celebratis in ritibus, res perditas inuenietis huma-
 nas, & abiicisse clauum deos: si modo illorum curam spe-
 rat, mortalium regere atq; administrare fortunas. Nam
 nobis quidem cur irascantur non habent: quos uident &
 sentiunt, neq; se colere, neq; deridere, quod dicitur, & ho-
 nestius quã uos multo de sui nominis dignitate existimare
 & credere. De sexu hæctenus. Nũc ad speciem ueniamus
 & formas, quibus esse descriptos deos superos creditis:
 quibus

quibus inmo formatis, & templorū amplissimis colloca-
tis in sedibus. Neq; quisquā iudaicas in hoc loco nobis op-
ponat & Sadducei generis fabulas, tanquam formas tri-
buamus & nos deo: hoc enim putatur in eorum literis di-
ci & lege, certaq; auctoritate firmari: quæ aut nihil ad
nos attinent, nec ex aliqua portione quicquā habent com-
mune nobiscum: aut si sunt creditæ sociæ, quæ redi sunt uo-
bis altioris intelligentiæ doctores, per quos positus addi-
scere, quibus modis cōueniat literarū illarum nubes, atq;
inuolucra relaxare. nostra de hoc sententia talis est. Na-
turam omnem diuinam, quæ neq; esse cœperit aliquando
nec uitalem ad terminum sit aliquādo uentura, liniamen-
tis carere corporeis, neq; ulla formarum effigies posside-
re, quibus extima circūscriptio membrorū solet coagnē-
ta finire. Quicquid enim tale est, mortale esse arbitra-
mur & labile: nec obtinere perpetuā posse credimus æui-
tatem, quod extremis coercitum finibus necessaria cicutū-
cludit extremitas. At uero uos deos parum est formarum
quòd amplectimini mensione, filo etiam atterminatis hu-
mano: & quod indignius multo est, terrenorū corporum
circūcésura finitis. Quid ergo dicemus? Caput deos gesta-
re tereti rotunditate collectum, retinaculis neruorū dor-
so illigatum ac pectori, & ad ceruicū necessarias flexio-
nes cōsertionibus uerticū, atq; ossæ substructione sulci-
ri? Quod si accipiemus ut uerum sit, aures etiā iequitur
ut habeant curuis perterebratas anfractibus: oculorū or-
biculos mobiles, supercilliorū marginibus obūbratos: sus-
pensum imbricem narium, munctionibus muculentis et
spiritali cōmeabilem tractui: subactionibus ciborū dētes
trini

trini generis, atq; in officia trina cōpositos: manus mini-
 stras operum art: culis, digitis, & cubitorū mobilitate trā-
 ctabiles: corporibus sustinendis pedes, explicandis gressi-
 bus, & suggerendis anticipationibus itionū. Quod si ea,
 quæ prōpia sunt, consentaneū est & illa putari, quæ sub
 costis, earūq; sub cratibus cutes cōtegunt, atq; omentorū
 membranule: gurguliones, uentriculos, uenas, pulmones,
 uesiculas, iccora, intestinorū uolubiliū tractus, & per o-
 mnia uisera cōmeantes purpurei sanguinis uenas cū ar-
 terijs spiritalibus coniugatas, An nunquid cœlestiū corpo-
 ra scēditatibus his carēt: & quoniā cibus mortalibus ab-
 stinent, edentulos eos esse paruulorū credendum est ritūe
 & uiduatos interioribus cunctis, tanquā utres sufflatos,
 turgidorū corporū inanitate pendere? Quid quod, si hæc
 ita sunt, erit uobis necessarium contueri, similesne sint dij
 omnes, an formarum dispari circumscriptione teneantur.
 Si enim par cūctis, atq; una est omnibus similitudinis spe-
 cies, non absurdum est credere errare eos, falliq; cognitio-
 nis in mutæ cōprehensione. Sin autē gerūt discrimen in
 uultibus, sequitur ut intelligi debeat non alia de causa dis-
 similitudines his datas, nisi ut singuli se possent differen-
 tium signorū proprietatibus noscitate. Ergo esse dicendū
 est quosdam capitones, silunculos, frontones, labæones: in
 his alios mentones, nœuios, atq; nasicas Hos disphosis na-
 ribus, illos resimis, nōnullos turgentibus malis aut bucca-
 rum cumulatione acriuoecs, n. uios, longos, medios, maci-
 lentos, pingues, crassos: hos capillorū intortionib. crispu-
 los, caluitijs alios et glabritatibus rasos. neq; opinari nos
 falso uestre produnt atq; indicant officinæ. Siquidē cum

Q

facia

facitis atq; informatis deos, hos crinitos effingitis, alios leues, senes, iuuenes, pueros, aquilos, caesios, rauos, seminudos, intectos, aut (ne frigus incomodet) fluidarū uestium superiectione persufos. Quisquamne est hominū rationis alicuius sapore cōtactus, qui pilos & lanugines credat in deorum corporibus nasci? qui annorū in illis inesse discrimina? qui & per uarias tegminū atq; amictuum formas uestitos hos ire, atque ab aestibus sese frigoribusq; tutari? Quod qui habet uerum, & hoc necesse est tanquam uerū accipiat: esse deos fullones, esse tonsores: qui uel sacras eluant uestes, uel capillos imminuant soluescentiū crinium uelleribus inuolutos. Itane istud non turpe, non impietatis & contumeliæ plenum est, moribundi & caduci animantis linamenta dijs dare? insignire his partibus, quas enumerare, quas persequi probus audeat nemo, nec sine summæ sceditatis horrore, mentis imaginatione concipere? Hoccine est illud fastidium uestrum, sapiētia hæc arrogans, qua despicitis nos ut rudes, atq; omnē scientiā remini rerum uobis diuinarum patere? Aegyptiorū ridetis ænigmata, quod mutorum animantiū formas diuinis inseruerint causis, easdemq; quod species multo thure accipiunt, & reliquo cerimoniarū paratu: uos effigies hominum tanquam deorum ueneramini potestates: nec pudet his ora terreni animalis imponere, erroris alios. & stultitiæ condemnare, & in erroris eiusdem similitudine ac uitio deprehendi. Nisi forte dicetis alias quidē inesse dijs formas, & honoris, & dotis causa species uos eis accommodauisse mortalium, quod maioris multo est cōtumeliæ quàm erroris aliquid ignoratione fecisse. Nam si uos fate
remini

remini id, quod uestra suspitio credidisset, formam men-
 tis attribuisse diuinis, minus erat iniuriæ præsumpta in
 opinatione peccasse. Nūc uero, cū aliud creditis, & aliud
 fingitis, & in eos estis contumeliosi, quibus id attribuitis
 quod eos confitemini non esse: & irreligiosi esse mōstra-
 mini, cū id adoratis quod fingitis, nō quod in re esse ipsaq;
 in ueritate esse censetis. Si aselluli, canes, porci, humanæ
 aliquid saperent, fingendiq; haberent artes: ijdemq; nos
 uellent cultu aliquo prosequi, & statuarū consecrationi-
 bus honorare, quantas nobis irarū flammæ, indignatio-
 num quos turbines concitarent, si suorum corporum for-
 mas nostra uellēt portare atq; obtinere simulacra: Quā-
 tias inquam irarum flammæ suffunderēt, excitarent, si ur-
 bis cōditor Romulus a sinina staret in facie, si sanctus Pō-
 pilius in canina, si porcina sub specie nomē esset Catonis,
 aut Marci Ciceronis inscriptum: Ita ergo stoliditatem ue-
 stram non rideri (si rident) uestris ab numinibus reminē-
 ant, quoniam censetis affici eos ira, non insanire, non fure-
 re, neq; pro iniurijs & contumelijs tantis ultum ire se uel-
 le, iaculariq; in uos ea, quæ dolor suetus est iacere, & of-
 fensionis acerbitas comminisci: Quāto fuerat rectius ele-
 phantorū his formas, pantherarum, aut tigridum, tauro-
 rum, equorumq; donare? Nam quid in homine pulchrum
 est, quid quæso admirabile, uel decorum, nisi quod & ue-
 terino cum pecore nescio quis auctor uoluit esse commu-
 ne: Sed si uobis (inquiunt) nostra opinatio displicet, uos
 demonstrate, uos dicite, qua sit deus præditus forma. Si
 ueram uultis audire sententiam, aut nullam habet Deus
 formam: aut si informatus est aliqua, ea qua sit, profecto
 Q 2 nesci-

nescimus. Neq; enim quod vidimus nunquam, nescire esse dicimus turpe: aut ea re prohibemur aliorum sententias refutare, quia super hoc nostram nullam ipsi sententiam promimus. Vt enim si vitreus esse dicatur mundus, si argenteus, ferreus, uel ex fragili condolatus & fabricatus testa, non dubitemus falsum esse cōtendere, quamuis quæ sit eius materia nesciamus: ita cum de specie agatur Dei, quam perhibetis cōuincimus non esse, etiam si quæ sit minus possumus explicare. Quid ergo (inquiet aliquis) non audit deus? non loquitur? nō ante se positas res uidet? nō intuetur? Suo forsitan genere, nō nostro. Neq; enim ueri aliquid scire tanta in re possumus, aut suffitionibus indagare: quas esse apud nos liquet instabiles, lubricas, & uanorum similitudines somniorū. Si enim dixerimus ipsam illum rationib; uidere, quibus & nos uidemus: sequitur ut intelligi debeat superiectas pupillis eū habere mēbranas, cōnuere, nictare, radijs, aut imaginibus cernere, aut quod oculis cōmune est omnibus, sine alterius luminis cōmixtione nihil omnino cōspicere. Quod ipsum similiter de auditu, ac de eloquij forma, & uerborū prolatione dicendum est. Si per aures audiat, eas quoq; habere flexuosas tramitibus perforatas, quā irrepere uox possit sensum nūciatura sermonis: aut si uerba ore funduntur, labia habere cum dentibus, quorū inflatu & mobilitate multijuga lingua sonos articulet, & uocem in uerba conformet. Si nostri animi motū non recusatis audire, tantū abest ut nos deo corporalia liniamenta tribuamus, ut animorum etiam decora, ipsasq; uirtutes (quibus eminere uix cōcessum est paucis) ante rei uereamur ascribere. Quis enim
de uia

Deum dixerit fortem, constantem, frugi, sapientem? quis probum? quis sobrium? quis immo aliquid nosse? quis intelligere? quis providere? quis ad fines officiorum certos actionum suarum decreta dirigentem? Humana sunt hæc bona, & ex oppositione uitiorum existimatione meruerunt habere laudabilem. Quis est autem tam obtusi pectoris, tam bruti, qui humanis bonis deum esse dicat magnū? aut ideo nominis maiestate præcellere quod uitiorum careat fœditate? Quicquid de deo dixeris, quicquid tacitæ mentis cogitatione cõceperis, in humanum transilit & corrumpitur sensum: nec habet proprie significationis notam, quod nostris dicitur uerbis, atque ad negocia humana compositis. Vnus est hominis intellectus de dei natura certissimus, si scias, & sentias nihil de illo posse mortali oratione depromi. Et hæc uero prima est uestrorum numinum contumelia, quæ de formis, & sexibus boni scilicet uindices, et religiosi cõstituitis auctores. Illud uero, quod sequitur, quale est, quod deos uobis inducitis alios fabros, alios medicos, alios lanarios, nautas, citharistas, aulæodos, uenatores, pastores, & quod superat, rusticos? Et ille, inquit, misericus deus est: & hic alter diuinus est. Ceteri enim dii non sunt, & uentura prædicere inscitia nesciunt, atque ignorantia futurorum. Obstetricis ille informatus artibus, medicorum alius institutus est disciplinis. Ergone singuli sua in re pollent, nec in auxilium uocati alienis possunt in partibus subuenire? Hic in sermone facundus est, atque in uerborum continuationibus promptus: barda enim sunt alij, nec possunt aliquid scitum (si oratio faciēda est) eloqui. At rogo quæ ratio est, quæ tam dura necessitas, quæ

causa, ut artificia hæc superi tanquam uiles nouerint atq; habeant sellularij? In cælo enim cantatur & psallitur, ut interualla & numeros uocum nouem cõserant scitule ac modulentur sorores. Sũt in sydereis mõtib. syluæ, sunt lustra, sunt nemora, ut uenationũ præpotēs habeatur in expeditionib. Diana. Imminentia dij nesciũt: & sortibus uiuũt agitaturq; fatalibus, ut quid cuiq; crastinus dies ferat, aut hora, Latonius explicet atque aperiat uates: ipse alio impletur deo, et ui numinis premitur exagiturq; maioris, ut merito dicatur habeaturq; diuinus. Corripiũtur dij morbis, & uulnerari, uexari aliqua ex re possunt: ut cũ exegerit ratio, auxiliator subueniat Epidaurius. Parturiunt, pariunt: ut difficiles puerperiorũ tricas luno mulceat corripiatq; Lucina. Rem rusticam tractant, aut curant militaria munera: ut flammipotens Vulcanus fabricetur his enses, aut ruris ferramenta procedat. Vestis indigent tegmine: ut uirgo Tritonia curiosius stamen neat: & qualitate pro tẽporis, aut trilices tunicas, aut de serico imponat. Accusant, & diluunt crimina: ut Atlantea progenies eloquij primas ferat studiosa exercitatiõẽ questiti. Erras, inquit, & falleris: non enim ipsi opifices dij sunt, sed ingenijs hominum subijciũt has artes, atq; ut uita sit instructior, tradunt scienda mortalibus. Sed qui aliquã subijcit ignaro ac nescio disciplinã, solertẽq; his efficere non nullius operis scientia cõtendit, sciat ipse necesse est primus id, quod alterum colere cõstituit. Neq; enim traditor alicuius esse scientiæ potis est, ut nõ eius quod tradit præcepta habeat cognita, & rationẽ teneat exercitatissime cõprehensam. Dij ergo sunt artifices primi: siue quod, ipsi ut dicitis

dicitis, subdūt scientiam mentibus: siue quòd immortales,
 & geniti nunquā, genus omne terrenū uctustate tempo-
 ris antecedunt. Hoc est ergo quod queritur, cū sit nullus
 apud superos artibus his locus: neq; usus illorū, neq; natu-
 ra deposcat ingeniosum aliquid, aut sellularium scire: cur
 esse dicatis in alijs perceptionibus gnariiores, & habere
 solertias, in quibus singulis euincant scientiarū cogniti-
 one discreti? Nisi forte hoc dicitis, deos artifices non esse,
 sed eos his artibus præsiderē, curare: immo sub illorū po-
 sita esse tutela omnia, quæ administramus, quæ gerimus:
 atq; ut bene ac feliciter cedant, illorū prouisione curari.
 Quod quidē merito dici ac probabiliter uideretur, si ad
 uoluntatem semper sententiāq; procederent ea, quæ obi-
 mus, quæ gerimus, aut in negocijs periclitamur humanis.
 Cū uero in contrariū quotidie res uertantur, neq; ad pro-
 positum uoluntatis actionum respondeant fines, luden-
 tus est dicere deos nobis superesse custodes, quos suspitio
 finxit nostra, non explorata ueritas comprehendit. Per
 maria tutissimas præstat Portunus commeantibus nauig-
 gationes: & cur insanum mare tam frequentes exposuit
 crudelium naufragiorum ruinas? Salutaria, & fida con-
 silia nostris suggerit cogitationibus Consus: & in con-
 trarios exitus cur assidue uertitur placitorum inopinata
 mutatio? Armentorum, & pecorum gregibus Pales præ-
 sunt Inuusq; custodes: & cur seua contagia, & pestilen-
 tes morbos ab æstiuis auertere cessatione inimica non cu-
 rant? Flora illa genitrix, & sancta obscenitate ludorum
 bene curat ut arua florescāt: & cur quotidie gemmulas,
 & pubescentes herbas adurit atque interficit nocentissim-

mum frigus? Puerperijs luno preposita est, & auxiliatur
 genitricibus foetis, & matrum intereunt cur quotidie mil-
 lia parricidalibus nixibus interemptæ? In tutela Vulcani
 est ignis, & materies eius in illius regimine cõstituta est:
 & cur ædes frequentissime sacras, atq; urbium potiores ad
 cinerem patitur flammarum uoracitate collabi? Diuinationis
 scientiam largitur hariolantibus Pythius, & cur obli-
 quata dubia, cur obscuritatibus submersa caligine dat sæ-
 pius submonstratq; responsa? Aesculapius officij & me-
 dendi artibus præest: & cur plura morborum & ualetu-
 dinum genera ad sanitatē nequeunt incolumitatēq; per-
 duci, immo sub ipsis fiunt curantium manibus atrociora cu-
 ræ? Mercurius ceroma pugillatibus & luctationib. præ-
 stat, & cur inuictos omnes nõ perficit, quibus præest? cur
 unius in officio prædiatus, hos uictoria cõpotes, alios ue-
 ro perperitur ignominiosa infirmitate rideri? Tutelari-
 bus, inquit, supplicat dijs nemo, & iccirco singuli familia-
 ribus officijs atq; auxilijs desunt. Nisi enim thura, & sal-
 sas accipiant fruges, benefacere dij nequeunt? & nisi pe-
 corum sanguine delibutas suas conspexerint arulas, suos
 deserunt atq; abijciunt prædiatus? At quin ego rebar pau-
 lo ante, spontaneas esse numinum benignitates, ultroq; ab
 his fluere inexpectata beneuolentiæ munera. Nūquid e-
 nim rex poli libamine aliquo exabitur, aut hostia, ut om-
 nia ista, quib. uiuitur, cõmoda mortalium gentibus largia-
 tur? Non feruorem genitalem solis deus, noctis & tempo-
 ra, uentos, pluuias, fruges, cunctis subministrat æqualiter
 bonis, malis, iniustis, seruis, pauperibus, diuitibus? Hoc
 est enim proprium dei potentis ac ueri, inexorata benefi-
 cia

cia præbere fessis atq; inualidis rebus, & multiformi sem-
 per asperitate uallatis. Nam sacrificijs editis id quod po-
 searis annuere, non est istud postulantibus subuenire, sed
 benignitatis propriæ munificentiâ uenditare. Ludimus
 & lasciuimus tanta in re homines, & quid sit deus obli-
 ti, quid istius magnificentiâ nominis, quicquid uile uel for-
 didum suspitiosa potuimus credulitate cõsingere, diuis tu-
 telaribus arrogamus. Vnctionibus, inquit, superest Vn-
 xia, cingulorum Cinxia replicationi, Victa & Potua san-
 ctissimæ uictui potuiq; procurant. O egregia numinû, &
 singularis interpretatio potestatum, nisi postes uirorum
 adipali unguine oblineretur ab spõsis: nisi uirginalia uin-
 cula iam feruentes dissoluerent, atq; imminentes mariti,
 nisi potarent, & manderent homines, dij nomina non ha-
 berent? Quid? quod non contenti tam ædormibus subdi-
 disse atq; implicuisse deos curis, naturas his etiam feras,
 truculentas, immanes, malis gaudentes semper, & huma-
 ni generis attributis uastitatem. Non commemorabimus
 hoc loco Deam Lauernam furum, Bellonas, discordias, furi-
 as: & leua illa quæ constituitis numina taciturnitatis si-
 lëtio præterimus. Martè ipsum ponemus in medio, et spe-
 ciosam illam cupidinû matrem: ex quibus unum præfici-
 tis prælijs: amoribus alteram & cupiditatis ardori. Pote-
 statem, inquit, bellorum Mars habet. utrûmne ut mota cõ-
 pescat, an ut cessantia & quietâ cõmoueat? Nam si sedito-
 tor militaris insanîa est, cur quotidie bella nõ desunt? Sin
 autem cõditor illorû est, Deum ergo dicemus in uolupta-
 tis suæ dulcedinem collidere orbem totû: discordiarû &
 discriminû causas inter gentes serere terrarû longinqui-

tate diſiunctas: cōducere ex diuerſo tot mortalium millia,
 & intra uerbi unius moras campos cadaueribus aggerare,
 ſanguineos præcipitare torrentes, fundatiſſima delere
 imperia, æquare urbes ſolo, libertatē ingenuis abrogare,
 & ſeruitutis conditionem imponere, diſſenſionib. gaudere
 ciuilibus, cōmorientium fratrum parricida nece, & ad
 ultimum filiorū & patrum parricidali cōgreſſionis horrore.
 Quod ipſum licebit in Venerē pari atq; eadem ratione traducere.
 Nam ſi amoris hæc flammæ (ſicut perhibetis & creditis) cogitationibus ſubdit humanis, ſequitur
 ut intelligi debeat, quicquid labis & criminis ab infania
 proficiſcitur, talibus ueneris debere uulneribus imputari.
 Ergone Dea cogēte in uiliſſimi nominis ſcorta ſuam ſæpius
 produnt etiam nobiles dignitatē, diſſuuntur tenaciū,
 matrimoniorū nexus, inceſta libidine neceſſitudo ſanguinis
 inardescit, inſaniunt in liberos matres, patres uirginū
 ſuarum uota in ſe uertunt, cōtra decus ætatis ſenes in obſcenoſ
 ingemunt curis iuuenilib. appetitus, ſapientes & fortes uiri
 ſoluūt decreta cōſtantiæ uirilitatis uigore molito, innectūtur
 ceruicibus laquei, cōſcenduntur ardentes rogi, & per uaſtas atq;
 altiſſimas rupes iaciunt ſe paſſim uolūtarijs ſaltibus præcipitati?
 Quiſquā ne eſt hominum rationis alicuius primordijs imbutus,
 qui diuinitatis cōſtantiā tam ſœdis polluat aut contamineſcit moribus?
 qui naturas attribuat dijs tales, quas in agreſtibus beluis lenitudo
 ſepe permulſit atq; extenuauit humana: Vbinam quæſo eſt illud,
 quod ab omni perturbationis affectu dij procul amoti ſunt?
 quod lenes, placidi, mites, quod in genere uirtutis unīto
 perfectionis apicem, atq; ipſius retinent ſapientis

pientia summitatē? aut cur eos oramus, ut à nobis aduer-
 sa atq; inimica propellant, si malorū omnium, quibus quo-
 tidie carpinur, ipsi esse nobis reperitūtur auctores? Quā
 tumlibet nos impios, irreligiosos uocetis, aut atheos, nun-
 quam fidem facietis esse amorū deos, esse bellorū, esse qui
 discordias conserant, qui furialib. stimulis animos inquiet-
 tent. Aut enim uerissime dij sunt, & ea quæ cōmemorastis
 non faciunt: aut si ea quæ dicitis faciunt, sine ulla dubita-
 tione dij non sunt. Et tamē possemus utcūq; accipere à uo-
 bis has mentes impiarū plenissimas: fictionū, si non multa
 de dijs ipsi tam cōtraria promentes, dissoluētiaq; ipsa, su-
 finire animi cōpelleretis assensum. Cum enim singuli sin-
 gulos anteire interioris cōtenditis scientiæ laude, & deos
 ipsos, quos opinamini, tollitis: & reponitis alios, quos ma-
 nifestum est non esse: & alius aliud de eiusdem dicitis re-
 bus, & innumeros esse cōscribitis, quos esse singulos sem-
 per cōsenso accepit humana. Incipiamus ergo solenniter
 ab Iano & nos patre, quē quidam ex uobis mūdum, annū
 dijs, solem esse prodidere nōnulli. Quod si accipiemus ut
 uerum sit, sequitur, ut intelligi debeat nullū unquam fuis-
 se Ianum, quem ferunt cœlo atq; Hecate pro creatū in Ita-
 lia regnasse primum, Ianiculi oppidi cōditorem, patrem
 Fauni, Vulturū generum, Iuturnæ maritum: atq; ita per
 uos Dei nomen eraditur, quem in cūctis anteponitis pre-
 ceibus, & uiam nobis pandere deorum ad audientiam cre-
 ditū. Rursus uero si Ianus est annus, Deus esse nec sic po-
 test. Quis enim annum ignorat temporis esse circumscri-
 ptionem statam, nec habere uim numinis id, quod spa-
 cius mensum, & dierum dinumeratione conclusum est
 quod

quod ipsum licebit in Saturnum non ab simili ratione tra-
ducere. Nam si tempus significatur hoc nomine (græcorū
ut interpretes autumant) ut quod Chronos est, habeatur
Cronos, nullum est Saturnū nomē. Quis est enim tam de-
mens, qui tempus esse dicat deum, quod mensura cuiusdā
est spacij in continua serie perpetuatis inclusit atque ita
ex ordine tolletur & iste cœlestiū, quem cœlo esse editum
patre, magnorū esse procreatorē deorum, uisitatorē, sal-
ciferum uetustas edidit prisca, & minorū transmisit æta-
ti. Nam quid de ipso dicemus Ioue, quem solem esse dicti-
tauerunt sapiētes agitantē pinnatos currus, turba cōsequen-
te diuorum? æthera nonnulli flagrantem uis flammea, atq;
ardoris inextinguibili uasitate? Quod si liquet, & con-
stat: nullus ergo omnino est uobis auctoribus Iuppiter: qui
patre editus Saturno, atq; Ope matre, ut genitoris euade-
ret rabiem, in Cretensium finibus memoratur esse cœla-
tus. Iam uero Iunonem opinatio nonne cōsimilis deorum
tollit è censu? Nam si aer illa est (quem admodū uos lude-
re ac dictitare consuecistis, Græci nominis præposteritate
repetita) nulla soror & coniux omnipotentis reperietur
Iouis, nulla Fluuionia, nulla Pomona, nulla Ostipagina,
nulla Februtis, Populonia, Cinxia, Caprotina: atq; ita re-
perietur inanissima esse istius nominis fictio opinionis ua-
cuae celebritate uulgata. Aristoteles (ut Granius memo-
rat) uir ingenio præpotens, atq; in doctrina præcipuus,
Mineruam esse Lunam probabilibus argumentis expli-
cat, & licrata auctoritate demonstrat. Eandem hanc
alij ætherium uerticem, & summitatis ipsius esse sum-
mam dixerunt: memoriam nonnulli: unde ipsum nomen

Minerua

Minerua, quasi quaedam Meminerua formatū est. Quod si accipit res fidem, nulla est ergo mentis filia, nulla uictoria, nulla Iouis elata de cerebro inuentrix oleæ, nulla magisterijs artium, & disciplinarum uarietatibus erudita. Quod aqua nubat terram, appellatus est (inquiunt) cognominatusq; Neptunus. Si ergo liquoris obtētio nominis huius appellatione signatur, nullus deus est omnino Neptunus: atque ita tollitur, & remouetur è medio stygij frater Iouis, Olympijq; Germanus, tridenti armatus ferro, pistri cum dominus atq; menarum, rex salforum gurgitum, & tremebundi motator sali. Mercurius etiam quasi quidam medicurrius dictus est: & quod inter loquentes duos media currat & reciprocetur aratio nominis huius concinnata est qualitas. Ergo si hæc ita sunt, non est dei Mercurius nomen, sed sermonis reciprocantis & uocis, atq; ita hoc pacto aboletur & extinguitur caduceator ille Cyllenius in algido fusus monte: uerborum excogitator & nimum: nundinarū, mercium, commerciorumq; mutator. Terrā quidam è uobis, quod cunctis sufficiat animantibus uictum, matrē esse dixerunt magnā: eandē hanc alij, quod salutarium seminum frugem gerat, Cererem esse pronunciat: nonnulli autē Vestam, quod in mundo stet sola, cæteris eius partibus mobilitate in perpetua constitutis. Quod si ratione profertur & asseueratur certa, trina pariter numina uobis interpretibus nulla sunt: non Ceres, non Vestæ deorum esse cōputabuntur in fastis: non ipsa deniq; mater deū, quam Nigidius autumat matrimonium tenuisse Saturni, dea recta poterit nūcupari: siquidē unius terræ hæc sunt omnia nomina, & his sola prædicationibus indicatur

tur. Prætermittimus hoc loco satietatis fuga Vulcanum
 quem esse omnes ignem pari uocum pronūciatis assensu
 quod ad cunctos ueniat, Venerem, & quod sata in lucem
 proserpant, cognominatā esse proserpinā: qua rursus in
 parte trium capita numinū tollitis: siquidem primum ele
 menti est nomen, non sentientis uocabulū potestatis: libi
 dinis alterum per cuncta animantia diffuse: tertium uero
 significat attollentia se germina, frugū sub crescentiū mo
 tiones. Quid cum Liberum, Apollinem, Solem, unum esse
 cōtenditis numē uocabulis amplificatū tribus: nonne sen
 tentijs uestris deorum imminuitur census, & opinio præ
 dicata dilabitur? Nam si uerum est solem eundē Liberum
 esse, eundemq; Apollinē, sequitur ut in rerum natura neq;
 Apollo sit aliquis, neq; Liber: utq; ita per uos ipsos abole
 tur, eraditur, Semelius, Pythius: alter feculentæ hilarita
 tis dator, sminthiorū alter pernicies murum. Non indocti
 apud uos uiri, neq; quod induxerit libido garrientes, Dia
 nam, Cererem, Lunā, caput esse unius dei triuiali germa
 nitate pronunciant: neq; ut sunt trina dissimilitudines no
 minum, personarum differentias tres esse: Lunam in his
 omnibus uocari, atq; in eius uocamen reliquorum seriem
 coaceruatam esse cognominum. Quod si exploratū, si fix
 um est, atq; ita se esse rei ueritas mōstrat, cassum iterum
 nomen est Cereris, cassum Dianæ: atq; ita perducitur res
 eō, ut & illa frugū (sicut perhibetis) inuentrix, uobis du
 cibis atq; auctoribus nulla sit: & expolietur Apollo ger
 mana, quā quondam puris in fontibus abluentē membro
 rum sordes coruiger ille uenator inspexit, & pœnā curio
 sitatis inuenit. In Philosophiæ memorabiles studio, atque

ad istius nominis culmen uobis laudatoribus eleuati, uniuersam istam molem mundi, cuius omnes amplexibus ambimur, tegimur, ac susinemur, animal esse unum, sapiens, rationale consilium probabili asseueratione definiunt: quorum si est uera & fixa certa sententia, etiam illi continuo desinet dii esse, quos in eius portionibus pauloante immutatis nominibus constituebatis. Vt enim homo unus nequit permanente sui corporis integritate in homines multos scindi: neq; homines rursus multitudinis iunctio- nis differentia cōseruata in unius sensus simplicitatē con- flari: ita si mundus unum est animal, & unius mentis agi- tatione motatur: nec in plura potest numina disipari, nec (si eius particule dii sunt) in unius animantis conscientia am cogi, atq; uerti. Luna, sol, tellus, ether, astra, membra sunt, & mundi partes: quod si partes & mēbra sunt, ani- malia utiq; sui nominis non sunt: neq; enim partes hoc ip- sum esse, quod totū est, aliqua in re possunt: aut sibi sape- re, sibi sentire, quod sine totius animantis assensu nullis proprijs afficiatur è motibus, quo constituto, ac posito, summa omnis illuc redit: ut neque Sol deus sit, neq; Luna, neq; Aether, Tellus & cætera. Sunt enim partes mundi, non specialia numinum nomina: atque ita perficitur, om- nia uobis turbantibus miscentibusq; diuina, ut in rerum natura unus deus constituatur mundus explosis omnibus ceteris: quinimmo inaniter, uacue, & sine ulla substantia constitutis. Si totidem nos modis, totidēq; sententijs deo- rum uestrorum subrueremus fidem, nulli esset dubium, quin ira & rabie concitati, ignes, feras, & gladios, atque alia postularetis suppliciorum in nos genera, quibus si-

tim soletis uestram nostri sanguinis appetitione proluere. Cum uero per uos ipsos propè omnis gens numinum sub ostentatione tollatur ingeniorū atq; doctrinæ, audetis intendere nostri nominis causa res humanas ab dijs premicum quidam (si uerum est esse illos uspiam, atq; incalescere irarum flammis) nihil habeāt iustius, propter quod in uos seuiāt, quàm quod eos negatis subsistere, neq; ulla esse in parte naturæ. Musas Mnaseas est auctor filias esse teluræ & cœli: Iouis cæteri prædicant ex Memoria uxore, uel mente: has quidem uirgines, alij matres fuisse conscribūt. Libet enim iam paucis etiā illas partes attingere, quibus alius aliud eadē de re dicere opinionū diuersitate monstramini. Ephorus has igitur numero esse tris effert: Mnaseas quem diximus, quatuor: Myrtilus inducit septē: octo asseuerat Crates: ad extremū Hesiodus nouem cū nomimbus prodit, dijs cœlum & sidera locupletans. Nisi fallimur, ista dissensio nihil scientiū uerum est, non ab rei ueritate descendens. Nam si liquido sciretur, quid sit unanims uox omnium, & in eiusdem sententiæ finem cunctorum pergeret & cōueniret assensio. Quoniam modo igitur religionis potestis integrare uim plenā, cum circa ipsos erretis deos: aut ad uenerabiles inuitare nos cultus cū nihil nos certi de ipsorum numinum comprehensione doceatis? Ut enim de medijs cōticescamus auctoribus, aut ille primus eradit atq; interficit sex diuas musas, si esse illas constat nouem: aut iste ultimus & extremus sex apponit, quæ nullæ sunt, tribus solis in ueritate constantibus: ut neq; sciri possit, aut comprehendi, quænam debeant addi, quæ demi, et in periculū deducatur religionis ipsius susceptio

ptio, aut id quod non est colens, aut quod sit fortasse præ-
 teriens. Nouēfileis, Piso deos esse credi nouem in Sabinis
 apud Trebiam constitutos: Hos Granius musas putat, con-
 sensum accommodans Aelio: nouenarū numerum tradit
 Varro, quod in mouendis rebus potentissimus semper ha-
 beatur & maximus, nouitatū Cornificius præfides, quod
 curantibus his omnia nouitate integrentur, & constant:
 deos nouem Manilius, quibus solis Iuppiter potestatem ia-
 ciendi sui permiserit fulminis. Cincius numina peregrina
 nouitate ex ipsa appellata pronunciat: nam solere Roma-
 nos deos omnes urbium superatarū partim priuatim per
 familias spargere, partim publice consecrare. ac ne ali-
 quid deorū multitudine aut ignorantia præteriretur, bre-
 uitatis & cōpendij causa uno pariter nomine cūctos No-
 uensiles inuocari. Sunt præterea nonnulli, qui ex homini-
 bus diuos factos hac prædicāt appellatione signari, ut est
 Hercules, Romulus, Aesculapius, Liber, Aeneas. Sententiæ
 (ut apparet) diuerse sunt hæc omnes: neq; fieri per rerum
 naturam potest, ut qui opinionibus differunt, ueritatis u-
 nius habeantur auctores. Si enim Pisonis sententia uera
 est, Aelius & Granius mentiuntur: si quod dicitur ab his
 certum est, peritissimus errat Varro, qui rebus in substan-
 tia constitutis inanisimas subdit & res cassas. Si nouena-
 rius numerus cognomen Nouensilium ducit, Cornificius
 balare conuincitur, qui nouitati præfidentibus diuis alie-
 næ potentiæ uim donat. Quod si opinio Cornificij uera
 est, imprudens Cincius inuenitur, qui urbium uictarum
 deos potestate afficit Nouensilium numinum. Quod si hi
 sunt, quos Cincius prædicat, Manilius dicere reperietur

R

falsum

falsum, qui alieni fulminis iaculatores sub istius uocamē-
 nis appellatione concludit. Quod si exploratū & uerum
 est id quod Manilius autumat, in errore sunt hi maximo,
 qui honoribus diuinis auctos, consecratosq; mortales ob
 nouitatem honoris existimant nūcupari. Quod si Nouen-
 files hi sunt, qui meruerunt ad hydera subleuari, postquā
 sunt uitae mortalitate defuncti, nulli prorsus Nouenfiles
 dii sunt. Ut enim serui, milites magistri non sunt persona-
 rum subiacentium nomina, sed officiorum, conditionū, et
 numerum: ita cum Nouenfiles dicimus esse nomen eorum
 qui ex hominibus meruerunt dii esse, manifestū & prom-
 ptum est non personas specialiter definitas, sed nouitatem
 ipsam cognomine Nouensilium nūcupari. Nigidius Pena-
 tes deos Neptunū esse atq; Apollinem prodidit, qui quon-
 dam muris urbem Ilium conditione adiuncta cinxerunt.
 Idem rursus in libro sexto exponit & decimo disciplinas
 ethruscas sequens, genera esse Penatium quatuor, & esse
 Iouis ex his alios, alios Neptuni, inferorum tertios, mor-
 talium hominū quartos, inexplicabile nescio quid dicens.
 Cæsius & ipse assequens Fortunam arbitratur, & Cere-
 rem, Gentium Iouialem, ac Palem, sed non illam fœminam,
 quam uulgaritas accipit, sed masculini nescio quem gene-
 ris ministrum Iouis, ac uillicū. Varro, qui sunt introrsus,
 atq; in intimis penetralibus cœli deos esse censet, quos lo-
 quimur, nec eorum numerum, nec nomina sciri. Hos con-
 sentes, & complices Ethrusci aiunt, & nominant, quod
 unā oriantur, & occidant unā: sex mares, & totidem fœ-
 minas nominibus ignotis, et ijs nationis barbarissimæ: sed
 eos summi Iouis cōsiliarios, ac principes existimari. Nec
 desierunt

defuerunt qui scriberent Iouem, Iunonē, ac Mineruā, deos penates existere: sine quibus uiuere, ac sapere nequeamus: sed qui penitus nos regunt ratione, calore, ac spiritu. Ut uidetur, & hic quoq; nihil continens dicitur, nihil una pronūciatione finitur: nec est aliquid fidum, quo insistere mens possit ueritati suæ proxima suspitione cōiiciens. Ita enim labant sententiæ, alteraq; opinio ab altera conuelli-
tur: ut aut nihil ex omnibus uerū sit: aut si ab aliquo dicitur, tot rerum diuersitatibus nesciatur. Possumus si uideatur, summatim aliquid & de Laribus dicere quod arbitratu uulgi uicorū atq; itinerū deos esse, ex eo quod Græci uicos cognomināt lauras. In diuersis Nigidius scriptis modo tectorum domūq; custodes, modo curretas illos qui occultasse perhibētur Iouis aribus aliquādo uagitum, indigetes Samothracios, quos quinq; indicāt Græci id eos dactylos nuncupari. Varro similiter hæsitans, nūc esse illos Manes, et ideo Maniam matrē esse cognominatā Larum: nunc aërios rursus deos, & heroes pronūciat appellari: nūc antiquorum sententias sequēs laruas esse dicit Lares, quasi quosdā genios defunctorū animis mortuorū. In finitū est & immensum species ire per singulas, atq; ipsis facere promptum libris, nullum esse à uobis deū, neq; existimatum, neq; creditum: de quo ambiguas, discrepantesq; sententias opinionū mille uarietatib. non prōpseritis. Sed breuitatis & fastidij causa satis hæc est dixisse, quæ dicta sunt: & est operosum nimis coaceruare in unū multa, cum ex uno & ex altero manifestū fiat & pateat, labare nec quicquā uos certi de his reb. quas asseritis dicere: nisi forte dicetis, etiā si personaliter ignoramus, & sunt Lares

qui Nouensiles, qui penates, esse illos tamē consensio ipsa uindicat auctorum, & in numeris coeliū formā sui generis obtinere. Et quemadmodum poterit an sit deus aliquis sciri, si ignorabitur & nescietur quid sit? aut postulatio ipsa beneficiorū ualere, si exploratum non erit, non certum, quis ad quamq; debeat consultationē uocari? Omnis enim, qui querit alicuius numinis impetrare responsum, debet necessario scire cui supplicet, quem imploret, a quo rebus auxilia & necessitatibus exposcat humanis: maxime cum uos ipsi, & non omnes omnia deos posse praestare, & dissimilibus ritibus singulorū animos referatis offensionesq; placari. Etenim si hic atram, ille albam desiderat pellē, huic capite uelato, illi sacrificandū est nudo, de matrimonijs ille consulitur, hic medelas incōmoditatibus praestat, interesse non potest nihil, an sit ille nouensilis, an ille, cum ignoratio rerū, & personarū confusio deos offendat, cogat & necessario piaculum contrahi? Finge enim me ipsum incōmoditatis alicuius & declinandi periculi causa horū cuiquam numinum supplicare dicentē, adeste, adestote dij Penates, tu Apollo, tuque Neptune, omniaq; haec mala, quibus uror, terreor, uexor, uestri numinis aberuncate clementia: erit ne spes aliqua restreudae ab his opis, si Ceres, Pales, Fortuna, Iouialis aut Genius, non Neptunus & Apollo Penates dij erunt? aut si curetas prolaribus inuocaro, quos indigetes samothracios pars uexororum asseuerat auctorum, quemadmodū his potero auxiliatoribus & propitijs uti, cum neq; his sua, & aliena illis imposuero cognomina? Vsq; adeo res exigit propria tim deos scire, nec ambigere, nec dubitare de uniuersisq;

ui, nomine, ut si alienis ritibus & appellationibus fuerint
 innocati, & aures habeant structas, & piaculis nos te-
 neant inexpiabilibus obligatos. Quare si uobis liquet, in
 sublimibus palatijs cœli habitare, cōsistere multitudinem
 istam, quam enumeratis deorum, in unius proloquijs fini-
 bus cōuenit uos stare: nec per uarias distractos, repugnan-
 tesq; sententias fidem ipsis rebus, quas struitis, derogare.
 Si Ianus est, Ianus sit: si Liber est, Liber sit: si Summanus,
 Summanus sit: hoc est enim confidere, hoc tenere, explo-
 ratæ in rei cognitione defigi, nō more cæcorum atq; errā-
 tium dicere, Nouensiles Muse sunt, Trebiani quinimmo-
 dij sunt, immo nouennarius numerus, subuersarum potius
 urbium præsides, & in id periculum ducere res tantas, ut
 dum alios tollitis, & reponitis alios, possit iure de cun-
 ctis, an sint ulla in parte, dubitari.

ARNOBII DISP V=
 tationum aduersus Gentes
 Liber quartus.

INTERROGARE uos libet, ip-
 sosq; ante omnia Romanos dominos rerū
 ac principes, utrūne existimatis pietatē,
 cōcordiam, salutē, honorem, uirtutem, scē-
 licitatem, ceteraq; huiusmodi nomina, quibus aras uide-
 mus à uobis cū magnificis exedificatas delubris, uim ha-
 bere diuinam, cœliq; in religionibus degere: an ita ut asso-
 let dici causa, ex eo, quod optamus & uolumus bona ista
 nobis contingere, superiorum retuleritis in censum? Nam
 si uerba existimantes hæc cassa, & nullius substantiæ no-

mina, diuinis tamē in regionib. cōsecratis: erit uobis uidē-
 dum utrumne istud puerile sit ludicrū, an uestrorū ad nu-
 minum delusione spectans, quibus cōequatis & adiungi-
 tis inanium figmenta uerborū? Sin autē ex animi certiore
 sententia deos esse & hęc rati, tēplis & puluinariibus ho-
 norastis, inscitiam nostram ut doceatis oramus, uictoria,
 pax, æquitas, & cætera quæ in superiorib. dicta sunt, qua
 nam ratione, qua uia intelligi possunt dij esse, atq; ad supe-
 rorū concilium pertinere? Nos enim (nisi forte cōmunem
 tollitis nobis atq; eripitis sensum) nihil horum sentimus et
 cernimus habere uim numinis: neq; in aliqua cōtineri sui
 generis forma: sed esse uirtutē uiri, salutem salui, honore
 honorati, uictoris uictoriā, concordis concordiam, picta-
 tem pij, memoriā memoris: feliciter uero uiuentis ac sine
 ullis offensionibus felicitatē. Quod à nobis uerissime dici
 ex cōtrarijs promptū est oppositionib. noscitur, infelici-
 tate, discordia, obliuioe, iniquitate, impietate, ignauia pe-
 ctoris, & ualetudine corporis minus fausta. Ut enim hæc
 accidūt, hominū quæ sunt posita in actionibus affectibus
 fortuitis, ita quod illis aduersum ex qualitatis. benignio-
 ribus nominatur, in alijs necesse est hæreat, ex quibus ita
 formatis figuratio ista cōcepta est nominū. Nā quod nobis
 cæterus ignotorū aliās inducitis deorū, existimare nō pos-
 sumus, utrumne istud serio, atq; ex rei cōperta faciatis si-
 de: an fictionib. ludentes castis ingeniorū lasciuialis luxu.
 Quod abiectis infantib. pepercit lupa nō mitis, Luperca,
 inquit, dea est auctore appellata Varrone. Ex rerū ergo
 prouentu, non ex ui naturæ dea ista est prodita: & postq̄
 feros morsus immanis prohibuit bellua, & ipsa esse hoc
 cœpit,

cepit, & ipsius nominis significantiam traxit? aut si fuit
iam dudū dea, prius quā Romulus nasceretur & frater:
cuius fuerit nominis atque appellationis expromite. Pra-
stana est (ut perhibetis) dicta, quod Quirinus in iaculi mis-
sione cunctorum praesiterit uiribus: et quod Tito Tatio,
capitolinum ut capiat collem, uiam pandere atq; aperire
permissum est: dea Panda est appellata, uel Patica. Et haec
ergo nunquā fuerant numina: & nisi Romulus tenuisset
teli traiectione palatiū, niq; Tarpeiam rupē rex Sabinus
potuisset accipere, nulla esset Pantica, nulla Prastana? Et
si ad has dicitis ante sui causam fuisse cognominis, quod
in priore quaesitum est capite, cuius & haec fuerint uoca-
minis indicate. Pellendorum hostium dea potens Pellonia
est: quorūnam (nisi molestum est) dedite. cōfligunt partes,
atq; inter se cominus armorū collatione decernūt: et haec
illi est pars hostis, et illa huic hostilis: quos ergo Pellonia,
cū hinc & inde pugnabitur, pellet, aut in gratiam cōces-
sura est quorum: cū utriq; debeat parti sui nominis uires,
officiūq; prestare. Quod si utriq; fecerit, id est partibus
si utrisq; fauorem ac suffragium commodarit, nominis sui
uim perdet, quod partis unius impulsione formatum est.
Nisi forte dicitis, Romanorū tantum est dea haec, & cum
solis Quiritibus faciens gratiosus semper opitulacionibus
presto est. esse quidē hoc ita, quod nomini fauemus, opta-
mus: at quaestionem non exiguā res habet. Quod enim Ro-
mani deos possident peculiare, qui aliarum gentium non
sint: & quemadmodum poterunt dii esse, si nō omnibus,
quae ubiq; sunt gentes, aequabilitatem sui numinis exhibea-
bunt? & ubi quae so iam dudū Pellonia haec fuit, cum apud

furculas caudinas decus publicū subiugatum est? cū apud
 Thrasimenum lacum sanguinei cucurrere torrentes? cum
 Diomedis campi Romanis cadaueribus aggerati sunt? cū
 mille alia uulnera praeliorū innumeris accepta sunt cladi
 bus? dormiebat, stertebat, aut quod uilia facere consueta
 sint capita, in hostilia castra defugerat? Dij læui, et læuæ,
 sinistrarum tantū regionū sunt præsides, & inimici par=
 tium dexterarū. Quod quanā istud ratione dicatur, quo
 ue animi ensu, neq; ipsi nos assequimur, nec à uobis con=
 fidimus posse in aliquā lucem cōmunis intelligētia perdu
 ci. Iam primū enim mundus ipse per se sibi neq; dexteræ,
 neq; læuæ, neq; superas regiones, neq; imas, ueq; anticæ
 habet, atq; posticæ. Quicquid enim teres est, atq; ex om=
 ni parte rotunditatis solidæ conuexione cō. lūsum nullum
 habet initium, nullam finem: ubi finis, & initium nullum
 est, esse aliqua portio sui nominis, & initium non potest.
 Itaq; cum dicimus dextera hæc regio est, & illa læua: non
 ad mundi habitū dicimus qui sui simillimus totus est, sed
 ad positionem nostram, situmq; reuocamus: qui informa
 ti sic sumus, ut alia dextera, alia in nos dicantur esse læua:
 quæ tamē hæc ipsa quæ læua appellamus, et dextera alia,
 in nobis nihil habet perpetuū, nihil fixum: sed prout nos
 casus, atq; euctus collocauerit temporis, ita nostris sumūt
 ab lateribus figurationes. Si orientē solem respexero, car
 do mihi frigoris, & Septētrio fit læuus: in quē si ora tra=
 duxero, erit mihi sinister Occasus, qui ab sole posterga=
 neus habebitur. Rursus uero si iccero plagam in occidua
 lumina, uocabulum sinistri Auster, & meridies trahet: in
 quam si me partem necessaria temporis circumegerit ra=
 tio

tio, fit ut oriens læuus immutata corporis conuersione di-
 catur. qua ex re poterit facillime recognosci, neque læua
 natura esse ulla, sed positionis & temporis, & prout no-
 stri corporis habuerit se situs rerum ad circumstantiã col-
 locatus. Quod cum ita se habeat, quanam ratione, quo pa-
 tto sinistrarum partium dijerunt, cum easdem constiterit
 regiões modo dexteris fieri, modo læuis? Aut quid dexte-
 ræ meruerunt de immortalib. dijs partes, ut sine ullis præ-
 fidibus degerēt, quas esse faustas, & prosperis semper cū
 omnibus ediderunt? Lateranus (ut dicitis) deus est foco-
 rum & Genius, adauctiusq; hoc nomine, quod ex latercu-
 lis crudis ab hominibus caminorū istud exædificetur ge-
 nus. Quid ergo si argilla, aut materia fuerint quacunque
 alia fabricati soci? Genios non habebūt? & ab officio tu-
 tele (quisquis iste est Lateranus) abscedet, quod regni sui
 possessio non luteis constructa est formis? Et quid (quæso)
 ut faciat, præsidatum focorū deus iste sortitus est? Per hu-
 mani generis coquinas currit, inspicies & explorās qui-
 busnam lignorū generib. suis ardor in focolis excitetur:
 habitudinem fictilibus cōtribuit uasculis, ne flammarum
 disiliant ui uicta: curat ut ad sensum palati suis cū incur-
 ditatibus ueniant rerum incorruptarū sapes, et an rite
 pulmenta condita sint, prægustatoris fungitur, atq; expe-
 ritur officio. Itane istud non fœdum, quinimmo (ut uerius
 dixerim) non cōtumeliosum, non impium, ad hoc tantum
 inducere deorum nescio quas fictiones? nō quas dignis ho-
 noribus prosequare, sed quas rebus turpibus, & infamī
 præficias actioni? Etiamne militaris Venus castrēsib. fla-
 gijs præsidet, & puerorū stupris? Etiamne Perfica una

est è populo numinū, quæ obscenas illas & luteas uoluptates ad exitum perficit dulcedine inoffensa procederes? Etiamne Pertunda, quæ in cubiculis præsto est, uirginalem scrobem effodientibus maritis? Etiamne Mutunus, cuius immanib. pudendis, horrentiq; fascino, uestras inequitare matronas, & auspicabile ducitis, & optatis? Quod si minime uos admonent ad intellectum ueritatis respice: nec ex ipsis saltem potestis nominibus noscere inanissimæ superstitionis figmenta hæc esse, & falforum imaginationes deorum? Putationibus arborum Puta (inquit) præsto est, rebus petendis Peta: Deus nemorum Nemestrinus est: Patellana numen est, & Patella, ex quibus una est patrefactis, patefaciendis rebus altera præstituta: Nodutus dicitur deus, quia ad nodos perducit res satas: & quæ præst frugibus ferendis, Noduterensis: ab erroribus uiarū dea Vibilia liberat: in tutela sunt Orbonæ orbatī liberis parentes, in Neniæ, quibus extrema tempora. Nam quæ durat & solidat infantibus paruis ossa, Osilago ipsa memoratur. Mellonia dea est pollens potensq; in apibus, mellis curans custodiensq; dulcedinem: Dicite (ò quæ so ut ita uobis propitiæ faueant, Peta, Puta, Patella) si omnino nõ essent apes ullæ in terris, aut si exos humanum, uelut quidam uermiculi nasceremur, dea Mellonia non esset: aut Osilago solidatrix ossium nomē proprium nõ haberet? Etenim quæro, & rogitō, utrumne uobis uideantur antiquiores dii esse natura, tempore, uetustate, an homines, an apes, fruges, uirgulta, & cætera? Dubitabit hominum nemo, quin innumeris dicatis deos etatibus, seculis, cuncta quæcunq; sunt anteire, Quod si habet se ita, qui fieri

per

per rerum naturam potest, ut ex rebus postea procreatis acciperet nomina ea, quæ sunt priora temporibus? aut tute las sortiretur earum dij reru, quæ nondum essent genitæ, & in usum mortalib. attributæ? An nūquid iamduū sine nominibus dij erant, & postquā res nasci, terrisq; inesse coeperūt, his à uobis dignati sunt signis atq; appellationibus nūcupari? Et unde scire potuistis quæ nomina singulis inderetis, cū esse illos ignoraretis omnino, aut inesse potentias his certas: cū esset uobis similiter nesciū, quisnam eorum quid posset, & cui rei deberet pro sui numinis potestate preponi. Quid ergo (inquitis) hos deos nusquam esse gentiū indicatis, & falsis opinacionibus constitutos? Non istud nos soli, sed ueritas ipsa dicit, & ratio: & ille cōmunis, qui est cunctis in mortalibus, sensus. Quis est enim qui credat esse deos Lucrios, et lucrorū cōsecutionibus præsidere, cū ex turpibus causis frequētissime ueniāt, & aliorum semper ex dispen dijs cōstent? Quis Libentiam, quis Liburnum libidinum superesse tutelis, quas iubet sapiētia fugere, & quas mille per species propudiosa expeit & exercet obscœnitas? Quis Limentinum, quis Limam custodiam liminum gerere, & ianitorum officia sustinere: cum fanorum quotidie uideamus, & priuatarum domorū conuelli & subruī: nec sine his esse flagitiosos ad lupanaria comœatus? Quis curatores obliquitatum Limos? quis Saturnū præsidem sationis: quis Montinum montiū? quis segnium Murciam? quis ad extremum deam Pecuniam esse credat, quam uelut maximū nument vestre indicant literæ donare annulos aureos, loca in ludis atq; in spectaculis priora, honorū suggestus summos,

amplitudinē magistratus, & quod maxime pigri ament,
 securū per opulentias ociū. Quid si haberent in sedibus
 suos proprios praesides, ossa, mella, et limina, ceteraq; a-
 lia, quae uel cursim perstrinximus, uel nimietatis non at-
 tigitus tadio? licet consimili ratione mille alios deos in-
 ducere, qui rebus innumeris debeant suam curam, custo-
 diamq; praebere. Cur enim deus praesit nulli uni tantum-
 modo, non praesit cucurbitis, rapis, nō cumula, nasturtio,
 nō ficis, betis, caulibus? Cur sola meruerint ossa tutelam,
 non meruerint ungues, pili, ceteraq; alia locis posita in
 obscuris, & uerecundiorib. partibus? & sunt casibus ob-
 noxia plurimis, & curam magis deorū, diligentiaq; desi-
 derant. Aut si & has diciis partes suis agere sub tutelari-
 bus diuis, incipient totidem dij esse, quot res sunt: nec ex-
 plicabitur ratio, cur nō rebus omnibus diuina praesideat
 cura. Si certas res esse, quibus praesint numina & prouide-
 deant, dixeritis: quid dicitis o patres nouarū religionum,
 qui potestati obscæne à nobis deos uiolari, & negligi sa-
 crilege clamitatis, quiritaminiq; contemni Larem Geniū
 focorum, Limentinū praesidem liminū, Pertundam, Perfi-
 cam, Noduterensem: & quia nō supplices Mutuno pro-
 cumbimus atq; Tutuno, ad interitū res lapsas, atq; ipsum
 dicitis mundū leges suas & constituta mutasse? At quin ui-
 dete, perspicite, ne dū talia cōfingitis monstra, taliaq; mo-
 limini, deos offenderitis certissimos (si modo sunt ulli, qui
 istius nominis mereantur sustinere atq; habere fastigium)
 nec propter aliam causam mala ista, quae dicitis, ferueāt,
 & quotidianis accessionibus inolecant. Cur ergo, è no-
 bis fortasse aliquis dixerit, esse falsos istos deos cōtendis,
 si in-

si inuocati ab haruspibus parent, & suis acciti nomi-
 bus ueniunt, & fidelia reddunt responsa querentibus: pos-
 sumus obtinere falsum esse quod dicitur, uel quod supersti-
 tionibus plenissima res tota est: uel quod multas quotidie
 predictionum uidemus, aut aliter cadere, aut in contrarios
 exitus frustrata expectatione torqueri. Sed sint (ut asseri-
 tis) uera nunquam tamen facietis fidem Melloniam (uer-
 bi causa) uel Limentinum inferere se fibris, & ad rerum,
 quas queritis, significantias aptare. Nunquid illorum ali-
 quando uidistis os, habitum, faciem? aut eadem hæc possunt
 in pulmonibus, aut iecusculis conspici? Nonne accidere, fie-
 ri (licet astu dissimiletis) potest, ut alter pro altero subeat,
 fallens, ludens, decipiens, atque inuocati speciem præstans?
 Si magi haruspicum fratres suis in actionibus memorant
 antiatheos sæpius obrepere pro ueris: esse autem hos quos-
 dam materijs ex crassioribus spiritibus, qui deos se fingant,
 nesciosque mendacis & simulationibus ludant: cur ratio-
 ne non pari credamus hic quoque subijcere se alios pro eis
 qui non sunt, ut & uestras opiniones firmet, & sibi ho-
 stias cædi alienis sub nominibus gaudeant? Aut si sic acci-
 pere rei nouitate renuitis, unde uobis est scire, an sit unus
 aliquis, qui succedat pro omnibus quos inuocatis, parti-
 busque se cunctis locorum diuisionumque suppones, multorum
 uobis speciem diuorum præbeat & potestatum? Quisnam iste
 est unus? interrogabit. Forte possumus istum ueris aucto-
 ribus dicere: sed ne nobis fidem habere nolitis, Aegyptios,
 Persas, Indos, Chaldaeos, Armenios interroget, omnesque
 illos alios, qui in interioribus uiderunt & cognouerunt hæc
 artibus: iam profecto discetis, quisnam sit Deus unus, uel
 sub

sub eo qui plurimi, qui deos se fingant, & humani generis imprudentiã ludant. Iam dudum nos pudet ad eum locũ uenire, in quo risum tenere nõ possunt nõ tantũ pueruli, & procaces, uerum etiam serij, atq; in mores tetricos asperitate durati. Nam cũ à doctoribus omnes nostris insinuatũ acceperimus et traditũ, in declinationibus deorũ pluratiuos numeros non esse, quod essent dij singuli, nec cõmuniter ire p plurimos uniuscuiusq; nominis proprietates quiret: immemores uos facti, & pueriliũ disciplinarum recordatione seposita, & cõplures sub diis uocabulis isdem deos, & cum sitis aliã in eorum numero restrictiores, multiplices eos rursus cognominũ societate fecistis: quam quidem olim partẽ iudicij acres utri, atq; ingenio perspicaci, tam sermone italo explicuere, quam Græco. Et dare nobis cõpendium potuisset res ista, si nõ & alios quos uideremus literarũ esse istarũ expertes: & insitutus à nobis sermo nos quoq; cõpelleret nonnihil de his rebus (quamuis ab illis sumptum, cõmemoratumq;) deprimere. Aiunt igitur Theologi uestri, & uetustatis absconditæ conditores, tres in rerũ natura lones esse: ex quibus unus æthere sit patre progenitus, alter cœlo, tertius uero Saturno, apud inulam Cretam & sepulture traditus, & procreatus. Quinq; Soles, & Mercurios quinq; ex quibus (ui referunt) Sol primus Iouis filius dicitur, & ætheris habetur nepos: secundus Rea & Hyperione proditus genitore: tertius Vulcano, nõ Lemnio, sed Nili qui fuerit filius: quartus Iabysi pater, quem Rhodi peperit heroicis temporibus Achanto: quintus Scythici regis, & uersipelis habetur Circes. nam Mercurius primus, qui in Proserpinam

Cicero de Nat. 7. 4.

pinam dicitur genitalibus adhinuisse subreētis, supremi
 progenies cæli est. Sub terra est alter, Trofonius qui esse
 iactatur. Maia tertius matre, & Ioue procreatus sed ter-
 tio: quartus soboles Nili est, cuius nomen Aegyptia gens
 horret & reueretur expromere. Quintus Argi est inter
 emptor, fugitiuus, atq; exul, & proditor apud Aegyptiū
 literarum. Sed & Mineræ (inquiūt) sicut Soles & Mer-
 curij, quinque sunt: ex quibus prima nõ uirgo, sed ex Vul-
 cano Apollinis procreatrix: Nili altera proles, et quæ ef-
 se perhibetur Aegyptia Sais. Saturni tertia est, et quæ u-
 sum excogitauit armorum: Iouis quarta progenies, quam
 Messenij Coryfiam nūcupant: & quæ Pallantē occidit
 patrem, incestorum appetitorē, est quinta. Ac ne longum
 uideatur, et nimium minutum, uelle capita ire per singula,
 aut ijdem Theologi quatuor esse Vulcanos, & tres Dia-
 nas, Aesculapios totidē, et Dionysos quinque, ter binos Her-
 cules, & quatuor Veneres, tria genera Castorū, totidēq;
 musarum, pinnatorū cupidinū trigas, & quadrigas apol-
 linariū nominum: quorū similiter genitores, similiter ma-
 tres, loca quibus nati sunt, indicant, & originem singu-
 lorum suis cum prosapijs monstrant. Quod si uerum &
 certum est, & ex rei cognitæ assueuatione monstratur:
 aut omnes dii non sunt, quoniam plures sub eodem nomi-
 ne quemadmodum accepimus esse non possunt: aut si ali-
 quis ex his est, ignorabitur & nescietur: quia sit cōsimili-
 um nominum confusione cæcatus. Atq; ita per uos ipsos
 (quāuis fieri nolitis) efficitur, ut hæc sit religio conturba-
 ta: neque habeat finem certum, in quem dirigere se pos-
 sit, nullis elusa ambiguitatis erroribus. Fingite nos enim
 uel

uel auctoritate idonea motos, uel uiolētia terroris uestri,
 induxiffe in animum Mineruā (uerbi causa) acris uobis
 solennibus & riu uelle adorare uulgato: res si cum diui
 nas apparamus, aggredimurq; aris flammātib; sua red
 dere constituta, Mineruæ omnes aduolent, ac de istius no=
 minis possessione certantes poscant sibi singulæ appara=
 tum illum sacrorū reddi: quid in medio faciemus nos ani=
 mal tenue, uel in partes quas potius pij muneris officia
 transferemus? Dicet enim forsitan prima illa, quam dixi
 mus, meum nomen est Mineruæ, tum numen, quæ Apollī
 nem genui, quæ Dianam, & ex mei uteri foetu cœlum nu=
 minibus auxi, & deorum numerū multiplicauī. immo, in
 quiet quinta, Minerua tu sis, quæ marita, & puerpera to
 ties castitatis puræ immunita es sanctitate? Nōne uides in
 Capitolijs omnibus uirginaleis esse species Mineruarum,
 nec nuptiarum his formas ab artificibus cunctis dari? De
 siste igitur nomē iuris tibi asciscere non tui. Nam Mineru=
 uam me esse genitore ex Pallante procreatam, testis om=
 nis est poetarū chorus, qui Palladem me nuncupat, deri
 uato à patre cognomine. Quid dicis (inquiet secūda hæc
 audiens) ergōne Mineruū nomen tu frers parriūda petu
 lans, & ex amoris in uesti contaminatione polluta? quæ
 dum te fucis, atq; artibus excolis meretricijs, iam patris
 in te mentem furialibus plenā cupiditatib; excitasti. Per
 ge igitur, aliud tibi quære signū: nam mea res ista est, quā
 Nilus maximus fluminū aquis generauit ex liquidis, &
 in uirgineros habitus roris cōcretionē conduxit. Quod si
 fidem inquiris facti, Aegyptios & ego testes dabo, quo=
 rum Nili lingua dicor, Platonis testificāte Timeo. Quid
 deinde

deinde arbitramur fore? desistētne & illa Mineruā se dicere, cui Coryfasiæ nomen est, uel ex Coryfæ matris signo, uel quod ex uertice summo Iouis parmam ferens emicuit, atq; armorū accincta terroribus? Aut illam quæ tertia est, cesseram patientia nomen, & nō dictis talibus habituram rationē sui, & primarū arrogantiam refutatam? Itane tu audes maiestātē tibi mei nominis usurpare, quæ ex cæno & ex gurgitibus prodita, coagulataq; è limo sis? aut tibi tu alienam dignitatē assumis, atq; de uertice procreatam mentiris te Iouis, & rationē te esse mortalius ineptissimis suades? ex capite conceptos filios procreat? aut, si arma quæ gestas procudi possunt & fabricari, in uertice ipsius cauo officina fabrilis fuit, incudes, mallei, fornaces, folles, carbones, & forfices? aut si uerum est quod asseueras, rationē te esse, desiste tibi nomen id, quod meum est, uindicare. nam quam dicis ratio, nō est species numinis certa, sed obscurarū intelligentia causarū. Si ergo (ut diximus) officia nobis adeuntibus religiosa Mineruæ adsint quinq; ac de huius nominis proprietate rixantes, sibi quæq; desideret aut thuris suffimēta libari, aut ex pateris aureis in seriam uina defundi, quo disceptatore, quo iudice controuersias tollemus tantas? aut quis questitor, quis arbiter ceruicibus tantis erit, qui inter personas huiusmodi, aut uindicias iustas dare, aut sacramenta conetur pronunciare non iusta? nōne potius ibit domum, seseq; abstinens ab negocijs talibus tutius esse arbitrabitur nihil horum contingere, ne aut uni dando, quod omnium est, inimicas efficiat cæteras, aut stultitiæ crimen incurrat, si id attribuat cūctis, quod esse oportebat unius? Pos-

sumus hæc eadē de Mercurijs, Solibus, imò de alijs omnibus, quorum numeros tenditis & multiplicatis, exponere. Sed satis est ex uno rationē in ceteris eandem esse scire: & ne forte prolixitas fastidium audienti e pariat, cessabimus ire p̄ singula: ne dū uos arguimus nimietatis, loquacitatis immodicæ suscipiamus & nos culpā. Quid dicitis ò isti, qui ad deorū nos cultū membrorum laniatib. inuitatis, & suscipere nos cultū uestrorum cōpellitis minimum? Possumus difficiles nō esse, si modo aliquid nobis dignum tanti nominis opinione mōstretur. Ostendite nobis Mercuriū, sed unum: date Liberum, sed unum: unā Venere[m], atq; unam similiter Dianam. Nam esse Apollines quatuor, aut tres Ioues, nunquā nobis facietis fidem: nec s̄ testem ipsum citetis Iouē, aut Pythium constitutis auctorem. Sed ex diuerso nescio quis unde inquit scimus, an explorata et cognita theologi scripturarint, an ut usum est, atq; sedit, libidinosam extulerint fictionem? nihil istud ad causam: nec sermonis istius in eo est ratio cōstituta, utrum ne res ita sint, theologorū ut indicant scripta, an aliter se habeant, & multo dissociatæ discrimine. nobis enim satis est rebus de publicatis loqui: neq; querere quid sit in uero, sed refutare, cōvincere id, quod in medio positum est, atq; opinatio cōcepit humana. Sed si mēdaces illi, uos, ueritas quæ sit, exponite, & irrefutabile aperite secretum. Et qui fieri pote est remotis magisterijs literarum? Quid est enim quod dici de immortalibus dijs possit, quod non ex hominū descriptis ad humanas peruenerit notiones? Aut quicquam uos ipsi de illorū ritibus potestis, & erimoniaijsq; narrare, quod relatū in literas nō sit, & scriptorū

com=

cōmentarijs publicatū: aut si ponderis existimatis nullius
 hæc esse, aboleantur omnes libri, quos de dijs habetis cō-
 positos theologorū, pontificum, nonnullorū etiam philo-
 sophiæ deditorū: quinimmo potius fingamus ab exordio
 mundi nullū aliquando mortalū meminisse de dijs quic-
 quam, experiri uolumus, & cupimus scire, an mutire, an
 hiscere deorū in mentione positis, an cōcipere eos mēte,
 quos in animis uestris nullius scripti informauerit notio.
 Cū uero nomina, & potētia illorū suggerentib. uobis li-
 bris addidisse uos cōstet, iniquū est detrahere literis his
 fidem, quarū ea quæ dicitis testimonio atq; auctoritate fir-
 matis. Nisi forte hæc falsa, & ea, quæ à uobis dicuntur, e-
 runt uera. Quo argumento, quo signo? Cū enim homines
 utrinq; & qui hæc, & illa cōmentati sunt, fuerint: & de
 rebus incertis ab utraq; sit disputatū parte: arrogātis est
 dicere id quod tibi placeat esse uerū: quod uero animū læ-
 dit, id libidinis & falsitatis arguere. Per humani generis
 iura, atq; ipsius mortalitatis cōsortia, cū auditis & legi-
 tis, ex illo, atq; ex illa matre deus ille est proditus: nōnne
 animi uestri sensus tāgit humanū nescio qd dici, & ex ter-
 reni generis humilitate proficiscēs? Aut cū esse arbitrami
 ni uos ita, sollicitudinē cōcipitis nullā, ne offensionis aliqd
 apud ipsos (quōq; sunt) cōtrahatis deos: quod ex turpi cō-
 cubitu creditis, atq; ex seminis iactu ignoratā sibi ad lucē
 beneficijs obscœnatis exisse? Nos. n. (ne quis forte exi-
 stimet ignorare, nescire, qd istius nominis cōueniat digni-
 tati) sanē natiuitatis ex ptes deos esse oportere censemus.
 Aut si aliquos ortus habēt, à domino rerū ac principe, rā-
 tiōib. quas ipse nouit, ipsos ducimus atq; existimamus esse
 S 2 missos

missos, immaculatos, castissimos, puros, nescientes quæ sit
 fœditas ista coeundi, & usq; ad illos ipsos principali pro
 creatione finita. At uero uos cõtrà maiestatis immemores
 & sublimitatis tantæ, eas illis adiungitis natiuitates, or-
 tusq; eos ascribitis, quos ingenijs lautioribus homines et
 execrationi habeant & horron. Ex Ope (inquit) ma-
 tre, & ex genitore Saturno, cum suis est natus Diespiter
 fratribus. Vxores enim dij habent, atq; in coniugalia fœ-
 dera conditionibus ueniunt ante quæsitis? usu farreo, co-
 emptione, genialis lectuli sacramenta conducunt: habent
 speratas, habent pactas, habent interpositis stipulationi-
 bus sponsas? Et quid de ipsis coniunctionibus loquimur?
 quando & quosdã nuptias celebrasse, & festas habuisse
 frequentias dicitis, & lusisse in his deas: & quòd partici-
 pes fesceninorum non essent, perturbasse discordijs om-
 nias: & in humanũ in posterum genus exitiorũ seuisse di-
 feramina? Sed in cæteris forsitan minus huius eluceat tur-
 pitudinis fœditas. Ergõne ille rector peli, pater deorũ et
 hominũ, supercilio & nuu totum motans & tremefaci-
 ens cœlum, ex uiro concretus & fœmina est? Et nisi am-
 bo sexus in obscenas dissolueretur copulatis corporibus
 uoluptates, Iuppiter ille maximus non esset, & usque ad
 hos dies, & regem numina non haberent, & cœlum sine
 domino staret? Et quid Iouem miramur ex fœminæ effu-
 sum dicitare nos aluo, quando auctores uestri et nutricẽ
 habuisse conscribunt: et ex alieni ueris alimonia mox tra-
 ditam retinuisse uitam? Quid dicitis ò uiri? Ergõne (iterũ
 dicam) tonans, fulgens, & fulminans, & nubila terribi-
 lia conducens, suxit flucta mammarũ, uagium edidit, re-
 pfit

pfit: atq; , ut fletum poneret ineptissime tractū, crepitacu-
 lis obticuit auditis: & ad somnos inductus est in mollissi-
 mis cunis iacens, & uocibus delinitus infractis? O deorū
 assertio religiosa: ò amplitudinis met uendæ uenerabilem
 mōstrans atq; insinuans dignitatē. Siccine apud uos que
 so supernarū nascitur eminentia potestātū? his in lucem
 procedunt generationibus dij uestri, quibus asini, porci, ca-
 nes, quibus immunda hæc omnis cōceptatur & gignitur
 terrenarū proluuies bestiarū? Nec cōtenti hos coitus gra-
 uitati attribuisse saturniæ, etiam ipsum regem mundi fla-
 gitiosius liberos procreasse natum atq; editū predicatis:
 Ex Hyperiona (inquit) matre, & ex Ioue iaculatore ful-
 minis, sol aureus & flagrantissimus natus est: ex Latona
 & eodē Arquitenens Delius, & sylvarum agitatrix Dia-
 na: ex Leda, & eodē quibus græcè Dioscoris nomen est:
 ex Alcmena & eodem Hercules ille Thebanus, quē claua
 pellisq; tutatæ sunt: ex Semela, atq; ipso, Liber, qui Bro-
 mius dicitur: ex ipso rursus, & Maia, Mercurius ore fa-
 cundus, & gestator affabiliū colubrarum. Potest ulla gra-
 uior contumelia Ioui uestro infligi, aut quicquā est aliud,
 quod labefactet, aut destruat deorū principis auctorita-
 tē, quā quod eū creditis uoluptatib. aliquando libidino-
 sis uictum, & in fœmineos appetitus inflammati pecto-
 ris incaluisse feruore? Et quid regi Saturnio matrimonijs
 fuerat cum alienis rei? Nō illi fuerat satis Iuno, nec sedare
 impetum cupiditatū in regina poterat numinū, cum nobi-
 litas eam cōmendaret tanta. facies, oris dignitas, & ulna-
 rum niuei marmoreiq; cādores? An uxore cōtentus haud
 una, cōcubinis, pellicibus, atq; amiculis delectatus impa-

tientiam suam spargebat passim (ut bacchari adoleſcētes solēt) salax deus, & canus ex infinitis corporibus flaccescentiū uoluptatū restituēbat ardorem? Quid dicitis ò impij, uel quas de uestro Ioue opinionū confingitis scēditates? Ita non animaduertitis, non uidetis, cuius eum notetis probri? cuius criminis constituatis auctorem? uel quas in eum labes flagitiōrū, quantas coaceruetis infamias? Ad libidinē homines proni, atq; ad uoluptatū blanditias natura infirmitate procliuēs, adulteria tamen legibus uindictant, & capitalibus afficiūt eos pœnis, quos in aliena cōprehenderint fœdera genialis se lectuli expugnatione iecisse. Subsefforis, & adulteri persona cuius esset turpitudinis, notæ cuius, regū maximus nesciebat, & speculator ille (ut fama est) bene meritorū, ac pessime, quidnam deceret se uelle rationibus pectoris non perspiciebat amissi. Et tolerari forsitan maletractatio hæc posset, si eum saltem personis cōiūgeretis cōparibus, et adultera uobis immortaliū cōstitueretur dearū. In humāis uero corporib. quidnam quæso inerat pulchritudinis, quid decoris, quid irritare, quod flectere oculos posset inde Iouis? cutes, uiscera, pituita, atq; omnis illa proluuiēs intestinorum sub inuolucris cōstituta: quā nō modo Lynceus ille penetrabili acie possit horrescere, uerūetiā quiuis alter sola uel cogitatiōe uitare, ò egregia merces culpæ, ò digna & preciosa dulcedo, propter quā Iuppiter maximus cygnus fieret, & taurus, et candidorū procreator ouorū. Si apire oculos mentis, & ueritatē propriam intueri sine ulla uultis gratificatione priuata, miseriarū omnium causas, quibus genus (ut dicitis) iam dudum afflictaur humanū, ex huiusmodi
repe=

reperietis opinationibus fluere, quas habetis antiquitas de dijs uestris: & quas in melius reformare ante oculos posita ueritate renuistis. Nam nos quidē quidam de illis aliquādo, aut incōueniens sensimus, aut cōscriptionibus edidimus indecoris, ut in inuidiā iaciatur nostrā labores generis humani, et cōmoditates, quibus uiuitur, immittite: Nūquid à nobis dicitur, ut ciconias, ut palumbes, ex Ioue esse progenios quosdā deos? Nūquid ex pelagi spuma, & ex cœli genitalibus amputatis cythereæ Veneris concretū coaluisse caudorē? Nūquid parricidij causa uirum esse Saturnū, & suis diebus tantis uinculorū ponderibus releuari? Nūquid beneficio curetū ab interitu seruatum Iouem? Nūquid expulisse regno patrem, & alieni iuris impertū uolentia & fraude tenuisse? Nūquid pulsum à Ioue senē Itatorū delituisse in sinibus, et quōd tutus fuisset à filio, nomen Latio imposuisse pro munere? Nunquid incestas nuptias cum sorore Iouem ipsum dicimus fecisse nos? aut inuitatū ad eius mēsam pro suillis uisceribus prolem uescium Lycaoniam pransitasse? Nūquid altero claudum pede apud insulam Lemnū fabrilia opera exercuisse Vulcanum? Nunquid cupidinis atq; auaritiæ causa (sicut canit Bœotius Pindarus) Aesculapium fulminis transfixum esse telo? Nūquid Apollinem ditē factū, eos ipsos reges, quorū gazis fuerat locupletatus & donis, ambiguitate sefellisse responsi? Nūquid furem Mercuriū publicauinum: num nos esse Lauernā, atq; cū hoc simul fraudib. presidere furtiuis? Nūquid ex nobis Myrtilus est auctor, q̄ Macari filias, Megalcoīs ancillulas, profitetur fuisse mulas? Quis rege à cyprio, cuius nomē Cyniras est, ditatā me

reticulam Venerem diuorū in numero cōsecratam, quis ex reliquijs Pelopis cōpactum esse palladiū, prodidit? nō uos? Quis Spartanū fuisse Mariem, nōne Epicharmus auctor uester? q̄s in Thraciæ finib. procreatū, nō Sophocles Atticus cūctis consentientibus theatris? Quis mēsis in Arcadia tribus & decē uinctū? non Melæ fluminis filius? quis ei canes ab Caribus, quis ab Scythijs asinos immolari? nō principaliter cum cæteris Apollodorus? Quis dum genitalibus insultat alienis, hæsisse in laqueis inuolutum? non cōmentarij uestri, non scænæ? Nunquid aliquando à nobis cōscriptum est mercenariā deos seruitutē seruisse, ut Herculem sordidi amoris & petulantiae causa, ut Admeto Apollinem Delium, ut Laomedonti troico Iouis fratrem, ut eidem sed cum patruo Pythiū, ut cōiugalia secreta miscētibus Mineruā luminis ministram, & lucernarū modulatricē? Nōne ille uester est uates, qui Martē fecit & Venerem mortaliū manibus uulneratos? Nō ex uobis Panyasis unus est, qui ab Hercule Ditem patrē, & reginā memorat sauciata esse Iunonem? Non uiraginē ab Ornyto caesam, cruentatam, uexatā, Polemonis uestri indicant scripta? Nō ab Hippocoontis liberis ipsum Sosibius Herculem cruciatū retulisse pronūciat, & illati uulneris, & doloris? Apud insulam Cretam sepulture esse mandatum Iouem nobis editū traditur? In Spartanis & Lacedæmonijs finibus nos dicimus cōditos, in cunis coalitos fratres? Noster ille est auctor, qui Patrocles Hurius scriptorum in titulis indicatur, qui tumulos memorat, reliquiasq; Saturnias tellure in sicula contineri? Chæroneus Plutarchus nostrarum esse partiū comprobatur, qui in cæcis uerticib.

Herculē

Herculem, post morborū comitaliū ruinas dissolutum in cinerē prodidit? Nam quid de illis amoribus dicam, quibus in feminas sanctos incaluisse cœlestes, uestris proditum literis, atq; auctorib. cōtinetur? Nunquid enim à nobis arguitur rex maris Amphitritas, Hippothoas, Amymonas, Menalippas, Alcyonas, per furiosæ cupiditatis ardorē castimonie uirginitate priuasse? Nūquid Apollo Latoniū immaculatus ille, castissimus, atq; purus, Arfinoas, Chrysas, Hypsipylas, Marpeffas, Zeussippas, & Prothoas, Daphnas, & Steropas, incōsulti pectoris appetisse feruoribus? Nūquid senex Saturnus iam dudū oblitus canis, atq; annorū uetustate iam frigidus, nostris carminibus in dicatur ab uxore in adulterio comprehensus induisse formam feri, & sub pecoris specie hinnitibus euolauisse iactatis? Iuppiter ipse rex mundi, nonne à uobis infamis est esse per innumeras species, & petulantis amoris flammā seruilibus obumbrauisse fallacis? Nūquid à nobis aliquando cōscriptus est libidinosus ut perfereret furta, modo esse in aurum uersus, modo in satyrum ludicrū, in draconem, in alitem, in taurū, & quod omnia genera contumeliarū transfiliat, in formiculan paruulam, ut Clitoris uidelicet filiā Myrmidonis redderet apud Thessalos matrē? Quis illum in Alcmena nouem noctibus fecit peruigilasse contumis? non uos? Quis in amoribus desiderem derelicta cœli statione iacuisse? non uos? Et sanè adiungitis beneficia nō parua: siquidē uobis deus Hercules natus est, qui in rebus huiusmodi patris sui transfiret exuperaretq; uirtutes. ille noctibus uix nouem unam potuit prolem exundere, concinnare, compingere, at Hercules sanctus deus natus quin

quaginta de Testhio nocte una perdocuit, & nomen uir-
 ginitatis ponere, & genitricum pondera sustinere. Quid
 quod non contenti foeminei generis attribuisse dijs curas,
 etiam sexus adiungitis adamatos ab his mares? Hylam ne
 scio quis diligit. Hyacintho est alius occupatus, ille Pelo-
 pis desiderijs flagrat, hic in Chrysippū suspirat ardētius,
 Catamitus rapitur deliciarū futurus, & poculorū custos.
 Et ut Iouis dicatur pullus, in partib. Fabius aduritur mol-
 libus ob signaturq; posticis. Sed soli amant apud uos ma-
 res, & foemineo sexui sua conseruata est sanctitas. Nonne
 uestris cautum est literis adamatum esse ab aurora Titho-
 num, arfisse in Endymionem Lunam, Nereidem in Aea-
 cum, in Achillis genitorē Thetim, Proserpinam in Adonē
 marem eius, Cererem in Iasionē nescio quem rusticanum,
 & post Vulcanū, Phœonem, Martem, in Anchise nuptias
 ipsam illam Venerem Aeneadam matrē, & Romana do-
 minationis auctorem? Cum talia igitur uos probra, & fla-
 gitiosa prodigia, non in unum aliquem nominatim, sed in
 omnem pariter superiorū gentem, quam esse uos remin-
 sino ullius exceptione iaciatis, audetis salua uerecūdia di-
 cere, aut esse nos impios, aut uos pios? cū multo maiores
 ferāt à uobis offensas ex omnib. probrib, quæ in illorū ma-
 ledicta conducitis, quàm amplitudinis & honoris ex ritu
 atq; officio cultionis? Aut enim falsa illa sunt cuncta, quæ
 sunt prompta de singulis existimationem illorū maiesta-
 temq; ledentia: & res digna omnino est, propter quā dii
 funditus genus omne debeant abolere mortaliū: aut si ex-
 plorata & uera sunt, & sine ullis dubitationibus compre-
 hensa, ad eam perducitur res summam, ut inuitissimis uo-
 bis

his non generis superi, sed humani eos fuisse credamus. Vbi enim nuptiæ, matrimonia, puerperia, nutrices, artificia, debilitates, ubi status capitis, & cōditio seruitutis, ubi vulnera, cædes, cruor, ubi amores, desideria, uoluptates, ubi omnis animorū affectio ab inquietis perturbationib. ueniens, necesse est diuinū nihil istuc esse: nec quod proprium caduci est generis, & terrene fragilitatis, præstantio ri posse adherere naturæ. Quis est enim qui credat, si modo agnoscit ac percipit uis istius potentie quæ sit, aut genitales habuisse partes deū, & abscissione foedissima priuatum his esse: aut ex se proditas aliquando interceptisse proles, & uinculorū coercitum poenis: aut cū patre quodammodo cōseruisse bella ciuilia, & eum iure abstinuisset regali: aut exterritū minoris metu uertisse exuperatum terga, & tanquā fugitiuum & exulem in submotis delituisse secretis? Quis est inquā, qui credat ad humanas accubuisse deum mensas, interemptū auaritiæ causa, sefellisse supplices ambiguitate responsi? præcellere in furū ordine, adulterasse, seruisse, uulneratū esse, & adamasse: & per omnes libidinū formas incestarū cupiditatum circumegisse pellaciā? Atquin omnia uos ista & fuisse, & inesse in dijs asseueratis uestris: neq; ullā prætermittitis specie uitiositatis, maleficij, lapsus, quā non in conuiuiū numinum opinionū petulantia conferatis. Aut igitur uobis quærendi sunt dii alij, in quos omnia ista nō cadant: in quos enim hæc cadūt, humani sunt generis atq; terreni: aut si hi sunt tantūmodo, quorū nomina publicastis & mores, opinionibus tollitis uestris, Mortalia sunt enim quæcunque nar-ratis. Et possumus quidem hoc in loco omnes istos nobis

quos

quos inducitis, atq; appellatis deos, homines fuisse mon-
strare, uel agragatino Eubemero replicato, cuius libellos
Ennius, clarum ut fieret cunctis, sermonē in Italū transu-
lit: uel Nicagora cyprio, uel Pelleo Leonte, uel Cyrenensi
Theodoro, uel Hippone ac Diagora melijs, uel auctori-
bus alijs mille, qui scrupulose diligētiae cura in lucem res
abditas libertate ingenua protulerūt. Possumus inquam,
si placet, & Iouis res gestas, & Mineruae expromere bel-
la, uirginis & Dianae: quibus dolis Liber indorū affecta-
uerit regnum, cuius fuerit cōditionis Venus, cuius operae,
cuius quæstus: matrimoniū magna cuius tenuerit mater:
quidnam spei, quid uoluptatis spectroso ab Atye concepe-
rit. Vnde Serapis Aegyptius, unde Isis, uel ex quibus cau-
sis appellatio ipsa concinnata sit nominum. Sed non istam
suscepimus in eo sermone, quē facimus, uel operulam, uel
uoluntatē, ut ostendamus, & publicemus, quinam fuerint
hi omnes. Illud nobis propositū est, quoniam nos impios
& irreligiosos uocatis, uos contrā pios & deorum con-
tenditis esse cultores, demonstrare, atq; in medio ponere
ab hominibus magis nullis ignominiosius eos tractari, q̄
à uobis. Quod si habere se ita ex ipsis maledictionibus
promptum est, sequitur ut intelligi debeat uos superis sti-
mulos indignationū furialium cōmouere: qui tam foedas
de illis uel auditis, uel creditis, & ignominiosas ipsi com-
pingitis fabulas. Non enim qui sollicite relegit, & immacu-
latis hostiis cædit, qui acruos thuris dat cōcremandos i-
gni, numina consentiendus est colere: aut officia solus reli-
gionis implere. Cultus uerus in pectore est, atq; opinatio
de dijs digna: nec quicq̄ prodest illatio sanguinis & cruo-
ris

ris, si credis de his ea quæ nō modo sint longe ab eorū di-
 vina præstantiq; natura, uerum etiã labis & turpitudinis
 aliquid, & maiestati eorū concilient, & decori. Interro-
 gare enim uos libet, & ad sermonis exigui responsionem
 uocare, utrūne grauius existimetis nullas cedere his ho-
 stias, quia putes naturam tantã neq; uelle, neq; appetere
 istas: an talia de his probra opinionū fœditate cōcipere,
 quæ cuiusuis animū in ultionis possint rabiem concitare?
 Si rerum momenta pendantur, nullum reperias tam inui-
 dum iudicē, qui non criminiosius existimet maledictis insi-
 gnibus cuiuspiam famã carpi, q̄ à quoquã silentio præte-
 riri. Hoc enim forsitan rationis existimari possit & cre-
 dit: illud sacrilegæ mentis est, & desperatæ in fictionib; cæ-
 citatis. In carimonijs uestris, rebusq; diuinis, *Postulationes*
 nibus locus est. & piaculis dicitur cōtracta esse cōmissio,
 si per imprudentiæ lapsum, aut in uerbo quispiã, aut sym-
 pinio deerarit: aut si cursu in solennibus ludis, curricula-
 lisq; diuinis. cōmissum omnes statim in religiones clama-
 tis sacras, si ludius constitit, aut tibicen repente conticuit:
 aut si patrimus ille qui uocatur puer, omisit per ignorã-
 tiam lorum, aut terrã tenere nō potuit. & audetis abnue-
 re in delictis tam grauib; uiolari semper à uobis deos, cū
 in leuioribus causis irasci eos ipsi cū pernicie sepius cōfi-
 teamini ciuitatis? Sed poetarū iniquiunt figmēta sunt hæc
 omnia, & ad uoluptatē cōpositæ lusiones. Non est quidē
 credibile homines minus brutos, & uetustatis remotissi-
 me uestigatores, aut nō eas inseruisse suis carminibus fa-
 bulas, quæ in notionibus hominū superessent, atq; in auribus
 collocatæ: aut ipsos sibi tantū licentiosi uoluisse iuris
 asci

L. Cicero. de harusp.
29. a.

asciscere, ut confingerent per stultitiã res eas, quæ nec ab infania procul essent remotæ, & quæ illis à dijs metum, et periculum possent ab hominibus comparare. Sed cõcedamus, ut dicitis, deformitatũ tantarum concinnatores esse atq; inuentores poetarum: immunes tamen à deorũ maletractatione nec sic estis, qui talia cessatis maleficia uindicare: aut non legibus latis, & seueritate pœnarũ tantæ itis obuiam temeritati constitutumq; à uobis est, ne quis posthac hominũ id quod esset turpitudini proximũ, aut eorũ indignũ maiestatis loqueretur. Quisquis enim patitur peccare peccantẽ, is uires subministrat audaciæ: & maioris cõtumeliæ res est, falsis quinquã notare atq; insignire criminibus, q̃ uera ingerere atq; obiectare delicta. Quod enim sis dici, & quod esse te sentias, morsum habet minorum testimonio tacite recognitionis infra actum. Illud uero acerbissime uulnerat, quod inurit innoxios, & quod decus nominis atq; existimationis infamat. Scribuntur dij uesiri in triclinijs coelestibus, atq; in chalcidicis aureis cœnitare, potare, & ad ultimũ fidibus & uocum modulatione mulceri. Vos aures patientissimas cõmodatis: nec iudicatis indignum uoluptates attribui dijs eas, quibus corpora terrena fulciuntur, & quas aures expeitũ eneruati pectoris dissolutione mollitæ. Inducuntur ex his alij amatores, adulteri castitatis, nec cũ fœminis tantum, sed cum uiris etiam propudiosos flagitiososq; miscere cõcubitus. Vobis nulla est cura quid super rebus dicatur tantis, neq; ullo saltem castigationis metu luxuriantũ literarũ coeretis audaciam. Per insanias, per furores orbare alij se, & tanquã hostili de sanguine, ita se proprio parricidio cruetare. Sa
crite

erilegia uos illa miramini elata sublimiter, et quod pœnis
 omnibus cōueniebat plecti, ut animosius cōsurgat auda-
 cia incentiuā extollitis laude. Illa uulnera orbitatis inge-
 mere, & cum eiulatibus indecoris fata incusare crudelia.
 uos stupetis eloquentiæ uiribus, & quod penitus oportea-
 bat ex humani generis coalitu tolli, percensetis: ac ne ulla
 intercidat obliuione curatis. Vulnerari, uexari, bella in-
 ter se gerere sui iulium memoratur ardore discriminum:
 uobis illa est descriptio uoluptati, atq; ut scriptorum tan-
 tam defendatis audaciam, allegorias res illas, & natura-
 lis scientiæ mentimini esse doctrinas. Sed quid ego negle-
 ctas aliorum cōqueror contumelias numinū? Ipse ille Iup-
 piter, cuius uos numen effari nō sine metu decuit & toti-
 us corporis cōcussione, amasius captus ab uxore describi-
 tur confiteri culpas suas, & uelut demens ac nescius, quas
 amulas coniungi, quas uxori anteposuerit pellices, obdis-
 ratus inuerecundia publicare: uos talia qui extulere pro-
 digia, poetarum esse principes atq; reges diuinis ingenijs
 præditos, capita esse memoratis sanctissima: tantum: ab
 officio religionū, quas inducitis, euolastis, ut grauioris pō-
 deris sint apud uos uerba quàm coelitum uiolata sublimi-
 tas. Ita ergo nō decuit (si modo ullus decorū esset apud uos
 metus, aut si esse illos uspiā præsumptionis certæ confiden-
 tia crederetis) rogationibus, plebiscitis, consultorū sena-
 tus metu intercedere, prohibere, sancire, ne quis uellet de-
 dijs passim nisi quod esset plenā religionis, effari, ac à uo-
 bis saltem istū mererent honorē, ut quibus expelletis à uo-
 bis, eisdē ab his legibus propulsaretis iniurias. Maiestatibus
 sunt apud uos rei, q̄ de uestris secus obmurmurauerint ali-
 quid

quid regibus. Magistratum in ordinē redigere, Senatorem aut cōiuitio prosequi, suis esse decrestis periculosisimum pœnis. Carmen malū conscribere, quo fama alterius coinquinetur & uita, decemuiralibus scitis euadere noluitis impune: ac ne uestras aures conuuitio aliquis petulantiore pulsaret, de atrocibus formulas constituistis iniurijs. Soli sunt aqua uos superi inhonorati, contemptibiles, uiles: in quos ius est à uobis datum, quæ quisq; uoluerit dicere: turpitudinum iacere, quas libido confixerit, atq; excogitauerit formas. Et incuriam nobis intendere tam infamū non erubescitis numinum, cum sit rectius multo deos esse non credere, q̄ esse illos tales, taliq; existimatione sentire. Sed poetis tantummodo licere uoluistis indignas de dijs fabulas, & flagitiosa ludibria cōmisci. Quid pantomimi uestri, quid histriones, quid illa mimorum, atq; exoleti generis multitudo? Nonne ad usum quæstus sui abutitur dijs uestris, & lenocinia uoluptatū ex iniurijs attrahit cōtumelijsq; diuinis? Sedent in spectaculis publicis sacerdotū omnium, magistratūq; collegia, pōtiffices maximi, & maximi curiones: sedent quindecim uiri laureati, & diales cū apicibus flamines: sedent augures interpretes diuinæ mentis & uoluntatis: nec non & castæ uirgines, perpetui nutrices & cōseruatrices ignis: sedet cunctus populus & senatus: cōsulatibus functi patres, dijs proximi atq; augustissimi reges: & quod nefariū esset auditu, gentis illa genitrix martiæ, regnatoris & populi procreatrix amans saltatur Venus, & per affectus oēs meretriciæ utilitatis impudica exprimitur imitatione bacchari. Saltatur & magna sacris cōpta cum infulis mater: & contra decus etatis

nis illa Pestifera Dyndimene, in bubulci unius amplexu
 flagitiosa fingitur appetitione gestire: necnō & illa pro-
 les Iouis à Sophocle in Trachinijs Hercules pestiferi teg-
 minis circumpetitus indagine miserabilis edere inducitur
 eiulatus, uolentia doloris frangi, atq; in ultimā tabem dif-
 fluentiū uiscerum maceratione cōsumi. Quin & ille in fa-
 bulis maximus ipse regnator poli sine ulla nominis maie-
 statisq; formidine adulterorū agere introducitur partes,
 atq; ut fallere castitatē alienarum possit familiā matrum,
 ora immutare fallacia, & in species coniugum subdititiij
 corporis simulatione succedere. Nec satis hæc culpa est,
 etiam nimis, & scurrilibus ludicris sanctissimorū perso-
 ne interponūtur deorum. Et ut spectatoribus uacuis risus
 possit atq; hilaritas excitari, iocularibus feriuntur cauilla-
 tionibus numina, conclamāt, & assurgunt theatra, caue
 omnes concrepant fragoribus atq; plausibus. Et quod nul-
 lis possit satisfactiōib. expiari, exoletis, atq; irrisoribus
 numinum dona instituuntur, & munera ab officijs ocium
 publicis, immunitas, et uacatio cū coronis. Et audetis post
 ista mirari, unde oriantur hæc mala, quibus inūdatur &
 premitur sine ulla intermissione mortalitas: cū omnis res
 eas, quibus sunt inuoluta probra numinū, & maledictio-
 nis elogia, & quotidie referatis, & ediscatis quotidie: &
 si quando animū desidem ociofis uultis hallucinationibus
 occupari, dies uobis poscatis dari, & sine ullis intermis-
 sionibus exhiberi. Quod si haberet uos aliqua uestris pro-
 religionib. indignatio, has potius literas, hos exurere de-
 buisset olim libros, istos demoliri, dissoluere theatra hæc
 potius, in quibus infamie numinum propudiosis quotidie

T publican-

publicantur in fabulis. Nam nostra quidē scripta cur igni-
 bus meruerint dari? cur immaniter cōuenticula dirui? in-
 quibus summus orator deus, pax cūctis & uenia postula-
 tur magistratibus, exercitibus, regibus, familiaribus, ini-
 micis, adhuc uitam degentibus, & resolutis corporū uin-
 ctione: in quibus aliud auditur nihil, nisi quod humanos
 faciat, nisi quod mites, uerecundos, pudicos, castos, familia-
 res, cōmunicatores rei cū omnibus, quos solidet germani-
 tatis necessitudine copulatio. Verū ita se res habet, ut quo-
 niam plurimum gladijs, & potestate ualeatis ferri, anteire
 uos etiam ueritatis sciētia iudicetis: & esse pro dijs pios,
 quorum potētias primi opinionum obscenitate fecidastis.
 Hoc in loco, si ferocitas uestra permittit, et rabies patitur
 illud nobis ut respondeatis, oramus: utrumne iras cadere
 in naturam existimetis deorū, an ab affectibus his longe
 diuinam esse beatitudinem disingatam? Nam si cōcipiunt
 has faces, & motibus exasperatur irarū (sicut uestrae opi-
 nationes ferunt, nā sepe illos dicitis & propter ludos mi-
 nus solcite factos, & propter p̄sules non probatos, &
 propter quaedam sp̄atiola defanata, & propter c̄rimo-
 nias non rite perfectas, tremoribus infirmuisse terrarum:
 & contagione pestilentie corruisse auras temporum lu-
 ctuosa cū populi uastitate) sequitur ut intelligi debeat ira-
 cundias non paruas ex opinionibus eos concipere p̄edi-
 ctis. Quod si datur, & illud necessario consequens, misera-
 rias has omnes, quibus olim genus accumulatur humanū,
 ab huiusmodi fluere fictionibus: quod si ab his causis indi-
 gnatio proficiscitur numinum, miseriarum tantarum uos
 estis auctores, qui animos cœlitum nō cessatis offendere,

ultionis in rabie concitare. Sin autē ab huiusmodi nefarijs deorū est genus immune, neq; quid sit irasci dii omnino nouerunt: & nobis ergo irasci sine ulla ratione dicuntur, qui ira quid sit, ignorant, & ab eius contenta, & per mixtione sunt absoluti. Neq; enim fieri per rerum naturam potest, ut quod unum est, fiat duo, & in diuersas res eat unitas ingenta simplicitate diuisa.

ARNOBII DISP V=

tationum aduersus Gentes

Liber quintus.

STO ab ludentibus poetis cuncta illa sint prodita de immortalib. dijs probra. Quid illa, quae historiae continent graues, seriae, curiosae, quaeq; in arcanis mysterijs traditis, poetarum sunt excogitata lasciuias: Quae si uobis uiderentur ineptiarum talium fabulae, neq; in usu retineretis quaedam suo, neq; per cursus annuos letitias exerceretis ut festas, neq; ut rerū simulacra gestarum sacrorū conseruaretis in ritibus: ex quibus tam multis unū interim ponā moderaminis temperamentū secutus: in quo stolidus & imprudens ipse ille inducitur Iuppiter, uerborū ambiguitatibus lusus. In secūdo Antiatis libro (nequis forte nos existimet concinnare per calūnias crimina) talis perscripta est fabula: Numā illum regē, cū procuradi fulminis scientiā non haberet, essetq; illi cupido noscēdi, Egeriae monitu cāstus duodecim iuuenes apud aquam cōelasse cum uinculis: ut cum Faunus, & Martius Picus ad id locorū uenissent haustum (nam illis aquandi solenne iter hic fuit) inuade-

rent, constringerent, colligarent. Sed quo res fieri expedi-
 tius posset, regem pocula nō parui numeri uino, multoq;
 compleſſe, circaq; accessus fontis insidiosam uenturis op-
 posuisse fallaciam. illos more de solito bibendi appetitio-
 ne correptos ad hospitia nota uenisse. Sed cum liquoribus
 odoratis offendissent fragrātia pocula, uetustioribus ante
 posuisse res nouas, inuasisse auiditer, dulcedine potionis
 captos hausisse plus nimio, obdormiuisse factos graues:
 tum bis senos incubuisse sopitis, iniecisse madidatis uin-
 cla: expergitosq; illos statim perdocuisse regē, quibus ad
 terras modis Iuppiter posset sacrificijs elici, & accepta
 regem scientia rem in auentino fecisse diuinā, elexisse ad
 terras Iouem, ab eoq; quæsisse ritum procurationis. Iouē
 diu cunctatum expiabis dixisse capite fulgurita: regē re-
 spondisse, cæpitio. Iouem rursus, humano: retulisse regē,
 sed capillo. deum contrā, anima: subiecisse Pompilium, pi-
 scis. Tunc ambiguus Iouem propositionib. captū extulisse
 hanc uocem, decepisti me Numa, nam ego humanis capi-
 tibus procurari constitueram fulgurita, non capillo cœpi-
 tio: quoniam me tamen tua circūuenit astutia, quem uolui
 sti habeto morem: & his rebus, quas pactus es, procura-
 tionem semper suscipies fulguratorū. Quid primum, quid
 ultimum, uel exequatur animus, uel conticescat, nec faci-
 le dictū est, neq; ullis cōsiderationibus expeditū. Ita enim
 sunt omnia & excogitata, & cōparata derisui: ut sit uo-
 bis connitendum falsa ut credantur hæc esse etiam si sunt
 uera, quā̄m obtinere uelle pro ueris, & uelut quiddam mi-
 rabile non sine ipsius numinis insinuare cōtemptu. Quid
 enim dicitis, ô isti, credimusne illum Faunū, & Martium
 Picum

Picum (si ex numero sunt deorum, & ex illa perpetua immortaliq; natura) sitis aliquando ariditate siccatos, atq; ut æstum possent irrigare uenarū, fluentia isse per fontiu? Credimūs ne captos mero, & dulcedine illectos mulsit, tandem se poculis ingurgitauisse fallacibus, ut usq; ad ebrietatis periculum ueniretur? Credimūsne uinctos somno, atq; altissimi soporis obliuione demersos, uinciēdi copiam sui animalib. præbuisse terrenis? quibus deinde partibus uinculorum illæ iniectæ sunt nexiones? soliditatis habebant quicquam, aut ex duris ossibus informatae fuerant eorum manus, quæ constringi laqueis, & nodorū possent illigationibus coerceri? Nō enim requiro, nō exigo, an aliquid potuerint fari ebrietatis alienatione nutantes: an Ioue inuito, uel potius nescio, protrahēdi ad terras eius ritū quisquam potuerit publicare: illud solū audire desidero, cur si Faunus & Picus sunt diuini generis & potestatis, non ipsi potius edidere querētī id quod ab ipso Ioue periculo suus Numa cupiebat audire? An nūquid Iuppiter solus huius rei scientiam nouerat, (ab ipso enim decidūt fulmina) ut imminētia procurare alicuius debeat scientiæ disciplina? An cum ipse iaculetur hos ignes, aliorū sit operis scire, quibus modis cōueniat iras eius, atq; arimos tempora re? Etenim reuera stultissimū credere est, ipsum remedia scire, quibus auerti possint, quæ per fulminis iactū in humanis fieri constituerit rebus. Hoc est enim dicere, illo ritus genere minas has placabitis: & si quando per fulgura significauero aliqd imminere, facite hoc, & illud, ut quod fieri statui inane fiat & uacuum, & sacrum uanescat. Sed concedamus (ut dicitur) ipsum aduersum se Iouem reme-

dia scisse, atq; artes, quibus iri obuiam suis significationibus conueniret: etiãne credemus deũ numinis tanti tractum esse ad terras, et in uerrucula collis unius cũ hominulo stantem altercabilem cõseruisse sermonem? Et quãnam illa quãso diuina res fuit, quã ab impetu rerũ tanto Iouem cõpulit auocari, & mortaliũ sese denũciationibus sistere: mola falsa, thus, sanguis, uerbenarũ sufficio, & nonimum terribiliũ fremores? & potẽtiora quam Iuppiter fuerunt hęc omnia: ut eum cõpellerent inuitũ parere præceptis? aut uoluntariũ sese circũuentionib. traderet? quid quod sequitur, fidem sumet? tam improuidũ fuisse Saturnium: ut aut ea proponeret, quorum ambagibus ipse capere reur, aut nesciret futurum quibus lusura se modis astutia esset calliditasq; mortalis? Expiabis (inquit) capite fulgurita. imperfecta adhuc uox est, neq; plena proloquij, circumscriptaq; sententia. Scire enim necessario cõuenit utrumne capite ueruecino, an suillo, an quolibet alio, expiationem istam sciscat Diespiter perpetrari: quod cum nõdum specialiter statuisset, essetq; adhuc p̃ndens, & nondum sententia terminata, qui potuit Numa scire hominis Iouem dicturum caput, ut anteuerteret, antetret, & in caput cepitium ambiguitatis illius incerta traduceret? Nisi forte dicetis regẽ fuisse diuinum: nõquid ipso poterat esse Ioue diuinior? Nisi homo præsumens quid dicturus esset Iuppiter, circumscripsit: deus scire non poterat quibus modis pararet circũscribere se homo. ita non in proptu est, & apparet puerilium esse ingeniola fictionũ: quibus cum acquiritur cordis Numæ uiuacitas, imprudentia maxima importatur Ioui. Quid enim tam imprudens, quã confi-
 teri

terite captū arguita cordis humani? & cū deceptum te
 doleas, in uictoris concedere uoluntatem: & medicinam
 quam obtuleras ponere? Nam si fuit ratio, & quedā con-
 ueniētia naturalis, cur humano capite procuratio debue-
 rit suscipi, si iuguriti, non uideo cur ab rege relatio sit facta
 cœpitij: sin autem poterat & cœpitio transigi, libidinosē
 hominis inhiatum est cruori. Atq; ita in contrarium pars
 utraq; traducitur, ut nec Numam mōstretur uoluisse sci-
 re, quod uoluit, & crudelis Iuppiter fuisse doceatur, qui
 quod Numa potuisse cœpitio suscipi, uoluisse dixerit hu-
 manis capitibus expiari. Apud Timotheum non ignobi-
 lem theologorum uirum, nec non apud alios æque doctos
 super magna deorū matre, superq; sacris eius, origo hæc
 sita est: ex recōditis antiquitatū libris, & ex intimis eru-
 ta (quem admodum ipse scribit, insinuatq;) mysterijs. In
 Phrygiæ finibus inaudita per omnia uasūtatis petra, in-
 quit est quædam: cui nomē est Agdus, regionis eius ab in-
 digenis sic uocata. Ex ea lapides sumptos, sicut Themis
 mandauerat præcinens, in orbem mortalibus uacū Deu
 calion iactauit & Pyrrha: ex quibus cum cæteris & hæc,
 magna quæ dicitur, informata est mater, atq; animata di-
 uinitus. Hanc in uertice ipso petreæ datam quieti & som-
 no, quā incestis Iuppiter cupiditatibus appetiuit. Sed
 cum oblectatus diu id, quod sibi promiserat, obtinere ne-
 quisset, uoluptatem in lapidem fudit uictus. Hanc petra
 concepit, & mugibus editus multis prius mēse nascitur
 decimo materno ab nomine cognominatus Acedestis. Huic
 robur inuictum, & ferocitas animi fuerat intractabilis,
 insana & furialis libido, & ex utroq; sexu, uir apta diuina

stare, disperdere immanitas quò animi duxerat: non deos
 curare, non homines, nec præter se quicquã potentius cre-
 dere: terras, cœlum, & sydera contemnere. Cuius cum au-
 dacia quibúsnam modis posset uel debilitari, uel compri-
 mi, se penumero esset deorum in deliberatione quæsitum,
 hesitantibus cæteris huius muneris curam Liber in se su-
 scipit: familiarem illi fontem, quo ardorem fuerat suctus
 & sitiendi lenire flagrantiam, ludo & uenationibus ex-
 citatam, ualidissima succendit ui meri: necessitatis in tem-
 pore huiusmodi occurrit Acedstis, immoderatus potior em-
 hianibus uenis rapit: fit ut in solita re uictus soporem in
 altissimum deprimatur. Adest ad insidias Liber, ex setis
 scientissime complicatis unum plantæ inicit laqueum: par-
 te altera proles cū ipsis genitalibus occupat: exolutus ille
 ui meri corripit se impetu, & adducete nexu planta, suis
 ipse se uiribus, eo, quo fuerat, priuat sexu: cū dissidio par-
 tium sanguis fluit immensus: rapiuntur, et cōbibuntur hæc
 terra: malum repente cū pomis ex his punicum nascitur:
 cuius Nana speciem cōtemplata regis Sangarij fluminis
 filia carpit miras, atq; in sinu reponit: fit ex eo prægnans,
 tanquam uitiatam claudit pater, & curat ut inedia mo-
 riatur, pomis, atq; alijs bacculis decum sustentatur à matre,
 enititur paruulū. Sed exponi Sangarius præcipit: reper-
 tum nescio quis sumit, format, lacte alit hircino: & quo
 niã Lydia scitulos sic uocat, uel quia hircos Phryges suis
 Atagos elocutionibus nuncupât, inde Atys nomen ut sor-
 tiretur, effluxit, hunc unice mater deum, ore fuerat quod
 excellentissimo, diligebat, & Acedstis blandus adulto co-
 mes, & quã solum poterat amans, tectis assentationibus
 uinctus

uinctus, saluosa ducens per nemora, & ferarum multis
 muneribus donans, quæ puer Atys primo sui esse dicebat
 laboris, atq; operis glorians: per uinum deinde cõfiteatur,
 & ab Acdesti se diligi, & ab eo donis syluestribus hono-
 rari: unde uinum, quod silentiũ prodidit, in eius nefas est
 sanctuariũ inferre pollutis. Tunc p̄sinuntius rex Midas
 alienare cupiens tam infãmi puerum cõiunctione, matri-
 monio eius suam filiam destinat: ac ne sc̄euis aliquis nu-
 ptialia interrumpet gaudia, fecit oppidum claudi. uerum
 deum mater adulescentuli fatũ sciens, interq; homines il-
 lum tandiu futurum saluum, quandiu esset solutus à ma-
 trimonij fœdere, ne quid accideret mœsti, ciuitatẽ ingre-
 ditur clausam muris eius capite subleuatis: quod esset tur-
 ritũ ratione ab hac cœpit. Acdestis sc̄atens ira conuulsi
 se pueri, & uxoris ad studium deriuati, cõuiuuantibus cum
 Atis furorem & insaniam suggerit: conclamant exterriti
 adorandorũ Phryges: mammas sibi demetit galli filia pel-
 licis, rapit Atys testulam, quam instigator ipse gestitabat
 insanie: furiarũ & ipse iam plenus, per bachatus iacta-
 tus proijcit se tandẽ, & sub pini arbore genitalia sibi de-
 secat, dicẽs: tibi Acdesti hæc habe, propter quæ motus tan-
 tos furiarum dis. riminũ concitasti. euolat cum profluui-
 sanguinis uita: sed abscesa quæ fuerãt, magna legit mater
 deum, & inijcit his terram, ueste prius tectis, atq; inuolu-
 tis defuncti. Fluore de sanguinis uiola flos nascitur, & re-
 dimitur ex hac arbor. Unde natũ & ortum est, nũc etiam
 sacras uelariet & coronariet pinos. uirgo sp̄osa quæ sue-
 rat, quam Valerius p̄tifex iam nomine fuisse cõscribit,
 ex animati pectus lanis mollioribus uelat, dat lachrymas

cum Accesti, interficitq; se ipsam. purpurantes in uiolas
 cruor uertitur interēpta: mater suffodit eam deum, unde
 amygdalus nascitur amaritudinē significans funeris. tūc
 arborem pinum, sub qua Atys nomine spoliauerat se uiri
 in antrū suū defert, & sociatis planctibus cū Accesti tun-
 dit & sauciat pectus pausatæ circū arboris robur. Iuppi-
 ter rogatus ab Accesti, ut Atys reuiuisceret, nō finit: quod
 tamen fieri per fatū posset, sine, ulla difficultate cōdonat,
 ne corpus eius putrescat, crescant ut comæ semper, digito-
 rum ut minimissimus uiuat, et perpetuo solus agitetur mo-
 tu, quibus contentū beneficijs Accestim cōsecrasse corpus
 in Pessinunte: carimonijs annuis, & sacerdotū antistitibus
 honorasse. Si cōtempitor aliquis numinū, & sacrilegi pe-
 ctoris immanitate furiosus, intendisset animū maledice-
 re dijs uestris: auderet in eos quicquam grauius dicere, q̄
 ista prodit historia, quā uelut quiddam mirabile cōmen-
 tarij cōtulists in formulam: ac ne illam uis temporis, &
 uetustatis obsolesceret longitudo, perpetuitatis honore
 maestas. Quid est enim de dijs in ea positū, quidue con-
 scriptum, quod nō si in hominē dixeris pudibundis mori-
 bus & disciplinis horridioribus educatū, & contumeliæ
 reus sis, & iniuriæ, & offensionis odium simultatib. sub-
 eas inexpiabilib. cōparatum: ex lapidibus, inquitis, quos
 Deucalion iactauit & Pyrrha, deum procreata est ma-
 ter. Quid ò theologi dicitis. quid supernarū antistites po-
 testatum? Ergone deum mater diluuij tēpore nulla fuit in
 parte naturæ? & nisi omne mortalīū genus interemisset
 uis imbrīū, procreationis illius causa atq; origo cessaret?
 Humanū est ergo munus quod esse se sentit: & beneficijs
 debet

debet Pyrræ quod orari se cōspicit in alicuius substantiæ
 qualitate: quod quidem (si uerum est) & illud erit necessā
 rio non falsum, hominem illam fuisse non diuam. Nam si
 certū est homines ex illo lapidū iactu natiuitatis suæ ori-
 ginē ducere, & hanc necesse est credi unam fuisse de no-
 bis, cōsimilium causarū rationibus procreatā. Neq; enim
 fieri rerum per repugnātiā quit, ut ex uno lapidum ge-
 nere, & ex eadem ratione faciendi, immortalū quidam
 sortis, & ex eadem ratione faciendi, immortalū quidam
 Romanus multiformibus eminens disciplinis, & in uetu-
 stis indagatione rimator, in librorum quatuor primo
 quos de gente conscriptos Romani populi dereliquit, cu-
 riosis cōputationibus edocet, ab diuini tempore cuius su-
 pra fecimus mētionem, ad usq; Hircij cōsulatum & Pan-
 se, annorū esse millia nondum duo: cui si constat fides, ma-
 ter quoq; dicenda est magna intra huius numeri fines æui-
 tatem suam habere conclusam: atq; ita perducitur res eō,
 ut quæ omnium numinum genitrix esse narratur, non sit
 mater, sed filia: quinimmo infans & paruula, si quidem
 deos concedimus neq; initia neq; fines seculorum pepe-
 tua in cognitione sortitos. Sed quid terrenis obuoluisse
 uos sordibus deum loquimur matrem, cum ab Iouis ipsi-
 us maledictis nullā pausam facere uel exigui temporis in
 tercapedine quiueritis? Cum in summo Agdi uertice de-
 um dormiret tum genitrix, obrepere conquiscentis pu-
 dori filius (inquit) insidiator enixus est. Post innume-
 ras uirgines, & spoliatas castitate matronas, etiā ne in
 matrem cupiditatis infandæ spem Iuppiter coepit, nec ab
 illius appetitionis ardore horror eū quiuit auertere, quæ
 non

non hominibus solis, sed animalibus quoq; nōnullis natura ipsa subiecit, & ingeneratus ille cōmuniter sensus? An respectus pietatis & honesti capitoliorū despuitur praesidi, nec quid sceleris cuperet cōturbatis per insaniam mentibus, aut retractare poterat, aut peruidere? Sed ut res est ponderis & maiestatis oblitus, ad furti illa flagitiosa cor repens ibat, pauens ac trepidus anhelitu oris pressō, suspensus per formidinem gressibus, & inter media constitutus solitudinis speiq; confinia palpabat res intimas, altitudinem dormientis & matris patientiā tentans. O rerum imaginatio indecora: o habitus scædi Iouis ad obscœni certaminis expeditionem parati: ergone ille rex mūdi cum incautus, & properus obiectiōis esset reiectus à furto, in impetum se uertit, & quam rapere uoluptatem insidiōsa fraude nō quiuit, uel matrem aggressus est, & apertissime cœpit uenerabilem subruere castitatē? Colluctatus ergo diutissime cum inuita est, uictus, fractus, superatusq; defecit: & quem pietas dijugare ab infando matris nō uoluit appetitu, effusa libido deuinxit? Nisi forte dicetis, conuentionis in huiusmodi cœptū genus uitat atq; execratur humanū: apud deos incesta sunt nulla. Et cur mater acerrime repugnabat inferenti uim filio? cur ab illius amplexibus tanquam illicitos uitans refugiebat attactus? Nam si nihil esset in re mali, tam gerere illa morē sine ulla retractione debuerat, quā uolebat hic cupidæ appetitionis sue irritamenta cōplere. Et sanē hoc loco frugalitatis magnæ uiri, et circa res etiam flagitiosi operis parciores, ne sancta illa semina frustra uideantur effusa, silex (inquit) ebibit Iouialis incōtinentiæ foeditatē. Quid deinde quæso

consecu-

consecutū est: dicite. In sinu medio lapidis, atq; in illa co-
 ctis duritie informatus atq; animatus est infans, Iouis ma-
 gni futura progenies. Non est facile cōtradocere tam pro-
 digiosis cōceptionibus, tamq; miris. Cum enim genus hu-
 manum ex lapidibus apud uos ortū, procreatūq; dicatur
 necesse est credere, & receptacula lapides habuisse genē-
 talia, & iaculatū combibisse sementem, & cōpletis & em-
 poribus sustulisse aluos graues, & ad postremū peperisse
 fœminei moris difficultate connixos. Illud nostram subi-
 git curiositatem requirere, cū post decem menses reddiū
 esse dicatur partum: illo tempore quo in utero lapidis fuit
 clausus, quibus alimonijs irrigatus est, quibus succis: uel
 ex rigore quæ saxeo nutricia potuit ducere, ut est fœtibus
 solenne de matribus. Nondum, inquit, contigerat lucem,
 & tonitrus patrios iam mugiens, imitatusq; referebat. Et
 postquam illi datum est cœlum diemq; conspicere, obuia
 quæq; uastabat incurfans, atq; ipsos sibi spondebat deos
 cœli posse à regione detrudere. O cauta et prouida deum
 mater, quæ ne nati inuidiā tam insolentis subiret, aut mu-
 giens fœtus somnis suis officeret, aut interpellaret quie-
 tem, subtraxit se ipsam, & feminis illud nocentissimū ui-
 rus transmisit ab se longe, & saxorū asperitatibus propi-
 nauit. Aestu atū est in concilijs deorum, quibus nam modis
 posset intractabilis illa feritas edomari: & cum uia nulla
 superesset, ad opem cōcursum est unicā, ut mero madida-
 retur, & uirilibus spoliaretur abscessis: quasi uero affecti
 corporalibus his damnis, fiant languidioris audaciæ, &
 non quotidie uideamus eos qui sibi demessuerint has par-
 tes maioris petulantia fieri, atq; omnibus postpositis pu-
 doris

doris & uerecundie frenis, in obscenam prorūpere uilitatem, flagitorū confessione uulgata. Vellem tamen uide-
 re, si esset mihi his nasci tēporibus datum, patrē illum Li-
 berum debellatorē ferocitatis Acedesie, post deorū augu-
 stissimas curias cœli ab culminibus lapsum, peniculantem
 decuramenta cantheriorum, innectentē laqueos mobiles,
 aquarum innoxias puritates multa sauciantē ui meri: &
 postquam ebrietas potu emerfit, inseruisse caute manus,
 contrectauisse uirilia dormientis, atq; ut omnia cingerēt
 circumpositi laqueorum morsus, artificij curas tū rebus
 adhibuisse perituris. Hocine de dijs quisquā uel exigua
 dixerit eorum opinione pollutus? aut si talibus occupati
 sunt negocijs, cogitationibus, curis, quisquam eos sapiens
 aut deos esse crediderit, aut mortalium saltem in numero
 computauerit? Acedesit iste (oro) cuius obscœntas ampu-
 tata securitatē fuerat illatura cœlestibus, ex terrenis ani-
 mantibus unus fuit? an deorū aliquis, & immortalitatis
 præditus honore? Si enim nostræ sortis, & cōditionis ha-
 beatur humanæ, cur terrorē tūum numinib. inferebat?
 Deus autem si fuerat, qui potuit decipi, aut de diuino ali-
 quid corpore defecari? Sed quæstionē mouemus parte in
 hac nullam, fuerit licet de diuino genere, uel ex nobis ali-
 quis, si hoc rectius existimabitur dici: etiamne flore de san-
 guinis, & ex genitalibus amputatis arbor mali enata est
 punici: an tum quum uis illa telluris cooperta est gremio
 solum radice complexa est, in stipitis exiliuit robur, one-
 ratos fudit balaustijs ramos, & in pūctiuitio poma extu-
 lit mitia perfectiōis propriæ maturitate cōpleta: & quia
 de rubro exorta sunt hæc sanguine, iccirco illis color est
 pur-

purpurei luminis suffeſtione ſubluteus: addite huc etiam
 iccirco eſſe uuida, iccirco uinoſa, quod ex ſanguine ſabur
 rato genus ducant, & ſabulam conuenienter impletis, O
 Abdera Abdera, quã ſias mortalibus irridẽda, talis ſi a=
 pud te eſſet fabula ita cõſlata? dicunt eã cũcti patres, et ſu
 percilioſa perlegũt ciuitates, et eſſe tu fatua, et ſtoliditatis
 frigidiffimã iudicaris. per ſinũ inquit Nana filiũ cõcepit
 ex pomo. ſequitur ſe ratio: ubi enim cautes, et ſaxa pariũt
 dura, poma ibi neceſſe eſt ſurgant. Glãdibus, atq; ficis ale
 bat Berecynthia religatã. cõuenienter et recte: pomis enim
 debuerat uiuere, quã mater fuerat facta de pomo. Poſtq̃
 fetus emiſſus eſt, lõge iuſſus eſt ab Sangario proijci: quẽ
 conceptũ diuinitus credidit eſſe iamduũ, & ſi gnatus eſ=
 ſet ſobolem ſui pignoris nũcupari. Lacte infans educatus
 hirquino eſt. ò fabulam ſexui inimicã ſemper atq; infe=
 ſtiſimã maſculino: in qua ſexus uiriles nõ ſolum homines
 ponũt, ſed pecudes etiã fiunt exmares. Pulchritudine in=
 clyta, & prædicabili fuit inſignitus decore. admirabilis
 res ſatis, quod nõ illũ ſcetor uitabile reddidit fugiẽdumq;
 caprinus. Mater eum dilexit magna ſi nepotẽ ut auia, res
 ſimplex: ſin theatra ut percrepẽt, infamis et flagitioſa di=
 lectio eſt. Diligebat et Acdeſtis uenatorijs eũ muneribus
 locupletans. à ſemiuiro quidem nullum eſſe poterat peri=
 culum caſtitatis: ſed quid Midas horruerit, nõ eſt facile ſu
 ſpicantibus exiſtimare. Iſtis mater eſt ingreſſa tum mox=
 nibus. admiramur quidem in hac parte uires, & fortitu=
 dinem numinis: ſed culpamus negligentiam regis, quod
 cum legis meminifſet & ſati Atys, fecerit hoſtibus minus
 prouidã ciuitatem. Nuptialia celebrantibus nota furias
 Acdeſtis

Accestis, insaniamq; subijcit. si Midas rex offenderat, qui uxore adolescentulū uinciebat: quid admiserat gallus, qd pellicis filia, ut ille se uiro, hæc mammariū honestate priuaret? tibi habe hæc inquit, propter quæ res tantas animorū subuersionib. cōcitasti. nesciremus adhuc omnes quid in adulti corpore furor desiderasset Accestius, nisi puer abscissæ satietatis obiecisset offensam. Quid dicitis ò gentes: quid huiusmodi deditæ opinionib. nationes: nōne cū ista promūtur, arripit uos pudor, & tantarū uerecundia sceditatum? Nos auemus à uobis quid de dijs dignū uel audire, uel discere: at uero uos nobis mammariū expromitis exectiones, amputationes uirilū ueretrorū, iras, sanguinem, furias, interitus uirginum uoluntarios, & ex sanguine mortuorū flores, atq; arbores procreatas. Dicite ò iterum, ergone deum mater genitalia illa disiecta, cū floribus ipsa per se mœres officiosa sedulitate collegit, ipsa sanctis manibus, ipsa diuinus cōrectauit ac sustulit flagitiosi operis instrumenta scēdīq; abscōdenda etiā mandauit terræ? ac ne nuda in gremio diffuerēt sic soli, priusquā ueste uelaret, ac tegeter, lauit utiq; balsamis, atq; unxit? Vnde enim uiolæ nasci potuissent, odore nisi putorē membri unguentorū illa suffectio temperaret? Cum historias que so perlegitis tales, nōne uobis uidemini aut textriculas puellas audire tædiosi operis circūscribentes moras: aut insanitibus credulis auocamenta queritātes anus longæuas, & uarias fictiones sub imagine ueritatis expromere? Cū loque locutus est Accestis, ut amato restitueret uitam. annuere Iuppiter recusauit, quia fatis potentioribus prohibebatur: ac ne esset omnino durissimus, unā largitus est gratiā

ne putore corpus dissolueretur ullo, succrescerent comæ
semper, minimissimus digitorum solus ut in corpore uiue-
ret, solus motus perpetuos exhiberet. Hoccine quisquam
admisserit, aut credulitatis assensioe firmarit, pilum in mor-
tuo crescere, partem interisse, & seiunctum à lege putredi-
nis immortale corpus adhuc usque durare? Vrgere uos iam
dudum ad istius rei comparationem possemus, nisi stultitiæ
pars esset, & talia discere, & huiusmodi rerum indicia po-
stulare. Sed historia hæc falsa est, neque ullam continet ueritatis
in se partem. Nostra quidem nihil interest, quorum
causa contenditis exterminatos esse à terris deos: utrumne
sit constans, & fidei firmitate conixa: an contra mendaciter,
& falsitatis alicuius fictione composita. Nobis enim scitis
est, quibus hodie manifestare propositum est, numina ista,
quæ promittis, si sunt usquam genitum, atque irarum seruo-
ribus incallescunt, non magis à nobis, quam à uobis accipere
offensionum furialium causas: & esse illam in rebus, & à uo-
bis in commentariis relatam, & à uolentibus quotidie per
legi, & futuri temporis perstructionem per ordinem succe-
dentium tradi. Quæ si utique uera est, nullam uidemus subesse
rationem, cur nobis irasci perhibeatur dii caelites, cum tur-
pitudines illorum tantas neque prodiderimus, neque in literis
contulerimus ullas, neque in publicam testificationem sacro-
rum celebritatibus miserimus. Sin autem (ut reminis) falsa
est, & mendacis interpolata fallacibus, ambigere homi-
num nullus potest, quin causa uos sitis offensa, qui uel ta-
lia quosdam describere siueritis, aut conscripta durare se-
culorum in memoria sitis passi. Et tamen qui potestis falsitatis
arguere conscriptionem istam, cum ipsa sacra sint tes-

testimonio, quæ per cursus annuos factitatis, & credi à uobis esse uera, & explicatæ fidei iudicari? Quid enim sibi uult illa pinus, quam semper statis diebus in deum matris intermittitis sanctuario? Nónne illius similitudo est arboris, sub qua sibi furès manus & infelix adolescētulus intulit, & genitrix diuum in solatiū sui uulneris consecrauit? Quid lanarum uellera, quibus arboris colligatis et circū uoluitis stipitem? Nónne illarum repetitio lanarū est, quibus iam deficientē contexit, & teporis aliquid rata est se posse membris conciliare frigentibus? Quid cōpti uiolaccis coronis, & redimiti arboris ramuli? Nónne illud indicant, uti mater primigenijs floribus adornauerit pinū miserabilis indicem testimoniūq; fortunæ? Quid pectoribus applo dentes palmas passis cum crinibus galli? Nónne illos referunt in memoriā luctus, quibus mater turrata cū Accesti lachrymabili puerū prosecuta est eiulatu? Quid temperatus fābæ alimonio panis, cui rei dedistis nomē castus: nónne illius tēporis imitatio est, quo se numen ab Cæreris fruge uiolentia mœroris abstinuit? Aut si ea, quæ dicimus, non sunt ita, uos ediffertate, uos dicite: eutrati isti, mollesq; quos interesse uobiscum in istius numinis uideamus sacris, quidnā istic habeant negocij, solitudinis, curæ: & cur more lugentiū cædant cū pectoribus lacertos, & fortunam imitentur in lamentabili constitutorū sorte? Quid coronæ? quid uiolæ? quid uolucra molliū uelamēta lanarum? Cur ad ultimum pinus ipsa paulo ante in dumis inertissimum nutans lignū, mox ut aliquod præsens atq; augustissimū numen, deum matris cōstituatur in sedibus? Aut enim hæc causa est, quam in uestris scriptis & com-
 mentarijs

mentarijs inuenimus: & manifestū uos est nō diuinis con-
ficere cærimonias, sed imaginē tristium redintegrare ge-
storum: aut si alia ratio est, quam mysterij nobis abnega-
uit obscuritas, & ipsa quoq; necesse est turpitudinis alicu-
ius participetur infamia. Quis est enim, qui credat hone-
statis aliquid in ea re esse, quam ineant uiles galli, effæmi-
nati conficiant exoleti? Postulat quidem magnitudo ma-
teriæ, atq; ipsius defensionis officium, ut similiter cæteris
turpitudinū species persequamur: uel quas produnt anti-
quitatis historiæ, uel mysteria illa continent sancta, qui-
bus initijs nomen est, & quæ non omnibus uulgo, sed pau-
corū taciturnitatib. tradūtur: sed sacrorū innumeri ritus,
atq; affixa deformitas singulis, corporaliter prohibet uni-
uersa nos exequi. quinimmo, ut uerū exprimamus, à qui-
busdam nos ipsi consilio, & ratione desectimus: ne dum
explicare contendimus cuncta, expositionis ipsius con-
taminationibus polluamur. Fœdam igitur Fatuam, bona
quæ dicitur dea, transeamus: quam myrteis cæsam uirgis,
quod marito nesciēte seriam meri ebiberit plenam, Sex-
tus Clodius indicat sexto de dijs græco: signūq; monstra-
ri, quod cum ei diuinam rem mulieres faciunt, uini ama-
phora constituatur oblecta: nec myrteas fas sit inferre
uerbenas: sicut suis scribit in causalibus Butas. Sed & de-
os Cōferēteis pari more ac dissimulatiōe taceamus, quos
cum cæteris scribit Flaccus in humani penis similitudinē
uersos obruisse cineri, qui sub ollula fuerat factus exto-
rum: quem cū Tanaquil dimoueret Ethuriæ disciplina-
rum perita, surrexisset se deos, & neruis obduruisse diui-
nis: corniculæ inde impetrauisse captiuæ, ut intelligeret,

et agnosceret, quid sibi res uellent: O crisia prudentissima
 foeminam diuos inseruisse genitali: explicuisse motus cer-
 tos. Tunc sancta, & feruentia numina uim uomuisse Lu-
 cilij, ac regem Seruium natum esse Romanu. Bacchana-
 lia etiã prætermittamus immania, quibus nomē omopha-
 gijs græcum est: in quibus furore mentito, & sequestrata
 pectoris sanitate, circūplicitis uos anguibus, atq; ut uos
 plenos dei numine ac maiestate doceatis, caproru recla-
 mantiu uiscera, cruentatis oribus dissipatis. Necnō & cy-
 pria Veneris abstrusa illa inuita prætereamus: quoru con-
 ditor indicatur Cyniras rex fuisse: in quibus sumentes ea
 certas stipes inseruūt ut meretrici, & referuūt pballos pro-
 pitij numinis signa donatos. Obliuioni etiã Corybantia
 sacra donentur, in quibus sanctū illud mysteriū traditur:
 frater trucidatur à fratribus, interēpti ex sanguine apuū
 natum, prohibitu mensis olus illud apponi, ne à manibus
 mortui inexpiabilis cōtraheretur offensio. Sed et illa de-
 fistimus bacchanalia altera prædicare: in quibus arcana
 & tacenda res proditur insinuaturq; sacratis: ut occupa-
 tus puerilibus ludicris, distractus ab Titanibus Liber sit:
 ut ab ijsdem membratim sectus, atq; in ollulas cōiectus ut
 coqueretur: quem admodū iuppiter suauitate odoris ille-
 ctus, inuocatus aduolarit ad prandiū: compertaq; re gra-
 ui grassatores obruerit fulmine, atq; in imas tartari præ-
 cipitauerit sedes. cuius rei testimoniū, argumentūq; fortu-
 nae, suis prodidit in carminib. uates Thracius. Talos, spe-
 culum, turbines, uolubiles rotulas, et teretes pilas, & uir-
 ginibus aurea assumpta ab hesperidibus mala erat nobis
 consilium præterire: præteruchi illa etiã mysteria, quib.
 Phry=

Phrygia initiatur, atq; omnis gens illa, nisi nomen interpositū his Iouis prohiberet nos strictim iniurias eius ignominiasq; trāsire: nō quo nobis dulec sit tā scēdis inequitare mysterijs, sed ut ipsis uobis promptū etiā atq; etiam fiat: quid in eos cōgeratis iniuriæ, quorū profitemini uos esse custodes, uindices, ueneratores. Quondam Diespiter (inquiunt) cum in Cererē matrem libidinibus improbis atq; incōcessis cupiditatibus æstuarēt (nam genitrix hæc Iouis regionis eius ab accolis traditur) neq; tamen aude-ret id, quod procaci appetitiōe cōceperat, apertissima uipetere, ingeniosas cōmīscitur captiōes: quibus nihil tale metuentē castitate imminueret genitricē: fit ex deo tau-rus, & sub pecoris specie subsessoris animū atq; audaciā cœlans, in securam & nesciam repētina immittitur uifrens, agit incestus res suas, & prodita per libidinē fraude, intellectus & cognitus euolat, ardescit furijs, atq; indignationibus mater, spumat, anhelat, exæstuat, nec fremitum cōtinere tempestatēq; irarum ualens, ex continua passiōe primo, deinceps ut appellatur, assūpsit: neq; alia cordi est res ei, quā ut audaciā filij pœnis quibus potis est psequatur. Iuppiter satagit fractus metu: nec quib. remedijs leniat uiolatæ animos, repprit: fundit preces, & supplicat obstructæ sunt dolentis aures: allegatur deorū uniuersus ordo, nullius auctoritas tāta est ut audiatur: ad postremū filius uias satisfactionis inquirens, cōmīscitur remediū tale. arietem nobilem bene grandibus cū testiculis deligit, execat hos ipse, & lanato exiit ex folliculi tegmine. accedens mcerens, & summissus ad matrē, & tanquam ipse sententia condemnasset se sua, in gremiū proijcit, & iacit

hos eius . uirilitate pignoris uisa sumit animū mitiorem,
 & concipit, foetus reuocatur ad curā, parit mensē post
 decimum luculenti filiam corporis, quam ætas mortaliū
 consequens modo Liberam, modo Proserpinam nuncu-
 pauit: quam cum ueruecus Iuppiter bene ualidam, flori-
 dam, & succi esse cōspiceret plenioris, oblitus paulo ante
 quid malorū et sceleris esset aggressus, et temeritatis quā-
 tum, redit ad priores actus: & quia nefarium uidebatur
 satis, patrem cum filia cōminus uxoria cōiugatione mi-
 sceri, in draconis terribilem formam migrat: ingentibus
 spiris pauefactam colligat uirginem, & sub obtentu sero
 mollissimis ludit atq; adulatur amplexibus: fit ut & ipsa
 de semine fortissimi cōpleatur Iouis, sed non eadem condi-
 tione qua mater. nam illa filiam reddidit liniamentis de-
 scriptam suis, at ex partu uirginis tauri specie fusa Iouia-
 lis monumenta pellaciæ. Auctore aliquis desiderabit rei,
 tum illum citabimus Tarentinū, nouiūq; senarium, quem
 antiquitas canit dicens: Taurus draconem genuit, & tau-
 rum draco. ipsa nouissime sacra, & ritus initiationis ip-
 sius, quibus sebadijs nomen est, testimonio esse poterunt
 ueritati: in quibus aureus coluber in sinū dimittitur con-
 secratis, & eximitur rursus ab inferiorib. partibus, atq;
 imis: Nō esse arbitror necessariū sermone quoq; hic mul-
 to membra ire per singula, quantæq; insint in partibus
 prauis turpitudinum scatebræ flagitiorumq; monstrare.
 Quis est enim mortaliū uel exiguæ humanitatis sensum
 ferēs, qui nō ipse peruideat qualia sunt hæc omnia, quā-
 scelerata, quā scæda, quantasq; ignominias differant ex
 ipsis mysteriorū sacris, & ex sacrorum originibus inde-
 coris

toris? Iuppiter (inquit) exarsit in Cererem. Quid tantum quaeso de uobis Iuppiter iste (quicumque est) meruit, quod genus est nullum probri infame, adulterium nullum, quod in eius non caput uelut in aliquam congeratis uitem luteamq; personā? Matrimonij prodidit ius Leda: Iuppiter esse dicitur auctor culpae. uirginitatē Danae custodire nequiuit: furtum esse narratur Iouis. ad mulieris nomen properauit Europa, expugnator pudicitiae idem esse iactatur. Al. mēna, Electra, Latona, Laodamia, mille aliae uirgines, ac mille matres, cuiq; illis catamitus puer pudoris spoliatus est honestate: eadem ubiq; est Iuppiter fabula, neq; ullum turpitudinis genus est, in quo eius non nomen confociatis libidinibus conseratis: ut uideatur miserabilis prorsus nullam non esse causam ob aliam natus, nisi ut esset criminum sedes, maledictorum materia, locus quidam expositus in quem spurcitiā se omnes scenarum colluuiationibus deriuarent. quē tamen si diceretis cum extraneis habuisse cōmercium foeminis, impia res quidem, sed tolerabilis esset maleactionis iniuria. Etiamne in matrem, etiamne in filiam esserati pectoris appetitionib. adhinniuit? neq; illū sanctitas, aut reuerētia genitricis, horror etiam pignoris ex se sati, ab imagine potuit tam foedae cogitationis abducere? Vellem ita uidere patrem illum deorū iouem, eternam rerum atq; hominū potestātē, bubulis esse cohonestatum cornibus: hirsutas agitantem aures, cōtractis in ungulas gressib. ruminantē pallentes herbas, et ex parte postica caudā, suffragines, talos mollissimos perlitū, atq; intestina proluuie delibutū. Vellē inquā uidere (dicendum est enim sepius) torquentē illū sphydera,

Et qui pallidas nationes fragore perterret et prosternit: consecrantem ueruecū greges, inspicientē testiculos arietū nos, arripienē hos manu censoria illa atq; diuina: qua uibrare coruscōs ignes, et seuire fulminibus suetus est: tum deinde secreta rimantē feruenti snila, summotisq; arbutris circūiectas prolibus diripientē membranulas, feruentiq; adhuc matri uelut quasdam infulas eliciendae miserationis offerentē: deductum, pallidum, sauciū, simulantem doloris cruces, et ad fidem factō faciendā, arietino sanguine coinquinatum, et mēdacia uulneris lancis fasciis, linteolisq; contectū. Hoc cine audiri, et perlegi sub mundi hoc axe: et eos qui hęc tractant existimari se uelle pios, sanctos, religionūq; custodes: estne aliquod sacrilegiū hoc matus: aut ulla gēs inueniri tā irreligiosis potest opionibus prędita quam quę talia credit, aut accipit, aut sacrorū intimis in mysterijs prodit: Iuppiter ille (quicūq; est) si sentiret se esse, aut si ullo sensu afficeretur iniurię: nōne digna res esset propter quā iratus, et percitus terram nostris subduceret gressibus: solis lumina extingueret, atq; lunę, quinimmo res omnes in antiqua specię confunderet unitatis. Sed non sunt (inquit) reipublica nostrę hęc sacra. Quisnam istud dicit, aut quis reponit: Romanus, Gallus, Hispanus, Afer, Germanus, aut Siculus? Et qđ adiuuat causam, si uestra hęc non sunt, cum qui ea faciunt sint uestrarum partium: aut quid refert utrum ne ea probetis, necne: cū quę uestra sint propria, aut simili fecunditate, aut turpitudinis genere reperiantur esse maiore? Vultis enim cōsideremus mysteria et illa diuina, quę thesmophoria nominantur à gręcis: quibus gente ab attica san-

Ha illa peruigilia consecrata sunt, & pannychismi gra-
 ues: vultis inquam uideamus quas origines habeant, quã-
 ue causas, ut Athenas etiam probemus, ipsis humanitatis
 artibus studijsq; pollentes, tam in deos dicere contumelio-
 sa, quã dissent alij: nec minora ab his probra, quã ce-
 teris obijciantur à uobis, religionis sub specie publicari?
 Quodam (inquiunt) tempore cum in Siciliae pratulus pur-
 pureos legeret non dũ mulier flores, & adhuc uirgo Pro-
 serpina: cumq; illam per floream messem huc atque illuc
 passim lectionis cupiditas auocaret, per profundæ altitu-
 dinis speluncam rex profiliens maniam raptam uirginem
 secum uehit, & terram absconditur successibus rursus.
 Quod cum factũ nesciret Ceres, nec filia esset ubinam ges-
 tium, suspicaretur, intendit animum perditam toto in or-
 be conquirere: sumit faces geminas flammis comprehen-
 sas atnæis, quibus sibi prælucens, pergit ire qua situm ter-
 rarum in regionibus cunctis. in istius conquisitionis erro-
 re Eleusinos etiam peruehitur fines. pagus istud est nomen
 regione in Attica constituti qui illud temporis has partes
 incolebant terrigenæ, quibus nomina hæc fuerũt: Baubo,
 Triptolemus, capellarum Dysaules custos, Euboleus por-
 corum, gregis lanitij Eumolpus: à quo et gens fuit Eumol-
 pidarum, & dicitur clarum illud apud Cecropios nomẽ,
 & qui postea floruerunt caduceatores, hierophantæ, atq;
 præcones. Igitur Baubo illa, quam incolam diximus Eleu-
 sini fuisse pagi, malis multiformibus fatigatam accipit ho-
 spitio Cererem: adulator obsequijs mitibus: rescindi cor-
 poris rogat curam ut habeat: sitienti ardori oggerit po-
 tionem cynam, cyceonem quam nuncupat Græcia: auer-

satur, & respuit humanitatis officia mœrēs dea, nec eam fortuna perpetitur ualetudinis meminisse communis. Rogat illi, atque hortatur contra (sicut mos est in huiusmodi casibus) ne fastidium suae humanitatis assumat: obstinatissime durat Ceres, & rigoris indomiti pertinaciam retinet. Quod cum sepius fieret, neque ullis quiret obsequiis ineluctabile propositum fatigari, uertit Baubo artes, & quam serio non quibat allicere, ludibriorum statuit exhibere miraculis: partem illam corporis, per quam sexus foemineus & sobolem prodere, & nomen solet acquirere generi: eam longiore ab incuria liberat: facit sumere habitum puriorem & in speciem leuigari nondum duri atque striculi pusionis: redit ad deam tristem: & inter illa communia, quibus moris est frangere ac temperare mœrores, reteggit se ipsam: atque omnia illa pudoris loca reuelatis monstrat inguinibus: atque pubi affigit oculos diua, et inauditi specie solaminis pascitur: tum diffusior facta per risum aspernatam sumit atque ebibit potionē: & quod diu nequiuit uerecundia Baubonis exprimere, propudiosi facinoris extorsit obscœnitas. Calumniari nos improbe si quis forte hominum suspicatur, libros sumat threicij uatis, quos antiquitatis memoratis esse diuinæ: & inueniet nos nihil neque callide fingere, neque quo sint risui deum quærere atque efficere sanctitates: ipsos namque in medio ponemus uersus, quos Calliopes filius ore edidit græco, & cantando per secula iuri publicauit humano.

Sic effata, simul uestem contraxit ab imo

Obiectiq; oculis formatas inguinibus res,

Quas caua succutiens Baubo manu, nam puerilis

Olli uultus erat, plaudit, contrectat amice.
 Tum dea defigens augusti luminis orbes,
 Tristitias animi paulum mollita reponit:
 Inde manu poculum sumit, risuq; sequenti
 Perducit totum cyceonis leta liquorem.

Quid Erichtheo sati? quid ciues Mineruij dicitis? Auct animus scire quibus sitis eloquijs tam periculosa negocia defensuri, uel artibus habeatis quibus tam confosiss salutem dare personis, uulneribus, atq; causis. Non est ista falsa susceptio, nec delatione appetimini calumniosa: Eleustiorum uestrorum notas & origines producant turpes, & antiquarū elogia literarum: ipsa deniq; symbola, que rogati sacrorum in acceptionibus respondetis: ieiunauit, atq; ebibi cyceonem, exta sumpsi, & in calathum misi: ac cepi rursus, in cistulam transtuli. Ergone (ut promunt sancta illa atq; arcana mysteria) rapiuntur, & rapiunt dii uesperi? matrimonia copulant fraudibus appetita furtiuus? & repugnantibus, & inuitis decus uirginitatis eripitur? imminentes nesciuntur iniuriæ? quidnam raptis acciderit, ignoratur? amissi queruntur ut homines: & sub sole clarissimo cum lucernis & facibus orbis peragrunt uastitatem: afficiuntur, ægrescunt, lugentium sumunt sordes, & miseriarum insignia, atq; ut animum commodare alimonijs possint, uictuiq; sumendo, non ratio, non tempus, non sermo aliquis adhibetur grauis, aut affabilitas seria, sed propudiosa corporum monstratur obscenitas, obiectanturq; partes illæ, quas pudor communis abscondere. quas naturalis uerecundie lex iubet: quas inter aures castas siue uenia nefas est, ac sine honoribus appellare præfatis.

quid

ex cista, legit Iunius
 Ammian. l. 6. m. 23.
 pag. 289.

quid nam queso in specu tali, quid in pudendis fuit reuerendisq; Baubonis, quid foeminei sexus deam, & confimili formatam membro in admirationem conuerteret, atq; risum, quod obiectum lumini conspectuiq; diuino, & obliuionem miseriarum daret, & habitum in letiorem repentina hilaritate traduceret? O qualia, ô quanta irridentes potuimus, cauillantesq; depromere, si non religio nos gētis, & literarum prohiberet auctoritas? Iamdudum me fateor hesitare, circumhiscere, tergiuersari tricas (quem admodum dicitur) conduplicare tellenas, dum pudor me habet alma illa proferre mysteria, quibus in Liberi honorem patris ithyphallos subrugit græcia, & simulacris uirilium fascinorum territoria cuncta florescunt. Quid sit istud, obscurum est forsitan, & qua fiat ratione disquiratur: quisquis istud ignoras, discite: atq; admiratus res tantas puris semper in sensibus meticolosa obseruatione custodi. Cum inter homines (inquiunt) esset adhuc Nysius et & semeleius Liber, nosse inferos expetiuit, & sub tartari sedibus quidnam rerum ageretur, inquirere: sed cupiditas hæc eius nonnullis difficultatibus impediabatur: quod quæiret ac pergeret incititia itineris nesciebat. Prosumnus quidam exoritur ignominiosus amator dei, atq; in nefarias libidines satis pronus, qui se ianuam ditis, atq; acherusios aditus pollicetur indicaturum, si sibi gereret morē deus, atq; uxorias uoluptates pateretur ex se carpi. Deus facilis iurat potestatis futurum ac uoluntatis se eius, sed cum primum ab inferis compos uoti atq; expeditionis redisset, uiam comiter Prosumnus edisserit, atq; in limine ipso prostituit inferorum. interea dum Liber Stygem, cerberum, furias,

furias, atque alias res omnes curiosa inquisitione collustrat, ex uiuentium numero index ille decidit, atque ex more sepelitur humano: emergit ab inferis euhyus, & recognoscit extinctum ducem. Qui ut fidem completeret pacti, & iurandi solueret religione se iuris, locum pergit ad fureris, & ficorum ex arbore ramum ualidissimum præsecans, idolat, runcinat, leuigat, & humani speciem fabricatur in penis: figit super aggerem tumuli, & postica ex parte nudatus, accedit: subdit, insidit. Lasciua deinde luxuriantis assumpta, huc atque illuc clunes torquet, & meditatatur ab ligno pati, quod iam dudum in ueritate promiserat. Ac ne quis forte à nobis tam impias arbitretur confictas res esse, Heraclito ut testi non postulamus ut credat, nec mysterijs uolumus quid super talibus senserit ex ipso accipiat lectione, totam interrogat Græciam, quid sibi uelint ithyphalli, quos per rura, per oppidamos subrigit & ueneratur antiquus? inueniet causas eas esse quas dicimus, aut si fuerit pudicum ueritatem simpliciter explicare, quid obscurare, quid tegere causam ritus, atque originem proderit? cum criminatio ipsa religionis in res sit. Quid dicitis ò gentes, quid occupatæ, quid deditæ temporum uenerationibus nationes? Ad hæc ne nos sacra, flammis, exilijs, cædibus, atque reliquo genere suppliciorum compellitis, & crudelitatis metu: hoscine nobis deos importatis, insinuatis, infligitis: quorum similes nec uos esse, neque alium uelitis quenquam sanguinis uobis gradu, & iure familiaritatis adiunctum? Potestisne impubibus, & prætextatis uestris, quas Liber induxerit pactio nes suis cum amatoribus indicare? Potestis uestras nurus, quinimmo

quinimmo vobis matrimonio cōiugatas ad uerecundians
 Baubonis impellere, atq; ad pudicas Cereris uoluptates?
 Vultis uestri iuuenes sciant, audiant, discant Iuppiter ipse
 qualis in unam exiit atque alteram matrem? Vultis ad
 ultæ uirgines, robustiq; adhuc patres, idem iste in filiã qua
 luserit arte cognoscant? Vultis germani iam feruidi, atq;
 ex iisdem seminibus fratres, eundem rursus accipiant con
 cubitus lectulos non esse aspernatum fororis? Ita ergo nõ
 protinus ab huiusmodi fugiendum dijs longe, ac ne irre
 pat in animum tam impuræ religionis obscœnitas, audien
 tia tota claudenda est? Quis est enim mortalium tam pu
 dicitis moribus institutus, quem non ad huiusmodi furias
 deorum documenta proritent? Aut qui suas comprimere
 cupiditates à cognatis ualeat reuerendisq; personis, cum
 apud superos sanctum nihil in libidinum uideat confusio
 ne seruatum? Vbi enim primam perfectamq; naturam in
 tra fines constiterit iustos cupidinẽ suam nõ ualuisse fre
 nare, cur non in promiscuos appetitus effundat se homo,
 & ingenta fragilitate præceps datus, & magisterio san
 ctæ diuinitatis adiutus? Iam dudum me fateor reputantem
 mecum in animo rerum huiusmodi monstra, solitum
 esse mirari audere uos dicere quenquam ex his atheum, ir
 religiosum, sacrilegum, qui deos esse omnino aut negent,
 aut dubitent: aut qui eos homines fuisse contendant, et po
 testatis alicuius & meriti causa deorum in numerum re
 latos: cum si uerum fiat atque habeatur examen, nullos
 quàm uos magis huiusmodi par sit appellationibus nun
 cupari, qui sub specie cultionis plus in eos ingeratis male
 dictionum & criminum, quàm si aperte hoc facere con
 fessis

fesis maledictionibus combibissetis? Deos esse qui dubi-
 tat, aut esse omnino qui negat, quamuis sequi sententias
 immanes opinionum uideatur audacia, sine ullius tamen
 insectatione personæ fidem rebus non accommodat inuo-
 lutis: & qui generis asseuerat eos fuisse terreni, quamuis
 eos priuet sublimitate cœlitum, subcisiuis tamen accumul-
 lat laudibus: siquidem illos diuinitatis ad meritum bene-
 ficij autumat, & uirtutum admirationibus subleuatos.
 Vos uero qui uindices, & eorum contenditis immortali-
 tatis esse propagatores, unum ex his quempiam præter-
 isis, transistis uestris maledictionibus inuulneratum? aut
 genus ullum est probri tam communi existimatione dam-
 nabile, quod in eos conferre metueritis, uel nominis sal-
 tē auctoritate tardati? Quis caduca & mortalia corpora
 deos edidit amasse? non uos? Quis illa furta dulcissima in
 alienis genalibus perpetrasse? non uos? Quis cum matri-
 bus liberos, quis cum suis uirginibus rursus patres insau-
 stos miscuisse concubitus? non uos? Quis scitulos pusio-
 nes, atq; adultos uenustissimis lineis, appetitos esse iniuste?
 non uos? Quis abscissos, quis exoletos, quis uersipelles,
 quis fures, quis in uinculis habitus, quis in catenis, quis de-
 nique fulminibus appetitos, quis uulneratos, quis obijisse
 supremos dies, sepulturas etiam meruisse terrenas? non
 uos? Cum igitur à uobis tot & tanta conflata sint deorum
 in contumelijs crimina, audetis obijcere nostri nominis
 causa numinum esse offensas mentes, cum iam dudum uos
 liqueat irarum esse tantarum reos, & diuinæ indignatio-
 nis auctores? Sed erras (inquit) & laboris, satisq; te esse
 imperium, indoctum, ac rusticum ipsa rerum insectatio-
 ne

ne demonstras. Nam istæ omnes historiae, quæ tibi turpes videntur, atque ad labem pertinere diuina n. myst. ria in se continent sancta, rationes miras, atque altas: nec quas facile quiuis possit ingenij uiuacitate pernoscere. Neque enim quod scriptum est, atque in prima est positum uerborum fronte, id significatur, & dicitur, sed allegoricis sensibus, & subditiuis intelliguntur omnia illa secretis. Itaq; qui dicit cum sua concubuit Iuppiter matre, non incestus significat aut propudiosas Veneris complexiones, sed to uem pro pluuia, pro tellure Cererem nominat: Et qui rursus perhibet lasciuias eũ exercuisse cum filia, nihil de foedis uoluptatibus loquitur, sed pro imbris nomine ponit Iouem, in filia significatione sementem. Sic & ille, qui raptam Dite à patre Proserpinam dicit: nõ ui Cereris in turpissimos appetitus uiraginem dicit raptam, sed quia glæbis oculimus semina, isse sub terras deam, & cum Orco significat fœdera genitæ conciliare foeturae. Consimili ratione & in historijs cæteris aliud quidem dicitur, sed intelligitur aliud, & sub uulgari simplicitate sermonis latent ratio secreta, & altitudo inuoluta mysterij. Argutæ sunt, ut apparet, atque acumina hæc omnia, quibus fulcere solenne est malas in iudicijs causas. Quinimmo (ut uerius dicam) sophisticarum disputationũ colores, non quibus uerum, sed imago & species ueri semper, atq; umbra conquiritur. Nam quoniam rectas accipere lectiones pudet, dedecet, inclinatum est in has partes ut alia subijceretur res alij, & in speciem decoris, turpitudinis interpretatio cogeretur. Sed quid ad nos istud, an alij sensus, aliæq; sententiæ conscriptionibus uanis subsint: Nobis enim satis

tis est, qui deos à uobis scelerate contendimus impieq; tra-
 ctari, quod scriptum est, quod auditur accipere, nec cura
 re in abdito quid sit cum contumelia numinū non in ob-
 scura sensuum mente, sed in uerborum eminentium signi-
 ficatione teneatur. Ac ne tamen uideamur inspicere qua-
 le sit istud quod dicitur nolle: primum illud à uobis (si mo-
 do commodare patientiam uultis) exquirimus primum,
 allegorico genere uel scripta hæc esse, uel eodē modo in-
 telligi oportere, unde est uobis cognitum, uel unde intima-
 tum in consilium scriptores aduocare? uos scilicet tum in
 eorum pectoribus latitabatis, cum pro alijs res alias inter
 ueritate capta subdebant? Deinde si illi rationis alicuius,
 & religionis metu mysteria illa cōuoluerē tenebrosa ob-
 scuritate uoluerunt, quantum uobis audaciæ est, ut quod
 illi noluerunt, uos uelit̄is intelligere: uos scire & cuncto-
 rum substernere notioni, quod illi frustra uerbis minus ue-
 rum significantibus occulerūt? Sed, ut uobis assentiamur
 in fabulis his omnibus ceruas pro Iphigenijs dici, unde ta-
 men uobis liquet, cum allegorias istas uel explanatis, uel
 panditis, eadē uos interpretari, eademq; sentire, quæ sub
 tacitis cogitationib. ipsis ab historicis sensa sunt, nec per
 uoces proprias, significationib. sed alijs explicata? Vos Io-
 uis, & Cereris coitum, imbrem dicitis dictum telluris in
 gremium lapsum: potest alius aliud & argutius fingere,
 & ueri cum similitudine suspicari: potest aliud tertius, po-
 test aliud quartus, atq; ut se tulerint ingeniorum opinan-
 tium qualitates, ita singulæ res possunt infinitis interpre-
 tationibus explicari. Cum enim è rebus occlusis omnis i-
 sta quæ dicitur allegoria sumatur, nec habeat finem cer-

tum, in quo rei quæ dicitur, sit fixa atque immota sententia, unicuique liberum est in id quod uelit attrahere lectionem, & affirmare id positum, in quod cum sua suspitio et coniectura opinabilis duxerit. Quod cum ita se habeat, qui potestis res certas rebus à dubijs sumere atque unam adiungere significationem dicto, quod per modos uideatis innumeros expositionum uarietate deduci? Denique si ad commodum ducitis, etiam illud à uobis repetita interrogatione conquirimus, omnes de his fabulas existimetis, id est singulas totas ambifarias ac bilingues, & uersipellis esse scriptas modis an alias earum partes nihil ambiguum dicere, alias uero multifidas atq; allegorici tegminis superiectione uelatas? Si enim ad finem à capite textus omnis expositionis & series obtentionibus allegoricis clausa sunt, ediffertate: mōstrate quid pro rebus singulis, quas unaquæque cloquitur fabula, supponere debeamus, & promere, quasq; in res alias atq; intelligentias uocare. Ut enim Iouem pro pluuia, Cererem (uerbi causa) pro terra uultis audire & pro Libero, ac patre Dite, submersionem seminis atq; iactum: ita dicere uos conuenit, quid pro tauro debeamus accipere, quid pro indignatione Cereris atque ira: quid sibi uelit primo uerbum, quid Iouis solliciti supplicatio? Quid allegati cœlites nec auditi? quid exæctus aries? quid exæcti arietis proles? quid satis factio his facta? quid quæ rursus gesta sunt libidine obscœniore cum filia: consimiliter & in altera fabula ennea nemos, & flores, quid sint? quid sumptus ignis ex ætæna, comprehensæq; istæ facès? quid peragratio cum his orbis? quid Attica regio? quid Eleusinius pagus? quid Baubonis tugurium

atq;

atq; hōspitiū rusticanum? quid cyceonis significet potio?
 quid aspernatio potionis? quid nouatio, & reuelatio pu-
 dendorum? quid spectaculi flagitiosa dulcedo, & ex re-
 medijs talib. orbitatis obliuio cōparata? Quod si pro his
 omnibus quod oporteat subijci rerum immutatione mon-
 stratis, erit ut uobis assensum super tali asseueratione tri-
 buamus: sin autem singula in singulis neq; potestis oppo-
 nere, nec ad rerum uocare contextum: quid allegorijs ob-
 scuratis honestis id, quod simpliciter scriptum est, & com-
 munem ad intelligentiam publicatum? Nisi fortē dicetis
 non toto in historie corpore allegorias has esse, ceterum
 partes alias esse communiter scriptas, alias uero duplici-
 ter, & ambifaria obtentione uelatas. Urbana est ista sub-
 tilitas, & quibuslibet brutis patens. Nam quia cūcta, quę
 scripta sunt, inexpeditissimum uobis est traducere, inuer-
 tere, deriuare, eligitis quaedam uestrę conuenientia uolūtati,
 & ex ipsis obtinere contenditis nothas atq; adulte-
 ras lectiones interiori esse superpositas ueritati. Quod
 tamen ut uobis ita sese habere (quemadmodū dicitis) an-
 nuamus, qui scitis, aut unde cognoscitis, utra pars sit sen-
 tentijs historie scripta simplicibus, utra uero sit dissonis
 atque alienis significationibus tecta? Potest enim fieri, ut
 quod uos existimatis sic esse, aliter se habeat: aut quod ali-
 ter creditis, conceptionibus alijs contrarijsq; prolatum
 sit. Vbi enim dicitur in unius materie corpore pars esse al-
 legorice scripta, indubitabili altera sermone, rectoq; nec
 inest in re signum, quo differentia iudicari ambiguum
 possit simpliciterq; dictorū, tam potest quod simplex est,
 ambiformiter dictū existimari, quā quod ambigue scri-

ptum est, reclusis esse obtensionibus credi. Quod quidem quo genere aut fiat, aut fieri posse credatur, intelligere confitemur minime posse. Inspiciamus enim quod dicitur hoc modo. In nemore inquit, Ennensi quondã flores Proserpina lectitabat. Integrum adhuc istud est, & recta pronuntiatione prolatum: nam & nemus & flores quid sint, quid Proserpina, quid uirago, cunctis indubitabiliter notum est. Emicuit Summanus è terris curru quadrijugo uetitatus: simplex & hoc aequè est: nam quadrigæ, currus, atque Summanus interpretationem desiderant nullam. Improuisus Proserpinam rapuit, & sub terras secum auxit: seminis (inquit) abstrusio raptione in Proserpina nuncupatur. quid accidit quæso, ut in aliud conuerteretur historia? semen Proserpina diceretur? ut quæ uirago iam dudum florum in lectionibus habebatur, postquam sublata & rapta est, significationem coeperit habere sementis? Iuppiter (inquit) in taurum uersus, concubitus matris suæ Cereris appetiuit: ut expositum supra est, nominibus his tellus & labens pluuia nuncupatur. Legem allegoricam uideo tenebrosis ambiguitatibus explicatam. Iratæ Ceres est, & exarsit, & arietis proles pro pœna atque ultione suscepit. Hoc iterum uideo communibus in proloquijs promptum: nam & ira, & testes, satisfactio, suis hic moribus, & conditionibus dicta sunt. Quid ergo hic accidit, ut ab Ioue qui pluuia, & ab Cerere, quæ appellata est terra, res transiret ad uerum Iouem, atque ad rerum simplicissimam dictionem? Aut igitur debent allegorico genere omnia esse scripta, & posita, demonstrandaq; uersa nobis: aut genere isto conscriptum est nihil: quoniã esse

esse quod creditur, quasi parte ex historia non uidetur. Allegorico genere scripta sunt hæc omnia. Minime istud uidetur certum. queritis qua ratione, qua causa? quia omne quod gestum est, & in alicuius operis euidencia constitutum est, conuersionem non potest in allegoriam duci: neque enim potest infectum esse, quod factum est: aut rei gestæ natura in alienam potest degenerare naturam. Nunquid bellum Iliacum in Socraticam uerti condemnatio- nem potest? aut pugna illa Cænensis proscriptio fieri crudelitasq; Syllana? Potest quidem proscriptio (quem admodum Tullius ludit) pugna dici, appellariq; Cænensis. Sed quæ gesta est audum pugna esse non potest, eademq; proscriptio, neque enim quod gestum est, potest aliud (ut dixi) quam id esse quod gestum est, aut in alienam migrare substantiam id, quod in ui propria, atq; in sui generis qualitate defixum est. Vnde igitur probamus historias has omnes rerum esse gestarum conscriptiones? Ex solennibus scilicet sacris atque initiorum mysterijs: uel quæ statis sũt temporibus, ac diebus, uel quæ in abdito tradunt gentes, moris proprii perpetuitate seruata. Neque enim credendum est sine suis originibus hæc esse frustra, atque inania fieri: nec habere coniunctas primis institutionibus causas. Pinus illa solenniter quæ in matris infertur sanctum deæ, nonne illius imago est arboris, sub qua sibi Atys uirum de mens genitalibus abstulit? & quam memorant diuam in solatium sui consecrauisse mæroris? Ithyphallorum illa sacinorumq; subrectio, quos ritibus annuis adorat & celebrat Græcia, nonne illius facinoris similitudinem refert, quo se à debito Liber liberauit? Eleusina illa myste-

*Curio pro Ser. Rufio.
33. va.*

ria, & sacrorum reconditi ritus, cuius memoriam continent? nonne illius erroris, quo in filie conquisitione Ceres fessa, oras ut uenit ad Atticas, triticeas attulit fruges? nebridarum familiam pellicula cohonestauit hinnule: & illud spectaculum maximum Baubonis in inguinibus risit: aut si alia causa est, nihil ad nos istud, dummodo causa cuncta ista confiant. Neque enim credibile est, nullis antecedentibus causis suscepta hæc esse: aut insanire iudicandum est Atticos, qui sibi ritum religionis affixerint conflatum rationibus nullis. Quod si liquet, & constat, id est si rebus actis mysteriorum causæ atque origines effluunt, in allegoricas species nulla possunt conuersione traduci. quod enim factum, gestum est, infectum non potest fieri rerum prohibente natura. Et tamen ut uobis ita se habere assentiamur res istas, id est, ut historiae aliud uerbis sonent nescio quid, aliud more hariolantium dicant, ita non animaduertitis, non uidetis quanta istud dicatur & cum ignominia fieri, contumeliaq; diuorum? an iniuria grauior ulla potis est reperiri, quam terram, & pluuiam, uel quodlibet aliud (nihil enim refert quæ fiat interpretatione conuersio) Iouis & Cereris dicere atque appellare concubitum? & cum deorum criminibus labem imbris è caelo, & telluris significare madorem? Potest irreligiosius quippiam uel existimari, uel credi, quam semina terris mersa, uel quodlibet aliud (nihil enim similiter refert) raptum Proserpine dicere, & cum nota Diis patris rei rusticae dei proloqui? Nonne millies optatius fuit elinguem fieri atque mutum, atque scaturiginem istam uocis, & strepitum sædæ loquacitatis amittere, quam deo-

rum nominibus res appellare turpissimas? quin immo turpibus deorum factis negocia significare uulgaria? Antea mos fuerat allegoricas dictiones honestissimis sensibus obumbrare, res turpes, & foedas prolata, honestorum conuestitior dignitate. At uero uobis auctoribus per turpitudinem dicuntur res graues, & castitate pollentia obscœnis commorantur in uocibus: ut quod olim grauitas foedæ rei uercundia contegebatur, nunc scurriliter, turpiterq; dicatur digna res elocutione mutata. Quod in adulterio dicimus Martem (inquit) & Venerem Vulcani esse circumretitos arte, cupiditatem dicimus atque iram, ui pressas consilioq; rationis. Quid enim prohibebat, quid obstabat unamquamq; rem uerbis, & suis significationib. promerere? immo quid urgebat cum nescio quid indicare per cõmentarios et scripta uoluisset, nolle illud intelligi quod indicaret: sed contrarias res simul una expositione suscipere, studium docere cupientis, & nolentis ostendere malignitatem? an deos adulteros dicere periculũ habuit nullum? Prolatio cupidinis atq; iræ, linguam & os fuerat obsceno coinquinatura contactu? Quod si utiq; fieret, & allegoricæ cœcitatib. obumbratio tolleretur, & facilis ad discendum res esset, & deorum dignitas conseruaretur illesa. Nunc uero cum dicitur in Martis & in Veneris uindictione uitiorum esse significata cõpressio, peruersissime res duæ simul iisdem temporibus fiunt, ut & foedæ rei species intellectum subijciat honestatis, & prius animum turpitudine quàm religionis alicuius perstringat auctoritas. Nisi forte dicetis (hoc enim solum restat, quod à uobis posse uidetur opponi) deos sua mysteria nolle ab homini-

bus sciri: & iccirco historias ambagibus esse allegoricis
 scriptas. Et unde uobis est liquidum, quod hominibus su-
 peri nolint sua mysteria publicari? Vnde illa uos scitis,
 aut cur ea dissoluere in allegoriarum explanationem cu-
 ratis? Ad extremum & ultimum, quid sibi dii uolunt, ut
 honesta cum nolint, turpissima de se dici atque indecora
 patiantur? Atque cum nominamus, solem (inquit) signifi-
 camus, & dicimus: sed si Atys sol est (quemadmodum con-
 numeratis, & diciis) quis erit Atys ille, quem in Phry-
 gia genitum uestrae produnt atque indicant literae? quem
 passum esse res certas, fecisse item res certas: quem in spe-
 ctaculis ludicris theatra uniuersa nouerunt, cui inter sa-
 cros cultus res uidemus fieri specialiter annuas, nomina-
 timque diuinas? utrumne ab sole ad hominem, an ab homi-
 ne ad solem uocabuli huius facta translatio est? Si enim no-
 me istud principaliter habet originem solis, quid tandem
 de uobis sol aureus meruit, ut ei cum semiuiro faceretis
 uocabulum istud esse commune? sin hirquinum, & Phry-
 gium est, quid Phaetontis genitor, pater huius luminis &
 claritatis admisit, ut abisso ab homine dignus uideretur
 uocari, & augustior fieret euirati corporis nuncupatio-
 ne signatus? Sed quid sit istud, iam promptum est omnibus:
 nam quia talium scriptorum, historiarumque uos pudet,
 nec aboleri uidetis posse ea quae sunt saepe semel in com-
 metarios relata, niuimini cohonestare res turpes, atque om-
 nibus argutiarum modis pro rebus subditis uerborum in-
 uertitis corruptisque naturas: atque ut olim accidere male
 sanis asolet, quorum turbida uis, morbi sensum, atque intel-
 ligentiam depulit, confusa atque incerta iactatis, & inani-
 per

per rerum fragmenta bacchamini. Esto in Iouis & Cereris
 coitu irrigatio sit significata telluris: occultatio seminis
 patris in Ditis raptu, uina per terras sparsa distractis in
 uisceribus Liberi, cupiditatis & temeritatis compressio,
 colligatio dicta sit adulteriorum Veneris atque Martis.
 Sed si fabulas has uultis more esse allegorico scriptas, quæ
 cæteris fiet quas non uidemus posse uersuras in huiusmo-
 di cogi. Quid enim subiiciemus pro illis festibus, quos sic
 per aggerem tumuli semeleia sobolis origo contorsit? Et
 quid pro illis Ganymedibus partis, atque in libidinum ma-
 gisteria substitutis? Quid pro illa conuersione formiculae,
 in quam Iuppiter maximus uastitatis suæ linamenta con-
 traxit? Quid pro cyenis, & satyris? quid pro aureis im-
 bribus, in quos idem se pellax fraude induit per fida for-
 marum uarietatibus ludens? Ac de de Ioue solo loqui ui-
 deamur uoluisse, in amoribus numinum reliquorum esse
 allegoriæ quæ possunt? quæ in mercenarijs conditioni-
 bus, ac seruitutibus? quæ in uinculis, orbibus, plancti-
 bus? quæ in cruciatibus, uulneribus, sepulchris? in quo cū
 unam contrahere possent culpam conscriptione de supe-
 ris tali, addidisset (ut dicitur) gægrenam, cum deorum no-
 minibus appellauisset res turpes, & uocabulis rursus de-
 os rerum conquinauisset infamium. Quod si adesse hic e-
 os, aut esse illos usquam cognitione indubitabile credere-
 tis: in mentione illorum facienda præstringeret uos me-
 tus: & tanquam uos audirent, uestras quæ acciperent uo-
 ces, ita credi oportuit, & haberi in cogitatione defixum.
 Apud enim homines officiosis religionibus deditos non
 ipsi dii tantum, uerum etiam nomina debent esse deorum

reuerenda: quantumq; est in ipsis, qui consentur his nominibus, tantum esse par est in eorum appellationibus dignitatis. Ad ueram iudicij formam, & in illa estis reprehensionis parte, quod in usu sermonis uestri Martem pro pugna appellatis, pro aquis Neptunum, Liberum patrem pro uino, Cererem pro pane, Mineruam pro stamine, pro obscenis libidinis Venerem. Quæ est enim ratio, ut cum suis ceteri appellationibus res possint, nominibus cognominentur deorum? & ea fiat numinibus contumelia, quæ nec homines sustinemus, si nostra quis nomina res ducat, atq; inuertat in friuolas? Sed oratio sordida est, uerbis fuerit polluta si talibus. Verecundia laude condigna, erubescitis panem & uinum nominare, & pro coitu Venerem non metuitis dicere.

ARNOBII DISPUTATIO
num aduersus Gentes Liber VI.

NVNC quoniam summatim ostendimus, quam impias de dijs uestris opinionum constitueritis infamias, sequitur ut de templis, de simulachris etiã, sacrificijsq; dicamus: deq; alia serie, quæ his rebus annexa est, & uicina copulatione coniuncta. in hac enim consuestis parte crimen nobis maximum impietatis affigere: quod neq; ædes sacras uenerationis ad officia construamus, non deorum alicuius simulachrum constituamus, aut formam: non altaria fabricemus, non aras, non caesorum sanguinem animanti uiridemus, non thura, neque fruges salvas, non denique ui

num liquens paterarum effusionibus inferamus: quæ qui dem nos cessamus non ideo uel ex adificare, uel facere tanquam impias geramus & scelerosas mentes, aut aliquem sumpserimus temeraria in deos desperatione contemptum: sed quod deos arbitramur, & credimus (si modo dii certi sunt, & nominis huius eminentia præditi) honorum hæc genera aut risui habere, si rideant, aut indignè perpeti, si motibus exasperentur irarum. Vt enim noscatis quid de isto nomine sentiamus, iudicijque simus cuius, existimamus nos eos (si modo dii certi sunt, ut eadem rursus sociatèq; dicantur) cunctarum esse debere perfectarumq; uirtutum, sapientes, iustos, graues (si modo nulla est culpa quod eos laudibus accumulamus humanis) intestinis pollentes bonis, nec extraneis administrandis indigere: quod illis integritas inoffensa beatitudinis compleatur: ab affectibus cunctis, & cunctis perturbationibus liberos: non ira efferuere, non ullis cupiditatibus excitari, calamitatem irrogare nullis, non ex malis hominum crudelem accipere uoluptatem, non terere portentis, non prodigiosas ostentare formidines, non uotorum debitis habere obnoxios & obligatos, nec piaculares hostias signis minacibus postulare, non pestilentias, non morbos, corruptione aeris inducere, non adurere siccitatibus fruges, non cædibus interesse bellorum, non urbium stragibus, non aduersa his uelle, non illorum commoditatibus suffragari: sed quod magnarum est mentium pari pendere cunctos lance, & indiuiduas cunctis beneuolentias exhibere. Caduci enim generis, & infirmitatis humanae est contrarijs egere, eosque

quos

quos tangat affectio, pati dolorē, diminui sapientium scita & pronūciata definiunt: nec posse aliter fieri, quin legibus mortalitatis astricti sint, qui sint illis perturbationibus mancipati. Quod cum ita se habeat, qui possumus iudicari deos habere contemptui? quos nisi sunt recti, & magnarum mentium admiratione laudabiles, deos negamus existere, nec potestatibus posse cœlitum applicari? Sed templa illis extruimus nulla, nec eorum effigies adramus, non mactamus hostias, non thura ac uina libamus. Et quid amplius possumus uel honoris eis attribuerē, uel dignitatis, quā quod eos in ea ponamus parte, qua rerum caput, ac dominum, summumq; ipsum regem, cui debent diuina nobiscum quod esse se sentiunt, & uitali in substantia contineri? Nunquid enim delubris aut templorum eum constructionibus honoramus? Nunquid ei hostias cœdimus? Nunquid alias res damus, quas libare, profundere non est rationis expensæ, sed tracti per consuetudinem moris? Etenim plena dementia est, necessitatibus tuis potentiora metiri, & quæ tibi sint usui datoribus dijs dare, & honorem istum, non contumeliam ducere. Templa igitur quærimus in deorum quos usus? aut in rei cuius necessitatem, aut dicitis esse constructa, aut esse rursus ædificanda censetis? Hyemalia sentiunt frigora, aut solibus torrentur æstiuis, pluuiialibus nimbis perfluunt, uentorum eos aut turbines uexant, incursionem pati periclitantur hostilem, ferarum aut rabidos appetitus: ut merito illos conueniat tectorum munitionibus claudere, saxorum aut obiectione tutari? Templa enim hæc quid sunt? Si humanam infirmitatem roges, nescio quid imma-

ne, atq; amplum: si deorum potentiam metiaris, successus quidem parui, atq; (ut uerius eloquar) genus angustissimum cauernarum paupertini cordis excogitatione sustentum. Quorum si quæris audire quis prior fuerit fabricator, aut Phoroneus Aegyptius, aut Merops tibi fuisse monstrabitur: ut tradit in admirandis Varro, Iouis progenies Aeacus. Sint ergo hæc licet aut ex molibus marmoreis structa, laquearibus aut renideant aureis, splendent hic gemme, & sydercos euomant uariata interstitione fulgores: terra sunt hæc omnia, & ex face ultima uilioris materiae concreta. Neque enim, si uos ea pretijs carioribus penditis, delectari credendum est his deos: nec recusare, nec spernere quo minus se sepiant, & eorum obiectionibus coerceantur inclusi. Templum (inquit) hoc Martis est, hoc Iunonis, & Veneris: Apollo hic habitat, in hoc manet Hercules, illo Summanus. Ista non prima et maxima contumelia est, habitationibus deos habere diffrictos: tuguriola his dare, conclauia, & cellulas fabricari, & eis existimari necessarias res esse, quæ hominibus, felibus, quæ sunt formiculis, & lacertis, quæ fugacibus, pavidis, atque exiguis muribus: Sed non (inquit) iccirco attribuimus dijs templa, tanquam humidos ab his imbres, uentos, pluias arceamus, aut soles: sed ut eos possumus coram & comminus contueri, affari de proximo, & cū presentibus quodammodo uenerationum colloquia miscere. Sub axe enim nudo, & sub ætherio tegmine inuocati si fuerint, nihil audiunt: & nisi de proxime admoventur his preces, tanquam nihil dicatur, obstructi, atque immobiles stabunt. Atquin nos arbitramur omnem deum

omnino (si modo nominis huius ui pollet) ex quacūq; mē-
 di parte, quod quisq; fuerit locutus, tanquā si sit præsens,
 audire debere: immo quod quisq; conceperit sub obscuris
 & tacitis sensibus cognitione anti-icipata præsumere: atq;
 ut astra, sol, luna, cum supra terras meant, omnibus omni-
 no cernentibus statim sunt & ubiq; præsentes, ita quoq;
 conuenit audientiam numinum nulli esse clausam linguæ
 semperq; esse præsentem: quamuis ad eam uoces regionibus
 ex distantibus confluant. Hoc est enim proprium deo-
 rum, complere omnia ui sua, non partiliter uspiam, sed
 ubiq; esse totos: non adesse, non abesse, non cœnatum ad
 Aethiopas pergere, & post dies bisseos priuatum ad do-
 micilium redire. Quod si ita non erit, tollitur omnis spes
 opis, & erit in dubio audiamur ab dijs, necne: si quando
 res sacras cœremoniarum conficitis debitis. Constitua mus
 enim noscendæ rei causa, templum numinis alicuius esse
 apud Canarias insulas, eiusdem apud ultimam Thylem:
 eiusdem apud Seras esse, apud furuos Garamantas, & si
 qui sunt alij, quos ab sui notitia maria, montes, syluæ, &
 quadrini determinant cardines. Si omnes uno in tempo-
 re rebus diuinis factis, quod sua quosque necessitas cogi-
 tare cōpellit poscant de numine, referendi beneficij quæ-
 nam omnibus spes erit, si non undiq; ad se missam uocem
 deus exaudiet, & erit ulla longinquitas, quò penetrare
 non possit auxilium poscentis oratio: aut enim nullis erit
 in partibus præsens, si uspiam poterit aliquando non esse,
 aut aderit unis tantum, quoniam præbere communi-
 ter suum non potest atq; indiscretus auditum. At ita per-
 ficitur, ut aut nullis deus opituletur omnino, si occupatus
 re

re aliqua ad audiendas uoces non quierit aduolare: aut exauditi tantummodo uni abeant soli, nihil egerint cateri. Quid quod multa ex his templa, quæ tholis sunt aureis, & sublimibus elata fastigijs, auctorum conscriptionibus comprobatur contegere cineres atq; ossa, & functorum esse corporum sepulturas? Nonne patet, & promptum est, aut pro dijs immortalibus mortuos uos colere, aut inexpiabilem fieri numinibus contumeliam, quorum delubra & templa mortuorum superlata sunt bustis? In historiâ Antiochus nono, Athenis in Mineruio memorat Cecropem esse mandatum terræ: in templo rursus eiusdem, quod in arce Larissæ est, cõditus scribitur atq; indicatur Acrisius, Erichthonius Poliadis in fano, Dairas et Immarnachus fratres, in Eleusinis consepito, quod ciuitati subiectum est. Quid Celei uirgines? non in Cereris Eleusina humate habere perhibetur officia? nõ in Diana delubro, quod in Apollinis constitutum est Delij, Hyperocha, Laodiceq; quas aduectas illuc esse finibus ex hyperboræis indicatur. in Didymæo Milesto Cleochum dicit habuisse supra Leandrus. funeris Leucophrynæ monumentum in fano apud Magnesium Dianæ esse, Myndius profitetur ac memorat Zeno. sub Apollinis arula, quæ Telmessi apud oppidum uisitur, Telmessum esse conditum uatem, non scriptis constantibus indicatur Agesarchi? Ptolemæus Philopator quem edidit primo, Cinyram regem Paphi cum familia omni sua, immo cum omni profapia in Veneris templo situm esse literarum auctoritate declarat. Infinitum est & immensum, quibus quique in fanis toto sunt in orbe describere: nec exactam desiderat

derat curam, quam poenam constituerit Aegyptus in eum qui publicasset, quibus Apis iaceret absconditus: po-
 lyandria illa Varronis quibus templis cōtegantur, quas-
 que in se habeant superlati ponderis moles. Sed quid e-
 go hæc parua? regnatoris in populi Capitolio quis est
 hominum qui ignoret Toli esse sepulchrum Vulcenta-
 ni? Quis est, inquam, qui non sciat ex fundaminum sedi-
 bus caput hominis euolutum non ante plurimum tempo-
 ris, aut solum sine partibus cæteris (hoc enim quidam fe-
 runt) aut cum membris omnibus humationis officia for-
 titum? Quod si planum fieri testimonijs postulatis aucto-
 rum, Sannonicus, Granius, Valerianus uobis, & Fabi-
 us indicabunt: cuius Toli fuerit filius, gentis & natio-
 nis cuius, ut à germani seruulo uita fuerit spoliatus & lu-
 mine: quid de suis commeruerit ciuibus, ut ei sit abnega-
 ta telluris patriæ sepultura. Condiscetis etiam (quam-
 uis nolle istud publicare se fingant) quid sit capite resecto
 factum, uel in parte qua curiosa fuerit obscuritate con-
 clusum: ut immobilis uidelicet atq; fixa obsignati ominis
 perpetuitas staret. Quod cum opprimi par esset, & ue-
 tustatis obliteratione coelari, compositio nominis iecit in
 medium, & cum suis causis per data sibi tēpora inextin-
 guibili fecit testificatione procedere: nec erubuit ciuitas
 maxima, & numinum cunctorum cultrix, cum uocabu-
 lum templo daret, ex Toli capite capitolium quàm ex no-
 mine Iouio nuncupare. Satis igitur (ut opinor) ostendi-
 mus templa dijs immortalibus aut inaniter esse constru-
 cta, aut contra decus, & potentiam creditam contume-
 liosis opinationibus fabricata. Sequitur ut de signis ali-
 quid,

quid, simulachrisq; dicamusq; : quæ multa arte componi-
tis, & religiosa obseruatione curatis: qua in parte si fides
est ulla, constituere apud nos ipsos nullis considerationi-
bus possumus, utrumne istud seriò & cum proposito faci-
ciatis graui, an ridendo res ipsas puerili hallucinatione lu-
datis. Si enim certum est apud nos deos esse, quos remin-
atque in summis caeli regionibus degere, quæ causa, quæ
ratio est, ut simulachra ista fingantur à uobis, cum habe-
tis res certas, quibus preces positis effundere, & auxili-
um rebus in exigentibus postulare? Sin autem non credi-
tis, aut (ut mediocriter dicatur) ambigitis: etiam sic, ra-
tio quenam est dubiorum fingere atq; insituere simula-
chra? & quod esse non credas uentosa imitatione forma-
re? An nunquid dicitis fortè præsentiam uobis quandam
his numinum subexhiberi simulachris, & quia deos ui-
dere non datum est, eos ita coli, & munia officiosa præ-
stari? Hoc qui dicit, & asserit, deos esse non credit: nec ha-
bere conuincitur suis religionibus fidem, cui opus est ui-
dere, quod teneat: ne inane fortè sit, quod obscurū non ui-
detur. Deos (inquitis) per simulachra ueneramur. Quid
ergo, si hæc nō sint, coli se dii nesciunt, nec impertiri à uo-
bis ullum sibi existimabunt honorem? Per tramites ergo
quosdam, & per quædam fidei commissa (ut dicitur) ue-
stras sumunt, atq; accipiunt cultiones: & antequā hi sen-
tiant, quibus illud debetur obsequium, simulachris litatis
prius, & uelut reliquiis quasdam aliena ad illos ex aucto-
ritate transmittitis. Et quid fieri pote est iniuriosius, con-
tumeliosius, durius, quàm deum alterum scire, & rei alte-
ri supplicare? opem sperare de numine, & nullius sensus

ad effigiem deprecari? Nónne illud est quæso, quod in uirgaribus prouerbijis dicitur, fabrū cadere cum ferias sullo nem? & cum hominis consilium quæras, ab asellis, et porculis, agendarum rerum sententias postulare? Et unde nouissime scitis an simulachra hæc omnia, quæ dijs immortalibus uicaria substitutione formatis, similitudinem referant, habeantq; diuinam? Potest enim fieri, ut barbatus in cælo sit, qui esse à uobis effingitur leui: potest ut senectute prouectior, cui puerilem commodatis ætatem: potest ut hic flavus sit, qui in ueritate habeat oculos castos, displosas ut gestitet nares, quem esse uos facitis, figuratisq; nascam. Neque enim rectum est dicere, aut appellare simulachrum, quod non pariles lineas principali ab ore traducat: quod esse planum & certum, manifestis poterit à rebus agnosci. Nam cum omnes homines tererent esse solem indubitabili luminum contemplatione uideamus: os illi uos hominis, & mortalium corporum lineamenta donatis. Luna semper in motu est, & ter denas facies in restitutione accipit menstrua: uobis ducibus, & figuratoribus femina est, uultuq; est uro, quæ per habitus mille quotidiana instabilitate mutatur. Intelligimus omnes uentos aeris esse fluorem, pulsos, & mundanis rationibus concitatos: per uos hominum formæ sunt buccinarum animantes tortus intestinis & domesticis flatibus. Inter deos uidemus leones toruisima facie, mero oblitaminio, & nomine frugiferio nuncupari. Si simulachra hæc omnia superiorum sunt imagines numinum, ergo et in cælo habitare dicendus est deus talis, ad cuius formam & speciem simulachri huius similitudo directæ est: & uidelicet

delicet ut hic iste, ita illic ille, sine reliquo corpore perso-
 na est, & facies sola, fremebundus hiatibus toruidis, di-
 rus, sanguineo de gutture malum dentibus suis compri-
 mens, atque ut olim fessi canes linguam ore de patulo pi-
 tuitate proijciens. quod si utique non est, ita ut omnes exi-
 stimamus non esse, quænam tanta audacia est formam ti-
 bi quam uolueris fingere, ac credere esse simulacrum dei,
 quem probare non possis ulla esse in parte nature? Ri-
 detis temporibus priscis Persas fluuios coluisse, memo-
 ralia ut indicant scripta, informem Arabas lapidem, aci-
 nacem Scythiæ nationes, ramum Progenes Thessios, li-
 gnum Carios pro Diana indolatum: Pessinuntios sili-
 cem pro deum matre: pro Marte Romanos hastam, Var-
 ronem ut indicant musæ: atque (ut Ethedius memorat) an-
 te usum disciplinamq; fictorum, puteum Samios pro Iu-
 none: & abstinetis a risu cum pro dijs immortalibus si-
 gillulis hominum, & formis supplicatis humanis. Quin-
 immo deos esse sigillaria ipsa censetis, nec præter hæc
 quicquam uim creditis habere diuinam. Quid dicitis o
 isti, ergone dij cælites habent aures, & tempora, cerui-
 ces, occipitiû, spinam, lumbos, latera, poplites, nates, suf-
 fragines, talos, membraq; alia cætera, quibus constructi
 nos sumus, & quæ prima in parte paulo plenius dicta
 sunt, & scripto uberiore prolata? Utinam liceret intro-
 spicere sensus uestros, recessusq; ipsos mētis, quibus uari-
 as uoluitis, atq; iniuis obscuris, mas cogitationes: reperire
 mus & uos ipsos eadē sentire, quæ nos: neq; alias gerere
 super numinû figuratione sentētias. Sed studijs facere qd
 peruicacib. possumus, quid intentatibus gladios, nouasq;

excogitantibus pœnas? Animantis asseritis malam scientissimi causam, & quod semel sine ratione fecistis, ne uideamini aliquando nescisse, defenditis: meliusq; putatis non uinci, quàm confesse cedere atq; annuere ueritati. Ex huiusmodi causis illud etiam uobis conuiuentibus consecutum est: ut In deorum corporibus lasciuiæ artificum luderent, darentiq; his formas, quæ cuilibet tristi possent esse derisui. Itaq; Hammon cum cornibus iam formatur et fingitur arietinis: Saturnus cum obunca falce, custos ruris ut aliquis ramorum luxuriantium tonsor: cum petaso gnatus Maia, tanquàm uias aggredi prepararet, & solem, pulueremq; declinet: Liber membris cum mollibus, & liquoris sceminei dissolutissimus laxitate: Venus nuda, & aperta, tanquam si illam dicas publicare, diuendere meritorij corporis formâ: cum pileo Vulcanus, & malleo, manu liber sed dextera, & fabrili expeditione succinctus: cum plestro & fidibus Delius citharistæ gestus seruians, cantaturi et neniæ histrionis: cum fuscina rex maris, tanquam illi pugna sit gladiatorij obeunda certaminis: nequillum est reperire figmentum alicuius numinis, quod nõ habitus certos ferat fabrorum liberalitate donatos. Ecce si aliquis, uobis nescientibus & ignaris, rex urbanus & callidus ex foribus suis solem tollat, & in Mercurij transferrat sedem: Mercurium rursus arripiat, atq; in solis faciat cõmigrare delubrum: (uterq; enim à uobis glaber, atq; ore compingitur leui) detq; huic radios, solis capiti petasunculum superponat: quibus modis interno scere poteritis utrumne sol iste sit, an ille Mercurius, cum habitus uobis deos, nõ oris soleat proprietatis indicare? Consimili rursus

sus translatione si nudo Ioui cornua detrahat, & Martis
 temporibus affigat, Martem armis spoliet, & his rursus
 circūcludat Hammonem: interstitio fieri quæ poterit sin-
 gularum, cum qui Iuppiter fuerat, idem possit existimari
 Mars esse, & qui Mauors fuerat, subintroire speciem Io-
 uis possit Hammonis? Vsq; adeo ludus est simulachra ista
 confingere, nomina illis tanquam propria dedicare, qui-
 bus si habitū detrahas, tollatur cognitio singularum: de-
 us pro deo credi, alter uideri pro altero, inmo pro utro-
 que uterq; possit existimari. Sed quid ego dijs datas falces
 & fuscinas rideo? quid cornua, malleos, & galeros, cum
 simulachra quedam sciam certorum esse hominum for-
 mas, & infamiū linimenta meretricum? Quis est enim
 qui ignoret Athenienses illos hermas Alcibiadis ad cor-
 poris similitudinem fabricatos? Quis Praxitelem nescit,
 Posidippum si relegat, ad formam Gratinæ meretricis,
 quam infelix perditæ diligebat, os Veneris gnidiæ soler-
 tiarum coegisse certamine? Sed sola est hæc Venus, cui de-
 scorti uultu translaticium decus auctum est? Phryne illa
 Thespiaca (sicut illi referunt, qui negocia Thespiaca scri-
 ptitarunt) cum in acumine ipso esset pulchritudinis, ue-
 nustatis, & floris: exemplarium fuisse perhibetur cuncta-
 rum, quæ in opinione sunt Venerū: siue per urbes Grai-
 as, siue iste quò fluxit amor talium cupiditasq; signorum.
 Itaq; artifices omnes ipsi iisdem qui temporibus extite-
 runt, quibusq; primas dabat exprimendarum similitudi-
 num ueritas, omni cura studioq; certabant, filum capitis
 prostituti cythereia in simulachra traducere: ardebāt ar-
 tificum scita: alterq; alterum uincere contentiosa emula-

çione querebāt, nō Venus ut augustior fieret, sed ut Phry-
 ne pro Venerē staret. atq; ita perducta est res eō, ut pro
 dijs immortalibus sacra meretricibus fierent, & infelix
 religio signorum fabricationibus falleretur. Inter signifi-
 ces ille memoratus Phidias & primus, cum olympij for-
 mam Iouis molimine operis extulisset immensi, super dei
 digito Pantauches inscripsit pulcher: nomen autem fue-
 rat amati ab se pueri, atq; obscœna cupiditate dilecti: ne-
 que ullo metu est aut religione commotus, deum nomine
 prostibuli nuncupare: quinimmo exoletō Iouis numen si-
 mulachrūq; sacrare. Vsq; adeo ludus est, & puerilis af-
 fectio, sigillaria ista formare, adorare pro dijs ea, sanctita-
 tibus accumulare diuinis: cum ipsos uideamus atq; tifices
 in effingendis his ludere, & libidinum propriarum mo-
 numenta sancire. Quid est enim, si quæras, cur Phidias lu-
 dere ac lasciuire dubitaret, cum ante paululum temporis
 Iouem ipsum, quem fecerat, sciret aurum fuisse, lapides,
 atq; ossa infœmia, disparata, confusa, seq; horum omni-
 um congregatorem, atque uinctorem, habitus eis per se
 datos in membrorum similitudine fabricata? & quod in-
 ter omnia primum est, sui esse beneficium muneris, quod
 natus per se esset, atq; in rebus adoraretur humanis? Li-
 bet in hoc loco, tanquam si omnes adsint terrarum ex or-
 be nationes, unam facere concionem, atque in aures hæc
 omnium cōmaniter audienda depromere. Quidnam est
 istud homines, quod ipsi uos ultro in tam promptis ac
 perspicuis rebus uoluntaria fallitis & circumscribitis
 excitatē? Discutite aliquando caliginem, regressiq; ad lu-
 men mentis, inluemini propius, & uidete istud, quod a-
 gitur,

gitur, quale sit: si modo retinetis ius uestrum, atq; in finibus his date rationis, consilijq; uersamini. Simulacra ista, quae uos terrent, quaeq; templis in omnibus prostrati atq; humiles adoratis, ossa, lapides, ara sunt, argentum, aurum, testa, lignum sumptum ex arbore, aut comixtum glutinum gypso: ex ornatum fortasse meretricijs, aut ex muliebri mundo, camelinis ex ossibus, aut ex indici animalis dentate, ex cacabulis, ollulis, ex cadelabris, & lucernis, aut ex alijs obscenioribus uasculis congesta, conflata in has species ducta sunt, atq; in formas quas cernitis exierunt: formacibus incocta figulinis, ex incudibus & malleis nata, grosfis rasa, descobinata limis, ferris, surficibus, aculeis, acieis, secta, dolata, effossa, terebrarum excauata uertigine, runinarum leuigata deplanis. Ita isti non error est: non (ut proprie dicatur) amentia: deum credere, quem tute ipse formaris, supplicare tremebundum fabricata abs te rei: & cum scias, & certus sis tui esse operis, & digitorum arte, pronum in faciem ruere, opem rogare suppliciter, aduersusq; in rebus, atq; in temporibus asperis propitij numinis fauores accurrere. Ecce si aliquis ponat in medio es rude, atq; in opera nulla coniectum, argenti massis indomiti, infectum aurum, lignum, lapides, atq; ossa, resq; alias ceteras, quibus signa consuecta sunt & numinum simulacra consistare: imò si aliquis ponat in medio collisorum deorum uultus, conflata atq; imminuta simulacra: iube atq; uos idem frustis hostias & fragminibus cadere, informibus massis sacra et munia impertire diuina: audire à uobis exposcimus, facturine istud sitis, an contra quam imperabitur recusaturi: fortasse dicetis, qua causa? quia ne-

mo est in in rebus humanis tam stolide cæcus, qui argen-
 tum, æs, aurum, gypsum, ebur, argyllam, deorum in nume-
 rum referat, ipsaq; per se dicat uim habere atq; obtinere
 diuinam. Quenam est ergo ratio, ut si omnia hæc corpo-
 ra intacta atq; infecta permanserint, careant ui numinis,
 atq; auctoritate cœlesti? ea formas si accipiant hominum,
 si auriculas, nasos, buccas, labra, oculos, cilia, cōtinuo dif-
 fiant, & in ordinem cœlitum referantur, & censum? No-
 uitatis aliquid fictio corporibus his addit, ut adiectione
 ipsa cogamini aliquid eis credere diuinitatis maiestatisq;
 collatum? in aurum, æs mutata ut testula uilitatem in ar-
 genteam cogat degenerare materiã: quæ insensibilia suc-
 runt paulo ante, faciat, ut sint uiua, & spiritali agitatione
 moueantur? si quas foris habuere naturas, eas omnes reti-
 neant simulachrorum in corporibus constituta stupiditas
 quæ tanta est? (detrecto enim dicere cæcitatem) rerũ exi-
 stimare naturas formarum qualitate mutari, & accipere
 numen ex habitu, quod in primigenio corpore iners suc-
 rit & brutum, & sensus mobilitate priuatum. Itaq; im-
 memores & obliiti simulachrorum substantiæ atq; origi-
 nis, quæ sit, rationales homines animal, & sapientiæ mu-
 nere consiliijq; donatum coctilibus testis succumbitis, æris
 laminas adoratis, elephatorum à dentibus secundas po-
 scitis ualetudines, magistratus, imperia, potestates, uictori-
 as, acquisitionis lucra, messes opimas, feracissimasq; uin-
 demias: & cum pateat, luceat, rebus fieri uerba cum bru-
 tis, exaudiri uos remini, ipsiq; uos ultro credulitatis ua-
 cue circūscriptione traducitis? O utinam liceret in simu-
 lachri alicuius medias introire pendigines: immo utinã
 liceret

liceret olympiacos illos, & capitulinos ioues deducere in
 membra resolutos, omnesq; illas partes, quibus summa cō
 cluditur corporum, discretas ac singulas contueri. Iamdu
 dum istos uideretis deos, quos exterior leuitas lenocinio
 fulgoris angustat, laminarum flatulium esse crates, parti
 cularum coagmenta deformium, à ruinarum casibus, &
 dissolutionis metu subsudibus, & catenis, uncis, atque an
 julis retentari. Interq; omnes sinus, commissurarumq; iun
 cturas plumbum ire suffusum, & salutare moras signo
 rum diuturnitatibus commodare. Videretis, inquam, iam
 dudum solas sine occupitijs facies, manus sine brachijs se
 miplenas, uentres cum lateribus dimidiatos, plantarum
 imperfecta uestigia, & quod maxime risum ferat, parte li
 gneos ex una, at ex altera saxeos inaquabili corporum
 constructione contractos: quæ si utique perspicui obscuri
 tatis arte non quirent, uel ipsa uos saltem quæ in medio si
 ta sunt, docere, atque monere debuerunt, agere uos nihil,
 et circa res cassas officiorū impendere uanitates. Ita enim
 non uidetis spirantia hæc signa quorum plantas, & ge
 nua contingitis, & contrectatis orantes: modo casibus stil
 licidiorum labi, putredinis modo carie relaxari, ut nido
 ribus, atque sumo suffita ac decolorata nigrescant, quem
 admodum sæcli longioris incuria perdant situs, specie, &
 rubigine conuulnerentur exesa? Ita, inquam, non uidetis
 sub istorum simulacrorum cauis stelliones, sorices, mu
 res, blattasq; lucifugas nidamenta ponere, atque habita
 re? spurcitas huc omnes, atque alia usibus accommoda
 ta conducere, semirofi duritias panis, ossa in spem tracta,
 pannos, lanuginem, chartulas nidulorum in mollitie mi
 serorum

ferorum fomenta pullorum? non in ore aliquando simula-
 lachri ab araneis ordari recta, atque insidiosos casses, qui-
 bus uolatus innectere stridularum possint, impudentiumque
 muscarum? Non hirundines denique intra ipsos aedium cir-
 cumuolantes tholos, iacularier stercoris plenas, & modo
 ipsos uultus, modo numinum ora depingere, barbam, oculo-
 los, nasos, aliasque omnes partes, in quascumque se detulerit
 deonerati proluuies podicis? Erubescite ergo uel sero, at
 que ab animantibus mutis uias, rationes accipite: doceantque
 uos eadem nihil numinis inesse simulacris: in qua obscena
 facere neque metuunt, neque uitant, leges suas sequentia, et in-
 stincta ueritate naturae. Sed erras (inquit) & laberis, nam
 neque nos aera, neque auri argenti que materias, neque alias qui-
 bus signa consunt, eas esse per se deos, & religiosa decer-
 nimus numina: sed eos in his colimus, eosque ueneramus,
 quos dedicatio infert sacra, & fabrilibus efficit inhabita-
 re simulachris. Non improba, neque aspernabilis ratio, qua
 possit quiuis tardus, nec non & prudentissimus credere,
 deos relictis sedibus proprijs (id est caelo) non recusare,
 nec fugere habitacula inire terrena: quinimmo iure dedi-
 cationis impulsos simulachrorum coalescere iunctioni. In
 gypso ergo mansit, atque in testulis dii uestri? quinimmo
 testularum & gypsi, mentes, spiritus, atque animae dii sunt?
 atque ut fieri augustiores uilissimae res possint, concludi se
 patiuntur, & in sedis obscurae coercitione latitare? Ergo
 illud à uobis parte in hac primum desideramus & postu-
 lamus audire, inuitine hoc faciunt, id est iure dedicationis
 attracti simulachrorum ineunt mansiones? an prouidi, &
 faciles, neque ullis necessitatibus irrogati: si inuiti hoc faci-
 ciunt,

ciunt, & qui fieri potest, ut in aliquam necessitatē immi-
 nuta maiestate cogantur uoluntariæ obsecutionis assen-
 su? Et quid in testulis dij petunt, ut eas sedibus sydereis an-
 teponant? uincti omnes, & propemodum colligati, nobili-
 tent testulas, & cætera quibus signa consiūt? Quid ergo
 in materijs talibus semper ne dij mansitant, neque abeunt
 aspiciam, etiam si res postulauerit maxima? An habent itus
 liberos, cum libuerit abire quocūq;, & ab suis sedibus, si-
 mulachrisq; dī cedere? Si permanendi necessitatē patiun-
 tur, quid miserius his esse, aut quid infelicius poterit, q̄ si
 eos in basibus ita unci retinēt, es plumbeæ uinctiones? sed
 concedamus ut cælo, & sydereis sedibus anteponant, di-
 uinitatis suæ perdidertunt potestatem. Siu autē cum uolus-
 rint, euolant, & absolutum ius habent, inania relinquere
 simulachra: ergo aliquo tempore desinent esse dij signa,
 & in dubio stabit, quando sacra debeant reddi: quādo his
 conueniat, atq; oporteat abstinere. Sæpenumero uidemus
 ab artificib. hæc signa modo paruula fieri, & palmarem
 in minutiem contrahi, modo in immensum tolli, & admi-
 rabilem in amplitudinem subleuari. Ratione hac ergo se-
 quitur, ut intelligere debeamus in sigilliolis paruulis con-
 trahere se deos, & alieni ad corporis similitudinem coar-
 ctari: aut uero in uastis porrigere se longius, atq; in maxi-
 mitate producere. Ergo si hoc ita est, & in sedentibus si-
 gnis deum sedere dicendum est, & in stantibus stare, in
 procurrentibus currere, iacularier in iacentibus tela, ad
 illorum formare, atq; aptare se uultus: & ad reliquos hæ-
 bitus figurati corporis similitudinē commodare. In simu-
 lachris dij habitant. singuline in singulis: toti, an partili-
 ter,

ter, atque in membra diuisi: Nam neque unus deus in eodem pluribus potis est uno tempore inesse simulacbris, neque rursus in partes sectione interueniente diuisus. Constitutus enim decem millia simulachrorum toto esse in orbe Vulcani: nunquid esse (ut dixi) decem omnibus in millibus potis est unus uno in tempore? non opinor. qua causa? quia quae sunt priuata, singulariaque natura, multa fieri nequeunt simplicitatis suae integritate seruata: & hoc amplius nequeunt, si hominum formas dii habent, opinatio ut uestra declarat. neque enim manus à capite separata, aut pes diuisus à corpore, summam possunt praestare totius: aut dicendum est portiones idem posse quod totum, cum consistere nequeat nisi fuerit partium congregatio ne conflatum. Si autem in cunctis idem esse dicitur, perit omnis ratio atque integritas ueritati, si hoc fuerit sumptum, posse unum in omnibus uno tempore permanere: aut deorum est unusquisque dicendus ita ipsum semet ab ipso se ipse diuidere, ut & ipse sit, & alter, non aliquo discrimine separatus, sed ipse idem, & alius. Quod quoniam am recusat, & respuit, aspernaturque natura: aut innumeros dicendum est, confitendumque esse Vulcanos, si in cunctis uolumus eum degere, atque inesse simulacbris: aut erit in nullo, quia esse diuisus natura prohibetur in plurimis. Et tamen o ista, si apertum uobis & liquidum est, in signorum uisceribus deos uiuere, atque habitare caelites, cur eos sub ualidissimis clauibus, ingentibusque claustris, sub repagulis, pessulis, aliisque huiusmodi rebus custoditis, conseruatis, atque habetis inclusos, ac ne forte fur aliquis, aut nocturnus irrepat latro editus mille protegitis, atque

que excubitoribus mille? Cur canes in capitolijs pascitis? cur anseribus uictum, alimoniamq; præbetis? Quinimo si fident deos istic esse, nec ab signis uspiam, simulachrisq; dis edere: permittite illis curam sui, referata sint semper, atque aperta delubra: ac siquid à quopiam temeraria fuerit fraude subreptum, uim numinis monstrent, & sub ipso furti atque operis nomine sacrilegos pœnis conuenientibus figant. Indigna enim res est, & potentiam destruens, auctoritatemq; summorum, custodiam numinum canum sollicitudinibus credere: & cum aliquam queris prohibendis formidinem furibus non ab ipsis petere, sed in anserum ponere & collocare gingritibus. Antiochum Cyzicenum ferunt decem cubitorum touem ex delubro aureum sustulisse, & ex ære bracteolis substituisse fucatum. Si in simulachris præsto sunt atque habitant dijs suis, quibus negocijs Iuppiter, quibus curis fuerat illigatus, quo minus priuatas persequeretur iniurijs, & superpositum se sibi uiliore in materia uindicaret? Dionysius ille (sed iunior) cum uelamine aureo spoliaret touem, & pro illo laneum subderet: iocularibus etiam facetijs ludens, cum esse illud in rigoribus algidum, hoc uaporeum, onerosum illud in æstatibus diceret, hoc rursus sub ardoribus stabile: ubinam fuerat rex poli, ut præsentem se esse formidine aliqua comprobaret, & urbanum scurrulam cruciatibus reuocaret ad seria? Nam quid Aesculapij grauitatem ab eo esse commemorem risam? quem cum barba spoliaret amplissima, boni ponderis, et philosophicæ densitatis, facinus esse dicebat indignum, ex Apolline procreatum patre leui & glabro, simillimoq; impuberi, ita
barbatum

barbatum filium fingi, ut anticipiti relinquatur uter eo-
 rum pater sit, uter filius, immo an sit generis & cognati-
 onis unius? Quæ cum omnia fierent, & cum sacrilegis
 prædo irrisionibus loqueretur, si suberat numen in statua
 nomini eius maiestatiq; sacrata: cur oris contumeliam le-
 uigati, & dehonestati uultus non iusta & merita perse-
 cutus est ultione, demonstrauitq; hoc factò & se esse præ-
 sentem, & custodia pertinaci suas sedes simulachraq; tu-
 tari: Nisi fortè negligere deos dicitis hæc damna, nec pu-
 tare esse idoneam causam, propter quam se exerant, &
 nocentibus poenam uoluntæ religionis infligant. Ergo si
 hæc ita sunt, nec simulachra ipsa habere desiderant, quæ
 conuelli & dirigi perpetiuntur impune: immo è contra-
 rio perdoctent aspernari se illa, in quibus spretos ultione
 in aliqua significare non curant. Philostephanus in Cy-
 priacis auctor est, Pygmalionem regem Cypri simula-
 chrum Veneris, quod sanctitatis apud Cyprios & religio-
 nis habebatur antiquæ, adamasse ut sceminam, mente ani-
 ma, lumine rationis iudicijq; cæcatis: solitumq; demen-
 tem, tanquam si uxoria res esset, subleuato in lectulum nu-
 mine copularier amplexibus atque ore, resq; alias age-
 re libidinis uacue imaginatione frustrabiles. Consimilita-
 tione Posidippus in eo libro, quem scriptum super Gnido
 indicat, superq; rebus eius, adulescentem haud ignobilem
 memorat, sed uocabulum eius obscurat, correptum amo-
 ribus Veneris, propter quam Gnidus in nomine est, ama-
 torias & ipsum miscuisse lasciuias, cum eiusdem numinis
 signo genitalibus sussum toris, & uoluptatum consequen-
 tium finibus: ut similiter rursum interrogem, si in ære, at-
 que

que in materijs ceteris, quibus signa formata sunt, supero-
rum potentia delitefcunt: ubinam gentium fuerant una at-
que altera Veneres, ut impudicam petulantiam iuuenum
propulsarent ab se longe, & contactus impios ruciabi-
li coercionem punirent? Aut, quoniam mites, & ingenijs
tranquillioribus deæ sunt, quantum fuerat miseris furia-
lia ut restingerent, gaudia, mentemq; insanam recreatis
reducerent sensibus? Nisi forte (ut uos fertis) libidinis &
uoluptatum deæ contumelias istas habuere gratissimas:
nec ultione facinus existimauere condignū, quod suas quo-
que mulceret mentes, & quod ab se subdū humanis cupidi-
tatis scirent. Sed si deæ Veneres ingenijs placidioribus
prædita, gerendum esse morem infortunijs iudicauere ce-
corū, cum capitoliū toties edax ignis absumeret, Iouemq;
ipsum capitoliū cum uxore corripuisset ac filia, ubinam
fulminator tempore illo fuit, ut sceleratū illud arceret in-
cendium, & à pestifero casu res suas ac semet, & cunctam
familiam uindicaret? Vbi Iuno regina cum inelytū eius fi-
num sacerdotemq; Chrysidem, eadem uis flammæ arguit
in ciuitate deleret? Vbi Serapis Aegyptius, cum consimili
casu iacuit solutus in cinerem, cum mysterijs omnibus, at-
que Iside? Vbi Liber Eleutherius cum Athenis? ubi Diana
cum Epheso? Vbi Dodoneus Iuppiter cum Dodone? ubi
deniq; Apollo diuinus cum à piratis, maritimisq; prædo-
nibus, & spoliatus ita est, et incensus, ut ex tot auri ponde-
ribus quæ infinita congesserāt secula, nec unū quidem ha-
buerit scrypulū quod hirundinibus hospitis (Varro ut dicit
in Menippis) ostenderet? Infiniti operis res esset in toto
orbe describere, quæ sint sana conuulsa terræ motibus,

& tem-

& tempestatibus: quæ incensa ab hostibus, quæ ab regi-
 bus & tyrannis, quæ antistites, & sacerdotes, & ipsi su-
 spitione auersa nudauerint: quæ ad ultimum fures, & ob-
 serata pudentes tenebrarum obscuritate canacheni, quæ
 tuta utiq; permanerent, & nullis obnoxia fortuitis, si ad-
 essent dij præfides, aut haberent aliquas templorū (quem
 admodum dicitur) curas. Nunc uero, quia cassa sunt, &
 nullis habitatoribus tecta, habet in illis fortuna ius suum,
 & perinde cunctis obiecta sunt casibus, quàm sunt om-
 nia cetera motu interiore priuata. In parte hac eadem il-
 lud etiam dicere simulachrorum assertores solent, non in-
 gnorasse antiquos nihil habere numinis signa, neque ul-
 lum omnino inesse his sensum: sed propter indomitum at-
 que imperitum uulgus, quæ pars in populis atque in ciui-
 tatibus maxima est, salutariter ea consilioq; formasse: ut
 uelut quadam specie obiecta his numinum abijcerent a-
 speritatem metu: arbitratiq; presentibus sese sub dijs age-
 re, facta impia deponerent, & ad humana officia morum
 immutatione transirent. Nec propter aliam causam uene-
 rabiles formas auro eis argentoq; quæsitas, nisi ut adesse
 uis quædam ipsis in fulgoribus crederetur, quæ non ocu-
 lorum tantum perstringeret sensum, uerum etiam mentes
 ipsas angustissimæ lucis radiationibus territaret. Quod
 ratione in aliqua uideretur forsitan dici, si post condita
 deorum templa, atque instituta simulachra nullus esset in
 mundo malus, nulla omnino nequitia, iustitia, pax, fides
 mortalium pectora possideret: neque quisquam in terris
 nocens, neque innocens diceretur, scelerosa opera nescien-
 tibus cunctis. Nunc uero cum contra malis omnia plena
 sint

sint, innocentiae penè interierit nomen, per momenta, per puncta, examina maleficiorum noua noxiorum improbitate pariantur: dicere quì conuenit ad incutiendas formidines uulgo deorum instituta simulachra: cum praeter innumeratas criminum & facinorum formas, ipsa etiam uideamus templa sacrilegis uiolationibus appeti ab tyrannis, ab regibus, ab latronibus, & nocturnis à furibus: ipsosq; illos deos, quos ad metus faciendos uetus finxit & consecrauit antiquitas, uadere in antra praedonum, cum ipsis suis aureis metuendisq; fulgoribus? Quid enim, si uerum, & sine ulla gratificatione perspicias, signa ista quae dicunt, haberi in se magnum, ut merito sperarit atque existimari antiquitas, conspectu illorum posse frangi hominum uitia, & mores, & maleficia temperari: Falx messoria scilicet, quae est attributa Saturno, metum fuerat iniectura mortalibus, uitam uellent ut pacificam degere, ac maliciosas abijcere uoluntates: fronte Ianus ancipiti, aut detata illa, qui insignitus est, clauis: riciniatus Iuppiter atque barbatus, dextera somitem sustinens perdolitum in fulminis morem: Iunonius ille caestus, aut militari sub gralea puellula delitescens: deum mater cum tympano, cum tibijs, & cum psalterijs muse. Mercurius pinnatus, Argiphontes: Aesculapius baculo, Ceres mammis cum grandibus, aut in Liberi dextera pendens pоторius cantharus: Mulciber fabrilis cum habitu: aut fortuna cum cornu, pomis, ficis, aut frugibus autumnalibus pleno: semitectis semoribus Diana: aut ad libidinem concitans Venus nuda: Anubis canina cum facie: aut genitalibus proprijs inferior Priapus. O species formidinum dirae, metuendiq; ter-

Z rores;

rores, propter quos genus hominum torpedine in perpe-
 tua affigeretur, nihil moliretur, attonitum, ab omniq; se-
 cto sceleroso flagitiosoq; frenaret. Falciculæ, claues, ca-
 liandria, fomites, talaria, baculi, tympaniola, tibie, psal-
 teria, mammae promptæ, atque ingentes cantharuli, for-
 cipes, cornuaq; pomifera, nuda corpora foeminarum, &
 ueretrorum magnitudines publicatæ. Nonne satius fue-
 rat saltitare, cantare, quàm sub titulo grauitatis, & seue-
 ritatis obtentu, tam frigida, tamq; inepta narrare simu-
 lachra, ab antiquis ad peccata cohibenda, & ad nocen-
 tium formata impiorumq; formidines? Vsq; adeo ne mor-
 tales seculi illius ac temporis corde fuerant uacui, ratio-
 nis sensusq; nullius, ut ab actionibus improbis tanquã par-
 uuli pusiones personarum monstruosissima toruitate ani-
 mos etiam constringerentur & manus? Et unde est in con-
 trarium res uersa, ut cum tam multa in ciuitatibus tem-
 pla sint plena omnium simulachris deorum, tot legibus et
 generibus suppliciorum tantis iri obuiam nequeat mul-
 titudini noxiorum: neque ullis remedijs audacia possit ab-
 scidi: tantoq; se magis maleficia congeminata multipli-
 cent, quanto legibus iudicijq; contenditur imminuere si-
 lla crudelia, & poenarum coercionem sedare? Quod si
 metus aliquos infligerent simulachra mortalibus, legum
 latio cessaret, nec tam diuersæ cruces facinorosorum con-
 stituerentur audaciæ. Nunc uero quia constitit, compro-
 batumq; est re ipsa inanem esse opinionem timoris, qui ab
 signis dicatur effluere, ad legum decursum est sanctiones:
 à quibus esset formido certissima etiam affixa, constitu-
 taq; damnatio: quibus debent & ipsa simulachra, quod
 incolumbia

incolumia adhuc perstant, & honoris alicuius concessio-
ne munita. Sed quoniam satis (ut res tulit) quàm inaniter
fiant simulachra monstratum est: de sacrificijs deinceps,
de cœdibus, atq; immolationibus hostiarum, de mero, de
thure, deq; alijs omnibus, quæ in parte ista consunt, po-
scit ordo quã paucis, et sine ullis circumlocutionibus dice-
re. In hac enim consuestis parte inuidias nobis tumultuo-
sissimas concitare, appellare nos Atheos: & quod mini-
mum tribuamus dijs, pœnas etiam capitis beluarum cru-
delitatibus irrogare. Quod quidem non nos fâtemur non
contemptu facere, atq; aspernatione diuina, sed quod exi-
stimemus huius potentias nominis nihil tale deposcere, ne
que rerum huiusmodi cupiditatibus attingeri.

ARNOBII DISP V=
tationum aduersus Gentes
Liber septimus.

VID ergo (dixerit quispiam) sacrificia cœ-
setis nulla esse omnino facienda? Ut uobis
non nostra, sed Varronis uestri sententiã
respondeamus, nulla. Quid ita? quia (in-
quit) dii ueri neque desiderant ea, neque deposcunt: ex æ-
re autem facti, testa, gypso, uel marmore multo minus hæc
curant. Carent enim sensu, neq; ulla contrahitur, si ea non
feceris culpa: neque ulla, si feceris, gratia. Sententiã reperi-
ri nulla potest integrior, & quam quiuis possit, quamuis
ille sit sæuus, & difficillimus, occupare. Quis est enim pe-
ctoris tam obtusi, qui aut rebus nullum habentibus sen-
sum hostias cedat & uictimas, aut eis existimet dandas,

qui sunt ab his lōge natura & beatitudine disrugati? Qui sunt (inquitis) dij ueri? Vt communi uobis, & simplici respondeamus uerbo, non scimus. Quos enim uidimus nunquam, qui sint scire quemadmodum possumus? Ex uobis audire consueuimus deos esse quam plurimos, & numerum in serie computari: qui si sunt (ut dicitis) uspiam ueriq; (ut Terentius credit) eos esse consequitur sui consimiles nominis: id est tales, quales eos uniuersi debere esse conspiciamus, & nominis huius appellatione dicendos. Quin immo (ut breuiter finiam) qualis dominus rerum est, atq; omnipotens ipse, quem dicere nos omnes deum scimus atque intelligimus uerum, cum ad eius nominis accessimus mentionem. Deus enim ab altero, in eo quod deus est, nulla in re differt: ne quod unum est genere, suis esse in partibus minus aut plus potest, qualitatis propriae uniformitate seruata. Quod cum dubium non sit, sequitur ut geniti nunquam, perpetuiq; ut debeant esse, extrinsecus appetentes nihil, nec carpentes aliquas terrenas ex materiae opibus uoluptates. Ergo si haec ita sunt, primum illud à uobis expetimus noscere, quae sit causa, quae ratio sacrificij ut ista faciatis: quid deinde ex hoc lucri ad deos ipsos perueniat, atque in eorum commoditate subsideat. Quicquid enim geritur, debet habere causam sui. neq; ita esse ab ratione seiunctum, ut in operibus feratur castis, & in uacuis ludat inanitatis erroribus. Nunquid forte dij coelestes aluntur his sacris, & ad eorum compaginem retinendam nonnullius opus est suffractione materiae? Et quis ita est hominum, deus prorsus qui sit, ignorans, ut eos existimet contineri alicuius alimonij genere: & cibi esse manus, quod

quod eos faciat uiuere, & immensa in perpetuitate durare? Quicquid enim causis & rebus sulcitur extraneis, necesse est esse mortale: & habere ad periculum uiam pro-
nam, ubi aliquid coeperit deesse quo uiuitur. Tum quod ex his rebus, quæ admoventur altaribus, nihil uidemus accedere, atque ad numinum substantias peruenire. Aut enim thus datur, & liquefactum carbonibus disperit: aut animalis est hostia, & ab canibus abliguritur sanguis: aut si aliquod uiscus aris fuerit traditum, ratione ardescit pari, & dissolutum in cinerem labitur: nisi forte hostiarum deus animas deuorat, aut ex aris ardentibus nidorem con-
sectatur & fumos, pasciturq; de eniſis, quas euomunt ardentia uiscera, adhuc uida de sanguine, & prioribus humecta de succis. Sed si deus (ut dicitur) nullius est corporis, omniq; est incontiguus tactu, qui fieri potest ut corporalibus rebus nutriatur incorporeum, quod mortale est ut immortale sustineat, subdatq; salutem rei quam contin-
gere nequeat, & motus ministrare uitales? Cessat ergo (ut apparet) sacrorum hæc ratio, neque dici à quopiam pote est, ea causa sacrificia celebrari, quòd alantur his numina, & eorum sustineantur pastu. Nunquid (si forte hoc non est) uoluptatis alicuius, animiq; (ut dicitur) causa cæduntur dijs hostiæ, & succensis adijciuntur altaribus? Et quisquam est hominum, qui deos sibi persua-
deat uoluptatum diffusionem mollescere, gestire in libidinis gaudium, & uelut animal uile blandis sensibus affici, & dulcedinis labilis uolucris titillatione mulceri? Quod enim uoluptate dissoluitur, id contraria necesse est tristitia contrahatur: nec immune existere ab anxietate mæro

ris, quod letitia trepidat, & leuitatibus extollitur gaudia-
rum. Vtroque autem affectu debent esse dii liberi, si eos
esse perpetuos, & mortalium uolumus fragilitate priua-
tos. Quid quod omnis uoluptas quasi quaedam est adula-
tio corporis, notisq; illis sensibus assumitur quinq; quam
si superi sentiunt, & eorum necesse est esse participes cor-
porum, per que uia est sensibus, & accipiendis uolupta-
tibus ianua. Postremo quod gaudium est, innoxiorum ani-
mantium mactatione letari: miserabiles sepe exaudire
mugitus: riuos sanguinis cernere, animas cu cruore fugi-
entes, patefactisq; secretis prouolui, & intestina cum ster-
core, & ex residuo spiritu exultantia adhuc corda, treme-
bundasq; palpitantes in uisceribus uenas? Semiferi nos ho-
mines, quinimmo (apertius ut pronuiciemus quod est ueri-
us atque apertius dictu) feri, quos infelix necessitas, &
malus usus edocuit cibos ex his carpere: miseratione in-
terdum commouemur illorum: arguimus nos ipsi, peni-
tusq; re uisa, atq; inspecta damnamus: quod humanitatis
iure deposito naturalis inijt consortia ruperimus. Deos
aliquis credit pios, beneficos, mites, cæde pecorum dele-
ctari, diffundiq; letitia, si quando sub his concidūt & spi-
ritum miserabiliter ponunt, & uoluptate? Ergo (ut cer-
nimus) nulla est in sacrificijs causa, nec cur fiant, ratio
est: quoniam nec uoluptas est ulla, ac si forte est aliqua, in
deos eam cadere nulla posse ratione monstratum est. Se-
quitur ut illam quoq; inspiciamus partem, quam iactari
audimus vulgo, & populari in persuasione uersari: sacri-
ficia superis ea fieri dijs causa, ut iras atque animos po-
nant, reddanturq; mites & placidi feruidorum pectorum
indigna=

indignatione sedata. At si diffinitionem teneamus illam, quam pertinaciter meminisse conuenit nos semper, uniuersos animorum affectus ignotos dijs esse, consentaneum est credere nunquam deos irasci: quinimmo nullum affectum magis esse ab his longe, quam qui feris et beluis proximus turbat tempestatibus patientes, & ad periculum interitionis inducit. Quicquid enim uexatur rei alicuius è motu, passibile esse constat & fragile: quod passioni fragilitatiq; subiectum est, id necesse est esse mortale: ira autem uexat, & patientes se soluit, ergo esse mortale dicendum est, quod passionibus subiectum est iræ. At quin deos scimus esse oportere perpetuos, & naturam immortalitatis tenere: quod si constat, & liquidum est, ira ab his longe & ab eorum conditione disiuncta est. Nullis ergo rationibus conuenit id in superis uelle placare, quod posse non uideas in eorum beatitudinem conuenire. Sed concedamus (ut uultis) perturbationem huiusmodi familiaris dijs esse, placandiq; eius causa res diuinas fieri, & sacrorum solennia celebrari: quando ergo conueniat adhiberi hæc munia, uel in tēpore quo dari? antequā sunt irati, & perciti? an cum fuerint moti, ipsiq; in indignationibus cōstituti? Si ne sumant animos occurrendum est his ante, feræ nobis proponitis non deos, quibus ne seuiant concitata, & cauearum discutiant claustra, obiectari moris est escas, in quas rabide seuiant, & cupidinē uexationis inclinent. Sin autē iam seruidis atq; indignatione flagrantibus satisfactio ista sacrificiorū oggeritur: nō inquirō, non exigo, an illa leta & sublimis magnanimitas numinū, homunculorū offensione moueatur: habeatq; pro

uulnere siquid animal cæcum, atque in nubibus semper
 ignorationis incedens designauerit, dixerit quo illorum
 minueretur auctoritas. Sed neque illud dici, aut audire
 depono, quas irarum in homines habeant dii causas, ut sa-
 crificijs debeant contracta offensione mulceri: nunquid
 aliquas leges sanxere aliquando mortalibus, constitutum=
 que est ab his unquam quid eos agere cõueniret, uel quid
 non, quid consecrari, quid fugere, uel coli se saltem qui=
 bus rationibus cuperent, ut aliter, quàm imperauerant
 gesta ultionibus persequerentur irarum, contemptiq; se
 uellent de audacibus & transgressoribus uindicare? Ut
 opinor ab his nunquam neque constitutum est aliquid, ne=
 que sanctum: quoniam nec uisi aliquando, neque si sunt ui-
 si apertissima potuit cognitione dignosci. Quænam est er-
 go iustitia, ut eis ob aliquas causas irascantur dii cœlites,
 quibus neque sese monstrare aliquando dignati sunt, ne=
 que ullas dederint, aut imposuerint leges, quas coli ab his
 uellent, & inuiolabili obsecutione seruari? Sed hoc (ut di-
 xi) prætereo, & silentio patior abire donatum: unum il-
 lud præ omnibus quero, quæ causa est, ut si ego porcum
 occidero, deus mutet affectum, animosq; & rabiem po-
 nat: si gallinulam, uitulum, sub illius oculis atq; altaribus
 concremario, obliuionem inducat iniuriæ, & ab sensu pe-
 nitus offensionis abscedat? Quid ad eius dolorem ex ope-
 re hoc migrat, aut remedij cuius est anser, caper, aut pa-
 uis, ut ex eius cruore medicina adhibeatur irato? Ergo
 ne iniurias suas diuendunt, atque, ut paruuli pusiones,
 quo animis parcant, abstineantq; ploratibus, passerculos,
 pupulos, eculeos, panes accipiunt, quibus auocare se pos-
 sint:

sint: ita dij mortales placamenta ista sumunt, quibus iras atq; animos ponant, & in gratiam suis cum offensoribus redeant? Atquin ego rebar deos (si modo rectum est credere, quod motibus exagitentur irarum) sine ullis premijs, nullisq; mercedibus, iras atq; animos ponere, & peccatoribus delicta donare. Hoc est enim proprium numinum, liberale s uenias, & concessiones habere gratuitas. Quod si fieri non potest, sapientius multo est, pertinaciter eos in offensione durare, quam munerum corruptione mitescere. Crescit enim multitudo peccantium, cum redimendi peccati spes datur: & facile itur ad culpas, ubi est uenalis igo scentium gratia. Ecce si bos aliquis, aut quodlibet ex his animal quod ad placandas caeditur mitigandasq; numinum furias uocem hominis sumat, eloquaturq; his uerbis. Ergone o iupiter, aut quis alius deus es humanum est istud & rectum, aut aequitatis alicuius in aestimatione ponendum, ut cum alius peccauerit ego occidar, & de meo sanguine fieri tibi patiaris satis, quod nunquam te leserim, nunquam sciens aut nesciens tuum numen maiestatemq; uiolarim? Animal (ut scis) mutum, naturae meae simplicitatem sequens, nec multiformium morum uarietatibus lubricum, nunquid aliquando tuos ludos minus sancte diligenterq; perfecit? nunquid aliquem praesulem, tuum numen qui offenderet, aut te traxerit? nunquid iuravi per te falso? nunquid sacrilegis furtis tua rapui, spoliatusq; donaria? nunquid erui sacratissimos lucos, aut religiosa quaedam loca substructionibus pollui profanauiq; priuatis? Quenam est ergo causa, ut alienum crimen meo luatur e sanguine, & in nefas extraneum mea

uita & innocentia perducatur: an quod animal uile sum,
 nec rationis nec consilij particeps: quemadmodū pronun-
 ciant isti, qui se homines nominant, & ferocitate transli-
 unt beluas. Nonne primordijs iisdem eadem & me genu-
 it informauitq; natura? nonne spiritus unus est, qui & il-
 los, & me regit? Non consimili ratione respiro, & uideo,
 & cæteris afficior sensibus? habent iecora, pulmones,
 corda, intestina, uentriculos: & mihi membrorum non i-
 dem est numerus attributus? Amant suos foetus, & gign-
 endis conueniunt liberis: non & mihi prolis, & subro-
 ganda est cura, & dulcedo cum fuerit procreata? Sed ra-
 tionales illi sunt, & articulatas exprimunt uoces. Et un-
 de illis notum est, an & ego quod facio meis rationibus
 faciam, & uox ista, quam promo, mei generis uerba sint,
 & solis intelligantur à nobis? Interroga pietatem, utrum
 ne sit æquius me occidi, me cõfici, an hominem uenia, &
 commissorum impunitate donari? Quis in gladium for-
 mauit ferrum? non homo? quis cladem gentibus, quis na-
 tionibus imposuit seruitutem? nõ homo? quis parentibus,
 fratribus, quis uxoribus, quis amicis mortiferas subdidit,
 commiscuitq; potiones: non homo? quis maleficia repe-
 rit, aut commentatus est tanta, quanta uix explicari de-
 cem millibus nequeant uel annalium, uel dierum? non ho-
 mo? Ita istud non ferum, non immane, non seuum est: non
 tibi ò Iuppiter iniustum uidetur, & barbarum me occidi
 me cædi, ut fias tu placidus, & ut scelerosis contingat im-
 punitas? Ergo ob hanc causam (id est, numina ut placen-
 tur irata) inaniter fieri sacrificia constitit, cum docuerit
 nos ratio neq; deos irasci aliquando, neq; alterum uelle
 pro

pro altero confici, cædi, nec innoxij sanguine abolitionem designationibus comparari. Sed fortasse aliquis dicet: iccirco dijs hostias, & cætera impendimus munera, ut familiares quodammodo nostris supplicationibus facti, res tribuant prosperas, auertantq; à nobis mala, cum gaudijs faciunt agere nos semper, tristitias uero propellant, & ex casibus imminetia fortuitis. Non exiguam curam locus iste desiderat, nec quod dicitur facile, tam consuetum est uel audiri, uel credi. Aduolabit enim continuo uniuersus ille doctissimorum chorus, qui asseuerans, & comprobans fato fieri quæcunq; fiunt, eripiat nobis è manibus opinionem istam: & inanibus nos arguat persuasionibus fidere. Quicquid in mundo, inquiet, gestum est, geritur, & geretur, olim definitum, & fixum est: habetq; immobiles causas, per quas sibi res nexæ inexpugnabile conferant præteritorum cum imminentibus necessitatē. Si definitum, & fixum est, quid oblingere singulis mali debeat, boniue, iam certum est. Quod si certum est, & fixum, uacant omnia deorum auxilia, uacant odia, uacant benignitates. Tam enim præstare non possunt id, quod non potest fieri, quàm prohibere ne fiat id, quod necesse est euenire: nisi quòd ualidius premere opinionem istam si uoluerint, quibunt: ut etiam ipsos deos frustra dicant à uobis coli, & superuacaneis supplicationibus adorari. Cum enim ordinem uertere, & fatalia nequeant constituta mutare, quid rei, quid causæ est fatigare, & obtundere eorum aures uelle: quorum auxilijs nequeas supremis in necessitatibus fidere? Postremo si tristitia, atque inportuna dij pellunt: si ea quæ sunt læta, atque amica largiuntur,

giuntur, unde sunt mundo tanti, tamq; innumerabiles mi-
 feri? unde tot infelices lachrymabile uitã in extrema for-
 te ducentes? cur immunes à calamitatib. non sunt, qui mo-
 menta per singula, qui per puncta sacrificijs onerãt atq;
 accumulãnt aras? Nonne alios (inquãnt) uidemus ex illis
 domicilia esse morborum: extinctis luminibus, atq; auri-
 bus obseratis, pedum carere processu, truncos sine mani-
 bus degere, incendijs, naufragijs, & ruinis, mergi, obrui,
 confici: patrimonijs ab ingentibus euolutos mercenario
 sese labore fulcire. stipēs emendicare supremas, extermini-
 nari, proscribi, semper esse in luctibus liberorũ orbitati-
 bus fractos: uexari per infortunia cætera, quorum speci-
 es & formas nulla potest enumeratio definire? Quod u-
 tiq; non fieret, si propulsare, si flectere mala ista dii pos-
 sent sacrorũ meritis obligati. Nunc uero quia casibus nul-
 lus est in his locus, sed ineluctabili omnia necessitate confi-
 ciunt, agit sese ordo prescriptus, & quod semel decretũ
 est, perficit. Aut ingrati esse dicẽdi sunt cœlites, si cum ha-
 beant iuro prohibendũ, patiuntur infelix genus tot pœnis
 & calamitatibus implicari. Et fortasse aliquid dicant ma-
 gnum, nec quod auribus debeat frustratorijs, leuibus, &
 cõtemnentibus sumi: Quas tamen nos partes, quia res ni-
 mium longi est multiq; sermonis, inexplicatas transcurri-
 mus atq; intactas: solum illud posuisse contenti, inhone-
 stas nos famas adiungere dijs uestris, si eos aliter negatis
 prestare quæ bona sunt, atq; inimica trãsuertere: nisi pri-
 us empti capellarum fuerint atq; ouium sanguine, & cæ-
 teris quæ admoventur altaribus. Indignũ enim primũ est,
 ut illa uis numinum sublimitasq; cœlestium beneficia cre-
 datur

datur sua habere uenalia, prius sumere, atq; ita præstare.
 Tum quod scædus multo est nisi acceperint, prodesse nul-
 li, perpetiq; miserrimos discriminum subire fortunas, cū
 prohibere possint ac subuenire. Si ex duobus facientibus
 res sacras honestus unus, & locuples, alter angusto lare,
 sed innocentia fuerit & probitate laudabilis: centum il-
 le cædat boues, totidemq; cum agniculis suis matres, thus
 pauper exiguum, & odoris alicuius unam concremet
 glebulam: nonne erit consequens, ut debeat credi (si mo-
 do nihil numina, nisi præmijs antecedentibus præstant)
 ut fauorem suum & auxilium commodent locupleti, a-
 uertant à pauperulo lumina, quem restrictum non ani-
 mus, sed familiaris rei necessitas fecit? Vbi enim uenalis,
 & mercenarius dator est, ibi necesse est gratiam pro ma-
 gnitudine muneris tribui, & eo inclinare suffragiū, unde
 ad eū, qui præstat, mercedis plus multo, & inde coræ cor-
 ruptionis affluerit. Quid si populi rursus duo hostilibus
 disidentes armis, sacrificijs paribus superiorū locupletati
 uerint aras, alterq; in alterum postulent uires sibi atq; au-
 xilium cōmodari, nonne iterum necesse est credi, si præ-
 mijs sollicitantur, ut prosint. eos partes inter utraq; debe-
 re hæsitare, defigi, nec reperire quid faciant, cum suas in-
 telligant gratias sacrorū acceptionibus obligatas? Aut e-
 nim auxilia hinc & inde præstabunt, id quod fieri nō po-
 test: pugnabunt enim contra ipsos se ipsi, contra suas gra-
 tias, uoluntatesq; nitentur: aut ambobus populis opē sub-
 ministrare cessabunt, id quod sceleris magni est post im-
 pensam, acceptaq; mercedem. Itaq; ergo ab dijs longe in-
 famia est ista tota pellenda: neq; est omnino dicendū præ-
 mijs

mijs eos ac mercedibus allici, bonas ut res conferant, di-
 moueantq; contrarias, si modo dii ueri sunt, atq; in nomi-
 nis huius exceptione ponendi. Aut enim fato fiunt quæ=
 cunque fiunt, et ambitionis & gratiæ nullus locus in dijs
 est: aut si excluditur & eijcitur fatum, non est superæ di-
 gnitatis boni operis fauorem, & collatas munificentias
 uenditare. Satis (ut opinor) ostendimus frustra dijs im-
 mortalibus hostias rebus cum consequentibus admoueri:
 quod neq; alantur his, neq; ullam percipiant uoluptatem
 neq; iras, aut animos ponant, neq; ut res tribuant faustas,
 neq; ut abigant aberuncentq; contrarias. Sequitur ut il-
 lam quoq; inspiciamus partem, quæ ab nonnullis consue-
 ta est asseri, & causis cærimonialibus applicari. Aiunt e-
 nim sacra hæc honorandis esse instituta cœlestibus, & ea
 quod faciant honoris ergo facere, & his numinum po-
 tentias auclitare. Quid si similiter dicant euigilare sese,
 atque dormire, deambulare, subsistere, conscribere ali-
 quid, & lectitare, ut honorem dijs habeant, & dignitatē
 eos faciant ampliores? Quid enim cruore de peco-
 rum? quid sacrorum confectioe de cætera supperaddi-
 tur his rei? quid apponitur, atque adijcitur potestatis? E-
 tenim honos omnis, qui haberi ab aliquo dicitur, & re-
 uerentiæ potioris attribui, relatiui est ad alterum gene-
 ris, & constans partibus duabus, ex concessione tribuen-
 tis, & amplificatione sumentis. Vt si quispiam uiso poten-
 tissimi nominis atq; auctoritatis uiro, uia decedat, assur-
 gat, caput reuelet, uehiculoq; defiliat: tum deinde salutet
 accliuus ancillæ aut seruuli pauibundas trepidationes imi-
 tatus: uideo quid agatur in huiusmodi honorationis offi-
 cio:

cio: summisione alterius datur alteri plurimum: efficiturque, ut uideatur magnus, quem susceptio minoris extulerit, & suis anteposuerit rebus. Sed concessio hæc omnis, & honoris, de qua loquimur, attributio solis habet in hominibus sedem: quos naturalis infirmitas, & amor in altioribus standi docet gaudere de fastibus, & aliorum comparationibus anteponi. At quæro in superis ubi est honoris locus: uel quas eis eminentias addere sacrorum ex collationibus inuenitur? Augustiores, potentiores mactatis pecudibus fiunt, additur illis ex hoc quicquam, aut esse dii magis diuinitate incipiunt ampliata? At qui ego contumeliæ proximum, quinimmo esse plenam contumeliæ iudico, cum honorari ab homine deus dicitur, & muneris alicuius oblatione mactari. Etenim si honos auget, eiusque accumulatur dignitatem cui fuerit attributus, sequitur ut auctior deus fiat ab homine, à quo fuerit munere & honoris collatione donatus. atque ita perducitur res eò, ut inferior Deus sit, qui honoribus mactatur humanis. Quid ergo (inquiet aliquis) honorem dijs dandum nullum esse omnino censetis? Si deos nobis proponitis tales, quales (si sunt) debent esse, quosque dicere nos omnes in istius nominis prædicatione sentimus, quemadmodum possumus honorem his non habere uel maximum? cum etiã colere homines potentioribus acceperimus imperijs cuiuscunque ordinis fuerint, cuiuscunque fortuna, Quisnam iste est maximus? Officiosior multo quam habetur à uobis, & potentiore in genere constitutus. Dicite, inquitis. Ne sit opinio de his deformitate culpabilis, ut neque illos credas quicquam hominis habere consimile, nec quicquam

expea

expectare quod sit ab se foris, atque extrinsecus ueniens: tum quod sepius dictum est, non ardescere irarum flammis, non gessere corporea uoluptate, nō exambiri ut pro sint, non premijs ut noceant proritari, benignitatem & gratiam non habere uenalem, non gaudere honore collato, non indignari & affici non dato: sed quod rei diuinae est proprium, sua se ui nosse, nec se alienis adulationibus aestimare. Et tamen, ut uideamus istud quod dicitur quale sit, quod est istud honoris genus, ueruecem, arietē, taurum, dei sub ore connectere, conspectuq; in eius occidere? Quod est honoris genus deum inuitare ad sanguinē, quem cum canibus uideas eum sumere, atq; habere communem? Quod est honoris genus lignorum struibus incensis, coelum fumo subtexere, & effigies numinum nigrore offuscare ferali? Quod si ea quae sunt, propria uispendere, non ante sumptis placet opinionibus aestimare, ara istae, quas dicitis, altariaq; haec pulchra, infelicissimi animalium generis ustrinae, rogi sunt, et busticeta in opus structa foedissimū, atq; in sedē fabricata foetorū. Quid dicitis o isti, ergōne ille putor, qui ex corijs tollitur, atq; ex pirat ardentibus, qui ex osibus, qui ex fetis, ex agnorū lanitijs, gallinarūq; de plumis, dei munus, & honor est: maetaurq; hoc illis, quorū templa cum adire disponitis, ab omni uos labe puros, lautos castissimosq; praestatis? Et quod esse his potest coinquinatius, infelicius, spurcius, quam si ita facti sunt sensus sui natura, ut in amoribus habeant tā seua, sintq; illis in uoluptate putores: quos neq; ipsi sacrificantes ferre, nec ingenuae sustinere tractos ualeāt per spiritū nares? Quod si animantiū cruore honorari, & affi-

ci superiorum animos existimatis, cur non eis & mulos,
 & elephantos mactatis, & asinos? cur non & canes, ur-
 fos, & vulpes, & camelos, & beluas & leones? & quoni-
 am uolucres hostiarum quoq; in numeris ponitis, cur nō
 uulturios, aquilas, ciconias, immussulos, buteones, cor-
 uos, accipitres, noctuas? cumq; illis salamādras, natrices,
 uiperas, solifugas? Nempe subest & his sanguis, & consi-
 mili ratione uitali agitantur spiritu. Quid in illis maioris
 est operis, aut solertia in his minus, ut ista non augeant,
 superiorū illa amplificent dignitatem? Quia rebus ex his
 (inquit) deos par est honorare cælestes, quib. ipsi alimur,
 sustentamur: & uiuimus, & quas nobis ad uictum sui nu-
 minis tribuere benignitate dignati sunt. Sed & cuminū,
 nasturtium, rapa, bulbos, apium, carduos, rādices, cucur-
 bitas, rutam, mentam, ocimum, puleium, porrumq; secti-
 uum, ijdem tribuere dij uobis, esseq; in usibus uestris ali-
 moniarum in parte iusserunt. Quid ergo cessatis altari-
 bus & hæc dare, rebusq; his omnibus cunilam superster-
 gere bubulam, & acrimonias intermiscere cepearum. Ecce
 si uos canes (neesse est enim quædam fingi, perspicui ut
 liquidius res possint) si inquam canes, & asini, si motacil-
 læ cum his simul, si hirundines garrule, pariterq; cum
 his porci sensu aliquo humanitatis accepto deos putā-
 rent atque existimarent uos esse: sacraq; uobis intende-
 rent: honores ergo facerent non ex materijs alijs, alijsq;
 de rebus, sed quibus ali moris est illis, & naturali apposi-
 tione fulciri. Audire à uobis exposcimus, utrumne hūc ho-
 norē, an contumeliam potius esse iudicaretis amplissimā:
 cum hirundines uobis muscas, motacille cederent conse-

crarentq; formiculas: cum altaribus uestris darent asine
 foenu, paleasq; libarent: cum imponerent canes ossa, &
 humani stercoreis proluuiem concremarent: cum ad ultia
 mum porculi coenum uobis profunderent ex uolutabris
 horrentibus, lutosis & uoraginibus sumptum? Ita ergo
 non despuu uestras inflammaremini dignitates, sterco-
 ribusq; uos accipi inter atroces computaretis iniurias? Sed
 taurorum corporibus honoratis uos deos, & aliorum a-
 nimantium cedibus. & quid hoc ab illo differt, cum &
 ipsa si nondum, mox tamen futura sint stercoza, et exigui
 temporis contracta interiectione putrescant? Deniq; de-
 finite supponere aris ignem, iam profecto cernitis uisce-
 ra illa taurorum sacra, quibus honor a uobis auctificatur
 deorum, feruescere uermibus & fluctuare, uitiare & cor-
 rumpere statum coeli, & ex odoribus morbidis regiones
 consauciare uicinas: quam si uobis praecipiant dii curant,
 uestram in ualeitudinem uertere: prandia inde, uel coenae
 solenni ex more conficere, longe fugiatis, execratiq; odo-
 ris genus ueniam postcatis a superis, facturósque uos eis
 nunquam talia sacra iuretis. ita istud non ludere est, non
 confiteri, non pandere, quid si deus nescire, nec cui poten-
 tia debeat nominis huius uis subdi, appellatioq; supponi?
 Cibis nouis auctificatis deos nidoribus cohonestatis, &
 succis: & quia uobis incunda, & grata sunt, eaq; uos a-
 lunt, deos etiam creditis in eorum affluere uoluptates, la-
 tratorum & canum ritu offis seuitias ponere, atq; allude-
 re porrigentibus sepius? Et quoniam nobis in manibus
 hostiarum sermo uersatur: quae causa, quae ratio est, ut
 cum dii immortales (sint enim & per nos licet quicunq;
 esse

esse credatur) sint unius sententiæ, uel unius debeant esse naturæ, generis, & qualitatis unius, non omnibus omnes hostijs, sed quibusdam quidam sacrorum mulceantur legibus? Quæ est enim causa (requiram ut eadem rursus) ut ille tauris deus, hædis alius honoretur, aut ouibus, hic lactentibus porculis, alter intonsis agnis, hic uirginibus buculis, capris ille cornutis, hic sterilibus uacculis, at ille ingentibus scrofis, hic albetibus, ille atris, alter fœminei generis, alter uero animantibus masculinis? Si enim honoris et reuerentiæ causa mactantur dijs hostiæ: quid refert, aut interest cuius animalis è capite luatur hoc debitum, cuius ira offensioq; ponatur? An nunquid alterius alteri minus gratior & iucundior sanguis est? alteri uero alterius uoluptatem infundit, & gaudium? aut (ut fieri moris est) obseruationis alicuius, & religionis metu, ille caprina abstinet se carne, porcinum alius execratur attatum, huic ouilla foetu lenta sunt uiscera: ac, ne stomachum fatiget inualidum, hic bubulam duritiem uitat, & lactentium lenitatem, quo digerat expeditius, sumit? Sed erras, inquit, & laboris: nam dijs fœminis fœminas, mares maribus hostias immolare abstrusa & interior ratio est, uulgiq; à cognitione dimota. Non inquirō, non exigo, quid sacrorum præcipiant, uel quid contineant leges, sed si iusserit ratio, atq; obtinuerit ueritas, differentiam generum nullam in dijs esse, neq; ullis sexib. eos esse discretos: nonne solui necesse est: nonne rationes has omnes è stultissimis creditas opinionibus comprobari, inueniri? Sapientium uirorum non aduocabo sententias, qui risum nequeunt continere, cum discrimina sexum dijs audiunt im-

mortalibus attributa unoquoque ab hominum quæro: an ipse apud se credat, sibiq; ipse persuadeat, distinctum esse æorum genus, mares, ac fœminas hos esse, et ad generandos fœtus convenientium membrorum dispositione formatos? Sed si sexibus sexus pares, id est fœminas fœminis mares autem hostias dijs maribus immolari sacrificiorum iura præscribunt, quæ in coloribus ratio est, ut merito his albas, illis atras conveniat, nigerrimasq; mactari? Quia superis dijs, inquit, atque hominum dexteritate pollentibus, color læuis acceptus est, ac felix hilaritate candoris. At uero dijs læuis, sedesq; habitantibus inferas, color furuus est gravior, et tristibus suffectus è fucis. Sed si rursus obtinuerit ratio, inferorum penitus cassum esse nomen et uacuum, neque ulla sub terris regna esse domiciliaq; Plutonia, opinionem necesse est id quoque frustrari, quam super atris pecuniis habetis, diuisq; subterraneis. Quod si inferi nulli sunt, deos etiam manium necesse est esse nullos. Fieri enim qui potest, ut cum loca sint nulla, eorum, quæ non sunt, ulli perhibeantur esse cultores? Sed assentiamur (ut uultis) et esse inferos, et esse manes, et habitare nescio quos in his deos hominibus minus faustos, et tristioribus præpositos rebus, et quæ causa, quæ ratio est, ut atræ his hostiæ, nigerrimiq; admoueantur colores? quia nigra nigris conueniunt, et tristia consimilibus grata sunt. Quid ergo? non uidetis (ut uobiscum et nos stolidè, similiterq; ludamus) albas esse hostiarum carnes, ossa, dentes, pinguitias, omenta cum cerebris, mollesq; in ossibus medullas? Sed uellera nigra sunt, nigraeq; animantium seta. Solas ergo immolate dijs lanas, uulsasq;

ex ho-

ex hostijs setulas, relinquite infelicissimas pecudes spolia
 tas licet, ac tonsas coeli animam ducere, & partibus inno-
 centissimas incubare. Quod si grata numinibus inferis
 ea, quae sunt nigra, suruiq; existimatis coloris: cur non om-
 nia caetera, quae illorum inferre sacrificijs moris est, sint
 nigra, & fumigata, tetraq; & colorata curatis? Inficite
 thura, si dantur: salsas fruges, atque uniuersa libamina, la-
 cti, oleo, sanguini, hic ponat ut purpureum colorem, il-
 la ut sint lurida, fuliginem infundite cum fauillis. Quod
 si uobis religio nulla est alba quaedam ferre, & suos re-
 tinentia candores: ipsi uestras religiones rationesq; dis-
 soluitis, cum sacroru in opere nihil unum, perpetuumq;
 seruatis, Sed & illud hoc loco consentaneum est ex uobis
 addiscere. Si caper caedatur Ioui, quem patri solenne est
 Libero, Mercurioq; mactari: aut bos si sterilis Vnxiæ,
 quam Proserpine tribuitis, quo ritu, atque obseruatio-
 ne precipitur: quid facinoris in hoc erit, quid malorum,
 scelerisue contractum: cum nihil intersit obsequij, cuius
 animalis e capite honorarium istud debitum complea-
 tur? Confundi hæc, inquit, fas non est, nec piaculi parui
 est officia rituum, procurationemq; miscere. Causam oro
 ediffere. Quia generis certi hostias certis ius est consecra-
 re numinibus, certaq; & supplicamenta præstari. Et quæ
 iterum causa est, ut generis certi hostias certis ius sit con-
 secrare numinibus, certaq; & supplicamenta præstari?
 & hoc enim ius ipsum debet habere suam causam, cer-
 tisq; ab rationibus exoriri, duci antiquitatem, consuetu-
 dinemq; dicturus es. hominum mihi scita pronuncias, &
 cæci animalis inuenta. Ego autem cum postulo causam mi-

hi depromi, audire desidero, aut cælo aliquid lapsum, aut quod magis res poscit, quid applicitum Iuppiter ad tauri habeat sanguinem, ut ei debeat immolari, non debeat Mercurio, Libero? Aut natura quæ capri est, ut his rursus accommoda, Iouialibus conueniens sacrificijs non sit? Animalium facta est inter deos diuisio, transactionis alicuius pactio? conuenit, ut ille contineret ab huius se hostia? hic ut usurpare desineret alieni sanguinis iura? an, ut zelotypi punctiones, communicare gustatum suarum pecudum nolunt? aut, ut gentibus fieri moris diuersissimi fama est, quæ habentur his esui, aliarum eadem reijciuntur ab uictibus? Ergo si hæc cassa sunt, nec rationis alicuius habentia firmitatem, sacrificiorum & ipsa inanis est ratio. Etenim qui pote est habere idoneam id, quod sequitur, causam, cum ipsum illud primum, à quo defluit secundum, inanissimum esse reperiatur & uacuum, & nulla soliditate firmatum: Telluri (inquiunt) matri scrofa ingens immolatur foeta, at Mineruæ uirgini uirgo ceditur uitula, nullis unquam stimulis, nullius operis excitata conatu. Atquin nos arbitramur nec uirginem uirgini oportuisse mactari, ne uirginitas uiolaretur in pecude, qua dea plurimum pollet: nec Telluri grauidas atque foetas ob honorem fecunditatis ipsius, quam cuncti expetimus & optamus inextinguibili semper fecunditate procedere. Nam si, quia uirgo Tritonia est, iccirco ei conuenit uirgines hostias immolari: & quod Tellus est mater consimiliter grauidas accipienda est scrofis: ergo & muscis Apollo, quod muscus: & quod medicus Aesculapius, medicis: & quod faber Vulcanus est, fabris: & quod Mercu-

rius eloquens eloquentibus debet disertissimisq; mactari.
 Quod si dicere istud insanum est, aut (ut mediocriter pro-
 nunciem) brutum: multo illud maioris amentiae est, foetas
 iugulare Telluri, quod sit foetibus grauior: Mineruae ca-
 stas & uirgines, quia sit pura uirginitatis intacte. Nam
 quod dici à uobis accipimus, esse quosdam ex dijs bonos,
 alios autem malos. & ad nocendi libidinem promptio-
 res: illisq; ut profint, his uero ne noceant sacrorum solen-
 nia ministrari: quam istud ratione dicatur, intelligere
 confitemur non posse. nam deos benignissimos dicere, le-
 nesq; habere naturas, & sanctum, & religiosum, & ue-
 rum est: malos autem, & laeuos nequaquam sumendum
 est auribus: ideo quoniam diuina illa uis ab nocendi pro-
 cul est dimota & disiuncta natura. Quicquid autem po-
 te est causam calamitatis inferre: quid sit primum uiden-
 dum est, & ab dei nomine longissima debet differitate se-
 poni. Itaque ut uobis commodemus assensum, dextra-
 rum, sinistrarumq; rerum deos esse fautores: ulla nec sic
 ratio est cur alios alliciatis ad prospera, alios uero, ne no-
 ceant, sacrificijs cōmulceatis & præmijs. Primum quod
 dij boni male non queunt facere, etiam si nullo fuerint ho-
 nore mactati: quicquid enim mite est, placidumq; natura,
 nocendi procul est usu, & cogitatione discretum: malus
 uero comprimere suam ferociam nescit, quamuis gregi-
 bus mille, & mille alliciatu altaribus: neque enim in dul-
 cedinem uertere amaritudo se potest: aut ariditas in hu-
 morem, calor ignis in frigora: aut quod rei cuiusq; con-
 trarium est, id quod sibi contrarium est, in suam sumere,
 atque immutare naturam. ut si manu uiperam mulceas,

uenenoato blādiaris aut scorpio: petat illa te morsu, hic cō-
 tactus aculeum figat: nihilq; illa profit allusio, cum ad nō
 cendum res ambæ non stimulis exagitentur irarum, sed
 quadam proprietate naturæ. Ita nihil prodest promereri
 uelle per hostias deos læuos, cum siue illud feceris, siue
 contra non feceris, agant suam naturam, & ad ea quæ sibi
 sunt, ingenitis legibus & quadam necessitate ducan-
 tur. Quid quod isto modo utriq; dii desinunt esse suis in
 uiribus, & suis in qualitibus permanere. Nam si bonis
 ut profint, res diuina conficitur, alijs autem ne noceant,
 ijsdem rationibus supplicatur: sequitur ut intelligi debe-
 at, nihil exteris profuturos, nulla si acceperint mune-
 ra, fieriq; ex hoc malos: malos autem si acceperint, nocen-
 di posituros mentem, fieriq; ex hoc bonos: atque ita per-
 ducitur res eò, ut neque hi dexteri, neque illi sint læui: aut
 (quod fieri non potest) utrique ipsi sint dexteri, & utri-
 que iterum læui. Esto concedatur infelicissimas pecudes
 non sine aliquo religionis officio diuorum apud templa
 mactari, & quod ex usu consuetudinis factū est, rationis
 alicuius causam aliquam continere: sed si magnificum ui-
 detur, atq; amplū, iugulare dijs tauros, si illibata si solida
 cōcremari animantiū uiscera, qd sibi reliqua hæc uolunt
 magorū coherētia disciplinis, quæ in sacrorū reconditis
 legibus pontificalia restituere mysteria, & reb. inseruere
 diuinis? Quid in quā sibi hæc uolūt, apexabo, isicia, silicir-
 nia, lōgauo? quæ sunt nomina, et sarciminum genera, hir-
 quino alia sanguine, cōminutis alia inculcata pulmonib.
 Quid tuceta? Quid nenia? quid offæ: nō vulgi, sed quib.
 est nomē appellatioq; penita: ex quib. quod primū est, in

exiguas aruina est miculas, & illa minutim insecta de mo-
 re: quod in secundo situm est intestini est porrectio, per
 quam proluuies editur, succis perexiccata uitalibus. ossa
 autem penita est, cum particula uisceris cauda pecoris am-
 putata: quid polimina? quid omenta? quid palasca? siue
 (ut quidam cognominant) plasca? ex quibus est nomen
 omenti pars quaedam quo receptacula uentrium circum-
 recta finiuntur. Bouis cauda est plasca, siligine, & sangui-
 ne delibuta. Polimina porro sunt ea, quae nos proles uere-
 cundius dicimus: à uulgaribus autem assolent cognomi-
 ne testium nuncupari. Quid fitilla, quid frumen, quid A-
 fricia, quid gratilla, catumeum, cōspolium, cubula: ex qui-
 bus duo, quae prima sunt, pulium nomina, sed genere &
 qualitate diuersa. Series uero, quae sequitur liborum si-
 gnificantias continet: & ipsis enim non est una eademq;
 formatio. non enim placet carnem strebulam nominare,
 quae taurorum è coxendicibus demitur, pulpamenta non
 assa, quae in ueribus exta sunt, animata prius & torrefa-
 cta carbonibus: non salsamina denique, quae sunt una com-
 mixtio quadrimis copulata de frugibus. Non similiter fen-
 dicas, quae & ipse sunt dira, quas plebis oratio illa solet,
 cum eloquitur, nuncupare: non ratione eadem erumnas,
 quae sunt prima in gurgulionibus capita, quae deicere ci-
 bos & referre natura est ruminatoribus uutilus. Non ma-
 gmenta, non augmina, non mille species, uel amen sangui-
 num, uel fitillarum, quibus nomina indidistis obscura, uul-
 goq; ut essent augustiora fecistis. Si enim quaecunque ab
 hominibus fiunt, maximeq; in re sacra, debēt habere su-
 as causas, nec sine ratione est quicquam in negocijs om-

nibus, atq; in omni administratione faciendū, ediffertate nobis, & dii ite, quæ sit causa, quæ ratio, ut hæc etiam dicitur, sacrisq; adoleantur altaribus? In hoc enim diu-
tius loco huic causæ uel maxime necessario immoramur, in-
sistimus, inheremus, cupientes addiscere quid cum pul-
tibus deo sit, quid cum libis, quid diuersis cum fratri-
bus, confectionis iure multiplici atque impensarum uari-
etate conditis? Opiparis numina cœnis afficiuntur, aut
prandijs, ut innumeras conueniat excogitare his dapes?
auerfionibus stomachorum laborant? & ad expellenda
fastidia saporum uarietas queritur, ut modo his assa, mo-
do cruda ponantur, semicocta modo et semicruda? Quod
si omnes has partes, quas præscias dicitis, accipere dii a-
mant, suntq; illis gratiæ, uel uoluptatis alicuius uel dulce-
dinis sensu, quid intercedit, quid prohibet, ut non semel
hæc omnia totis cum animantibus inferatis? Quæ causa,
quæ ratio est, ut caro strebula separatim, ruma, cauda,
& plasea separatim, isitium solum, omentum solum, au-
gmentorum adijciatur in causam? Pulmentorum uarie-
tatibus afficiuntur dii cœlites, ut fieri mos est post cœna-
rum ditium & locupletum saginas, frustilla hæc paruis-
la pro suauibus mateolis sumunt, non quibus famem se-
dent, sed ut palatis admoueant ocium, seq; ipsos plenæ ap-
petitu uoracitatis instigent? O deorum magnitudo mira-
bilis: ô nullis hominum comprehensa, nullis intellecta na-
turis: siquidem ut prosint, testiculis pecudum redimun-
tur, & rumis, neque prius iras, atque animos ponunt, ni-
si sibi adoleri paratas conspexerint nenas, offasq; peni-
bas. Sequitur ut de thure, deq; mero aliquid sine ulla ni-
micitate

mietate dicamus. Copulata enim, & iuxta fiunt cærimo-
 niarum & hæc genera, cultumque adhibentur in pluri-
 mum. Ac primum illud à uobis isto ipso quærimus per-
 contamurque de thure: unde aut quo tempore nosse illud
 aut scire potuistis, ut merito existimetis aut esse dijs dan-
 dum, aut eorum acceptissimum uoluntati. Nouella enim
 propemodum res est, neque annorum inexplicabilis se-
 ries, ex quo eius notitia profluxit in has partes, & delu-
 bris meruit interesse diuinis. Nam neque temporibus,
 quemadmodum creditur & perhibetur, heroicis quid-
 nam esset thus scitum est, scriptoribus ut comprobatur
 à priscis, quorum in libris posita nulla eius mentio repe-
 ritur: neque genitrix & mater superstitionis Hetruria
 opinionem eius nouit aut famam, sacellorum ut indicant
 ritus: neque quadringentis annis, quibus albana res ui-
 guit, in usum cuiquam uenit, sacra cum res fieret: neque
 ipse Romulus, aut religionibus artifex in comminiscen-
 dis Numa, aut esse sciuit aut nasci: ut pium far monstrat
 quo peragi mos fuit sacrificiorum solennium munia. Un-
 de igitur cœpta est usurpatio eius assumi: aut in antiquam
 & ueterem consuetudinem quæ nam irruiuit nouitas, ut
 quod tempestatibus tantis necessarium non fuit, locum su-
 meret in cærimonijs primū? Nam si sine thure religionis
 officium claudicat, necessariæque uis eius est, quæ propi-
 tios faciat, mitēsque hominibus cœlites: peccatum est ab
 antiquis, quinimmo piaculis plena uita omnis illorum
 fuit: qui quod maxime conueniens deorum fuerat uolu-
 ptati per incuriam neglexere libare. Sin autem tempori-
 bus priscis, neque homines, neque dii huius thuris expe-
 tituere

tiuere materiam, comprobatur & hodie frustra illud, in
 niterq; præstari: quod neq; antiquitas necessarium credi-
 dit, & sine ullis nouitas rationibus appetiuit. Denique
 ut illam semper regulam definitionemque teneamus, qua
 demonstratum & fixum est, quicquid fiat ab homine ha-
 bere oportere suas causas, & in ista quoque retinebimus
 parte, ut requiramus ex uobis quæ sit causa, quæ ratio, ut
 ante ipsa numinum signa thura injiciantur altaribus, &
 ex eorum incendio familiaria fieri existimentur & mi-
 tia: quid ex huiusmodi facto acquiritur his rei, aut eorum
 ad animos quid accidit, ut merito iudicemus recte ista de-
 pendere, & non frustra atque inaniter concremari? Ut e-
 nim uos debetis ostendere cura thura dijs detis, sic & de-
 os sequitur ut debeatis expromere habere aliquam cau-
 sam, cur ea non respuant, quinimmo cur ea tam familia-
 riter concupiscant. Honoramus (inquit aliquis fortas-
 se) his deos. Sed nos non uestrum, sed numinum requiri-
 mus sensum: nec quid fiat à uobis, sed pendatur ab his
 quanti, quod in præmium datur fauoris, interrogamus.
 Sed tamen ò pietas quantus iste est honor, aut qualis: qui
 ex ignis odore conficitur, & resina ex arboris compara-
 tur? Nam ne forte ignoretis quid, aut unde sit thus istud:
 uiscum est ex corticibus profluens, ita ut ex amygdalo, ce-
 raso, lachrymabili destillatione coalescens. Hoc cene er-
 go superas honorat & auctificat dignitates, aut offensa
 si aliquando contracta est, thuris uapore dissoluitur, &
 temperata indignatione sopitur? Quid ergo cessatis cu-
 iuslibet arboris uiscum, sine ulla passim differitate com-
 burere? Nam si honorantur hoc nummina, nec indigne
 sustinent

sustinent panchaicas sibi ardere resinulas, quid interest,
 unde sumus altaribus conficiatur in sanctis: uel ex uisci
 quo genere nubes suffitionis exaestuēt? At nunquid ali-
 quis dicet, iccirco superis thus dari, quod odoratus ha-
 beat suauis, & narium commulceat sensum? reliqua ue-
 ro sint aspera, & ob causam offensionis exclusa? Habent
 enim dii nares, quibus ducant aereos spiritus, accipiunt
 auras, & remittunt: ut penetrare illos possint nidorum
 differentium qualitates? Quod si damus ut fiat, mortali-
 tatis eos adiungimus legi, & excludimus diuinitatis a fi-
 nibus. Quicquid enim spirat & reciprocos halitus auris
 commeabilibus ducit, id necesse est esse mortale, quia coe-
 li sustineatur è pastu. Quicquid autem cœlesti sustinetur
 è pastu, si recursus abstuleris, quibus alternatio redditur
 abstrahiturq; uitalis, oblidi eius necesse est animam, &
 rationem subruī atque interire uiuendi. Ergo si & dii spi-
 rant, odoremq; ad se attrahunt auris comitantibus inuo-
 lutum, non est ab re dicere & alienis eos suffitionibus ui-
 uere, & interclusis posse spiraminibus interire. Et unde
 nouissime scitis, an si odorum suauitate capiuntur, ead-
 dem sint eis iucunda quæ uobis, & parili sensu uestras
 mulceant afficiantque naturas? Nonne fieri pote est, ut
 quæ uobis afferunt uoluptatem, contra illis aspera uide-
 antur & tristia? Cum enim deorum sint sententiæ di-
 spares, substantiæq; non unæ, quibus effici rationibus po-
 test, ut quod qualitate diuersum est, unum sentiat acci-
 piatq; contactum? An non quotidie cernimus & inter a-
 nimantia terris orta, esse alijs eadem uel amara uel dul-
 cia: mortifera his esse, quæ illis nata in perniciem non
 sunt?

sunt? ut quæ illos mulceant odoribus lætis, eadem pestiferos halitus aliorum corporibus spirent? Sed hoc ut fiat, & accidat, non in rebus est causa, quæ simul esse mortifera, simul salutares, simul dulces nequeunt, simulque amara consistere: sed, ut quisque est factus, ad extrinsecus rei uenientis attactum ita afficitur: qualitatem non accipit ex rerum impulsione natam, sed ex sui sensus contagijque natura. Verum omnis hæc ratio longe est ab dijs sita, nec exigui limitis interiectione discreta. Nam si uerum est (ut ab sapientibus creditur) incorporales hos esse, neque oliditatis alicuius eminentia subleuari, inanis apud hos odor est, nec sensibilibiter commouere aura eos potis est nidoris alicuius: non si mille tu pondera masculi thuris incendas, cœlumque hoc totum redundantium uaporum nebulositate cludatur. Quod enim non habet robur & substantiam corporalem, contrectari à substantia non potest corporali: odor autem corpus est, tactis scilicet naribus indicatur, à deo ergo sentiri ratione non potest ulla, qui caret re corporis, atque omni sensu & cogitatione priuatus est. Merum thuris est socium, quod explanari consimiliter poscimus, cur ei superfundatur incensio. Si enim ratio cur fiat non ostendetur, nec habebit expositam sui causam, non iam istud errori obijciendum est ludicro, sed (ut dicatur expressius) insanie, dementiæ, cæcitati. Ut enim iam sæpius dictum est, debet omnne quod geritur, causam sui habere perspicuam, nec caliginis alicuius obscuritate contectam. Si ergo fidentis factio, aperite, monstrate, liquor iste cur detur, id est uinum superfundatur altaribus. Nunquid enim numinum corpora si-

vā sitim sentiunt aridam, & eorum necesse est siccitates
 humore aliquo temperari? Nunquid nobis ut mortali-
 bus mos est, cœnis intermiscere potiones, pari etiam mo-
 re post solitos uictus liborum, & pultium, hostiarumque
 cesarum, quo putrefiat facilius & percoquatur cibus, fre-
 quentissimo irrigant accipiuntq; se uino? Date quæso im-
 mortalibus dijs bibant, scyphos, brias, pateras, sympiniā-
 que depromite: & quoniam tauris pinguibsq; se dapi-
 bus, atque opimis interficiunt escis: ne quod in stomachi
 tramite male transuoratum substiterit uiscus: succurrite,
 properate, Ioui optimo maximo merum, ne præfocetur,
 date: cupit eructare, nec potis est: ac ni illa labatur, &
 dissoluatur obstructio, periculum maximū est, ne obli-
 sus interrumpatur spiritus, & uiduatum remaneat sine suis
 administratoribus cœlum. Sed frustra, inquit, in equitas
 nobis: non enim nos superis ob eas profundimus merum
 causas, tanquam illos existimemus aut sitire, aut bibere,
 aut suauitatis eius affectione letari. Honoris eis ergo da-
 tur, quo fiat illorum elatior, amplior, augustiorq; sublimi-
 tas, altaria super ipsa libamus, & uenerabiles cniſſas car-
 bonibus excitamus extinctis. Et quæ grauior infligi con-
 tumelia dijs potest, quàm si eos credas accepto mero pro-
 pitios fieri: aut honorem existimes habitum his magnum,
 si modo uini exigui rorem super uiuidam ieceris atq; in-
 stillaueris prunam? Non nobis est sermo cum hominibus
 rationis expertibus, neq; quibus non sit communis intelli-
 gentiæ ueritas: inest & uobis sapientia, inest sensus, ue-
 rūq; nos dicere apud uos ipsi interiore iudicio scitis. Sed
 quid facere possumus considerare nolentibus penitus res
 ipsas,

ipsas, secumq; ipsos loqui? Facitis enim quod fieri cernitis
 non quod fieri oportere confiditis: nimirū quia apud vos
 plus ualeat nullam habens consuetudo rationem, quam rea-
 rum inspecta natura ueritatis examinatione ponderata.
 Quid est enim deo cum uino, aut in eius materia uis qua-
 lis, aut quāta est, quod cum effusum fuerit, sublimitas eius
 augetur, et honorata existimetur auctoritas? Quid inquam
 deo cum uino est, Venereis re proxima, neruos omnium
 debilitante uirtutum, uerecundie, pudoris, & castitatis
 inimica? quod in insanias, & furores mentes sepius præ-
 cipit, aut excitas, ipsosq; illos deos: maledictis compulsi ex
 auctoritate dementibus, Itane istud non nefas, & plenum
 sacrilegij crimen est, honori hoc dare, quod si tu auidius
 sumpseris, quid facias, nescias: quid loquaris ignores: ad
 extremum temulenti, luxuriosi, et perditum, comitium, in-
 famiamq; merearis? Operæ precium est etiam uerba ipsa
 depromere, quibus, cum uinum datur, uti, ac supplicare
 consuetudo est. Mactus hoc uino inferio esto. Inferio, in-
 quit Trebatius, uerbum ea causa est additum, eaq; ratio-
 ne profertur: ne uinum omne omnino, quod in cellis, at-
 que apothecis est conditum, ex quibus illud quod effundi-
 tur promptum est, esse sacrum incipiat, & ex usibus eri-
 piatur humanis. Addito ergo hoc uerbo, solum erit, quod
 inferetur, sacrum, nec religione obligabitur. Ceterum
 qualis ergo hic honor est, in quo imponitur quasi lex deo
 ne plus querat quam datum est? aut cuius ipse est auidi-
 tatis deus, qui nisi uerbi fuerit præscriptione submotus,
 cupiditatem suam protendat ulterius, & apothecis suis
 supplicem priuet? Mactus hoc uino inferio esto: iniuria est
 ista,

ista, non honor. quid enim diuus amplius hoc uocet, neq;
 erit contentus illato? nonne insigniter dicendum est laedi,
 qui honorem accipere cum conditione cogatur? Nam si
 exceptione non addita, sacrum necesse est fieri omne om-
 nino quod in cellis est uinum, manifestum est & deo con-
 tumeliam fieri, cui modus constituatur inuito: & uos ip-
 sos in re sacra cærimoniarum officia uiolare, qui non tan-
 tum tribuitis uini, quantum deum uidetis sibi uelle præsta-
 ri. Mactus hoc uino inferio esto: quid est aliud quàm dice-
 re, tantum esto mactus, quantum uolo: tantum amplifica-
 tus, quantum iubeo: tantum honoris assumito, quantum
 te habere decerno, et uerborum circumscriptione desinio.
 O deorum sublimitas præpotens, quam uenerari, quã co-
 lere officijs omnibus cæremonialibus debeas: cui legem
 uenerator imponit, quam cum passionibus adorat & for-
 mulis: quæ per unius formidinem uerbi ab immodicis ui-
 ni cupiditatibus arcetur. Sed sit, ut uultis, honor in uino,
 sit in thure, immolatione & cædibus hostiarum iræ numi-
 num offensionesq; placentur. Etiam dij fertis, coronis affi-
 ciuntur, & floribus? Etiamne eris tinnitibus, & quassa-
 tionibus cymbalorum? Etiamne tympanis: etiamne sym-
 phonijs? quid efficiunt crepitus scabillorum? ut cum eos
 audierint numina, honorifice secum existiment actum, et
 feruentes animos irarum obliuione deponant? An nun-
 quid ut paruuli pusiones ab ineptis uagitiis. crepitaculis
 exterrantur auditis: eadem ratione, & omnipotentia nu-
 mina tibiarum stridore mulcentur, & ad numerum cym-
 balorum mollita indignatione flaccescunt? Quid sibi uo-
 lunt excitationes illæ, quas canitis matutini, collatis ad ti-

biam uocibus? Obdormiscunt enim superi, remeare ut ad uigilias debeant: quid domuitiones illæ, quibus bene ut ualeant, auspiciabili salutatione mādatis? Somni enim quiete soluantur, occupariq; ut hoc possint lenes audiendæ sunt neniæ? Lauatio, inquit, deum matris est hodie. Sorde= seunt enim diui. Et ad sordes eluendas lauantibus aquis o= pus atque adiuncta antiqua cineris frictione. Iouis epu= lum cras est, Iuppiter enim cœnat, magnisq; implendus est dapibus, iam dudum inedia gestiens, Et anniuersaria interiectione ieiunus. Aesculapij geritur, celebraturque uindemia. colunt enim dij uineas, Et ab suasionibus con= tracti exprimunt uindemiatoribus uinum. Lectisternium Cereris erit Idibus proximis. habent enim dij lectos, at= que, ut stratis possint mollioribus incubare, puluinorum tollitur atque excitatur impressio. Telluris natalis est. dij enim ex uteris procedunt, Et habent dies lætos, quibus eis ascriptum est auram usurpare uitalem. Ludi uero, quos facitis, quibus floralibus, Et Megalensibus nomen est, cæ teriq; omnes alij, quos esse sacros uoluistis, Et religionum inter officia deputari: quam rationem habent, quam cau= sam, ut institui, condiq; debuerint, Et ex numinum appel latione signari? Honorantur, inquit, his dij, Et si quas ab hominibus continent offensinam memorias illatas, abij= ciunt, excludunt, redduntq; se nobis redintegata familia= ritate fautores. Et quæ causa est rursus, ut tranquilli, placi di efficiantur, Et mites: inepte si res fiant, Et ab homini= bus ociofis multitudine spectante ludatur? Ponit animos Iuppiter, si Amphitryo fuerit actus pronuntiatusq; Plau tinus? aut si Europa, si Leda, Ganymedes fuerit saltatus,

aut

aut Danae, motū compefcit irarum? Tranquillior, lentor,
 mater magna efficitur, fi Atysis confpexerit prifcam refrē
 cari ab hiftrionibus fabulam? Obliterabit offēfam Ve-
 nus, fi Adonis in habitu geflum agere uiderit faltatorijs
 in motibus pantomimū? indignatio relanguēfcet Alcide,
 fi tragœdia Sophoclis, cui Trachiniæ nomen eft, Euripi-
 dis aut Hercules actitetur? Exiftimatur tractari fe hono-
 rifce Flora, fi fuis in ludis flagitiofas confpexerit res agi,
 & migratum ab lupanaribus in Theatra? Utāne iftud non
 eft deorum imminuere dignitatem, dicare & confecrare
 turpiffimas res eis, quas cenfor animus refpuat, & qua-
 rum actores inhonestos effe ius ueftrum, & inter capita
 computari iudicauit infamia? Mimis nimirum dij gaudēt,
 & illa uis præftans, neq; ullis hominum comprehenfa na-
 turis, libentiffime commodat audiēdis his aures. quorum
 fymplegmatib. plurimis intermixtos fe effe, derifionis in
 materiam norunt: delectantur ut res eft, ftupidorū capiti-
 bus rasis, falpictarum fonitu, atq; plaufu, factis & dictis
 turpibus, facinorum ingentium rubore. Iam uero fi uide-
 rint in fœmineas mollitudines eneruātes fe uiros, uocife-
 rari hos frustra, fine caufa alios curfitare, amicitiarū fidē
 falua contundere fe alios, & crudis mutilare fe caftibus,
 certare hos fpiritu, buccas uento diftendere, uotisq; inani-
 bus cōcrepare, manus ad cœlum tollunt, rebus admirabili-
 bus moti profiliunt, exclamant in gratiam cū hominibus
 redeunt. Hæc fi dijs immortalib. obliuionē afferunt simul-
 tatum, fi ex comœdijs, atellanis, mimis, ducunt letiffimas
 uoluptates, quid moramini, quid ceffatis, quin & ipfos dē
 catis deos ludere, lafcuire, faltare, obfcœnas compinge-

re cantiones, & clunibus fluctuare crispatis? Quid enim differt, aut interest, faciãntne hæc ipsi, an ab alijs fieri in amoribus atque in delicijs ducant? Vnde igitur fluxi, uel ex quibus enata est causis opinionum hæc prauitas? Ex eo scilicet maxime, quod nequeunt homines, quidnam sit deus scire, quidnam sit uis eius, natura, substãtia, qualitas utrumne habeat formam, an nulla sit corporis circumscriptione finitus: agat aliquid, an non agat, uigiletne perpetuo, an aliquando soluatur in somnos: currat, sedeat, ambulet, an ab huiusmodi motibus, & cessione sit liber: Hæc omnia (ut dixi) nequeunt scire, neq; ratione aliqua peruidere in eas sunt opinionationes lapsi, ut deos ex se fingeret, & qualis sibi natura est, & illis talem darent actionum rerum uoluntatumq; naturam. Quod si animal cernerent nullius esse se præcij, nec inter formiculam plurimum seseq; esse discriminis, profecto desinerent arbitrari quicquam se habere commune cum superis, & intra suos fines humilitatis suæ modestiã continerent. Nunc uero quia cernunt ora, oculos, capita, buccas, auriculas, nasos, cæterasq; se alias membrorum gerere ac uiscerum portiones, & deos existimant eadem ratione formatos, habitumq; illos suum compagine in corpore continere: & quia gaudere, letari, mæstosq; se fieri tristioribus conspiciunt causis, arbitrantur & numina ex rebus hilarioribus gaudere, & ex minus letis animorum contractione conducit: affici se ludis, putant & coelitum mentes ludorum delectatione mulceri. Et quia illis se uoluptas est lauacrorum refouere caldioribus, & superis ducunt lauacionum esse munitas gratas. Vindemiamus nos homines, & deos rentur,

& credunt suas ducere atque agitare uindemias: dies nobis natalitij sunt, & potentias cœlites dies autumant habere natales. Quod si possent ascribere ualetudines, ægritudines, & corporales dijs morbos, non dubitarent eos lienosos, lippulos, atque enterocelicos dicere, eo quod ipsi, & lienosi, & lippi sunt sepe, & ingentium herniarum magnitudine ponderosi. Age nunc summam, quoniam sermo prolatus est, & perductus in hæc loca, singulorum partium oppositionibus comparemus, utrumne uos melius rebus de superis sentiatis, an potius nos multo & honoratius opinemur & rectius, quod rei diuina suam præstet, atque attribuat dignitatem. Ac primum uos deos, quos in rerû natura uel arbitramini esse, uel creditis quorumq; in templis omnibus simulachra constituisstis, & formas, proficimini esse natos, & ex masculorum seminatuumq; seminibus conuentionum progenitos lege. At uero nos contra, si modo dij certi sunt, habentq; huius nominis auctoritatem, potentiam, dignitatem, aut ingentos esse censemus (hoc enim religiosum est credere) aut si habent natiuitatis exordium, Dei summi est scire, quibus eos rationibus fecerit, aut secula quanta sint, ex quo eis attribuit perpetuitatem sui numinis inchoare. Vos habere sexus deos, aliosq; ex his mares, foeminini generis alios esse censetis, nos potentias cœlites di;cretas esse sexibus abnegamus: quoniam discrimen huiusmodi terrenis animantibus datum est: quas coire, quas generare auctor uoluit rerum, substituendis per libidinem prolibus. Vos hominum similitudinem gerere, & mortalium uultibus existimatis esse formatos: nos effigies remur submotas esse ab

his longe, quoniam forma mortalis est corporis: & si forte est ulla, comprehendere neminem posse indubitabili asseueratione iuramus. A uobis artificia singuli opificum more habere perhibentur: ridemus cum audimus nos ista: quoniam dijs artes necessarias ducimus arbitramurque non esse eas, constat & liquidum est paupertatis ad subsidium comparatas. Discordiarum alios ex his uos, alios dicitis qui pestilentias irrogent, alios qui amores, qui furias, alios uero qui praesint bellis, & sanguinis effusione letentur: at uero nos contra ab ingenijs numinum iudicamus esse disiuncta, aut si sunt qui haec mala miserrimis inferant subijciantque mortalibus, ab deorum contendimus procul esse natura, nec sub huius nominis praedicatione ponendos. In ascis & perturbari uos numina, ceterisque animorum affectibus mancipata esse atque obnoxia iudicatis. Nos huiusmodi motus alienos existimamus ab his esse: sunt enim ferocium generum, & mortalitati subeuntium functiones. Vos pecorum sanguine, uos caedibus, & matationibus hostiarum gaudere, letari, & in gratiam cum hominibus remissis offensionibus redire opinatis. Nos amorem sanguinis nullum esse in caelitibus ducimus: nec esse tam duros, ut miserorum animantium caede saturatas abijciant iras. Vos uero, uos thure, honorem, arbitramini dijs addi, & eorum augescere dignitates. Nos monstrum, & prodigium iudicamus: quod quisquam hominum credit aut augustiorem fieri deum fumo, aut ex roboribus exiguis uini, ipsum sibi ab hominibus ducere satis sancte, atque honorifice supplicatum. Vos eris tinnitibus, & tiliarum sonis, uos equorum curriculis, & theatralibus

bus ludis persuasum habetis deos delectari, et affici, irasq;
 aliquando cōceptas eorū satisfatione molliri. Nos incon-
 veniēs ducimus, quinimmo incredibile iudicamus eos, qui
 gradibus mille genus omne uirtutum perfectionis transie-
 rint summitate, in uoluptatibus habere atq; in delicijs res
 eas, quas homo sapiens rideat, & quæ nō alijs uideantur
 continere aliquid gratia, quā infantibus paruulis, & tri-
 uialiter & populariter instituit. Hæc cum ita se habeant,
 cumq; sit opinionum tanta nostrarum, uestrarumq; diuer-
 sitas, ubi aut nos impij, aut uos pij: cum ex partium sen-
 sibus pietatis debeat, atque impietatis ratio ponderari?
 Non enim simulachrū qui sibi aliquod conficit, quod pro
 deo ueneretur: aut qui pecus trucidat innoxium sacrīsq;
 incendit altaribus, is habendus est rebus deditus esse diui-
 nis: Opinio religionē facit, & recta de dijs mens: ut nihil
 eos existimes contra decus præsumptæ sublimitatis ap-
 petere. Cum enim cuncta, quæ his dantur, sub oculis hic
 nostris uideamus absumi, quid ad eos aliud ab nobis di-
 cendum est peruenire, nisi opiniones dijs dignas et eorum
 cōuenientissimas nomini? Hæc sunt dona certissima, sacri-
 ficia hæc uera: nam pulicula, iuthra cum carnibus, rapa-
 cium alimenta sunt ignium, & parentalibus coniunctissi-
 ma mortuorum. Si dij immortales nequeūt irasci, neq; ul-
 lis animorū affectibus eorum quatitur cōcutiturq; natu-
 ra, quid historie sibi uolunt, quid annales, quorum in con-
 scriptionibus legimus nōnullis offensionibus deos motos,
 pestilentias, sterilitates, ac frugum inopias, aliāq; intulisse
 ciuitatibus, nationibusq; discrimina: eosq; rursum sacrorū
 satisfatione placatos, indignationum posuisse seruores,

& in habitum letiorem statum cæli, tempestatem mūtasse? Quid terrarum fremitus, quid motus, quos esse accepimus factos, quod essent acti per indiligentiam ludī, nec ad suam formam, conditionemque curati: instauratis his tamen, & curiosa obseruatione repetitis, superiorum conquiescisse terrores, & ad hominum curam, familiaritatemque reuocatos. Quoties uatum iussis, haruspicumque responsis, postquā diuina res facta est, & ex gentibus transmarinis acciti dii quidam delubraque his facta, & in altioribus columnis signa quædam & simulachra sunt constituta: & imminentium auersi sunt periculorum metus, & grauissimi hostes pulsi, & amplificata res publica est, & uictoriarum frequentibus gaudijs, & prouinciarum possessione complurium? quod utique non fieret, si sacrificia, si ludos, cæterosque aspernarentur dii cultus: neque se honorari eorum procurationibus ducerent. Si ergo his datis calor omnis numinum, indignatioque, frigescent, uertunturque in prospera ea, quæ uidebantur asserre terrores, manifestum est hæc omnia non sine cœlitum fieri uoluntate, & quod ea tribuantur, à nobis inaniter & cū tota imperitia reprehendi. Ventum est ergo dum loquimur ad ipsum articulum causæ, uentum rei ad cardinem, uentum ad ueram atque iunctissimam quæstionem: in quam conuenit, ut debeamus inspicere, formidine superstitionis amota, & gratificatione deposita, utrumne hi dii sint, quos scuire asseratis offensos, reddique sacrificijs mites: an sint longe aliud, & ab huius ui debeant, & nominis, & potentia segregari. Non enim imus inficias in annalium scriptis contineri hæc omnia, quæ sunt à nobis in oppositione

p̄tione prolata: nam & ipsi pro modulo, ingenijq; pro ca-
 ptu, & legimus, & esse positum scimus, ludis quondam
 ipsis circensibus, qui Ioui maximo fieret, patremfamilias
 quendam, antequam inciperent res agi, seruū pessime meri-
 tum per circi arcem mediam trāsduxisse casum uirgis, &
 ex more multasse post patibili pœnam. Ludis deinde iam
 terminatis, profugatisq; curriculis, nō multi post tempo-
 ris spacium ciuitatē occipisse pestilentia uastari. Cumq;
 dies adderet malū malo grauius, cateruatim & populus
 interiret: rusticulo cuidam sorte humilitatis obscuro Iouem
 per insomnium dixisse, uti ad consules suaderet p̄se-
 sulem sibi difficuissē, monstraret posse melius fieri cui-
 tati, si ludis sua religio redderetur, & ex integro rursus
 curiosa obseruatione procederent. Quod cum ille facere
 minime curasset, uel quod esse uanum suspicaretur insom-
 nium, nullamq; habiturū apud audituros fidem: uel quod
 ingenitæ humilitatis memor potestatis tantæ fugeret &
 formidaret accessum: contatori redditum inimicū Iouem,
 filiorum obitus irrogauisse pro pœna. Mox cum & ipsi
 proprium minaretur interitū, ni p̄sulis pergeret nun-
 cius improbatū: obeundi formidine territatu, cum iam &
 ipse contactus pestilentie flagraret incendio, de sententia
 propinquorum perlatus ad curiam patrum, insomnijq;
 exposita uisione, flammam euolauisse contagij. Ludorum
 deinde instauratione decreta, & spectaculis adhibita gra-
 uem curam, & priorem populo redditam sanitatem. Sed
 neq; illud æque nos negabimus scire, tēporibus quondam
 ciuitatis & reipublicæ duris, uel quæ lucis infesta faciebat
 continua populū contage consiciens: uel quæ hostes uali-

di, et ad periculum libertatis auferendæ præliorū prosperitate iam proximitiustis, & monitis uatum, transmarinis ex gentibus quosdam deos accitos, magnificisq; honoratos templis, & luis sedasse flagrantia, & uiribus hostium fractis frequentissime triumphatum, & auctos imperij fines, innumerāsque prouincias sub leges ueltri cecidisse dominatus. Sed neque hoc nostram conscientiam fugi, lectum & positum, ictum cum esset Capitolium fulmine, multaq; in hoc alia: Iouis etiam simulachrum sublimi quod in culmine stabat, suis esse ab sedibus prouolutū. Responsum deinde ab haruspiciibus editum, res se uas, tristissimasq; portendi: ab incendijs, cædibus, ab legum interitu, & ab iuris occasu, maxime tamen ab domesticis hostibus, atque ab impia coniuratorum manu. Sed flechi hæc posse, immo aliter publicari scelerata non posse consilia, nisi Iuppiter rursus altiore in culmine figeretur, orientalem conuersus ad cardinem, radijsq; oppositus solis. Affuisse dicto fides: nam subrepto culmine conuersoq; ad solem signo, patuisse res abdiuas, et reserata in maleficia uindicatum. Habent quidem miraculi speciem, quin immo habere creduntur cuncta ista, quæ dicta sunt: si ita, ut sunt prompta, humanum ueniant ad auditum: nec difitemur inesse his quiddam, quod in prima positū (quem admodum dicitur) fronte, perstringere aures possit, & ueritatis similitudine circumuenire. Caterum si penitus intueri res factas, personas, & personarum uolueris uoluntates, nihil esse reperies dijs dignū, & quod sepe iam dictum est, quod ad huius nominis speciem, dignitatemq; referatur. Quis est enim primum, qui deum illum fuisse credat,

credat, qui currentibus frustra delectaretur equuleis e-
 uocariq; se genere hoc ludicri iucūdisimūq; duceret? Im-
 mo illum fuisse quis est qui assentiatu louem, quem deum
 principem dicitis, & rerū quæcunq; sunt conditorē: qui
 spectatum proficisceretur e cælo, cantherios de uelocita-
 te certantes, replicantes gyros septem, & quos dissimiles
 ipse corporū esse in mobilitate uolūisset, eos tamen gaude-
 re, transire, transiri, pronos & cernuos ruere, cum curri-
 bus resupinos uerti trahi alios crurib. et claudicare præ-
 fractis: & ineptias nugis & crudelitibus mixtas sum-
 mis in uoluptatib. habuisse, quas homo qui uis lautus, nec
 ad studium plenæ grauitatis ac pōderis eruditus, puerilia
 duceret atq; aspernaretur ut ludicra? Quis est, inquā, qui
 credat (repetamus ut assidue hanc uocē) generis cū fuisse
 diuini, qui quoniā ludis actus per circi est spaciū merito-
 rum pœnas & supplicia redditurus, ira exacerbatus ar-
 desceret, seseq; ad uires accingeret ultionis? Si enim nocēs
 seruus, atq; illa fuerat animaduersione puniendus, qui de-
 buit Iuppiter indignatione aliqua cōmoueri, cum agere-
 tur iniuste nihil, immo cū nocens caput pœnis cōuenien-
 tibus plecteretur? Sin autem immunis ab scelere, neq; ulli
 obnoxius crimini, uitiosi præsulis ipse fuit in causa, cui
 cum subuenire potuisset, nō fecit, immo ipse quæsiuit, &
 pati quod improbat, & ab alijs pœnas suæ permissio-
 nis exigere: & cur læsum deinde illo se questus est &
 pronunciauit in præsulē, quia crucis ad penas per circi
 actus est medium uirgis dilaceratus & flagris? Et quid ex
 hoc facto labis potuit & sceditatis effluere, quod aut cir-
 cum faceret minus purum, aut louem contaminatum, cū
 per

per exigua momenta, per puncta, tot in orbe conspiceret
 millia mortis in generibus uarijs, & cruciatibus interire
 diuersis? Ante, inquit, est actus, ludi quam inciperent con-
 fici. Si sacrilego pectore, religionisq; cōtemptu, est cur ig-
 noscere debeamus Ioui indignanti se spectum, nec circen-
 sibus proprijs sollicitiorem adhibita curam. Sin autem er-
 rore, uel casu, latens illud non est animaduersum et cogni-
 tum uitium, nonne fuerat rectū, Iouiq; conueniens, ut hu-
 manis ignosceret lapsibus, et imprudētiae cæcitatē ueniali
 cōcessione donaret? Sed uindictā res fuit. Et post hæc ali-
 quis fuisse illum deum credet, qui puerilis incuriam ludi-
 cri, ciuitatis ultus est & persecutus interitu? grauitatis,
 ac ponderis aut ullius habuisse constantiæ firmitatē, qui
 ut sibi ex integro uoluptatis in gaudia curreretur, uene-
 natam in perniciem aeris hausus uertit, & pestilentiam,
 morbos, stragem mortalitatis indixit? Si ludorum exhibi-
 tor magistratus minus curauit ediscere, quisnam esset illo
 die circi actus per medium, contractaq; est ex hoc culpa,
 quid infelix cōmeruerat populus, ut aliena delicta capi-
 tis sui dissolueret poenis, pestilentibusq; cōtagijs crudeli-
 ter expelleretur e uita? immo quid sceminarū genus, quas
 ab negocijs publicis cōditio fragilitatis exceptit? qd adul-
 tæ uirgines, quid paruuli fecere pusiones? quid deniq; ad
 huc paruū nutricū sub alimonia cōstituti, ut in eos immit-
 teretur par & una seuitia, priusq; acerbitem mortis,
 quam dulcedinē aliquam perciperent luminis? Si Iuppi-
 ter ludos scrupulosius fieri, resituitiq; querebat, si fide-
 liter reddere suam populo sanitatem, nec malum, quod fe-
 cerat, prorogare ulterius et augere: nonne rectius fuerat
 consu

consulem ut ad ipsum ueniret, sacerdotum ad aliquem pu-
 blicorum, pontificem maximum, aut ad flaminem suum
 dialem, eiq; per somnium, & præsulis uitium, & finesti
 causam temporis indicaret: Quæ fuerat ratio, ut ruri ho-
 minem suetum, obscuritate incognitum nominis, urbana
 rum inscium rerum, quid sit præsul fortasse nescientem,
 uoluntatis suæ deligeret nuncium, & expetiæ satisfæ-
 ctionis auctorem: Quem si utique sciebat, diuinus modo
 si fuerat, tergiversatorem in obsequio futurum, nonne
 fuerat pronius & deo conueniens, mentem hominis uer-
 tere, & parendi subigere uoluntatem: quàm uias aggro-
 di seuiores, & latrocinij ritu sine ulla passim ratione se-
 uire? Si enim rusticus, senior inexpeditus in rebus obeun-
 dis, cunctabatur in re iussa causis superioribus retarda-
 tus, quid infelices eius commeruerunt liberi, ut in eos ira
 & indignatio uerteretur, offensasq; alterius luminis sui
 spoliatione pensarent? Et quisquam est hominũ, qui fuis-
 se illum Deum credat, tam iniustum, tam impium, nec
 mortalium saltem constituta seruantem, apud quos nefas
 haberetur magnum, alterum pro altero plecti, & aliena
 delicta aliorum ceruicibus uindicari? Sed & ipsum fecit
 pestilitatis seuitia comprehendi. Nonne ergo præstanti-
 us, quinimmo æquius fuerat, si hoc esse uidebatur facien-
 dum, ut ab ipso patre terror coercionis inciperet, apud
 quem causa tanti fuerat motus, & in obeundo cessatio,
 quàm in eius dolorem uim liberis facere, & innoxias ure-
 re, atq; abolere personas? Quenam illa seuitia crudelita-
 tis fuit? quæ tâta, ut extincta sobole intestinis piculis post-
 territaret patrem? Quod iam dudum si facere, id est loco
 priore

priore uoluisset: nec germanitas conficeretur innoxia, et uoluntas numinis cognosceretur offensa. At enim completo annunciationis officio, statim morbus euanuit, et sanitati homo est continuo restitutus. Et quid habet admirationis res ista, si malum quod inspirauerit, repulit: seseque inani ostentatione iactauit? Quod si penitus res pendas, magis illa crudelitas, quam beneficium salutis fuit: siquidem hominem miserum, et interire post filios cupientem, non gaudia seruauit ad uitam, sed ut suam solitudinem disceret, et orbitatis cruciamenta sentiret. Consimili ratione per alios ire licebit historias, et ostendere in his quoque longe aliam quam esse dii debeant de his ipsis dici, et earum in expositionibus indicari: uelut in hac ipsa, quam deinceps ponam una ei, duabusue coniunctis, fastidium ne immoderatione pariat. Post aduectos (inquit) transmarinis ex gentibus deos quosdam, postque condita his templa, post cumulatam sacrificijs aras, male habens sese recreatus conualuit populus, et pestilentes morbi inducta sinceritate fugerunt. Qui (efframini) dii quaeso? Aesculapius (inquit) Epidauri bonis deus uoletudinibus praesidens, et Tiberina in insula constitutus. Si esset nobis animus scrupulosus ista tractare, uobis ipsis obtineremus auctoribus, minime illum fuisse diuum: qui conceptus et natus muliebri alio esset: qui annorum gradibus ad eum finem ascendisset aetatis, in quo illum uis fulminis (uestris quemadmodum literis continetur) et uita expulisset et lumine. Sed quaestio ne ab ista discedimus: Coronidis filius sit, ut uultis, ex immortalium numero et perpetua praeditus sublimitate caelesti. Ex Epidauri tamen quid est aliud allatum, nisi magnum

gni agminis coluber? Fidem si annalium sequimur: & exploratam eis attribuimus ueritatem, nihil (ut conscriptum est) aliud, quid ergo dicimus? Aesculapius iste quem predicatis, deus prestans, sanctus deus, salutis dator, ualitudinum pestimarum propulsator, prohibitor, & extimator, serpentis est forma & circumscriptione finitus: per terram reptans, cæno natis ut uermiculis mos est, solum mento radit & pectore, tortuosis uoluminibus se trahēs, atq; ut pergere prorsus possit, partem sui postremam conatibus prioris adducit. Et quoniam legitur usus cibus etiam, quibus uita in corporibus immoratur, habet patulas fauces, quibus cibos transuoret oris hiatibus appetitos: habet receptaculum uentris, & ubi mansa & uotata decoquat uiscera, sanguis detur ut corpori, & uiribus redintegratio subrogetur. Habet et extremos tramites, per quos immunda sex eat, auersabili corpora sceditate deoneratis. Siquando mutat loca, & ab alijs transgredi in alias regiones parat: non ut deus obscure per coeli euolat sydera, punctoq; in temporis ubi causa postulauerit, sistitur: sed uelut animal brutum, uehiculum quo sustinetur, petit: undas pelagi uitat: atq; ut tutus possit incolu- misq; prestari, cum hominibus nauem ascendit, & ille publicæ sanitatis deus, fragili se ligno, & tabularum compagib. credit. nō arbitramur euincere, atq; obtinere uos posse, Aesculapiū illum fuisse serpentem: nisi hunc colorem uolueritis inducere, ut in anguem dicatis cōuertisse se deum, quo mentiri se posset, quisnam esset, aut quales homines intueri. Quod si fuerit à uobis dictū, quā infirmiter, inualideq; dicatur, ipsa rerū inæqualitas indicabit. Si enim

nim se deus uideri ab hominib. euitabat, nec in forma ser-
 pentis uelle debuit conspici: cum in qualibet forma nō ab
 ipso se alius, sed ipse esset futurus. Sin autem intēderat cer-
 nendum se dare, nō debuit oculorum negare conspectui:
 cur non talem uideri se præbuit, qualē sciebat se esse, qua-
 lemq; se nouerat sui numinis in potentia contineri? Erat
 enim hoc potius, multoq; præstantius, augustæq; conue-
 niens dignitati, quàm fieri beluam, horreūsq; animalis in-
 similitudinē uerti: & dare ambiguis cōtradictionibus lo-
 cum: essetne uerus deus: an nescio quid aliud, lōgeq; ab su-
 pera sublimitate seiunctum. Sed si deus (inquit) non erat,
 cur è nauī postquā extulit sese, Tyberinā ad insulam re-
 psit: nusquam statim cōparuit, & uiderier ut ante desit?
 Possumus enim scire, utrumne aliquod obstaculum fuerit
 cuius sese obiectu atq; oppositione protexerit, an hiatus
 aliquis? Vos pronūciate, uos dicite, quidnam illud fuerit,
 aut cuiam rerum generi debuerit applicari, si persona-
 rum officia sunt certa certarū uestra. Cum res ita sit, deq;
 uestro numine, uestraq; & religione tractetur, uestrū est
 potius edocere, uestrumq; monstrare, quid illa res fuerit,
 nostras uelle quàm exaudire sententias, nostraq; expecta-
 re decreta. Nam nos quidem quid aliud possumus dicere,
 nisi quod fuit, & usum est: quod historie prodidere om-
 nes, & oculorum sensibus est cōprehensum? Hanc tamen
 scilicet colubram ualidissimi corporis, et prolixitatis im-
 mensæ: aut si nomen hoc sordidū est, anguem dicimus, ser-
 pentem nominamus: aut si quod aliud nobis usus uoca-
 men obtulerit, aut ampliatio sermonis effinxerit. si enim
 reptit ut coluber, non pedibus se ferens, neq; suas subex-
 plicans

plicans itiones, sed uentre nixus ac pectore: si ex materia
 formatus carnis longitudinem porrigebatur in lubricam
 caput si habuit atq; caudam, si oblita squamis terga, si ma-
 cularum suffectionibus uaria, si os dentibus horridum, et
 ad infligendos instructum morsus: quid aliud possumus,
 quam generis eum dicere fuisse terreni? quamuis fuerit
 immanis & nimius, quamuis illum ab Regulo exercitus
 uicium longitudine corporis & roboris anteiret. Sed
 aliud nos remur, & labefacimus & destruimus ueritatē.
 Ergo uestrum est explicare quidnam ille fuerit, uel cuius
 generis, nominis, & qualitatis cuius. Nam deus esse qui
 potuit, cum haberet ea, quæ diximus, quæ dii habere non
 debent, si cogitant dii esse, & uocaminis huius eminenti-
 am possidere. Tyberinam postquam ad insulam repsit,
 nusquam continuo apparuit: qua ex re numen fuisse mon-
 stratur. Possumus enim scire utrumne istic aliquod rei fue-
 rit alicuius obstaculum, cuius sese obiectu atque opposi-
 tione protexit, an hiatus aliquis, aut ex molibus inæqua-
 liter aggeratis successus quidam, & fornices, in quos in-
 tulit se raptim circumscripto tuentium uisu? Quid enim
 si flumen transfiliuit: quid si transnatauit? quid si sylua-
 rum densitatibus se dedit? argumentatio flaccida est eā
 resuscipari, deum illum fuisse serpentem, quod ab oculis
 sese properata omni festinatione subtraxit, eum Deum
 non fuisse eadem rursus possit argumentatione monstra-
 ri. Sed si deus præsens anguis ille non fuit, cur post illius
 aduentum pesilentia uis fracta est, & populo salus red-
 dita Romano? Referimus & nos contra: si ex libris fata
 libus, uatumq; responsis inuitari ad urbem deus Aescula-
 pius

pius iussus est, ut ab luis cōtagio morbisq; pestilentibus tu-
 tam eā incolumēq; praestaret, et uenit nō assernatus, ut dē
 citis, colubrārū in formā conuersus: cur toties Roma ciui-
 tas mali huius afflicta est millibus? Cum enim deus accitus
 in hoc esse dicatur, ut omnino omnes causas, quibus pesti-
 lentia cōflabatur, auerteret: sequebatur ut ciuitas intacta
 esse deberet, flatuq; à noxio immunis semper innocuaq;
 praestari. Atquin uidemus (ut superius dictum est) se peni-
 mero his morbis cursus eam uitae habuisse funestos: nec dē
 spendijs leuibus esse populi fractas debilitatasq; uirutes.
 Vbi ergo Aesculapius fuit, ubi ille promissus oraculis ue-
 nerabilibus? Cur tēpla post cōdita, sibiq; ex aedificata de-
 lubra, diutius habere perpeffus est bene meritis ciuitates
 luē, cum in id esset accitus, ut & malis mederetur instanti-
 bus, nec sineret in futurum tale aliquid quod metueretur
 irrepere: nisi fortē aliquis dicet: minoribus & cōsequenti-
 bus seculis iccirco dei talis defuisse custodia, quod impijs
 iam moribus et improbabilib. uiueretur: opem autē contu-
 lisse maioribus, quod innoxij fuerint, & ab omni scelerē
 contagione dimoti. Quod ratione eū aliqua et audiri for-
 sitan potuisset, & dici, si aut tēporibus priscais omnes es-
 sent usq; ad unum boni: aut sequentia tempora malos om-
 nes generarēt, & nulla diuersitate discretos. Cū uero res
 ita sit, ut in magnis populis, nationibus, quinimmo & in
 ciuitatibus cunctis mixtum sit humanū genus naturis, uo-
 luntatibus, moribus, tamq; potuerint in prioribus seculis,
 quam in nouellis aetatibus boni simul, maliq; existere: stult-
 um satis est dicere, propter malitias posteros auxilia nu-
 minum nō meruisse mortales. Si enim propter malos se-
 quentium

quentium seculorum boni nō sunt protecti temporū nouellorum, & propter antiquos malos boni æque maiores non debuerant merere beneuolentiā numinum. Sin propter bonos priscos mali etiam conseruati sunt prisci, & propter bonos minores, etas debuit sequens, quamuis esset improbabilis, protegi. Aut ergo iam fracta atq; imminuta ui morbi, anguis ille perlatus famam conseruatoris assumpsit, cum nihil omnino commoditatis attulisset: aut fatalia dicenda sunt carmina multum ueris aberrasse presagijs, cum remedium ab his datum non deinceps curatis, sed auxilio fuisse uni tantum reperiatur etati. Sed & magna (inquit) mater accita ex Phrygio Pessinunte, iusis consimiliter uatum, salutaris populo & magnarum causa letitiarum fuit. Nam & diu potens hostis ab Italia possessione detrusus est, & gloriosis illustribusque uictorijs decus urbis restitutum est pristinum, & Imperij fines longe lateq; porrecti, & innumeris gentibus, ciuitatibus, populis libertatis ius raptum est, & iugum seruitutis impositum: multaq; res alie foris domique perfectæ, ineluctabili firmitate gentis nomen, maiestatemque fundarunt. Si uerum loquantur historie, neque ulla inferunt rerum conscriptionibus falsitates, allatum ex Phrygia nihil quidem aliud scribitur missum rege ab Attalo, nisi lapis quidam non magnus, ferri manu hominis sine ulla impressione qui posset: coloris surui, atque atri, angulis prominentibus inequalis: & quæ omnes hodie ipso illo uidemus in signo oris loco positū, indolatum, & asperum, & simulachro faciem minus expressam simulatio=

ne præbenti, Quid ergo dicemus? Hannibalem illum Pœ

num, hostem potentem ac ualidum, sub quo anceps & dubia res Romana contremuit, & magnitudo trepidauit, lapis ex Italia depulit, lapis fregit, lapis fugacem, ac timidum, sui que esse dissimilem fecit? Et quod rursus exiliuit ad Imperij columnen, & regium principatum, nihil consilij actum est, nihil hominum uiribus, nec ad reatitum sublimitatis antiquæ tot tantisq; ab ducibus quicquam est scientia militari aut rerum experientia collatum? Lapis alijs uires, alijs roboris infirmitatem dedit: hos secundis præcipitauit ab rebus, aliorum extulit stratas desperatione fortunas? Et quis hominum credat terra sumptum lapidem sensu agitabilem nullo, fuliginis coloris atque atri corporis, Deum fuisse matrem? aut quis rursus accipiat (hoc enim solum restat) numinis alicuius habitasse in silicis fragmentis molem subiectam, uenisque in eius abstrusam? Et unde parta uictoria est, si pessimuntio lapidi nullum inerat numen? Sedulitate possumus dicere, ac uirtute pugnantium, usu, tempore, consilio, ratione, fato etiam possumus, & reciproca uarietate fortunæ. Sed si auxilio lapidis res facta est melior, & felix recuperata uictoria est, ubinam mater Phrygia tempore illo fuit, cum tot, tantisq; exercitibus cæsis inclinata est res summa, et ad ultimæ labis periculum uenit: Cur non minaci fortiter se obtulit? Cur impetus tantos belli non prius fregit, ac repulit, quam immanes inciderent plage, quibus omnis effunderetur sanguis, & exhaustis ruerei uita ipsa pene uitalibus? Aduecta enim nondum, nec fauorem fuerat ut commodaret rogata. Sed bonus auxiliator nunquam rogari se poscit, spontanea semper

Liber est Municy Felici.

vult. Gual. de Hiberna dicit.

8. 22. et ibi Additiones.

ARNOBII DISPV-

tationum aduersus Gentes

Lib. VIII.

OGITANTI mihi, & cum animo meo Octauij boni & fidelissimi contubernalis memoriam recensenti, tanta dulcedo, & affectio hominis inhaesit, ut ipse quodammodo mihi uiderer in praeiterita redire, non ea quae iam transacta & decursa sunt recordatione reuocare. Ita eius contemplatio, quantum subtracta est oculis, tantum pectori meo, ac pene intimis sensibus implicata est. Nec immerito discedens uir eximius, & sanctus, immensum sui desiderium nobis reliquit: utpote cum et ipse tanto nostri semper amore flagrauerit, ut et in ludicris, & ferijs, pari mecum uoluntate concineret: eadem uellet, uel nollet: crederes unam mentem in duobus fuisse diuisam. Sic solus in aëmoribus conscius ipse, socius in erroribus: & cum discussa caligine de tenebrarum profundo in lucem sapientiae, & ueritatis emergerem, non respuit comitem, sed quod est gloriosius praecurrit. Itaque cum per uniuersam conuictus nostri, & familiaritatis aetatem mea cogitatio uolueretur, in illo praecipue sermone eius mentis mea resedit intentio, quo Cecilium superstitiosis uanitatibus etiamnum inherente, disputatione grauisima ad ueram Religionem reformauit. Nam negocij, & uisendi mei gratia Romam contenderat, relicta domo, cōiuge, liberis, & quod est in liberis amabilius, adhuc annis innocentibus, & adhuc dimidiata uerba tentantibus, loquelam ipso offensantis linguae fragmine dulciore. Quo in aduentu eius non possum

exprime

exprimere sermonibus, quanto, quãq; impatienti gaudio
 exultauerim: cū augetei maxime leuitiã meã amicissimi
 hominis inopinata presentia. Agitur post unum & alterũ
 diem, cū iam et auiditatem desiderij frequens absiduitatis
 usus impleffet: & quæ per absentia mutuan de nobis ne-
 sciebamus, relatione alterna cõperissemus, placuit Hosti
 am petere amoenissimã ciuitatẽ, quod esset corpori meo
 siccandis humoribus de marinis lauacris blanda et appo-
 sita curatio. sanẽ & ad uindemiam ferie iudiciariam cu-
 ram relaxauerant. nam id temporis post estiuam diem in
 temperientia semet autumnitas dirigebat. Itaq; cum dilucto
 lo ad mare inambulando litori pergeremus, ut & aura
 aspiras leniter membra uegetaret, & cū eximia uoluptate
 molli uestigio cedens arena subsideret, Cæcilius simula
 chro Serapidis denotato (ut uulgus superstitiosus solet)
 manum ori admouens, osculum labijs prestit. Tunc Oeta-
 uius ait: Non boni uiri est Marce frater, hominẽ domi fo-
 risq; lateri tuo inherentem, sic in hac imperitiie uulgaris
 cæcitate deserere: ut tam luculento die in lapides eum pa-
 tiaris impingere, effigatos sanẽ, & unctos, et coronatos:
 cum scias huius erroris non minorẽ ad te quã ad ipsum
 infamiam redundare. Cū hoc sermone eius mediũ spaciũ
 ciuitatis emensi, iam liberum litus tenebamus. Ibi arenas
 extimas, uelut sterneret ambulacro, perfundens lenis un-
 da tenebat: & ut semper mare etiam positus flatibus in-
 quietum est, etsi non canis spumosisq; fluctibus exhibit ad
 terram, tamen crispis torosisq; ibidem erroribus delecta-
 ti per quã sumus, cum in ipso æquoris limine plantas tin-
 gueremus, quod uicissim nũc ad pulsus nostris pedib. al-

luderet fluctus: nunc relabens, ac uestigia retrahēs, in sese
 reforberet. Sensim itaq; tranquilleq; progressi, oram cur
 uimolliter littoris, iter fabulis fallētib; legebamus. Hæ fa
 bulæ erant Octauij differentis de nauigatione narratio.
 Sed ubi eundi spaciū satis iustum cū sermone consumpsi=
 mus: eandē emensi uiam rursus uersis uestigijs terebamus:
 Et cum ad id loci uentū est, ubi subductæ nauiculæ substra
 tis roboribus, à terrena labe suspēsa quiescebāt: pueros ui
 demus certatim gestientes, testarū in mare iaculationibus
 ludere: is lusus est testam teretem iactatione fluctuū leui=
 gatam legere de littore, eam testa plano situ digitis com=
 prehensam, inclinem ipsum atq; humilem, quantum potest
 undas irrotare: ut illud iaculū uel dorsum maris raderet,
 uel enaret, dum leni impetu labitur: uel summis fluctib;
 tonsis emicaret, emergeret, dum assiduo saltu subleuatur.
 Is se in pueris uictorem ferebat, cuius testa & procure=
 ret lōgius, & frequentius resiliiret. Igitur cum omnes hac
 spectaculi uoluptate caperemur, Cæcilius nihil intēdere,
 neq; de contentione ridere, sed tacens, anxius, segregatus
 dolore, nescio quid uultu fatebatur. Cui ego, quid hoc est
 rei? cur non agnosco Cæcili alacritatē tuam illam? & illā
 oculorū etiam in serijs hilaritatē requiro? Tum ille. Iam
 dudum me Octauij nostri acriter angit, & remordet ora
 tio: qua in te inuēctus obiurgauit negligentia, ut me dissi
 mulanter grauius argueret insciētia. Itaq; progrediar ul
 terius, de toto & integro mihi cū Octauio res est. Si pla
 cet, ut ipsius sectæ homo cū eo disputem, iam profectio in=
 telliget facilius esse in cōtubernalib; disputare quā cōsere
 resapientia, modo in istis ad tutelam balnearū iactis, &

in altum procurrentibus petrarum obicibus residamus,
 ut & requiescere de itinere possimus, & intentius dispu-
 tare. Et cum dicto eius assedimus: ita ut me ex tribus me-
 dium lateris ambitione protegerent, nec hoc obsequij fuit
 aut ordinis, aut honoris quippe cum amicitia pares sem-
 per aut accipiat aut faciat: sed ut arbiter, & utrisque pro-
 ximus aures darem, & discrepantes duos medius segre-
 garem. tum sic Cæcilius exorsus est: Quanquam tibi Mar-
 ce frater, de quo cum maxime querimus nō sit ambiguū:
 utpote cū diligenter in utroq; uiuendi genere uersatus re-
 pudiaris alterū, alterū comprobaris: impræsentiarū tamē
 ita tibi informandus est animus, ut libram teneas æquissi-
 mi iudicis, nec in alteram partem propensus incumbas: ne
 non tam ex nostris disputationibus nata sententia, quā
 ex tuis sensib; prolata uideatur: proinde si mihi quasi no-
 uus aliquis, & quasi ignarus partis utriusq; considas, nul-
 lum negotium est patefacere, omnia in rebus humanis du-
 bia, incerta, suspensa, magisq; omnia uerisimilia, quā ue-
 ra. Quo magis mirum est, nonnullos tædio inuestigandæ
 penitus ueritatis cuilibet opinioni temere succumbere:
 quā inexplorando pertinaci diligentia perseuerare. Ita
 que indignandum omnibus, indolendum est, audire
 quosdam, et hoc studiorum rudes, literarum profanos, ex-
 pertes artium etiam sordidarum, certum aliquid de sum-
 ma rerum, aut maiestate decernere, de qua tot omnibus se-
 ctuū sectarum plurimarum usq; adhuc ipsa philosophia
 deliberat: nec immerito, cum tantum absit ab exploratio-
 ne diuina humana mediocritas, ut neq; quæ supra nos cœ-
 lo suspensa sublata sunt, neq; quæ infra terram profunda

demersa sunt, aut scire sit datum, aut scitari permissum,
 aut scrutari religiosum: beati satis, satisq; prudentes iure
 uideamur, si secundum illud uetus sapientis oraculum,
 nosmetipsos familiariter nouerimus. Sed quatenus indul-
 gentes insano atq; inepto labori ultra humilitatis nostre
 terminos euagmur, & in terram proiecti cœlum ipsum
 & ipsa sidera audaci cupiditate transcendimus, uel hunc
 errorem saltem non uanis & formidolosis opinionibus
 implicauimus: sint principia omnium semina natura in se
 coeunte densata: quis hic auctor deus? Sint fortuitis con-
 cursionibus totius mundi membra coalita, digesta, forma-
 ta quis deus machinator? Sidera licet ignis accenderit, &
 cœlum licet sua materia suspendere: licet terram fundau-
 rit pondere, & mare licet in fluxerit è liquore, unde hæc
 religio, unde formido, quæ superstitio est: Homo, & ani-
 mal omne quod nascitur, inspiratur, attollitur, elementor-
 rum id uoluntaria concretio est: in quæ rursum homo, &
 animal omne diuiditur, soluitur, dissipatur. ita in fontem
 refluunt, & in semet omnia reuoluuntur, nullo artifice,
 nec iudice, nec auctore, sic congregatis ignium semini-
 bus soles alios, atque alios semper splendere: sic exhalatis
 terræ uaporibus nebulas semper adulescere: quibus den-
 satis coactisq; nubes altius surgere: iisdem labantibus plu-
 uias fluere: flare uentos: grandines increpare: uel nimbis
 collidentibus tonitrua mugire: rutilare fulgura, fulmina
 præmicare: adeo passim cadunt, montes irruunt, arbori-
 bus incurrunt: sine delectu tangunt loca sacra, & profana:
 homines noxios feriunt, & sæpe religiosos. Quid tem-
 pestates loquar uarias, & incertas: quibus nullo ordine,
 uel

uel examine rerum omnium impetus uoluntatur, in naufragijs bonorum, malorumq; fata mixta, merita confusa, in incendijs interitum conuenire infontium, nocentiumq; & cum tabe pestifera cœli tractus inficitur, sine discrimine omnes deperire: & cum belli ardore scuitur, meliores potius occumbere. In pace etiam non tantum æquatur nequitia melioribus, sed & colitur: ut in pluribus nescias, utrum sit eorum detestanda prauitas, an optanda felicitas. Quod si mundus diuina prouidentia, & alicuius numinis auctoritate regeretur, nunquam mereretur Phalaris, & Dionysius regnum: nunquam Rutilius & Camillus exilium, nūquam Socrates uenenum. Ecce arbuta frugifera, ecce etiam seges cana, iam temulenta uindemia, in bri corrumpitur, grandine cæditur: adeo ut incerta nobis ueritas occultatur, & premitur: aut, quod magis credendum est, uarijs & lubricis casibus, soluta legibus fortuna dominatur. Cum igitur aut fortuna certa, aut incerta natura sit, quando uenerabilius ac melius, antistes ueritatis maiorum excipere disciplinam, religiones traditas colere, deos, quos a parentibus ante imbutus existimare quàm cognosse, familiarius adorare, nec de numinibus ferre sententiam, sed prioribus credere, qui adhuc rudi seculo in ipsis mundi natalib. meruerunt deos uel faciles habere uel reges. Inde adeo per uniuersa imperia, prouincias, oppida uidemus singulos sacrorum ritus gentiles habere, & deos colere municipales, & eleusinos Cererem, Phrygas Magnā matrem, Epidaurios Aesculapium. Chalæos Belum, Astartem Syros, Dianā Tauros, Gallos Mercurium, uniuersa Romanos. Sic eorum potestas, & auctoritas

ritas totius orbis ambitus occupauit: sic imperium suū ul-
 tra solis uias, & ipsius Oceani limites propagauit, dum
 exercent in armis uirtutem religiosam, dum orbem muni-
 unt sacrorum religionibus, castis uirginibus, multis hono-
 ribus ac nominibus sacerdotū: dum obsesti, & citra solum
 capitolium capti, colunt deos, quos alius iam spreuisset ira-
 tos, & per Gallorum acies mirantium superstitionis auda-
 ciam pergunt telis inermes, sed cultu religionis armati:
 dum captis in hostilibus mœnibus adhuc ferociente uicto-
 ria numina uicta uenerantur: dū undiq; hospites deos que-
 runt, & suos faciunt: dum aras extruunt, etiam ignotis nu-
 minibus, & manibus. Sic dum uniuersarū gentium sacra
 suscipiunt, etiam regna meruerūt. Hic perpetuus uenera-
 tionis tenor mansit, qui longa etate non infringitur, sed
 augetur: quippe antiquitas cærimonijs atq; sanis tantum
 sanctitatis tribuere consueuit, quantum adstruxerit uetu-
 statis. Nec tamen temere (ausim enim interim & ipse con-
 cedere, & sic melius errare) maiores nostri, aut obseruan-
 dis augurijs, aut extis consulendis, aut instituendis sacris,
 aut delubris dedicandis operam nauauerunt. Specta de li-
 bris memoriam, iam eos deprehendes imitasse ritus om-
 nium religionum, uel ut remuneraretur diuina indulgen-
 tia, uel ut auerteretur imminens ira, aut iam tumens & sæ-
 uiens placaretur. Testis mater deum, quæ aduentu suo &
 probauit matronæ castitatem, & urbem metu hostili libe-
 rauit. Testes equestrium fratrum in lacu sicut ostenderant
 statuæ consecratæ, qui anbeli spumantibus equis atque su-
 mantibus de Perse uictoriam eadem die qua fecerant nun-
 ciauerūt. Testis ludorum offensa Ioue de somno plebei ho-
 minis

minis iteratio: & Deciorum deuotio rata testis est: testis
& Curtius, qui equitis sui uel mole uel honore hiatum
profunda uoraginis coæquauit. frequentius etiam quàm
uolebamus deorum præsentiam contempta auspicia con-
testata sunt. Sic Allia nomen infaustum, sic Claudij & Iu-
nij, nõ prælium in Pœnos, sed ferale naufragium est. Et ut
Thrasimenus Romanorum sanguine et maior esset & de
color, spreuit auguria Flaminius: & ut Partbos signa re-
petamus, dirarum imprecationes Crassus & meruit & ir-
risit. Omitto uetera quæ multa sunt, & de deorum natali-
bus, donis, muneribus, negligo carmina poetarum: prædi-
cta etiam de oraculis fata transilio, ne uobis antiquitas ni-
mium fabulosa uideatur: intende templis, ac delubris deo-
rum, quibus Romana ciuitas & protegitur & ornatur,
magis sunt augusta numinibus incolis, præsentibus, in qui-
linis, quàm cultu insignia et muneribus opulenta. Inde a-
deo pleni, & mixti deo uates futura præcerpunt, dant
cautelam periculis, morbis medelam, spem afflictis, opem
miseris, solatium calamitatibus, laboribus leuamentum:
etiam per quietem deos uidemus, audimus, agnoscimus,
quos impie per diem negamus, uiolamus, peieramus. Ita-
taque cum omnium gentium de dijs immortalibus, quam-
uis incerta sit uel ratio, uel origo, maneat tamen firma cõ-
sensio, neminem fero tanta audacia, tamq; irreligiose ne-
scio qua prudentia tumescens, qui hæc religionem tam
uetustam, tam utilem, tam salubrem dissoluere, aut infir-
mare nitatur. Sic licet ille Theodorus Cyrenæus, uel qui
prior Diagoras Melius, cui Atheon cognomen apposuit
antiquitas, qui uterq; nullos deos asscuerando, timorem
omnem

omnem, quò humanitas regitur, uenerationemq; penitus
 sustulerunt: nunquam tamen in hac impietatis disciplina
 simulatæ philosophiæ nomine, atq; auctoritate pollebūt.
 Cum Abderitem Protagoram Athenienses uiri, consultè
 potius quàm prophane disputantem & expulerint suis fi-
 nibus, & in concione eius scripta deriserint: quid homi-
 nes (sustinebitis enim me impetum susceptæ actionis libe-
 rius exerentem) homines inquam, deploratæ, inclinatæ,
 ac desperatæ factionis grassari in deos non ingemiscendū
 est, qui de ultima sæce collectis imperitiis, & mulie-
 ribus credulis sexus sui facilitate labentibus, plebē profa-
 næ coniurationis insitunt: que nocturnis congregatio-
 nibus, & ieiunijs solennibus, & inhumanis cibus, non sa-
 cro quodam sed piaculo fœderantur, latebrosa & lucifif-
 gax natio, in publico muta, in angulis garrula: templa ut
 busta despiciunt: deos despuunt, rident sacra, miserrantur
 miseri (si fas est) sacerdotum honores, & purpuras despi-
 ciunt ipsi seminudi, pro mira stultitia & incredibili auda-
 cia spernunt tormenta presentia, dum incerta metuumt et
 futura, & dum mori post mortem timent, interim mortem
 non timent. ita illis pauor & fallax spes solatio rediuiuo
 blanditur. Ac iam ut fecundius nequiora proueniunt, ser-
 pentibus in dies perditis moribus per uniuersum orbem
 sacraria ista teterrima impiæ coitionis adolescunt, eruenda
 prorsus hæc, & execranda cōsensio. occultis se notis &
 insignibus noscunt, & amant mutuo pene antequam no-
 uerint: passim etiam inter eos uelut quædam libidinum re-
 ligio miscetur. ac se promiscue appellant fratres, & soro-
 res, ut etiam non insolens stuprum intercessione sacri no-
 minis

minis fiat incestum. ita uana & demens superstitio sceleribus
 glorietur. Nec de ipsis, nisi subsisteret ueritas maxima
 & uaria & honore præfanda sagax fama loqueretur. Au-
 dio eos turpissima pecudis caput asini cōsecratum inepta
 nescio qua persuasione uenerari: digna & nata religio ta-
 libus moribus: alij eos ferunt ipsius antistitis ac sacerdotis
 colere genitalia & quasi parentis sui adorare naturā. ne-
 scio an falsa, certe occultis ac nocturnis sacris apposita su-
 perstitio: & hominem summo supplicio pro facinore puni-
 tum, & crucis ligna feralia eorum cærimonijs fabulatur,
 congruentia perditis sceleratisq; tribuit altaria, ut id co-
 lant quod merentur. iam de inuitandis tirūculis fabula tam
 detestanda quàm nota est. infans farre contectus, ut deci-
 piat incautos, apponitur ei qui sacris imbuatur. is infans
 à tirūculo farris superficie quasi ad innoxios ictis prouo-
 cato cæcis occultisq; uulneribus occiditur: huius (prò ne-
 fas) satienter sanguinem lambit: huius certatim membra
 dissipant. hac foederantur hostia: hac conscientia sceleris
 ad silentium mutuum pignorantur. hæc sacra sacrilegijs
 omnibus tetriora. Et de conuiuio notum est, passim omnes
 loquuntur, id etiam Cirtensis nostri testatur oratio: ad e-
 pulas solenni die coeunt, cum omnibus liberis, sororibus,
 matribus, sexus omnis homines, & omnis ætatis. illic post
 multas epulas, ubi conuiuium caluit, & incestæ libidinis
 ebrietate feruor exarsit, canis, qui candelabro nexus est,
 lactu offule ultra spacium lineæ qua uinctus est ad impe-
 tum & saltum prouocatur: sic euerso & extincto conscio
 lumine impudentibus tenebris nexus infandæ cupiditatis
 inuoluant per incertum sortis, & si nō omnes opera, con-
 scientia

scientia tamē pariter incesti. quoniam uoto uniuersorum appetitur, quicquid accidere potest in actu singulorum. Multa prætereo consulto. nam & hæc nimis multa sunt, quæ aut omnia, aut pleraq; omnium uera declarat ipsius prauæ religionis obscuritas. cur etenim occultare et abscondere quicquid illud colunt magnopere nituntur? cū honesta semper publico gaudeant, scelera secreta sint? cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulachra, nunquam palam loqui, nunquam libere congregari, nisi illud quod colunt, & interprimūt, aut puniendum est, aut pudendum? Vnde autē, uel quis ille, aut ubi deus unicus, solitarius, desitutus: quē non gens libera, nō regna, non saltē Romana superstitio nouerūt? Iudæorū sola et misera gentilitas unū & ipsi deum, sed palam, sed templis, aris, uictimis, cerimonijsq; coluerunt: cuius adeo nulla uis, nec potestas est, ut sit Romanis hominibus cū sua sibi natione capitiuus. At etiā Christiani quenam mōstra, quæ portenta cōsingunt? deū illum suum quē nec ostendere possunt, nec uidere, in omnium mores, actus omnium, uerba deniq; & occultas cogitationes diligētē inquirere: discurrentē scilicet, atq; ubiq; præsentem: molestū illum uolunt, in quietum, impudenter etiam curiosum. siquidē astat factis omnibus, locis omnibus intererrat: cum nec singulis inscribere possit per uniuersa districtus, nec uniuersis sufficere in singulis occupatus. Quid quod toto orbi, & ipsi mundo cū syderibus suis minantur incendiū, ruinam moliuntur, quasi aut naturæ diuinis legibus constitutus æternus ordo turbetur: aut rupto elementorum omnium scedere & cœlesti cōpagine diuisa, moles ista, qua cōtinetur & cingitur, subruatur

riatur. Nec hac furiosa opinione contenti aniles fabulas
 adstruunt, & annectunt. renasci se ferunt post mortem, et
 cineres & fauillas: & nescio qua fiducia mēdacij suis in-
 uicem credunt. putes eos iam reuixisse. anceps malum &
 gemina dementia: caelo & astris quæ sic relinquimus, ut
 inuenimus, interitū denunciare: sibi mortuis extinctis, qui
 sicut nescimur & interimus, aternitatem repromittere.
 Inde uidelicet & execrantur rogos, & damnant ignium
 sepulturas. quasi non omne corpus, & si flammis subtra-
 hatur, annis tamen & atatibus in terram resoluatur: nec
 interfit, utrum feræ diripiant, an maria consumant: an hu-
 mus contegat, an flamma subducatur: cum cadaueribus om-
 nis sepultura, si sentiunt, pœna sit: si non sentiunt, ipsa con-
 sciendi celeritate medicina. Hoc errore decepti beatam si-
 bi, ut bonis, & perpetem uitam mortuis pollicentur: cete-
 ris, ut iniustis, pœnam sempiternam. Multa ad hæc suppe-
 tunt ni festinet oratio, iniustos ipsos magis: nec laboro, iam
 docui: quanquam & si iustos darem, culpam tamen uel
 innocentiam fato tribui sententijs plurimorum, etiam ue-
 stra consensio est. nā quicquid agimus, ut alij fato, ita uos
 deo, addicitis. sic sectæ uestræ non spontaneos cupere,
 sed electos. Igitur iniquum iudicem fingitis, qui sortem in
 hominibus puniat, non uoluntatem. Vellem tamen sciscita-
 ri, utrumne cum corporibus, & corporibus quibus, ipsi-
 ne, an innouatis surgatur. sine corpore: sine corpore hoc,
 quod sciam, neq; mens, neq; anima, nec uita est. Ipso cor-
 pore: sed iam ante dilapsus est. alio corpore: ergo homo
 nouus nascitur, non prior ille reparatur. & tamen tanta
 etas abiit, secula innumera fluxerunt, quis unus ullus ab

inferis uel Protefilai sorte remeauit horarum saltem per-
 misso cōmēatu: uel ut exemplo crederemus? Omnia ista fi-
 gmenta male sanæ opinionis, & inepta solatia à poetis fal-
 lacibus in dulcedine carminis lusa à uobis nimium credu-
 lis in deum uestrū turpiter reformata sunt. nec saltem de
 presentibus capitis experimentū, quā uos irritæ pollici-
 tationis cassa uota decipiant. quid post mortē impendat,
 miseri dum adhuc uiuitis æstimate. ecce pars uestrum &
 maior & melior ut dicitis, egetis, algetis, opere, fame, la-
 boratis. & deus patitur, dissimulat. non uult, aut non po-
 test opitulari suis. ita aut inualidus, aut iniquus est. tu qui
 immortalitatē posthumam somnias, cum querquero qua-
 teris, cum febribus ureris, cum dolore laceraris, non tum
 conditionē tuam sentis? nō tum agnoscis fragilitatem? in-
 uitus miser infirmitatis argueris, nec fateris? Sed omitto
 cōmuniā. ecce uobis minā, supplicia, tormenta, & iam nō
 adorandæ sed subeundæ cruces: ignes etiam, quos & præ-
 dicitis & timetis: ubi deus ille qui subuenire reuiuiscenti-
 bus potest, uiuentibus nō potest? Nonne Romani sine ue-
 stro deo imperant, regnāt, fruuntur orbe toto, uestriq; do-
 minantur? uos uero suspensi interim atq; solliciti honestis
 uoluptatibus abstinetis: non spectacula uisitatis, nō pompis
 interestis: cōuiuia publica absq; uobis: sacra certamina,
 præceptos cibos, et delibatos altarib. potus abhorretis.
 Sic reformidatis deos, quos negatis. nō florib. caput necci-
 tis: non corpus odoribus honestatis: reseruatis unguēta su-
 neribus: coronas etiam sepulchris denegatis, pallidi, trepi-
 di, misericordia digni, sed nostrorum deorum. ita nec re-
 surgitis miseri, nec interim uiuitis. Proinde siquid sapien-
 tiæ

tie uobis, aut uerecundiae est, desinite caeli plagas, et ruin
 di fata et secreta rimari, satis est pro pedibus aspicere, ma
 xime indoctis, impolitibus, rudibus, agrestibus: quibus non est
 datum intelligere ciuilia, multo magis denegatum est dis
 serere diuina. Quamquam si philosophandi libido est, So
 cratem sapientiae principem, quisquis uestrum tantus est,
 si potuerit imitetur eius uiri, quoties de caelestibus rogaba
 tur, nota responsio est. quod supra nos, nihil ad nos. meri
 to ergo de oraculo testimonium meruit prudentiae singu
 laris. quod oraculum idem ipse praesensit, iccirco uniuersis
 se praepositum: non quod omnia comperisset, sed quod
 nihil se scire didicisset: ita confesse imperitiae summa prudē
 tia est. Hoc fonte defluxit Arcefila, & multo post Carne
 adis et Academicorum plurimorum in summis quaestionibus
 tuta dubitatio, quo genere philosophari, & caute indocti
 possunt, & docti gloriose. Quid Simonidis Melici nonne
 admiranda omnibus & sectanda cunctatio? qui Simonides
 cum de eo, quid, & quales arbitraretur deos ab Hierone
 tyranno quaereretur, primo deliberationi diem petijt: po
 stridie biduum prorogauit, mox alterum tantum admoni
 tus adiunxit: postremo cum causas tantae morae tyrannus in
 quireret, respondit ille, quod sibi quanto inquisitio tardior
 pergeret, tanto ueritas fieret obscurior. Mea quoque opi
 nione, quae sunt dubia, ut sunt, relinquenda sunt, nec tot ac
 tantis uiris deliberantibus temere & audaciter in alterā
 partem ferenda sententia est, ne aut anilis inducatur su
 perstitio, aut omnis religio destruat. Sic Cæcilius, & re
 nidens: nam indignationis eius tumorem effusa orationis
 impetus relaxauerat: Et quid ad hæc (ait) audet Octauius

homo plautinae profapia, ut pistorum praecipuus, ita potestremus philosophorum? Parce, inquam in eum plaude-
 re: neque enim prius exultare te dignum est concinnitate
 sermonis, quam utrinque plenius fuerit peroratum, ma-
 xime cum non laudi, sed ueritati disceptatio uestra nita-
 tur. Et quanquam magnum in modum me subtili uarieta-
 te tua delectarit oratio, tamen altius moueor, non de praesenti
 actione, sed de toto genere disputandi: quod plerun-
 que pro differentiarum uiribus, & eloquentiae potestate, e-
 tiam perspicua ueritatis conditio mutetur. Id accidere per-
 notum est auditorum facilitate, qui dum uerborum leno-
 cinio a rerum intentionibus auocantur, sine delectu assen-
 tiuntur dictis omnibus: nec a rectis falsa secernunt, nesci-
 entes inesse & incredibili uerum, & in uerisimili menda-
 cium. Itaque quo saepius asseuerationibus credunt, eo fre-
 quentius a peritioribus arguuntur: sic assidue temeritate
 decepti, culpam iudicis transferunt ad incerti querelam,
 ut damnatis omnibus malint uniuersa suspendere, quam
 de fallacibus iudicare. Igitur nobis prouidendum est, ne
 odio idem idem sermonum omnium laboremus: ita ut in exe-
 crationem, & odium hominum plerique simpliciores esse-
 rantur. Nam incaute creduli circūueniuntur ab his, quos
 bonos putauerunt: mox errore consimili iam suspectis om-
 nibus, ut improbos metuunt, etiam quos optimos sen-
 tire potuerunt. Nos proinde solliciti, quod utrinque omni
 negotio disseratur, & ex altera parte plerumque obscu-
 ra sit ueritas, ex altero latere mira subtilitas, quae nonnun-
 quam ubertate dicendi, fidem confessa probationis imi-
 tetur, diligenter, quantum potest, singula ponderemus,

ut arguti. is quidē laudare, ea uero quæ recta sunt eligere, probare, suscipere possumus. Decedis (inquit Cæcilius) officio iudicis religiosi: nam per iniurium est, uires te actionis meæ intergressu grauisimæ disputationis infringere, cum Octavius integra, & illibata habeat singula. Si potest refutari id quod criminariis, inquam in commune, nisi fallor, compendium protuli, ut examine scrupuloso nostram sententiam non eloquentiæ tumore, sed rerum ipsarum soliditate libremus: nec auocāda, quod quereris, diutius intentio, cum toto silentio liceat responsionem lanuarum nostri iam gestientis audire. & Octavius: Dicam equidem, ut potero, pro uiribus: & adutendum tibi mecū est, ut conuitorum amarissimam labem uerborum ueracium lumine diluamus. nec dissimulabo principio ita Natalis mei errantem, uagam, lubricam nutasse sententiam ut sit nobis ambigendum, utrum sua eruditio turbata sit, an uacillauerit per errorem: nam interim deos credere, interim se deliberare uariauit, ut propositionis incerto, certior responsionis nostræ intentio fundaretur. Sed in natali meo uersutiam nolo, non credo, procul est ab eius simplicitate subtilis urbanitas. Quid igitur? ut qui rectam uiam nescit, ubi ut sit, in plures una diffinditur, heret anxius, nec singulas audet eligere, nec uniuersas probare: sic cui nō est ueri stabile iudicium, prout infida suspitio spargitur, ita eius dubia opinio dissipatur. Nullum itaq; miraculū est, si Cæcilius identidem in contrarijs ac repugnantibus iactetur astu & fluctuetur: quod ne fiat ulterius, conuincam, & redarguā: quāuis diuersa, quæ dicta sunt, una ueritate confirmata probataq; nec dubitandū ei de cætero est, nec uagandum.

dum. Et quoniam meus frater erupit egre se ferre, stomachari, indignari, dolere illiteratos, pauperes, imperitos, de rebus cœlestibus, disputare: sciat omnes homines sine delectu ætatis, sexus, dignitatis rationis & sensus capaces et habiles procreatores: nec fortuna nactos, sed natura institutos esse sapientiam: quin ipsos etiam philosophos, uel si qui alij artium repertores in memorias exierunt, priusquam solertia mentis parerent nominis claritatem, habitos esse plebeios, indoctos, seminudos, adeo diuites facultatibus suis illigatos, magis aurum suscipere consuesse, quam cœlum: nostrates pauperes, & commentos esse prudentiam, & tradidisse cæteris disciplinam. Vnde apparet ingenium nõ dari facultatibus, nec studio parari, sed cum ipsa mentis formatione generari. Nihil itaque indignandum, uel dolendum, si quicumque de diuinis querat, sentiat, proferat, cum non disputantis auctoritas, sed disputationis ipsius ueritas requiratur: atque etiam, quo imperitior sermo, hoc illustrior ratio est: quoniam non succurritur pompa faciundie, & gratiæ, sed, ut est, recti regula sustinetur. Nec recusato, quod Cecilius asserere inter præcipua connixus est, hominem nosse se, & circûspicere, quid sit, unde sit, quare sit, utrum elementis concretus, an concinnatus atomis, an potius à deo factus, formatus, animatus. Quod ipsum explorare, & eruere sine uniuersalis inquisitione non possumus, cum ita coherentia, connecta, concatenata sint, ut nisi diuinitatis rationem diligenter excusseris, nescias humanitatis: nec possis pulchre gerere rem ciuilem, nisi cognoueris hanc communem omnium mundi ciuitatem: præcipue cum à feris, beluis, hoc differe

differamus, quod illa prona, in terramq; uergentia, nihil
 nata sint prospicere, nisi pabulum: nos quibus uultus ere-
 ctus, quibus suspectus in caelum datus est, sermo, & ratio,
 per quæ dominum agnoscimus, sentimus, imitamur igno-
 rare nec fas, nec licet ingerentem sese oculis, & sensibus
 nostris coelestem claritatem. Sacrilegij enim uel maximi
 instar est, humi quærere, quod in sublimi debeas inueni-
 re. Quo magis mihi uidentur qui hunc mundi totius or-
 natum non diuina ratione perfectum uolunt: sed frustis
 quibusdam temere coherentibus conglobatum, mentem,
 sensum, oculos denique ipsos non habere. Quid enim po-
 test esse tam apertum, tam confessum, tamq; perspicuum,
 cum oculos in caelum sustuleris, & quæ sunt infra circæ-
 que lustraueris, quàm esse aliquod numen prestantissimæ
 mentis, quo omnis natura inspiretur, moueatur, alatur,
 gubernetur? Cælum ipsum uide quàm late tenditur, quàm
 rapide uoluitur, uel quod in noctem astris distinguitur,
 uel quod in diem sole lustratur: iam scies quàm sit in eo
 summi moderatoris mira & diuina libratio. Vide & an-
 num ut solis ambitus faciat, & mensem uide ut luna au-
 ctu, senio, labore circumagat. Quid tenebrarum, & lu-
 minis dicam recursantes uices, ut nobis operis, & quie-
 tis alterna reparatio? Relinquenda uero astrologis pro-
 lixior de syderibus oratio, uel quæ regant cursum nauig-
 andi, uel quæ arandi, metendiq; tempus inducant, quæ
 singula non modo ut crearentur, fierent, disponerentur,
 summi opificis, & perfectæ rationis eguerunt, uerume-
 tiam sentiri, perspicui, intelligi, sine summa solertia & ra-
 tione non possunt. Quid cum ordo temporum hac frugū

stabili uarietate distinguitur: nonne auctorem suum parentemq; testatur? Ver æque cum suis floribus, & æstas cum suis mensesibus, & autūni maturitas grata & hiberna oliuitas necessaria: qui ordo facile turbaretur, nisi maxima ratione cōsisteret. Iam prouidentia quantæ, ne hyems sola glacie ureret, aut sola æstas ardore torreret, autūni, & ueris inferere medium temperamentū, ut per uestigia sua anni reuertentis occulti & innoxij transitus laberentur. Mari intende, lege litoris stringitur, quicquid arborum est uide, quā ē terra uisceribus animatur. Aspice oceanum, refluit reciprocis æstibus: uide fontes, manant uenis perennibus: fluuios intuere, eunt semper exercitiis lapsibus. Quid loquar apte disposita recta montiū, collium flexa, porrecta camporū? Quidue animantiū loquar aduersus sese tutelā multiformem? alias armatas cornibus, alias dentibus septas, & fundatas unguis, & spicatas aculeis: aut pedum celeritate liberas, aut elatione pinnarum. Ipsa præcipue formæ nostræ pulchritudo deū fatetur artificem, status rigidus, uultus erectus, oculi in summo uelut in specula constituti, & omnes ceteri sensus uelut in arce cōpositi. Longum est ire per singula, nihil in homine mēbrorū est, quod nō & necessitatis causa sit, & decoris, & quod magis mirum est, eadē figura omnibus, sed quædam unicuiq; liniamenta deflexa, sic & similes uniuersi uidemur, & inter se singuli dissimiles inuenimur. Quid nascēdi ratio, quid cupido generādi? Nonne à deo data est, et ut ubera partu maturescēte lactescant, & ut tener fœtas ubertate lactei roris adoleseat? Nec uniuersiati solūmodo deus, sed & partibus cōsūlit. Britannia sole deficitur, sed circum=

circūfluentis maris tepore recreatur, Aegypti siccitatem
 tēperat Nilus amnis: colit Euphrates Mesopotamiā, pro
 imbribus pensat: Indus flumen & serere orientē dicitur,
 & rigare. Quod si ingressus aliquā domum, omnia ex=
 culta, disposita, ornata uidisses: utiq; præesse ei crederes
 dominū, & illis bonis rebus multo esse meliorē. Ita in hac
 mundi domo, cum cælum, terramq; perspicias, providen=
 tiam, ordinem, legem, crede esse uniuersitatis dominum,
 parentēq; , ipsis syderibus & totius mundi partibus pul=
 chriorem. Ni fortē, quoniam de providētia nulla dubitā=
 tio est, inquiredum putas, utrum unius imperio, an arbi=
 trio plurimorū cœleste regnum gubernetur: quod ipsum
 non est multi laboris aperire cogitanti imperia terrena,
 quibus exempla utiq; de cælo: quando unquam regni so=
 cietas aut cum fide cœpit, aut sine cruore discessit? Omit=
 to Persas de equorum hinnitu augurantes principatum,
 & Thebanorum permortuam fabulam transeo, ob pasto=
 rum & casæ regnum de geminis memoria notissima est:
 generi & soceri bella toto orbe diffusa sunt, & tam ma=
 gni imperij duos fortuna non cœpit. Vide cætera, rex u=
 nus apibus, dux unus in gregibus, in armētis rector unus:
 tu in cælo summam potestatem diuidi credas, et scindi ue=
 ri illius ac diuini imperij totam potestatem? cum palam
 sit parentem omnium deum, nec principium habere, nec
 terminum: qui natiuitatem omnibus præstet, sibi perpe=
 tuitatem, qui ante mundum fuerit sibi ipse pro mundo,
 qui uniuersa quæcunq; sunt, uerbo iubet, ratione dispen=
 sat, uirtute consummat. Hic nec uideri potest, uisu clarior
 est, nec comprehendi potest, nec æstimari, sensibus maior

est, infinitus, immensus, & soli sibi tantus quantus est notus. Nobis uero ad intellectū pectus angustum est: & ideo sic eum digne aestimamus, dum inestimabilem dicimus. Eloquentiarum quem admodum sentio: magnitudinem dei, qui se putat nosse, minuit: qui non uult minuere, non nouit. nec nomen Deo quæras deus nomen est: illic uocabulis opus est, cum per singulos proprijs appellationū insignib. multitudo dirimenda est. Deo, qui solus est, dei uocabulum totum est: quem si patrem dixerō, terrenum opineris: si regem, carnalem suspiceris, si dominū, intelliges utiq; mortalem. Aufer additamenta nominū, & perspicies eius claritatem. Quid quod omnium de isto habeo consensum? Audio uulgus, cū ad cælum manus tendūt, nihil aliud quàm deum dicunt, & deus magnus est, & deus uerus est: & si deus dederit, uulgi iste naturalis sermo est, an Christiani cōfidentis oratio? et qui Iouē principem uolunt, falluntur in nomine, sed de una potestate consentiunt. Audio poetas quoq; unū patrem diuum, atq; hominū prædicantes, & talem esse mortalium mentem, qualem parens omnium deus induxerit. Quid Mantuanus Maro? Nonne apertius, proximius, uerius. principio (ait) cælum, & terras, & cetera mundi membra spiritus intus alit, & insuasa mens agitat? Inde hominū, pecudumq; genus, & quicquid aliud animalium idem alio loco mentem istam & spiritum deum nominat. Hæc enim uera sunt: Deum namq; ire per omnes terrasq;, tractusq; maris, cælumq; profundum, Vnde homines, & pecudes, unde imber, & ignes. Quid aliud à nobis deus quàm mens, & ratio, & spiritus prædicatur? Recenseamus, si placet, disciplinam philosopho-

losophorum, deprehendes eos, & si sermonibus uarijs, i-
 psis tamen rebus in hanc unam coire & conspirare sen-
 tentiam. Omitto illos rudes, & ueteres, qui de suis dictis
 sapientes esse meruerunt: sit Thales Milesius omnium pri-
 mus, qui primus omnium de coelestibus disputauit. idem
 Milesius Thales rerum initium aquam dixit: deum autem
 eam mentem, quæ ex aqua cuncta formauerit: & altior,
 & sublimior aqua, & spiritus ratio, quam ut ab homine
 potuerit inueniri à deo tradita. Vides philosophi princi-
 palis nobiscum penitus opinionem consonare. Anaxime-
 nes deinceps & post Apolloniates Diogenes aera deum
 statuunt, infinitum, & immensum. Horum quoque similis de
 diuinitate consensus est. Anaxagoræ uero descriptio, &
 modus infinitæ mentis deus dicitur: & Pythagoræ deus
 est animus, per uniuersam rerum naturam cõmeans, &
 intentus: ex quo etiam animalium omnium uita capiat. Xeno-
 phanem notum est omne infinitum cum mente deum
 tradere: et Antisthenem populares deos multos, sed natu-
 ralem unum præcipuum. Speusippum uim naturalem, anima-
 lem, qua omnia regatur deum nosse. Quid Democritus,
 quamuis atomorum primus inuentor nõnne plerumque na-
 turam, quæ imagines fundat & intelligentiã deum loquitur?
 Straton quoque et ipse naturã, etiam Epicurus ille, qui
 deos aut ociosos fingit, aut nullos, naturã tamen superpo-
 nit. Aristoteles uariat, & assignat tamen unam potestatem.
 nam interim mentem, mundum interim deum dicit, interim
 mundo deum præficit. Aristoteles ponticus uariat, aliàs mun-
 do, aliàs menti diuinæ tribuens principatum. Heraclides
 ponticus quoque deo diuinam mentem (quamuis uarie) scri-
 bit.

bit. Theophrastus, & Zenon, & Chrysippus, & Cleanthes sunt & ipsi multiformes, sed ad unitatē prouidentiae omnes reuoluuntur. Cleanthes enim mentem, modo animum, modo aethera, plerumq; rationem Deum differuit? Zenon eiusdem magister naturalem legem atque diuinā, et aethera interim interdumq; rationem uult omnium esse principium: idem interpretando Iunonem aera, Iouem caelum, Neptunum mare, ignem esse Vulcanum, & ceteros similiter uulgi deos elementa esse monstrando, publicum arguit grauiter, & reuincit errorem. Eadem fere Chrysippus uim diuinam, rationalem naturam, & mundum interim, & fatalem necessitatem deum credit, Zenonemq; interpretatione physiologiae in Hesiodi, Homeri, Orpheiq; carminibus imitatur, Babylonio etiam Diogeni disciplina est exponendi, & differendi, Iouis partum, & ortum Mineruae, & hoc genus ceterarum rerum uocabula esse non deorum. Nam Socraticus Xenophon formam dei ueri negat uideri posse, & ideo quaeri non oportere. Aristoteli Chius comprehendere omnino non posse. Vterq; maiestatem dei intelligendi desperatione senserunt. Platoni apertior de deo, & rebus ipsis, & nominibus oratio est: & quae tota esset coelestis, nisi persuasionis ciuilibus nunquam admixtione sordesceret. Platoni itaq; in Timaeo deus est ipso nomine, mundi parens, artifex animae, coelestium terrenorumq; fabricator: quem & inuenire difficile praenimia & incredibili potestate, et cum inueneris in publicum dicere impossibile praefatur. Eadem fere et ista quae nostra sunt: nam & deum nouimus, et parentem omnium dicimus, & nunquam publice nisi interrogati praedicamus.

eamus. Exposui opiniones omnium ferme philosophorū,
 quibus illustrior gloria est, deum unum multis licet desi-
 gnasse nominibus: ut quiuis arbitretur aut nunc Christia-
 nos philosophos esse aut philosophos fuisse iam tūc Chri-
 stianos. Quod si prouidentia mundus regitur, & unius
 Dei nutu gubernatur, non nos debet antiquitas imperito-
 rum fabellis suis delectata, uel capta ad errorem mutui
 rapere consensus: cum philosophorum suorum sententijs
 resellatur, quibus & rationis, & uetustatis assistit aucto-
 ritas. Maioribus enim nostris tam facilis in mēdacijs fides
 fuit, ut temere crediderint etiam alia monstruosa miracu-
 la: Scyllam multiplicem, chimeram multiformem, & hy-
 dram felicibus uulneribus renascentem, & centauros e-
 quos suis hominibus implexos: et quicquid fāmæ licet fin-
 gere, illis erat libenter audire. quid illas aniles fabulas de
 hominibus aues, & feras homines, & de hominibus ar-
 bores atq; flores? quæ si essent facta, fierent quæ fieri non
 possunt, ideo nec facta sunt, similiter uero erga deos quo-
 que maiores nostri improuidi, creduli, rudi simplicitate
 crediderunt: dum reges suos colunt religiose, dum defun-
 ctos eos desiderant in imaginibus uidere, dum gestiunt eo-
 rū memorias instantius detinere, sacra facta sunt quæ fue-
 rant assumpta solatia. Deniq; & antequam cōmercijs or-
 bis pateret, & antequam gentes ritus suos moresq; misce-
 rent, unaqueq; natio conditorem suum, aut ducem inely-
 tum, aut reginam pudicam sexu suo fortiozem, aut alicui-
 us muneris uel artis repertorem uenerabatur, ut ciuem
 bonæ memoriæ. sic & defunctis præmium, & futuris da-
 batur exēplum. Lege stoicorū scripta, uel scripta sapien-
 tium,

tium, eadem mecum recognoscēs, ob merita uirtutis, aut
muneris deos habitos. Euhemerus exequitur & eorū na-
tales, patrias, sepulchra dinumerat, & per prouincias
monstrat: dictæ Iouis, & Apollinis Delphici, & Phariæ
Isidis, & Cereris Eleusiniæ. pro dijs assumptos in deos lo-
quitur, qui errando inuentis nouis frugibus utilitati ho-
minum profuere. In eandem sententiam & Perseus philo-
sophatur, & annectit inuentas fruges, & frugum ipsarū
repertores, iisdem nominibus: ut comicus sermo est, Ve-
nerem sine Libero & Cerere frigere. Alexander ille ma-
gnus Macedo in signi uolumine ad matrem suam scripsit,
metu suæ potestatis proditum sibi de dijs hominibus à sa-
cerdote secretū: ille Vulcanum facit omnium principē, et
postea Iouis gentem, & dispiciis Isidis ad hirundinem si-
strum, & aspersis mēbris inanem tui Serapidis, siue Osi-
ridis tumulum. considera deniq; sacra ipsa: & ipsa myste-
ria, inuenies exitus tristes, fata, & funera, & luctus, atq;
planctus miserorum deorum. Isis perditum filium cū Cy-
nocephalo suo, & alijs sacerdotibus luget, plangit, inqui-
rit: & Isiaci miseri cædunt pectora, et dolorem infelicis-
simæ matris imitantur: mox inuēto paruulo gaudet Isis,
exultant sacerdotes, Cynocephalus inuentor gloriatur:
nec desinunt annis omnibus, uel pergere quod inueniunt,
uel inuenire quod perdunt. Nonne ridiculum est, uel lu-
gere quod colas, uel colere quod lugeas? Hæc tamen Æ-
gyptia quondam, nunc & sacra Romana sunt. Ceres faci-
bus accensis, & serpente circūlata, errore subreptam, &
corruptā liberam anxia & sollicita uestigat. hæc sunt E-
leusinia, & quæ Iouis sacra sunt: nutrix capella est, et aut
do pa-

ão patri subtrahitur infans, ne uoretur, & corybantum
 cymbalis, ne pater audiat uagitus, tinnitus eliditur. de Cy
 bele dyndimena pudet dicere, quæ adulterum suum infeli
 citer placitum, quoniam & ipsa deformis, & uetula, &
 multorum deorum mater, ad stuprum illicere non pote
 rat, execut, ut deum scilicet faceret eunuchum. Propter
 hanc fabulam galli eam, & semiuiri sui corporis suppli
 cio colunt: hæc iam non sunt sacra, tormenta sunt. Quid
 formæ ipsæ, & habitus? nonne arguunt ludibria & dede
 cora deorum uestrorum? Vulcanus claudus deus, & debi
 lis: Apollo tot ætatibus leuis: Aesculapius bene barbatus,
 & si semper adulescentis Apollinis filius: Neptunus glau
 cis oculis, Minerua cæsis, bubulis Iuno, pedib. Mercurius
 alatis, Pan ungulatis, Saturnus cõpeditis: Ianus uero fron
 tes duas gestat, quasi et auersus incedat: Diana interim est
 alte succincta uenatrix: & Ephesia mãmis multis, & ue
 rubus extructa: & triuia trinis capitibus, & multis ma
 nibus horrifca. quid ipse Iuppiter uester? modo imberbis
 statuitur, modo barbatus locatur: & cū hammon dicitur,
 habet cornua, & cū capitolinus, tūc gerit fulmina, & cū
 latiaris, cruore perfunditur: & cū feretrius, non auditur.
 Et ne longius multos Ioues obeam, tot sunt Iouis mōstra,
 quot nomina. Erigone suspēsa de laqueo est, ut uirgo in
 ter astra ignita sit: Castores alternis moriūtur, ut uiuant:
 Aesculapius ut in deū surgat, fulminatur: Hercules, ut ho
 minē exuat, æt. eis ignibus cõcrematur. Has fabulas & er
 rores & ab imperitis parentibus didicimus, & (quod est
 grauius) ipsis studijs & disciplinis elaboramus, carminē
 bus præcipue poetarum: qui, per mirum, quantum uerita
 ti ipsi

ti ipsi sua auctoritate nocuere. et Plato ideo præclare Ho-
 merum illum inçlytū laudatum & coronatū de ciuitate
 quam in sermone instituebat, eiecit. Hic enim præcipuus
 bello troico deos uestros, & si ludos facit, tamen in ho-
 minum rebus & actibus miscuit, hic eorum paria com-
 posuit, sauciauit Venerem, Martem uinxit, uulnerauit, su-
 gavit: Iouem narrat Briareo liberatum, ne à dijs cæteris
 ligaretur: & Sarpedonem filium, quoniam morti non po-
 terat eripere, cruentis imbribus fleuisse, & Cesto Vene-
 ris illectum, flagrantias quàm in adulteras soleat cum Iu-
 none uxore concumbere. alibi Hercules stercora egerit,
 et Apollo Admeto pecus pascit. Laomedonti uero muros
 Neptunus instituit, nec mercedem operis infelix structor
 accipit: illic Iouis fulmen cum Aeneæ armis in incude fæ-
 bricatur: cum cœlum & fulmina & fulgura longe ante
 fuerint, quàm Iuppiter in Creta nasceretur, & flammæ
 ueri fulminis nec Cyclops potuerit imitari, nec ipse Iuppi-
 ter non uereri. Quid loquar Martis & Veneris adulte-
 rium deprehensum? & in Ganymedem Iouis stuprū cœ-
 lo cōsecratum? quæ omnia in hoc prodita, ut uitij homi-
 num quædã auctoritas pararetur. His atq; huiusmodi fig-
 mentis, & mendacijs dulcioribus corrumpuntur ingenia
 puerorū: & hisdẽ fabulis inherētibus, adusq; summæ æ-
 tatis robur adolescūt: & in ijsdem opinionib. miseri con-
 senescunt: cū sit ueritas obuia, sed requirentibus. Saturnū
 enim principẽ huius generis & examinis omnes scripto-
 res uetustatis, Græci Romaniq; hominẽ prodiderūt: scit
 hoc Nepos & Casius in historia, & Thallus ac Diodo-
 rus hoc loquūtur. Is itaq; Saturnus Creta profugus, Ita-
 liam

liam metu filij sciuientis accesserat, etiã susceptus hospi-
 tio rudes illos homines & agrestes multa docuit, ut græciã
 lus & politus, literas imprimere, nũmos signare, instru-
 menta conficere. Itaq; latebrã suam, quod tuto latuisset,
 uocari maluit Latiiũ: et urbem saturniam de suo nomine,
 & Ianiculum Ianus, ad memoriã uterq; posteritatis reli-
 querunt. Homo igitur utiq; qui fugit. homo utiq; qui la-
 tuit, & pater hominis, & natus ex homine. terræ enim et
 cæli filius, quod apud Italos esset ignotis parentibus, pro-
 ditus: ut in hodiernum inopinato usos, cælo missos, igno-
 biles & ignotos, terræ filios nominamus. eius filius Iup-
 piter Cretæ excluso parente regnauit, illic obiit, illic fili-
 os habuit, adhuc antrum Iouis uisitur, & sepulchrũ eius
 ostēditur, & ipsis sacris suis humanitatis arguitur. Ocio-
 sum est ire per singulos, & totã seriem generis istius ex-
 plicare, cum in primis parentibus probata mortalitas in
 cæteros ipso ordine successionis influxerit. Nisi fortẽ post
 mortem deos fingitis, & peierante Proculo deus Romu-
 lus, & Iuba Mauris uolentibus deus est, & diui cæteri re-
 ges, qui consecrantur non ad fidem numinis, sed ad hono-
 rem emeritæ potestatis. Inuitis his deniq; hoc nomẽ ascri-
 bitur: optant in homine perseverare: fieri se deos metuũt:
 & si iam senes nolunt. Ergo nec de mortuis dii, quoniam
 deus mori non possit: nec de natis, quoniam moritur om-
 ne quod nascitur: diuinũ autem id est, quod nec ortum ha-
 bet, nec occasum. Cur enim si nati sunt, nõ hodieq; nascun-
 tur: nisi fortẽ iam Iuppiter senuit, & partus in Iunone de-
 fecit: & Minerua canuit antequã peperit? An ideo cessa-
 uit ista generatio, quoniã nulla huiusmodi fabulis præbe-

tur assensio? Ceterū si dii creari possent, interire nō possent: plures totis hominib. deos haberemus, ut iam, eos nec cælum contineret, nec aer caperet, nec terra gestaret. Vnde manifestum est homines illos fuisse, quos & natos legimus & mortuos scimus. Quis ergo dubitat horū imaginēs consecratas vulgus orare, & publice colere? dū opinio, & mens imperitorū artis cōcinnitate decipitur, auri fulgore præstringitur, argēti nitore & cādore eboris hebetatur. Quod si animum quis inducat tormētis quibus, & quibus machinis simulachrum omne formetur, erubescet temere se materiei ab artifice, ut deū faceret illud. Deus enim ligneus, rogi fortasse uel infelicis stipitis portio, suspenditur, cæditur, dolatur, runcinatur. Et Deus æreus, uel argenteus de immundo uasculo, ut sæpius factū Aegypto regi, conflatur, tunditur malleis, & incudibus figuratur: & lapideus cæditur, scalpitur, & ab imperito homine leuigatur: nec sentit suæ natiuitatis iniuriā: ita ut nec postea de uestra ueneratione culturam, nisi forte nondum deus saxum est, uel lignum, uel argentum. Quando igitur hic nascitur: ecce funditur, fabricatur, scalpitur, nō dum deus est. Ecce plūbatur, cōstruitur, erigitur nec adhuc deus est. Ecce ornatur, cōsecratur, oratur: tūc postremo deus est, cū homo ille uoluit, & dedicauit. Quāta uero de dijs uestris animalia muta naturaliter iudicāt, mures, hirūdines, milui, nō sentire eos sciūt, norūt, inculcāt, insident: ac nisi abigatis, in ipso dei uestri ore nidificant. Araneæ uero faciē eius intexunt, & de ipso capite sua fila suspendunt: uos tergitis, mundatis, eraditis, & illos, quos faciis, protegitis & timetis. Dum unusquisq; uestri nō cogitat

cogitat, prius se debere deum nosse, quã colere: dũ incon-
 sulte gestiunt parentibus obedire: dum fieri malunt alieni
 erroris accessio, quã sibi credere: dũ nihil ex his quæ ti-
 ment: norunt: sic in auro, & argento auaritia consecrata
 est: sic statuarũ inaniũ cõsignata forma: sic nata Romana
 superstitio, quorũ ritus si percẽseas, ridenda quã multa,
 multa etiã miseranda sunt. Nudi cruda hyeme discurrũt,
 alij incedunt pileati, scuta uetera circumferunt, pelles cæ-
 dunt, mendicantes uicatim deos ducunt. Quædam fãna se
 mel anno adire permittũt, quædam in totum nefas uisere
 est, quædã uiro nõ licet, nõnulla absq; sceminis sacra sunt:
 etiam seruo quibusdã cærimonijs interesse piaculare fla-
 gitium est: alia sacra coronat uniuiua, alia multiuiua, et ma-
 gna religione conquiritur, quæ plura possit adulteria ni-
 merare. Quid qui sanguine suo libat, & uulneribus suis
 supplicat, non profanus melius esset, quã sic religiosus:
 aut cui testis sunt obscœna demessa, quomodo deũ uiolat,
 qui hoc modo placat: cum si eunuchos deus uellet, possẽt
 procreare, non facere. Quis nõ intelligat male sanos, &
 uanæ & perditæ mentis in ista desipere, & ipsam erran-
 tium turbam mutua sibi patrocina prestare? Hic defen-
 sio cõmunis furoris est furentiũ multitudo. At tamen ista
 ipsa superstitio Romanis dedit, auxit, fundauit imperiũ:
 cum nõ tam uirtute, quã religione, & pietate pollerẽt.
 nimirum insignis, & nobilis iustitia Romana ab ipsis im-
 perij nascentis incunabulis auspicata est. Nonne in ortu
 suo, & scelere collecti, & muniti immanitatis suæ terro-
 re creuerunt? Nam asylo prima plebs congregata est: con-
 fluxerant perditii, facinorosi, incesti, sicarij, proditores.

Et ut ipse Romulus, Imperator & rector, populum suum facinore præcelleret, parricidii fecit. Hæc prima sunt auspicia religiose ciuitatis: mox alienas uirgines iam de spoliis fatas, iam destinatas, & nonnullas de matrimonio mulierculas sine more rapuit, uiolauit, illuſit: & cū earū parentibus, id est cum ſoceris ſuis, bellum miſcuit, propinquum sanguinem ſudit. Quid irreligioſius, quid audacius, quid ipſa ſcleris cōſidentia tutius? Iam finitimos agro pellere, ciuitates proximas euertere cum templis & altaribus: captos cogere, damnis alienis, & ſuis ſcleribus adolere. Cum Romulo regibus cæteris et poſtremis ducibus diſciplina cōmunis eſt. ita quicquid Romani tenent, colūt, poſſident, audaciæ præda eſt, templa omnia de manubijs, id eſt de ruinis urbium, de ſpolijs deorū, de cædibus ſacerdotum: hoc inſultare & illudere eſt, uictis religionib. ſeruire, captiuas eas poſt uictorias adorare. Nā adorare quæ manu cæperis, ſacrilegiū eſt conſecrare, nō numina. Toties ergo Romanis impiatū eſt, quoties triumphatū quot de dijs ſpolia, quot de gentibus & trophea. Igitur Romani non ideo tanti quōd religioſi, ſed quōd impune ſacrilegi. Neq; enim potuerunt in ipſis bellis deos adiutores habere, aduerſus quos arma rapuerūt, & quos poſt cladem triumphatos colere cæperunt. Quid autē iſti dij pro Romanis poſſunt, qui nihil pro ſuis aduerſus eorū arma ualuerunt. Romanorū enim uernaculos deos nouimus. Romulus, Picus, Tyberinus, & Conſus, & Pylumnus, ac Picumnus. Cloacinam Tatius & inuenit, & coluit: Pauorē Hoſtilius atq; Pallorem, mox à neſcio quo Febris dedicata: hæc alumna urbis iſtius ſuperſtitio, morbi & male ualenti-

letudines. Sanè & Acca Laurentia, & Flora, meretricis
 propudiosa, inter morbos Romanorū & deos cōputan-
 da. isti scilicet aduersus ceteros, qui in gentibus coleban-
 tur, Romanorū imperiū protulerūt. neq; enim eos aduer-
 sum suos homines uel Mars Thracius, uel Iuppiter Crei-
 cus, uel Iuno nūc Argiua, nunc Samia, nūc Pœna, uel Dia-
 na Taurica, uel mater Idæa, uel Aegyptia illa nō numina
 sed portenta iuuerunt. Nisi fortè apud istos maior casti-
 tas uirginum, aut religio sanctorū sacerdotū: cum penè in
 pluribus uirginibus, & quæ incōsultius se uiris miscuis-
 sent, Vesta sanè nesciente sit incestū uindictum: in resi-
 dui impunitatē fecerit, non castitas tutior, sed impudici-
 tia felicior. Vbi autē magis à sacerdotibus, quàm inter a-
 ras & delubra cōducuntur stupra: tractantur lenocinia:
 adulteria meditantur? frequentius deniq; in edituorū cel-
 lulis, quàm in ipsis lupanaribus, flagrans libido defungi-
 tur. & tamen ante eos deo dispensante diu regna tenuerunt
 Assyrii, Medi, Persæ, Græci etiam, & Aegyptij, cum
 pontifices et aruales & salios, uestales & augures nō ha-
 berent, nec pullos cauea reclusos, quorum cibo uel fasti-
 dio res publica summa regeretur. Iā enim uenio ad illa au-
 spicia et auguria Romana, quæ summo labore collecta te-
 status es, & pœnitētèr omissa, & obseruata feliciter. Clo-
 dius scilicet, & Flaminius & Iunius ideo exercitus per-
 diderunt, quod pulloꝝ solistimū tripudium expectandū
 non putauerunt? Quid Regulus? nonne auguria serua-
 uit, & capius est? Manlius religionem tenuit, & sub iu-
 gum missus est, & deditus. Pullos edaces habuit & Pau-
 lus apud Cannas, tamen cū maiore rei publicæ parte pro

stratus est. Caius Caesar ne ante brumã in Africã nauigiã
 trãsmitteret, augurijs & auspicijs renitẽtibus spreuit: co-
 facilius & nauigauit et uicit. quæ uero et quãta de oracu-
 lis prosequar: Post mortẽ Amphiaraus uetura respondit,
 qui proditus est ipse ob monile ab uxore nescius. Tiresias
 cæcus futura uidebat, qui præsentia nõ uidebat. De Pyr-
 rho Ennius Apollinis Pythij responsa confinxit, cum iam
 Apollo uersus facere desisset: cuius tunc cantum illud &
 ambiguum defecit oraculum, cum & politiiores homines
 & minus creduli esse cœperunt: & Demosthenes, quod
 sciret responsa simulata, Philippizin Pythiam quereba-
 tur, At nonnunquam tamẽ ueritatem uel auspicia uel ora-
 cula tetigere. Quanquã inter multa mendacia uideri pos-
 sit industriam casus imitatus, aggrediar tamen fontem ip-
 sum erroris & prauitatis, unde omnis caligo ista mana-
 uit, & altius eruere, & aperire manifestius. Spiritus sunt
 insynceri, uagi, à cœlesti uigore terrenis labibus & cupi-
 ditatibus digrauari: isti igitur spiritus, posteaquã simplici-
 tatem substantiæ suæ onusti & immersi uitijs perdidērūt,
 ad solatium calamitatis suæ non desinunt perditū iam per-
 dere, & deprauati errorem prauitatis infundere, & alie-
 nati à deo inductis prauis religionibus à deo segregare.
 eos spiritus dæmonas esse poetæ sciunt, philosophi disse-
 runt, Socrates nouit, qui ad nutum & arbitriũ asidentis
 sibi dæmonis uel declinabat negocia, uel petebat. Magi
 quoq; non tantũ sciunt dæmonas, sed etiam quicquid mi-
 raculi ludunt, per dæmonas faciunt illis aspirantibus &
 infundentibus præstigijs edunt: uel quæ non sunt, uideri,
 uel quæ sunt, non uideri: eorum Magorũ & eloquio &
 negotio

negocio primus Hosthanes, & uerū deum merita maie-
 state prosequitur, & angelos, id est ministros & nuncios
 dei, sed uerū eiusq; uenerationi nouit assistere, ut & nu-
 tu ipso & uultu domini territi cōtremiscant: idem etiam
 demonas prodidit terrenos, uagos, humanitatis inimi-
 cos. Quid Plato, qui inuenire deū negociū credidit, non-
 ne et angelos sine negotio narrat et demonas? & in Sym-
 posto etiā suo naturā demonū exprimere cōnītur. uult
 enim esse substantiā inter mortālē immortalēq;, id est in-
 ter corpus & spiritū, mediam, terreni pōderis et cœlestis
 leuitatis admixtione concretā, ex qua manare in nos pro-
 cupidinē amoris, & dicit informari & illabi pectoribus
 humanis, et sensum mouere, et affectus fingere, et ardore
 cupiditatis infundere. Isti igitur impuri spiritus demōes
 (ut ostensum à magis, à philosophis, & à Platone) sub sta-
 tuis & imaginibus cōsecrati delitescunt, et afflatu suo au-
 storitatem quasi presentis numinis consequuntur. Dum
 inspirantur interim uatibus, dum sanis immorantur, dum
 nonnunquā extorum fibras animāt, auium uolatus giber-
 nant, sortes regunt, oracula efficiunt falsis pluribus inuo-
 luta: nam & falluntur, & fallunt, ut & nescientes synce-
 ram ueritatem, & quā sciunt in perditionem sui non con-
 fitentes. Sic à cœlo deorsum grauiāt, & à deo uero ad ma-
 terias auocant, uitam turbant, omnes inquietant, irrepē-
 tes etiā corporibus occulte, ut spiritus tenues, morbos fin-
 gunt, terrent mentes, membra distorquent, ut ad cultū sui
 cogant, ut nidore altariū, uel hostijs pecudū saginati re-
 missius quæ constrinxerant, curasse uideantur. Hi sunt et
 furentes, quos in publicū uidetis excurrere: uates & ipsi

absq; templo sic insaniunt sic bacchatur, sic rotantur: par
 & in illis instigatio demonis, sed argumentū dispar furo
 ris. De ipsis etiā illa, quæ paulo ante tibi dicta sunt, ut Iup
 piter ludos repeteret ex somnio, ut cū equis Castores uida
 rentur, ut cingulum matronæ nauicula sequeretur. hæc
 omnia sciunt pleriq; uestrū ipsos demonas de semetipsis
 cōfiteri, quoties à nobis & meritis uerborū, & orationis
 incendijs de corporibus exiguntur. Ipse Saturnus, & Se=
 rapis, & Iuppiter, & quicquid demonum colitis, uicti
 dolore, quod sunt, eloquuntur: nec utique in turpitudi=
 nem sui, nonnullis præsertim uestrum assistentibus, men=
 tiuntur. Ipsi testibus esse eos demonas de se uerum con=
 fitentibus credite. adurati enim per deum uerum & so=
 luum, inuiti miseris corporibus inhorrescunt: & uel exi=
 liunt statim, uel euanescent gradatim, prout fides pa=
 tientis adiuuat, aut gratia curantis aspirat. Sic Christia=
 nos de proximo fugitant, quos longe in cœtibus per uos
 laceſſebant. Ideo inserti mentibus imperitorum, odium
 nostri serunt occulte per timorem. Naturale est enim &
 odisse, quem times, & quem metueris infestare si possis.
 Sic occupant animos, & obstruunt pectora, ut ante nos
 incipiant homines odisse, quàm nosse: ne cognitos aut imi=
 tari possint, aut damnare non possint. Quātum autem ui=
 tium sit incognitis & inexploratis iudicare, quod facitis
 nobis ipsi pœnitentib. credite: & nos enim idem fuimus,
 & eadem uobiscū quondam adhuc cæci et hebetes sentie=
 bamus: quasi Christiani monstra colerent, infantes uora=
 rent, cōuiuia incesta miscerent: nec intelligebamus ab his
 fabulas istas semper uentilari, & nunquā uel inuestigari,
 uel

nel probari, nec tanto tempore aliquem existere, qui pro-
 deret, non tantum facti ueniam, uerum etiam indicij gra-
 tiam consecuturum. Malum autem adeo non esse, ut Chri-
 stianus reus nec erubesceret, nec timeret, & unum solum
 modo quod non ante fuerit, paeniteret. Nos tamen cum sa-
 crilegos aliquos, et incestos, parricidas etiam defendēdos
 & tuendos suscipiebamus, hoc nec audiendos in totū pu-
 tabamus: nonnunquam etiam miserantes eorum crude-
 lius seuebamus, ut urgeremus confitentes ad negandum,
 uidelicet ne perirent, exercentes in his peruersam questio-
 nem, non quæ uerum erueret, sed quæ mendacium coge-
 ret. Et si quis infirmior malo pressus & uictus Christia-
 num se negasset, fauebamus ei, quasi eierato nomine iam
 omnia facta sua illa negatione purgaret. Agnoscitis ne ea-
 dem nos sensisse, & egisse, quæ senitis, & geritis? cum, si
 ratio, non instigatio demonis iudicaret, arguendi magis,
 nō ut diffiteretur se Christianos, sed ut de incestis stupris,
 de impiatis sacris, de infantibus immolatis faterentur. his
 enim & huiusmodi fabulis ijdem demones ad execratio-
 nis horrorem imperitorum aures aduersus nos referse-
 runt. nec tamē mirum, cum omnium fama, quæ semper in-
 sparsis mendacijs alitur, ostensa ueritate consumitur. Sic
 est negocium demonum: ab ipsis enim rumor falsus & se-
 ritur, & fouetur. Inde est quōd audire te dicis caput asini
 rē nobis esse diuinam. Quis tam stultus ut hoc colat? quis
 stultior ut hoc coli credat, nisi quōd uos et totos asinos in
 stabulis, cum uestra Hippona consecratis, & eosdem asi-
 nos cum fide religiose deuoratis: item bouum capita, &
 capi a ueruecum, & immolatis, & colitis: de capro etiam

& homine mixtos deos, & leonum & canum uultu deos
 dedicatis. Nonne & Apim bouem cum Aegyptijs adora-
 tis & pascitis? nec eorum sacra damnatis instituta serpen-
 tibus, crocodilibus, beluis cæteris, et auibus, & piscibus, quo-
 rum aliquem deum si quis occiderit, etiam capite punitur.
 Iidem Aegyptij cū plerisque uobis non magis Isidem, quàm
 cepearum acrimonas metuunt: nec Serapidem magis, quàm
 strepitus per pudenda corporis expressos extremifcunt.
 Etiam ille, qui de adoratis sacerdotis uirilibus aduersum
 nos fabulatur, tentat in nos conferre, quæ sua sunt. Ista eni-
 nim impudicitie eorum forsitan sacra sint, apud quos se-
 xus omnis membris omnibus prostat: apud quos tota im-
 pudicia uocatur urbanitas: qui scortorum licentiæ inui-
 dent, qui medios uiros lambunt: libidinoso ore inguinitibus
 inhaerescunt, homines malæ linguæ etiam si tacerent: quos
 prius tedeſcit impudicitie suæ, quàm pudescit. Proh nefas
 id in se pessimi facinoris admittunt, quod nec atas potest
 pati mollior, nec cogi feruitus durior. Hæc & huiusmodi
 propudia nobis non licet nec audire, etiam pluribus tur-
 pe defendere est. Ea enim de castis fingitis & pudicis, quæ
 fieri non crederemus, nisi de uobis probaretis. Nam quòd
 religioni nostræ hominem noxium, & crucem eius ascri-
 bitis, longe de uicinia ueritatis erratis, qui putatis deū cre-
 di, aut meruisse noxium, aut potuisse terrenum. ne ille mi-
 serabilis, cuius in homine mortali spes omnis innititur: to-
 tum enim eius auxilium cū extincto homine finitur. Ae-
 gyptij sanè hominem sibi quem colant, eligunt, illum unum
 propitiant, illum de omnibus consulunt, illi uictimas cæ-
 dunt: & ille qui cæteris deus, sibi certe homo est, uelut no-
 li:

lit: nec enim conscientiam suam decipit, si fallit alienam. Etiam principibus & regibus, non ut magnis et electis uiris (sicut fas est) sed ut deis turpiter adulatio falsa blanditur, & cū præclaro uiro honor uerius, & optimo amor dulcius præbeatur. Sic eorum numen inuocant, ad imagines supplicant, genium, id est dæmonem eius, implorant: & est eis tutius per Iouis genium peierare, quam regis. Cruces etiam nec colimus, nec optamus. uos planè qui ligneos deos consecratis, cruces ligneas, ut deorum uestrorum partes, forsitan adoratis. Nam & signa ipsa, & cantabra, & uexilla castrorū, quid aliud quàm inauratæ cruces sunt, & ornate: trophæa uestra uictricia non tantum simplicis crucis faciem, uerum & affixi hominis imitantur. Signum sane crucis naturaliter uisimus in nauī, cum uelis tumentibus uehitur, cum expansis palmulis labitur: & cum erigitur iugum, crucis signum est, & cum homo porrectis manibus deum pura mente ueneratur: ita signo crucis, aut ratio naturalis innititur, aut uestra religio formatur. Illum iam uelim conuenire, qui initiari nos dicit aut credit de cæde infantis & sanguine. Putas posse fieri, ut tam molle, tam paruulum corpus fata uulnerum capiat: ut quisquam illum rudem sanguinem nouelli, & uix dñi hominis cædat, fundat, exhauriat? Nemo hoc potest credere, nisi qui possit audere. Vos enim uideo procreatos filios nunc feris & auibus exponere, nunc adstrangutos mifero mortis genere elidere: sunt quæ in ipsis uisceribus medicaminibus epotis originem futuri hominis extinguant, & parricidiū faciunt antequam pariāt. Et hæc utiq; de deo suum uestrorū disciplina descendunt. Nam Saturnus filios

suos

suos non exposuit, sed uorauit. Merito ei in nonnullis Africa paribus à parentibus infantes immolabantur, blanditijs & osculo comprimente uagitum, ne flebilis hostia immoletur. Tauris etiam ponticis, & Aegypto Busiridius ritus fuit hospites immolare: & Mercurio Gallos humanas uel inhumanas uictimas cedere. Romani græcum & græcam, gallum & gallam, sacrifici uiuentes obruere: hodieq; ab ipsis latiaris Iuppiter homicidio colitur: & quod Saturni filio dignum est, mali & noxij hominis sanguine saginatur. Ipsum credo docuisse sanguinis scedere coniuuare Catilinam: & Bellonam seruum suum haustu humani cruoris imbueri: & comitalem morbum hominis sanguine, id est morbo grauiore, sanare. Non dissimiles & qui de arena feras deuorant illas & infectas cruore, uel membris hominis & uiscere saginatas. Nobis homicidium nec uidere fas, nec audire: tantumq; ab humano sanguine cauemus, ut nec edulium pecorum in cibis sanguinem nouerimus: et de incesto conuiuio fabulam grandem aduersum nos demonum concio mentita est: ut gloriam pudicitiae deformis infamiae auersione macularet: ut ante exploratam ueritatem homines à nobis terrore infandae opinionis auerteret. Sic de isto & tuus Fronto, non ut asfirmator testimonium fecit, sed conuiuium ut orator aspersit. Haec enim potius de uestris gētibus nata sunt. Ius est apud Persas misceri cū matribus: Aegyptijs, et Athenis cū sororibus legitima connubia. Memoria, & tragedia uestra incestis gloriantur, quas uos libenter & legitis & auditis: sic & deos colitis incestos, cum matre, cum filia, cū sorore coniunctos. Merito igitur incestum penes uos sepe de-

pe deprehenditur, semper admittitur: etiam nescientes mi-
 feri potestis in illicita prouere: dum Venerē promiscue
 spargitis: dum passim liberos seritis. dum etiam domi na-
 tos alienæ misericordiæ frequenter exponitis: necesse est
 in uestros recurrere: in filios inerrare. Sic incesti fabulant
 nectiis, etiam cum conscientiam non habetis. At nos pu-
 dorem non facie, sed mente præstamus: unius matrimonij
 uinculo libenter inhaeremus: cupiditate procreandi aut
 unam scimus, aut nullam. conuiuia non tantum pudica co-
 limus, sed & sobria. nec enim indulgemus epulis, aut con-
 uiuium mero ducimus, sed grauitate hilaritatem tempe-
 ramus, casto sermone, corpore castiore: pleriq; inuio-
 lanti corporis uirginitate perpetua fruuntur potius quam
 gloriantur. Tantum denique abest incesti cupido, ut non
 nullis rubori sit etiam pudica coniunctio. Nec de ultima
 statim plebe consistimus: si honores uestros, & purpuras
 recusamus: nec fastidiosi sumus, si omnes unum bonum sa-
 pimus, eadem congregati quiete, qua singuli, nec in angu-
 lis garruli, si audire nos publice aut erubescitis, aut time-
 tis. Et quod in dies nostri numerus augetur, non est cri-
 men erroris, sed testimonium laudis. nam in pulchro ge-
 nere uiuendi et perstat & perseverat suus, & accrescit a-
 lienus. Sic nos denique non notaculo corporis, ut putatis,
 sed innocentia, ac modestia signo facile dignoscimus. Sic
 mutuo, quod doletis, amore diligimus, quoniam odisse nõ
 nouimus. sic nos, quod inuidetis, fratres uocamus, ut uni-
 us dei parentis homines, ut consortes fidei, ut spei cohere-
 des. Vos enim nec inuicem agnoscitis, & in mutua odia
 scinitis. nec fratres nos, nisi sane ad parricidium recogno-
 scitis

scitis. Putatis autem nos occultare quod colimus, si delu-
bra & aras non habemus? quod enim simulachrum deo
fingam, cum si recte existimes, sit dei homo ipse simula-
chrum? templum quod ei extruam, cum totus hic mundus
eius opere fabricatus eum capere non possit? & cum ho-
mo latius maneam, intra unam ædiculam uim tantæ maie-
statis includam: nonne melius in nostra dedicandus est mē-
te? in nostro imò consecrandus est pectore? hostias & ui-
ctimas domino offeram, quas in usum mei protulit? ut re-
ijciam ei suum munus, ingratum est, cum sit litabilis ho-
stia, bonus animus, & pura mens, & sincera sententia.
Igitur qui innocentia colit, Domino supplicat: qui iusti-
tiam, Deo libat: qui fraudibus abstinet propitiat deū: qui
hominem periculo surripit, opimam uictimā cædit. Hæc
nostra sacrificia, hæc dei sacra sunt: sic & apud nos religio-
stor est ille, qui iustior. At enim quem colimus deum, nec
ostendimus, nec uidemus. immo ex hoc deum credimus,
quod eum sentire possumus, uidere non possumus. In ope-
ribus enim eius, & in mundi omnibus uirtutem eius sem-
per præsentem aspiciamus: cum tonat, fulgurat, fulminat,
cum serenat. Nec mireris si deum non uides. uento & fla-
tibus omnia impelluntur, uibrantur, agitantur, & sub o-
culis tamen non uenit uentus, & flatus. solem adeo, qui ui-
dendi omnibus causa est, uidere non possumus: radijs aci-
es submouetur: obtutus intuentis hebetatur: & si diutius
inspicias, omnis uisus extinguitur. Quid ipsum solis arti-
ficem, illum luminis fontem possis sustinere? cum te ab eius
fulgoribus auertas, à fulminibus abscondas? Deum oculis
carnalibus uis uidere, num ipsam animam tuam, qua uiui-
ficaris,

ficaris, & loqueris, nec aspicere possis, nec tenere? Sed enim deus actum hominis ignorat: & in cœlo constitutus non potest aut omnes obire, aut singulos nosse. Erras ô homo & falleris: unde enim deus longe est, cum omnia cœlestia, terrenaq; , & quæ extra istam orbis prouinciam sunt, deo cognita plena sint: ubiq; non tantum nobis proximus, sed infusus est. In solem adeo rursus intende, cœlo affixus, sed terris omnibus sparsus est: pariter præsens ubiq; interest, & miscetur omnibus: nusquam enim claritudo uiolatur, quanto magis deus auctor omnium, ac speculator omnium, à quo nullum potest esse secretum, tenebris interest: interest cogitationibus nostris, quasi alteris tenebris? Non tantum sub illo agimus, sed cum illo (ut prope dixerim) uiuimus. Nec nobis de nostra frequentia blandimur, multi nobis uidemur, sed deo admodum paucissimus. Nos gentes, nationesq; distinguimus: deo una domus est mundus hic totus. Reges tantum regni sui per officia ministrorum uniuersa nouere: deo indicij opus non est, non solum in oculis eius, sed et in sinu uiuimus. Sed Iudæis nihil profuit, quod unum & ipsi deū aris atq; templis maxima superstitione coluerunt. Ignorantia laboris, si priorum aut obliuis, aut inscius, posteriorum recordaris. Nam & ipsi deum nostrum (idem enim omniū deus est) quãdiu caste, innoxie, religiosèq; coluerūt, quandiu præceptis salubribus obtemperauerūt, de paucis innumeri facti, de egentibus diuites, de seruitutibus reges: modici multos, inermi armatos dū fugiunt insequentes dei iussu, & elementis adnitētibus obruerūt. Scripta eorū relege, uel si Romanis magis gaudes, ut trāseamus ueteres, Flauij Iosephi, uel Antonij

Antonij Iuliani, de Iudeis require, iam scies nequitia sua
 habere eos meruisse fortunam. nec quicquid accidisse, quod
 non sit his, si in contumacia perseverarent, ante prædi-
 ctum. Ita prius eos deseruisse comprehendes, quam esse de-
 fertos. nec, ut impie loqueris, cum deo suo esse captos, sed
 à deo ut disciplinæ transfugas deditos. Cæterum de incen-
 dio mundi, aut improuisum ignem cadere, aut difficilem,
 non credere vulgaris erroris est. Quis enim sapientium
 dubitat, quis ignorat, omnia quæ orta sunt occidere, quæ
 facta sunt interire? Cælum quoque cum omnibus, quæ cœ-
 lo continentur, ita ut cœpisset, desinere? Fontium dulci a-
 qua, maris sue nutriri, in uim ignis abiturum stercis cōstans
 opinio est, quod consumpto humore mundus hic omnis in-
 gnescat. & Epicureis de elementorum conflagratione, &
 mundi ruina eadem ipsa sententia est. Loquitur Plato par-
 tes orbis nunc inundare. dicit nunc alternis uicibus arde-
 scere, & cum ipsum mundum perpetuum, & insolubile
 diceret esse fabricatum, addit tamen ipsi artifici deo soli,
 & solubilem, & esse mortalem. Ita nihil mirum est, si ista
 moles ab eo, quo extracta est, destruat. Animaduertis
 philosophos eadem disputare quæ dicimus, non quod nos
 sumus eorū uestigia subsecuti, sed quod illi de diuinis præ-
 dictionibus prophetarū umbram interpolata ueritatis
 imitati sint. Sic etiam conditionem renascendi sapientium
 clariores, Pythagoras primus, & præcipuus Plato, corru-
 pta & dimidiata fide tradiderunt, nam corporibus disso-
 lutis solas animas uolunt & perpetuo manere, & in aliis
 noua corpora sæpius cōmeare. Addunt istis & illa ad tor-
 quendam ueritatem, in pecudes, aues, belluas hominū an-
 imas

mas redire. Nō philosophi sanē studio, sed mimi officio digna ista sententia est. Sed ad propositum satis est, etiam in hoc sapientes uestros in aliquē modum nobiscū consonare. Ceterum quis tam stultus aut brutus est, ut audeat repugnare hominem à deo ut primum potuisse fingi, ita posse denuo reformari? Nihil esse post obitum, & ante ortum nihil fuisse, sicut de nihilo nasci licuit, ita de nihilo licere reparari? Porro difficilius est id quod non sit incipere, quā id quod fuerit iterare. Tu perire & deo credis, siquid oculis nostris hebetib. subtrahitur? Corpus omne siue arescit in puluerem: siue in humorem soluitur, uel in cinerē comprimitur, uel in nidorē tenuatur, subducitur nobis: sed deo elementorum custodia reseruatur. Nec (ut creditis) ullum damnū sepulturæ timemus, sed ueterē & meliorē consuetudinem humandi frequentamus. Vide adeo quā in solatium nostri resurrectionē futuram omnis natura meditetur: sol demergit, & nascitur, astra labuntur, & redeunt, flores occidunt, & reuiuiscunt: post seniū arbusta frondescunt, semina nō nisi corruptā reuiuiscunt: ita corpus in seculo, ut arbores in hyberno, occultant uirorem ariditate mentita. Quid festinas ut crudā adhuc hyeme reuiuiscat, & redeat: expectandū nobis etiam corporis uer est. Nec ignoro plerosq; conscientia meritorum nihil se esse post mortem magis optare, quā credere: malū enim extinguī penitus, quā ad supplicia reparari. Quorum error augetur, & in seculo libertate remissa, & dei patientia maxima, cuius quanto iudicium tardū, tanto magis iustum est. Et tamen admonentur hominum doctissimorum libris, et tarmibus poetarum, illius ignei fluminis, & de stygia

palude sæpius ambientis ardoris, quæ cruciat. æternis
 preparata, & dæmonum indicijs, & de oraculis prophe-
 tarū cognita tradiderunt. Et ideo apud eos etiam ipse rex
 Iuppiter per torrentes ripas, & atram uoraginem iurat
 religiose: destinatam enim sibi cum suis cultoribus poenā
 præsciens perhorrescit: nec tormentis aut modus ullus, aut
 terminus. Illic sapiens ignis membra urit, & reficit, car-
 pit, & nutrit, sicut ignes fulminum corpora tangunt, nec
 absumunt: sicut ignes Aetnæ montis, & Vesuij mōtis, &
 ardentium ubiq; terrarū flagrant, nec erogantur: ita poe-
 nale illud incendium non damnis ardentium pascitur, sed
 in exesa corporū laceratione nutritur. eos autem merito
 torqueri. qui deū nesciunt, ut impios, ut iniustos, nisi pro-
 fanus nemo deliberat, cum parentem omnium, & omni-
 um dominum non minoris sceleris sit ignorare, quàm le-
 dere. Et quanquam imperitia dei sufficiat ad poenam, i-
 ta notitia profit ad ueniam, tamen si uobiscum Chri-
 stiani comparemur, quamuis in nonnullis disciplina no-
 stra minor est, multo tamen uobis meliores deprehende-
 mur. Vos enim adulteria prohibetis, & facitis, nos uxori-
 bus nostris solummodo uiri nascimur: uos scelera admissa
 punitis: apud nos & cogitare peccare est: uos conscios ti-
 metis, nos etiam conscientiam solam, sine qua esse non pos-
 sumus. Denique de uestro numero carcer exarsuat, Chri-
 stianus ibi nullus, nisi aut reus suæ religionis, aut profu-
 gus. Nec de fato quisquam aut solatium capiet, aut excu-
 set, euentum sit sortis fortunæ, mens tamen libera est: &
 ideo actus hominis non dignitas iudicatur. Quid enim ali-
 liud est fatum, quàm quod de unoquoq; nostrum deus fa-
 tus

tus est: qui cum possit prescire materiam, pro meritis, & qualitatibus singulorum etiam fata determinat. Ita in nobis non genitura plectitur, sed ingenij natura punitur. ac de fato satis, uel si pauca pro tempore disputaturi alias & uerius & plenius. Ceterum quod plerique pauperes dicimur, non est infamia nostra, sed gloria: animus enim ut luxu soluitur, ita frugalitate firmatur: & tamen quis potest pauper esse, qui non eget, qui non inhiat alieno, qui deo diues est: magis pauper ille est, qui cum multa habeat, plura desiderat. Dicam tandem quemadmodum sentio: nemo tam pauper potest esse, quam natus est. Aues sine patrimonio uiuunt, & in deum pascula pascuntur: & hæc nobis tamen nata sunt: quæ omnia si non concupiscimus, possidemus. Igitur ut qui uiam terit, eo felicior quo leuior incedit: ita beator in hoc itinere uiuendi quam paupertate se subleuat, non sub diuitiarum onere sufficit: & tamen facultates, si utiles putaremus, à deo posceremus utique. indulgere possit aliquantum, cuius est totum, sed nos contemnere malumus opes, quam continere: innocentiam magis cupimus, magis patientiam flagitamus, malumus nos bonos esse, quam prodigos, & quod corporis humana uitia sentimus & patimur, non est poena, malitia est. fortitudo enim infirmitatibus roboratur, & calamitas sæpius disciplina uirtutis est, uires denique & mætis & corporis sine laboris exercitatione torpescunt: omnes adeo uestri uiri fortes, quos in exemplum predicatis, ærūnis suis incliti floruerunt. Itaque & nobis deus nec non potest subuenire, nec despicit: cum sit & omnium rector et auctor suorum, sed in aduersis unumquemque explorat & examinat

minat: ingenium singulorū periculis pensitat, usq; ad extremam mortē uoluntatem hominis sciscitatur, nihil sibi posse perire securus. Itaq; ut aurū ignibus, sic nos discriminibus arguimur. Quam pulchrum spectaculum deo, cum Christianus cum dolore congeditur: cum aduersum minas & supplicia et tormenta componitur: cum strepitum mortis & horrorem carnificis irridens inculcat: cū libertatem suam aduersus reges et principes erigit: soli deo, cuius est, cedit: cum triumphator & uictor, ipsi qui aduersum se sententiam dixit, insultat. Vicit enim, qui quod contendit, obtinuit. Quis nō miles sub oculis Imperatoris audacius periculum prouocet? nemo enim premiū percipit ante experimentū: & Imperator tamen quod non habet non dat: non potest propagare uitam: potest honestare militiam. At enim dei miles nec in dolore deseritur, nec morte finitur. Sic Christianus miser uideri potest: nō potest inueniri. Vos ipsi calamitosos uiros fertis ad cœlū, Mutium Sceuolam, qui cum errasset in regem, perisset in hostibus, nisi dexteram perdidisset. Et quot ex nostris non dexterā solum, sed totum corpus uri, cremari sine ullis eiulatibus pertulerunt, cum dimitti præsertim haberent in sua potestate: Viros cum Mutio, uel cum Aquilio aut Regulo comparo. Pueri & muliercule nostræ cruces & tormenta, feras, & omnes suppliciorum terriculas inspirata patientia doloris illudunt. Nec intelligitis ô miseri neminē esse qui aut sine ratione uelit pœnam subire: aut tormēta sine deo possit sustinere. Nisi forte uos decipit, quod deū nescientes diuitijs affluant, honoribus floreāt, polleant potestatibus. Miseri in hoc altius tolluntur, ut decidant altius. Hi enim
ut uicti.

ut uictimæ ad supplicium saginantur: ut hostiæ ad poenam coronantur. In hoc adeo quidã imperijs ac dominationib. eriguntur, ut ingenium eorum perditæ mentis licentiæ potestatis libere nundinētur. Absq; enim notitia dei, quæ potest esse solida felicitas, cum sit somnio similis. Antequã tenetur, elabatur. Rex es, tam times, q̃ timeris: et quã libet sis multo comitatu stipatus, ad periculũ tamẽ solus es. Diues es, sed fortunæ male creditur, & magno uatico breue uitæ iter non instruitur, sed oneratur. Fascibus & purpuris gloriaris: uanus error hominis, & inanis cultus dignitatis, fulgere purpura, mente sordescere. Nobilitate generosus es, parentes tuos laudas: omnes tamen pari sorte nascimur: sola uirtute distinguimur. Nos igitur qui morib. & pudore censemur, merito malis uoluptatibus, & pompis uestris & spectaculis abstinemus, quorũ & de sacris originem nouimus, & noxia blandimenta damnamus. Nam in ludis curulib. quis nõ horreat populi in se rixantis insaniam? in gladiatorijs homicidij disciplinã: in scenicis etiã non minor furor, turpitude prolixior. Nunc enim minus uel exponit adulteria, uel monstrat. Nunc eneruis histrio amorẽ dum fingit, infligit. Idem deos uestros induendo stupra, suspiria, odia, dedecorat. Idem simulatis doloribus lachrymis uestras uanis gestibus & nutibus. prouocat. Sic homicidiũ in uero flagitatis: in mendacio fletus. Quod uero sacrificiorũ reliquias, & pocula delibata contemnimus: non confessio timoris est, sed ueræ libertatis assertio. Nam & si omne quod nascitur, ut inuiolabile dei manus nullo opere corrumpitur, abstinemus tamen ne quis existimet aut demonijs quibus libatum est cedere, aut nostræ reli-

gionis pudere. Quis autē ille qui dubitat uernis indulgere nos floribus, cū capiamus & rosam ueris & lilium, & quicquid aliud in florib. blandi coloris & odoris est? his enim & sparsis utimur mollibus ac solutis, & fertis colla cōplectimur. Sanē quōd caput non coronamus, ignoscite. Aurā boni floris narib. ducere, nō occipitio capillis uē solemus haurire. Nec mortuos coronamus. Ego uos in hoc magis miror quemadmodū tribuatis exanimi, aut sentienti facē, aut non sentienti coronā, cum & beatus non egeat & miser non gaudeat floribus. At enim nos exequias adoramus. Eadē tranquillitate qua uiuimus, nec adnectimus crescentē coronā, sed à deo terrenis floribus uiuidam sustinemus: qui & modesti dei nostri liberalitate, securi spe future felicitatis, fide presentis eius maiestatis animamur. Sic & beati resurgimus, & futuri contemplatione iam uiuimus. Proinde Socrates scurra Atticus uiderit nihil se scire confessus, testimonio licet fallacissimi dæmonis gloriosus: Arcefilaus quoq;, & Carneades, & Pyrrho, & omnis academicorū multitudo deliberet: Simonides etiā in perpetuum cōperendinet, philosophorū supercilia contēnimus, quos corruptores, & adulteros nouimus, & tyrannos, & semper aduersus sua uitia facundos. Nos non habetis sapientiam, sed mente preferimus: non eloquimur magna sed uiuimus. Gloriamur nos consecutos, quod illi summa intentione quæsierunt, nec inuenire potuerunt. Quid ingrati sumus? quid nobis inuidemus, si ueritas diuinitatis nostri temporis ætate maturuit? Fruamur bono nostro, & recti sententiam temperemus, cohibeatur superstitio, impietas expietur, uera religio reseruetur. Cum

Octavius

Octavius perorasset, aliquandiu nos ad silentium stupefacti, intenti uultus tenebamus: & quod ad me est, magnitudine admirationis euanui, quod ea, quae facilius est sentire, quam dicere, & argumentis, & exemplis, & lectionum auctoritatibus, adornasset: & quod male uolos iisdem illis quibus armantur, philosophorum telis retudisset: ostendisset etiam ueritatem non tantummodo facilem, sed & fauorabilem. Dum isthaec igitur apud me tacitus reuoluo, Caecilius sic erupit. Ego Octauio meo plurimum, quantum ad tranquillitatem, qua uiuimus: sed & mihi gratulor nec expecto sententiam: uicimus, et ita, ut improbus, usurpo uictoriam nam ut ille mei uictor est, ita ego triumphator erroris. Ita que quod pertineat ad summam questionis, & de providentia fateor, & deo cedo, & de sectae iam nostrae sinceritate consentio. Etiam nunc tamen aliqua consubsidunt non obstrepentia ueritati, sed perfecte institutioni necessaria, de quibus crastino (quod iam sol occasui declinatus est) ut de toto congruentius, promptius requiremus. At ego (inquam) prolixius omnium nostrum uice gaudeo: quod etiam Octauius mihi uicerit, cum maxima iustitiae mihi inuidia de tracta sit. Nec tamen possim meritum eius uerborum laudibus repensare: testimonium & hominis & unius infirmum est. Habet dei munus eximium, a quo & inspiratus orauit, & obtinuit aditus. Post haec leti, hilaresque discessimus: Caecilius quod crediderit, Octavius gaudere quod uicerit: ego & quod hic crediderit, & hic uicerit.

Arnobij Disputationum aduersus Gentes
Libri octauj, & ultimi Finis.

